Έκφραση Έκθεση

ενιαίο λύκειο

β τεύχος

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Ποια Θεσσαλονίκη θέλουν οι δημότες
ΣΤΗ ΒΕΡΛΙΝΑ
Η Ελλάδα τίμησε τη μνήμη του Ανδρόνικου
Το φαινόμενο που ποτέ δεν πεθαίνει
Η ειρήνη στον τοίχο, όμηρος του μίσους

Η Είδηση

Η Είδηση

Ι. Η είδηση και το σχόλιο

1 Το γεγονός και το σχόλιο στην είδηση

Στη δημοσιογραφία μπορούμε να πούμε ότι διακρίνουμε δύο βασικούς τομείς: την ειδησεογραφία που ασχολείται ειδικά με την αναγραφή ειδήσεων, δηλαδή ανακοινώνει τα γεγονότα που ενδιαφέρουν τον άνθρωπο και επηρεάζουν τη ζωή του, και την ερμηνευτική δημοσιογραφία (άρθρο, σχόλιο, χρονογράφημα, γελοιογραφία), που ερμηνεύει και σχολιάζει τα γεγονότα, τις ειδήσεις. Ωστόσο, παρόλο που ο βασικός σκοπός της ειδησεογραφίας είναι η έκθεση των γεγονότων, συχνά συναντούμε σε μια είδηση και το σχόλιο του δημοσιογράφου που εκφράζει τη γνώμη ή τα συναισθήματά του: κρίνει, ερμηνεύει, επιδοκιμάζει ή αποδοκιμάζει το γεγονός. Για παράδειγμα, διαβάστε τα παρακάτω αποσπάσματα από ειδήσεις που δημοσιεύτηκαν στην ημερήσιο τύπο.

1 *Με συγκέντρωση στην πλατεία Κλαυθμώνος και πορεία στη Βουλή τίμησαν οι Αθηναίοι χθες, 8 Μαρτίου, την Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας. Στη συγκέντρωση συμμετείχαν 25 γυναικείες οργανώσεις που δήλωσαν ότι θα συνεχίσουν τον αγώνα τους με στόχο την υπέρβαση του κοινωνικού αποκλεισμού της γυναίκας και την ισότιμη συμμετοχή της στην οικονομία, στην κοινωνία και στην πολιτική.*

2 *Θαυμάσια τα νέα για την υπόθεση της ισότητας. Η Αϊλίν Κόλινς έσπασε την παράδοση που θέλει τους άνδρες λάτρεις και θριαμβευτές της μαθηματικής και της φυσικής επιστήμης. Στα 41 της χρόνια, η ΝΑΣΑ τής εμπιστεύτηκε το πηδάλιο του «Κολούμπια» και η υποσμηναγός Κόλινς έγινε η πρώτη γυναίκα κυβερνήτης διαστημοπλοίου, ολοκληρώνοντας με επιτυχία την αποστολή της και περνώντας στην ιστορία.*

Παρατηρούμε ότι και οι δύο ειδήσεις (1) και (2) ανακοινώνουν ένα γεγονός που αφορά το γυναικείο ζήτημα. Στην πρώτη (1) περίπτωση ο δημοσιογράφος εκθέτει απλώς το γεγονός, λέει δηλαδή ότι οι Αθηναίες τίμησαν την Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας. Αντίθετα, στη δεύτερη (2) περίπτωση ο δημοσιογράφος δεν περιορίζεται στην έκθεση του γεγονότος, δηλαδή ότι η Αϊλίν Κόλινς έγινε η πρώτη γυναίκα κυβερνήτης διαστημοπλοίου και ολοκλήρωσε με επιτυχία την αποστολή της, αλλά προσθέτει και το σχόλιό του: «Θαυμάσια τα νέα για την υπόθεση της ισότητας». Πρόκειται για ένα σχόλιο με το οποίο ο δημοσιογράφος εκφράζει την έντονη επιδοκιμασία του για το γεγονός και δηλώνει συγχρόνως τη στάση του υπέρ της ισότητας των δύο φύλων.

Αυτό που έχει πάντως σημασία για τον αναγνώστη είναι να μπορεί να διακρίνει το σχόλιο, δηλαδή το καθαρά υποκειμενικό στοιχείο, από το γεγονός που αποτελεί το αντικειμενικό περιεχόμενο της είδησης. Μια πληροφορία που παρουσιάζεται ως γεγονός σημαίνει ότι έχει εξακριβωθεί, ότι υπάρχουν αδιάσειστα στοιχεία που την αποδεικνύουν, και επομένως τη δεχόμαστε ανεπιφύλαχτα. Αντίθετα, μια πληροφορία που αποτελεί το σχόλιο, την ερμηνεία του δημοσιογράφου για το γεγονός, τη δεχόμαστε με κάποια επιφύλαξη, γιατί μετά από έλεγχο μπορεί να αποδειχτεί σωστή ή λανθασμένη.

Εξάλλου ανάλογα με την ιδεολογία μας μπορεί να συμφωνούμε ή να διαφωνούμε με τη γνώμη του δημοσιογράφου, οπότε τη δεχόμαστε ή την απορρίπτουμε. Για να ξαναγυρίσουμε στο προηγούμενο παράδειγμα (2), όλοι θα δεχτούμε ανεπιφύλαχτα την πληροφορία ότι η Κόλινς έγινε η πρώτη γυναίκα κυβερνήτης διαστημοπλοίου, ενώ δε θα συμφωνήσουμε όλοι με το επιδοκιμαστικό σχόλιο του δημοσιογράφου ούτε θα συμμεριστούμε τη θέση που παίρνει στο ζήτημα της ισότητας των δύο φύλων.

Να παρατηρήσετε τα αποσπάσματα της διπλανής στήλης και να τα κατατάξετε σε δύο κατηγορίες: α) σ' αυτά που απλώς ανακοινώνουν ένα γεγονός, β) σ' αυτά που συνδυάζουν την ανακοίνωση του γεγονότος με το σχόλιο.

Ύστερα να επιλέξετε δύο αποσπάσματα της πρώτης (α) κατηγορίας και να τα σχολιάσετε. Μπορείτε, αν θέλετε, να τροποποιήσετε τη διατύπωση του αποσπάσματος:

- *Σαράντα χιλιάδες βρέφη και νήπια πεθαίνουν κάθε μέρα στον κόσμο, επειδή δεν έχουν τα βασικά είδη διατροφής (γάλα, ψωμί κτλ.).*

- *Σε ένα χωρίς προηγούμενο ξέσπασμα ανθρώπινης συμπαράστασης και καλοσύνης καλλιτέχνες από τις δύο πλευρές του Ατλαντικού, αστέρια του ροκ-εντ-ρολ γνωστά σε αμέτρητα εκατομμύρια νέους σε ολόκληρο τον κόσμο, πήραν μέρος σε δύο παράλληλα κονσέρτα, στο Λονδίνο και στη Φιλαδέλφεια, και συγκέντρωσαν εκατομμύρια δολάρια για λογαριασμό όσων λιμοκτονούν στην Αφρική.*

- *Ο εικοσιπεντάχρονος Κ. Π., πριν από λίγες μέρες, έκανε το πρώτο άλμα ελεύθερης πτώσης με αλεξίπτωτο, κερδίζοντας το στοίχημα που έβαλε με τον εαυτό του, όταν πριν από πέντε χρόνια έχασε το πόδι του σε ατύχημα, ενώ υπηρετούσε τη θητεία του. Έκτοτε το ένα πόδι του εί-*

ναι τεχνητό. Αυτό όμως δεν τον εμπόδισε να κάνει άλμα με αλεξίπτωτο από 1.000 μέτρα ύψος.

Η Κριστίνα Σαντσέζ είναι ταυρομάχος. Είναι η μόνη γυναίκα που έχει δικαίωμα να φοράει το «τροχέ ντε λούθες», το χαρακτηριστικό κοστούμι του ματαντόρ, και να αντιμετωπίζει ταύρους που ζυγίζουν πάνω από 600 κιλά. Η Κριστίνα ανήκει στην ανώτατη κατηγορία των ταυρομάχων. Ο ανδρικός «σοβινισμός», όμως, είναι πιο άγριος από τους ταύρους. Οι άρρενες συνάδελφοί της αρνούνται να τη δεχτούν στον κύκλο τους. Η Κριστίνα τώρα θέλει να εγκαταλείψει την αρένα.

Δηλώνοντας ότι ελπίζει να ζήσει πολλά χρόνια, μια αναλφάβητη γυναίκα 110 ετών από την Αργεντινή άρχισε να μαθαίνει γραφή και ανάγνωση. «Θα ήθελα να μάθω να γράφω και να διαβάζω, για να προετοιμαστώ για το μέλλον», τόνισε η Κονσεψιόν Φερνάντες. Η Φερνάντες, μητέρα 12 παιδιών, άρχισε ιδιαίτερα μαθήματα συμμετέχοντας σε κυβερνητικό πρόγραμμα για την ανάπτυξη της φτωχικής επαρχίας Τσάκο.

Από την αρχή των βομβαρδισμών στη Νέα Γιουγκοσλαβία, οι «Γιατροί χωρίς σύνορα» βρέθηκαν στις επάλξεις ενός αγώνα «με όπλα που δε σκοτώνουν, αλλά σώζουν ζωές». Στο Βελιγράδι, στην Πρίστινα, στα Σκόπια, στην Αλβανία αλλά και στο Μαυροβούνιο, από τις 6 Μαΐου εξελίσσεται μία από τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις της οργάνωσης με στόχο να επουλώσει τις βαθιές πληγές του πολέμου.

Να παρουσιάσετε σε πέντε περίπου στίχους ένα αξιοσημείωτο γεγονός που αφορά το σχολείο σας, π.χ. κάποια δραστηριότητα των μαθητικών κοινοτήτων, και ένα άλλο που αφορά την περιοχή σας, π.χ. την ίδρυση μιας βιβλιοθήκης· να ξαναγράψετε ύστερα την είδηση προσθέτοντας και το σχόλιο.

Και η στίξη είναι σχόλιο

Να παρατηρήσετε τα παραδείγματα της διπλανής στήλης και να προσδιορίσετε το είδος του σχολίου *(θαυμασμό, ενθάρρυνση, ευχαρίστηση, έκπληξη, συμφωνία, αποδοκιμασία, αποστροφή, αγανάκτηση, κατάπληξη, αποθάρρυνση, δισταγμό, απορία, αμφισβήτηση, ειρωνεία, έμφαση)* που εκφράζουν τα σημεία στίξης στην κάθε περίπτωση.

- *Με ένα χέρι ο ποδοσφαιριστής Σ. διαπρέπει στα γήπεδα!*
- *Στη φυλακή από δική του επιμονή...*
- *Σκοτώνουν τις φώκιες... πριν γεράσουν.*
- *«SOS» εκπέμπει το Συμβούλιο της Ευρώπης για τη διάσωση του σπάνιου θηλαστικού.*
- *Αναγνώριση του ψευδοκράτους αξιώνει... ως όρο η Άγκυρα.*
- *Συντήρηση τροφίμων με... ακτινοβολία.*
- *Αλήθεια, για ποια δάση μιλάμε;*
- *Ανατρέπονται όλες οι αρχές της διαιτολογίας.*
  Να τρώει κανείς ή να μην τρώει;
- *Λέει πως ανέβηκε σε μια ώρα στην Πάρνηθα (!)*
- *Καμάρωνε πως ήταν ο καλύτερος (;) ποδοσφαιριστής.*

Να αποδοθεί λεκτικά το σχόλιο που εκφράζουν τα σημεία στίξης στις παραπάνω φράσεις.

Μάθημα με... ποδόσφαιρο

Παίζουν μπάλα με τον... Νεύτωνα

Οι μαθητές θα διδάσκονται φυσική μέσω της καθημερινής τους ζωής, χάρη σε πρωτοποριακό πρόγραμμα 5 χωρών με «πηγέτη» το ΕΜΠ

Να γράψετε πέντε σύντομες ειδήσεις παρουσιάζοντας το σχόλιό σας με τα κατάλληλα σημεία στίξης.

2 Προβολή και διαφοροποίηση της είδησης

Είδαμε ότι το σχόλιο είναι καθαρά υποκειμενικό στοιχείο σε μια είδηση. Μήπως αυτό σημαίνει ότι οι ειδήσεις που απλώς καταγράφουν ένα γεγονός, χωρίς να το σχολιάζουν, είναι εντελώς απαλλαγμένες από το υποκειμενικό στοιχείο; Φαίνεται πως αυτό δε συμβαίνει. Για παράδειγμα, η είδηση για ορισμένες απαγορεύσεις που επέβαλε το δικτατορικό καθεστώς μιας χώρας στα μέσα ενημέρωσης μπορεί να προβληθεί περισσότερο ή λιγότερο στις διάφορες εφημερίδες με τον τίτλο, την έκτασή της, την τοποθέτησή της στη σελιδοποίηση του εντύπου, ενώ μπορεί να μην παρουσιαστεί καθόλου σε κάποια εφημερίδα. Οι επιλογές αυτές, που είναι βέβαια μια υποκειμενική επέμβαση, εξαρτώνται από τη θέση του δημοσιογράφου ή της εφημερίδας απέναντι στο συγκεκριμένο δικτατορικό καθεστώς και από την ιεράρχηση που θα γίνει στις ειδήσεις της ημέρας.

Ομαδική εργασία

Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, να εργαστείτε σε ομάδες.

Κάθε ομάδα να συγκεντρώσει αποκόμματα από διαφορετικές εφημερίδες που αφορούν την ίδια είδηση, να τα συγκρίνει και να γράψει τα συμπεράσματά της, για να τα παρουσιάσει στην τάξη.

Ερευνάται η πιθανότητα αυτοκτονίας του πιλότου

Ήθελε να αυτοκτονήσει ο πιλότος του "Ρόκουελ"

Αναπάντητα ερωτήματα

Ο γιος του πιλότου μιλά για πράξη εκδίκησης

Η δημοσιογραφική είδηση είναι ένα είδος επικοινωνίας με μέσο το γραπτό λόγο. Ο πομπός *(δημοσιογράφος)* εκπέμπει ένα μήνυμα *(είδηση)*, αλλά αυτό δε γίνεται απόλυτα και κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο αντιληπτό από όλους τους δέκτες *(αναγνώστες)*, αφού είναι φυσικό όλοι οι δέκτες να μην έχουν τις ίδιες γνώσεις και τα ίδια βιώματα γύρω από το θέμα. Για παράδειγμα παίρνουμε τον παρακάτω τίτλο:

[Η «Βέροια» ξανάγινε «βασίλισσα» μετά από δέκα χρόνια!]

Ένας αναγνώστης αδαής περί τα αθλητικά θα μπορούσε να φανταστεί ότι η είδηση αφορά την πόλη Βέροια, ίσως μάλιστα να υπέθετε ότι πρόκειται για μια αναβίωση των Ανθεστηρίων, της γιορτής των λουλουδιών που γινόταν παλαιότερα εκεί. Αντίθετα, ένας ποδοσφαιρόφιλος καταλαβαίνει ότι η είδηση αφορά την επιτυχία της ποδοσφαιρικής ομάδας «Βέροια», που στους αθλητικούς κύκλους έχει τον τίτλο «βασίλισσα», και οι αντιδράσεις του είναι ανάλογες με τη συμπάθεια ή την αντιπάθειά του προς την ομάδα. Φυσικά ακόμη και ο πρώτος αναγνώστης, που δε γνωρίζει το εξωγλωσσικό πλαίσιο[1], μπορεί να κατανοήσει το μήνυμα, αν γνωρίζει τους κανόνες της στίξης και αν προσέξει ότι η λέξη «Βέροια» είναι μέσα σε εισαγωγικά, ή αν παρατηρήσει ότι η είδηση περιέχεται στην αθλητική σελίδα. Εξάλλου το νόημα του τίτλου γίνεται φανερό, όταν ο αναγνώστης διαβάσει ολόκληρη την είδηση που αποτελεί το γλωσσικό πλαίσιο[2] του τίτλου.

---

1. **Εξωγλωσσικό πλαίσιο:** η γνώση του κόσμου που είναι απαραίτητη για την ερμηνεία του μηνύματος.
2. **Γλωσσικό πλαίσιο:** το τμήμα του λόγου μέσα στο οποίο εμφανίζεται ένα γλωσσικό στοιχείο.

3 Παρεμβολή ξένου σχολίου στην είδηση

Πολλές φορές ο δημοσιογράφος, ενώ δεν εκφράζει την άποψή του για το γεγονός, περιλαμβάνει στην είδησή του το σχόλιο που έκανε για το γεγονός κάποιο άλλο πρόσωπο.

Να διαβάσετε τα αποσπάσματα της διπλανής στήλης και να απαντήσετε στις ερωτήσεις: Ποιες λέξεις ή φράσεις αποτελούν το σχόλιο που μεταφέρει ο δημοσιογράφος; Με ποιους τρόπους δείχνει ότι πρόκειται για τη γνώμη κάποιου άλλου; Σε τι αποβλέπει αυτή η τακτική του;

- *Χιτώνας που ανακαλύφθηκε πριν από δύο χρόνια σε χωριό της Εύβοιας κατά τη διάρκεια των ανασκαφών από ελληνοβρετανική αρχαιολογική αποστολή, είναι πιθανότατα το αρχαιότερο ένδυμα που έχει ανακαλυφθεί μέχρι σήμερα στην Ευρώπη, σύμφωνα με τη γνώμη των Ελλήνων εδικών που ολοκληρώνουν τη συντήρησή του.*

- *Όπως ανακοίνωσε χθες το μεσημέρι στο Όσλο ο γραμματέας της νορβηγικής επιτροπής βραβείων Νόμπελ, το φετινό βραβείο απονέμεται στην πολιτικά ανεξάρτητη οργάνωση εκατόν πενήντα χιλιάδων γιατρών και άλλων επιστημόνων από πενήντα και πλέον χώρες για «τις σημαντικές υπηρεσίες της προς την ανθρωπότητα, για τη συμβολή της στην έγκυρη πληροφόρηση και για την προσπάθειά της να βοηθήσει τους λαούς να κατανοήσουν πόσο καταστροφικές θα είναι οι επιπτώσεις ενός πυρηνικού πολέμου...»*

Χρησιμοποιώντας τις κατάλληλες εκφράσεις (π.χ. *όπως ανακοίνωσε, όπως ανέφερε, όπως ισχυρίζεται, σύμφωνα με τη γνώμη κτλ.*) και τα στοιχεία στίξης που χρειάζονται, να γράψετε σε οκτώ περίπου στίχους μια αθλητική είδηση, την οποία υποτίθεται ότι σχολιάζει πρώτα ο προπονητής της νικήτριας ομάδας και έπειτα ο προπονητής της ηττημένης.

4 Διαπλοκή του γεγονότος με το σχόλιο στην είδηση

Το σχόλιο του δημοσιογράφου ορισμένες φορές συνυφαίνεται με την ανακοίνωση του γεγονότος, πράγμα που μπορεί να παραπλανήσει τον αναγνώστη και να θεωρήσει τη γνώμη του δημοσιογράφου ως εξακριβωμένο γεγονός.

Να διαβάσετε τα αποσπάσματα της διπλανής στήλης, να εντοπίσετε τα σχόλια και να βρείτε ποιος σχολιάζει κάθε φορά. Σε ποια είδηση παρουσιάζεται το σχόλιο χωριστά από την ανακοίνωση του γεγονότος, και επομένως είναι ευδιάκριτο, και σε ποια συμβαίνει το αντίθετο;

1 *Από πυρκαγιά που ξέσπασε χτες το απόγευμα στην Πεντέλη κινδύνεψε σοβαρά άλλος ένας εθνικός δρυμός στην Αττική. Η φωτιά ξεκίνησε στις τέσσερις η ώρα από τη ρεματιά, πίσω από το μοναστήρι του Παντοκράτορα. Έκαψε δέκα στρέμματα πευκοδάσους και απείλησε τα σπίτια της περιοχής.*

Άγνωστα παραμένουν ακόμα τα αίτια της πυρκαγιάς, μας είπε ο αστυνομικός διευθυντής της Ν. Αττικής, αλλά οι κάτοικοι μιλούν ανοιχτά για εμπρησμό.

2 *Οι εμπρηστές χτύπησαν και πάλι στην Αττική. Αυτή τη φορά στην πευκόφυτη περιοχή Νταού Πεντέλης, με στόχο να κατακάψουν ό,τι είχε απομείνει από τις περσινές και τις προπερσινές πυρκαγιές που είχαν βάλει εκεί. Χτες κινδύνεψαν το μοναστήρι του Παντοκράτορα και ο συνοικισμός. Αυτή τη φορά όμως δεν πέτυχαν και τόσο το σκοπό τους. Το σατανικό σχέδιό τους χάρη στη γιγαντιαία κινητοποίηση όλων των κρατικών φορέων, δεν ολοκληρώθηκε.*

Να γράψετε σε δύο παραγράφους μια είδηση για ένα σημαντικό πραγματικό ή φανταστικό γεγονός *(π.χ. για ένα αυτοκινητιστικό ατύχημα)*. Στην πρώτη παράγραφο να εκθέσετε το γεγονός και στη δεύτερη να παρουσιάσετε τα σχόλιά σας γι' αυτό.

Να συζητήσετε το απόσπασμα από το βιβλίο του Umberto Ecco *«Η Σημειολογία στην καθημερινή ζωή»*:

Καλή είδηση για μένα είναι αυτή που ξεχωρίζει τα γεγονότα από τις αξίες. Παράδειγμα: «Ένας άνθρωπος χτύπησε ένα σκύλο» (αυτό είναι το γεγονός). Τέλεία. «Το συμβάν για μένα είναι δυσάρεστο» (γνώμη που ανήκει στο χώρο των αξιών). Κακή είδηση είναι εκείνη στην οποία γνώμη και έκθεση του γεγονότος μπερδεύονται. Παράδειγμα: «Ένας κακός άνθρωπος χτύπησε έναν κακόμοιρο σκύλο».

Είδαμε ότι μερικές φορές, όταν το σχόλιο του δημοσιογράφου συγχέεται με την ανακοίνωση του γεγονότος, μπορεί να παραπλανηθεί ο αναγνώστης και να θεωρήσει την άποψη του δημοσιογράφου ως εξακριβωμένο γεγονός. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι τα σχόλια που εμπεριέχονται σε μια είδηση έχουν οπωσδήποτε αρνητικά αποτελέσματα. Αντίθετα, όταν ο δημοσιογράφος παραθέτει τις διάφορες ερμηνείες που υπάρχουν και εκφράζει τη δική του γνώμη με τρόπο που όλοι να το αντιλαμβάνονται ότι είναι προσωπική, φωτίζει το γεγονός και εξυπηρετεί την αλήθεια. Δείχνει ότι σέβεται τον αναγνώστη, αφού δεν του επιβάλλει την άποψή του, αλλά τον αφήνει ελεύθερο να κρίνει μόνος του.

Λεξιλόγιο (σχετικό με το σχόλιο και την είδηση)

Στις φράσεις της διπλανής στήλης να προσδιορίσετε τις σημασίες των λέξεων **γεγονός** και **σχόλιο**:

- ***Το γεγονός ότι*** *εκείνοι που παρακολουθούν τις ειδήσεις στην τηλεόραση ή στο ραδιόφωνο είναι συνήθως και τακτικοί αναγνώστες των εφημερίδων ενισχύει την άποψη ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης βρίσκονται μεταξύ τους σε σχέση μάλλον συμπληρωματική παρά ανταγωνιστική.*
- *Οι ταινίες των επικαίρων αποτελούν εντυπωσιακές μαρτυρίες για τον ιστορικό, γιατί παρουσιάζουν* ***τα γεγονότα*** *σε όλη τους τη δραματικότητα.*

- ***Είναι γεγονός*** *ότι στην εποχή μας οι άνθρωποι βομβαρδίζονται από έναν καταιγισμό πληροφοριών.*
- *Η συνθήκη του Λονδίνου (3 Φεβρουαρίου 1830) ανακοινώθηκε από τους πρεσβευτές των Τριών Δυνάμεων στην Υψηλή Πύλη, που βρέθηκε* ***προ τετελεσμένου γεγονότος*** *και αναγκάστηκε να δεχτεί την ανεξαρτησία της Ελλάδας.*
- *Η παράσταση προκάλεσε* ***ευμενή σχόλια****.*
- *Πολύτιμα για τη φιλολογική μελέτη των Ομηρικών επών είναι* ***τα πλούσια σχόλια*** *που έγραψε ο αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ευστάθιος (12ος μ.Χ. αιώνας).*

Σημείωση: Για τις λέξεις αυτές το λεξικό δίνει τις ακόλουθες σημασίες:

γεγονός: *α) πράξη που έχει συντελεστεί, συμβάν· π.χ. Η μάχη του Μαραθώνα υπήρξε ένα από τα σπουδαιότερα γεγονότα των ελληνοπερσικών πολέμων· β) πράγμα βέβαιο, αναμφισβήτητο· π.χ. Είναι γεγονός ότι παραιτείται η διοίκηση του συλλόγου· γ) δεδομένο, βάση συλλογισμού ή συμπεράσματος· π.χ. Το γεγονός ότι έχουμε κοινά συμφέροντα επιβάλλει... δ) τετελεσμένο γεγονός: πράξη ή συμβάν που δεν μπορεί να αλλάξει και που είμαστε αναγκασμένοι να το δεχτούμε με ή χωρίς τη θέλησή μας· π.χ. Τον έφερε προ τετελεσμένου γεγονότος.*

σχόλιο: *α) σύντομη ερμηνεία λέξεων και φράσεων ενός κειμένου, ιδιαίτερα κειμένου των αρχαίων συγγραφέων και ποιητών· π.χ. Σχόλια στον Όμηρο· β) κρίση για γεγονότα ή πράξεις· π.χ. Σχόλια του Τύπου για τις δηλώσεις του πρωθυπουργού.*

Να συνδυάσετε τις λέξεις με τα κατάλληλα επίθετα και να σχηματίσετε φράσεις

σχόλια, κριτική, είδηση, γεγονός

π.χ. Ένα απροσδόκητο γεγονός τον υποχρέωσε να αναβάλει το ταξίδι του.

Να κατατάξετε κλιμακωτά από τα ασθενέστερα στα ισχυρότερα τα συνώνυμα της διπλανής στήλης:

α) εγκρίνω, προσυπογράφω, ενστερνίζομαι
β) πολεμική, αποδοκιμασία, στιγματισμός
γ) έχω τη γνώμη, έχω την εντύπωση, έχω την πεποίθηση

Να προσθέσετε στις παραπάνω ομάδες λέξεων όσα περισσότερα συνώνυμα μπορείτε να βρείτε.

Να βρείτε τα αντώνυμα των λέξεων:

υποκειμενικός, μεροληπτικός, προκατειλημμένος, επηρεασμένος, κομματισμένος.

Να συνδυάσετε τα ουσιαστικά **αλήθεια** και **γνώμη** με όσα περισσότερα ρήματα μπορείτε και να σχηματίσετε φράσεις, π.χ. Παραποιώ την αλήθεια.

Να αντιστοιχίσετε τις δυο στήλες:

προκατάληψη	παράλογος φόβος για το άγνωστο ή το μυστηριώδες
πρόληψη	έγκυρη, γνώμη ειδικού
δεισιδαιμονία	σχηματισμός κρίσης με βάση κάποια δεδομένα
απόφθεγμα	προκαταρκτική κρίση
γνωμάτευση	γνώση αβασάνιστη που προέρχεται από κάποια επίδραση
εικασία	γνώμη που δε βασίζεται στη λογική, αλλά καθιερώθηκε από την παράδοση
κριτική (επιστημονική, καλλιτεχνική)	αναιτιολόγητη κρίση
δογματική γνώμη	εμπεριστατωμένη μελέτη, αιτιολογημένη και αναλυτική κρίση
πρόκριση	σύντομη κρίση με αναμφισβήτητο κύρος που διατυπώνεται σαν γνωμικό
προδικάζω	αποφεύγω να εκφέρω αμέσως γνώμη
επιφυλάσσομαι	προεξοφλώ, κρίνω προκαταβολικά

Να επιλέξετε τις κατάλληλες λέξεις από τα παρακάτω λεξιλόγια και να συμπληρώσετε τα κενά των αντίστοιχων παραγράφων:

Φραγμοί, σοβαρές κυρώσεις, κυκλοφορεί, καθεστώς, ελευθεροτυπίας, λογοκρισία, κυβερνητικές εντολές, ασφυκτικό κλοιό, εμπόλεμη κατάσταση, υπάγεται, έλεγχο, ελεύθερης γνώμης, δικτατορικά, φρόνημα.

1 *«Ο Τύπος δεν ..... πάντοτε υπό ..... ελευθερίας. Κατά καιρούς και κατά χώρες επιβάλλονται ..... μεγαλύτεροι ή μικρότεροι της ..... και η ..... είτε σε ειρήνη είτε σε πόλεμο δημιουργεί έναν ..... στην έκφρασή της ..... Έτσι συχνά ο Τύπος, ιδίως στα ..... καθεστώτα, ούτε το ..... του λαού εκφράζει ούτε όλες τις ειδήσεις παρουσιάζει, ούτε τις εκθέτει, όπως πραγματικά έχουν. Και αν καμιά φορά ξεφύγει από τις ..... υποβάλλεται σε ..... Όταν μια χώρα βρίσκεται σε ..... ο Τύπος ..... σε κρατικό ..... όχι μόνο ως προς το ..... των ειδήσεων, αλλά και στο τι θα αναγραφεί και πώς θα παρουσιαστεί».*

Κύριο άρθρο, τηλεοπτικά, επικαιρότητας, σχόλια, χρηματιστηρίου, ειδήσεις, επισκοπήσεις, σχολιασμό, ειδικούς, καλλιτεχνική, κριτικής.

2 *«Έτσι σήμερα οι εφημερίδες περιλαμβάνουν ..... , ... για την εσωτερική και εξωτερική πολιτική, ... πάνω στα γεγονότα της ....., την κίνηση του ....., οικονομικές σελίδες (στις σοβαρότερες εφημερίδες δημοσιεύονται ..... για τα οικονομικά προβλήματα από ..... επιστήμονες) και άλλες που αναφέρονται στην ..... ζωή, τόσο με τη μορφή ειδήσεων, όσο και με την άσκηση ..... στα έργα που παίζονται στο θέατρο, στον κινηματογράφο και σε μικρότερη έκταση στα ..... προγράμματα».*

Θέματα για συζήτηση και έκφραση-έκθεση

(σχετικά με την πληροφόρηση, τη δημοσιογραφία, τον Τύπο)

Να σχολιάσετε το δημοσιογραφικό ορισμό της είδησης και να προσπαθήσετε να βρείτε ανάλογα παραδείγματα:

Αν μια χαριτωμένη κυρία βγει στο δρόμο με το σκυλάκι της στην αγκαλιά, αυτό δεν είναι είδηση. Αν το σκυλάκι δαγκώσει την κυρία, αυτό πάλι δεν είναι είδηση. Αν όμως η κυρία δαγκώσει το σκυλάκι, αυτό είναι είδηση.

Να σχολιάσετε τη σημασία του μύθου:

Ρώτησαν κάποτε ένα μυθικό βασιλιά: – Άρχοντα, αν έχανες όλα σου τ' αγαθά, ποιο απ' αυτά τα πέντε θα ήθελες να σου μείνει τελευταίο; Η ελευθερία, η υγεία, το χρυσάφι, η σοφία ή η δόξα; Κι εκείνος αποκρίθηκε: – Οι πληροφορίες! Δώστε μου πληροφορίες και όλα τ' άλλα τα ξαναβρίσκω.

Με βάση τον ορισμό και τη δημοσιογραφική είδηση, που ακολουθεί, να συζητήσετε το φαινόμενο της παραπληροφόρησης και να γράψετε μια έκθεση σχετική με αυτό: Ποιοι παράγοντες συνήθως το προκαλούν και ποιες μπορεί να είναι οι συνέπειές του; Γιατί ο κόσμος παρασύρεται μερικές φορές από την παραπληροφόρηση;

Παραπληροφόρηση: *σκόπιμη διάδοση ψεύτικων ειδήσεων με στόχο να οδηγηθεί η κοινή γνώμη προς ορισμένη κατεύθυνση: π.χ. πληροφορίες για κατάρρευση της οικονομίας.*

(Από τα λεξικά)

Ύποπτη φημολογία για μεγάλο σεισμό προκάλεσε υστερία στη Θεσσαλονίκη.

(Από τις εφημερίδες)

Ποιες συνέπειες μπορεί να έχει στις προσωπικές μας σχέσεις η διάδοση μιας φήμης που αφορά την ιδιωτική μας ζωή;

Καθημερινά παίρνουμε, αλλά και δίνουμε, πληροφορίες για διάφορα γεγονότα.

Ποια στάση νομίζετε ότι πρέπει να διαμορφώνουμε ως δέκτες των πληροφοριών αυτών και ποια ευθύνη πιστεύετε ότι έχουμε ως πομποί;

«Η δημοσιογραφία είναι εκπληκτικό και τρομακτικό προνόμιο». Με ποια επιχειρήματα υποστηρίζει την άποψη αυτή η Ο. Φαλάτσι στο απόσπασμα που παρατίθεται; Να συζητήσετε τη σχέση της δημοσιογραφίας με την ιστορία.

Γι' αυτό ακριβώς αγαπώ τη δημοσιογραφία. Και γι' αυτό φοβάμαι τη δημοσιογραφία. Ποιο άλλο επάγγελμα σου επιτρέπει να γράφεις την ιστορία την ίδια ακριβώς στιγμή που πραγματώνεται και να είσαι ταυτόχρονα και αυτόπτης μάρτυρας; Η δημοσιογραφία είναι εκπληκτικό και τρομακτικό προνόμιο. Δεν είναι συμπτωματικό το γεγονός ότι αν έχεις επίγνωση του λειτουργήματός σου, σε βασανίζουν άπειρα συμπλέγματα ανεπάρκειας. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι, κάθε φορά που ζω ένα συνταρακτικό περιστατικό ή που έχω μια σημαντική συνάντηση, με πιάνει κάτι σαν αγωνία, ένας φόβος μήπως τα μάτια μου δεν είναι αρκετά, μήπως τ' αυτιά μου δεν είναι αρκετά, μήπως το μυαλό μου δεν είναι αρκετό, για να κοιτάξω, να ακούσω, και να καταλάβω σαν σαράκι φωλιασμένο μέσα στο ξύλο της ιστορίας. Δεν είμαι υπερβολική, ξέρεις, όταν δηλώνω πως σε κάθε επαγγελματική μου εμπειρία αφήνω κομμάτια από την ψυχή μου.

(Οριάνα Φαλάτσι, Συνάντηση με την ιστορία)

Να αναλύσετε και να συζητήσετε τις αρχές της δημοσιογραφίας:

«Μερικές από τις βασικές αρχές που περιλαμβάνονται στον ηθικό κώδικα των δημοσιογράφων είναι η κοινωνική ευθύνη και η επαγγελματική ακεραιότητα του δημοσιογράφου, ο σεβασμός της ιδιωτικής ζωής και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, ο σεβασμός του δημόσιου συμφέροντος και η δυνατότητα του κοινού να έχει πρόσβαση και συμμετοχή στα μέσα μαζικής ενημέρωσης.»

Σύμφωνα με το σχετικό άρθρο από την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στο δικαίωμα για την ελευθερία της γνώμης και της έκφρασης και στο δικαίωμα για την ελευθερία της πληροφόρησης και της επικοινωνίας. Προσπαθήστε να διερευνήσετε αυτή τη σχέση.

«Καθένας έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, που σημαίνει το δικαίωμα να μην υφίσταται δυσμενείς συνέπειες για τις γνώμες του, και το δικαίωμα να αναζητεί, να παίρνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες, με οποιοδήποτε μέσο έκφρασης, και από όλο τον κόσμο.

(Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, άρθρο 19)

Να διαβάσετε τα κείμενα της διπλανής στήλης (1, 2, 3) και να απαντήσετε στις ερωτήσεις:

- α) Τι είναι Τύπος και γιατί ονομάστηκε **τέταρτη εξουσία**; β) Ποιες είναι οι άλλες τρεις εξουσίες; γ) Ποιο σκοπό εξυπηρετεί η διάκριση των εξουσιών;
- Ποιοι παράγοντες καθόρισαν την εξέλιξη του Τύπου από το 1500 μ.Χ. ως τις μέρες μας;
- Ποιες είναι οι επιδράσεις του Τύπου στην κοινή γνώμη; Πότε οι επιδράσεις αυτές είναι θετικές και πότε αρνητικές;

1 *Τύπος κυρίως λέγεται η τυπογραφία και γενικότερα η δημοσιογραφία στο σύνολό της: το σύνολο των εφημερίδων και περιοδικών μαζί με τους δημοσιογράφους, τους τυπογράφους αλλά και τα μηχανήματα που χρησιμοποιούνται. Προστίθενται σ' αυτά η λειτουργία και η εξουσία που ασκούν στην κοινή γνώμη οι εφημερίδες και τα περιοδικά. Η εξουσία αυτή, που ονομάστηκε από πολλούς* ***τέταρτη εξουσία,*** *ασκεί κυριαρχική επιρροή στην κοινή γνώμη που διαμορφώνεται στη σημερινή της μορφή από τη δημοσιογραφία.*

(Από τα λεξικά)

2 *Στην ιστορία του Τύπου διακρίνουν τρεις φάσεις: Την* ***πρώτη*** *(1500-1789), κατά την οποία ο Τύπος είναι* ***απολυταρχικός*** *και στηρίζεται στο δόγμα ότι «η αλήθεια είναι προνόμιο της εξουσίας»· τη* ***δεύτερη*** *(1789-1939), κατά την οποία ο Τύπος είναι* ***φιλελεύθερος*** *και πρεσβεύει ότι η αλήθεια είναι προϊόν διαλόγου, και την* ***τρίτη*** *φάση (1939-), κατά την οποία ο Τύπος είναι* ***πληροφοριακός*** *και πιστεύει ότι η αλήθεια βγαίνει από το πλήθος των πληροφοριών.*

Είναι αξιοσημείωτο ότι και οι τρεις αυτές μεγάλες φάσεις στην ιστορία του Τύπου συνοδεύονται από ανάλογα άλματα στη βιομηχανία και την τεχνολογία των μαζικών μέσων. Ο αυταρχικός Τύπος λειτουργούσε με τα κινητά μεταλλικά στοιχεία του Γουτεμβέργιου (1440) και με τα επίπεδα χειροκίνητα πιεστήρια· οι εφημερίδες τύπωναν ελάχιστα αντίτυπα και περιείχαν πολύ λίγες ειδήσεις, από τις οποίες οι περισσότερες ήταν ανακοινώσεις της εξουσίας. Ο φιλελεύθερος στηρίχτηκε στο περιστροφικό πιεστήριο του Νέλσον (1851) και αργότερα στη λινοτυπική μηχανή του Μεργεντάλερ (1885). Οι εφημερίδες τύπωναν περισσότερα φύλλα. Δημοσιεύτηκαν άρθρα, σχόλια, γνώμες και κάπως περισσότερες ειδήσεις. Ο πληροφοριακός Τύπος στηρίχτηκε στις τελειότερες λινοτυπικές μηχανές και σε μεγάλα ταχυπιεστήρια. Σήμερα καλπάζει με τη φωτοστοιχειοθεσία και τα πιεστήρια όφσετ, όπου οι ειδήσεις κατέχουν κυρίαρχη θέση.

(Χ. Πασαλάρης, Μια ζωή τίτλοι, Διασκευή)

3 Ο Τύπος ελέγχει και οδηγεί και το λαό να ελέγχει, άρα οδηγεί το λαό στο να σκέπτεται και να ζει την πολιτική ζωή της δημοκρατίας. Ο Τύπος διαφωτίζει, καθοδηγεί και διαμορφώνει κυριολεκτικά την κοινή γνώμη, αυτή τη διάχυτη δύναμη που έμμεσα ή άμεσα επηρεάζει κατά ένα βαθμό κάθε απόφαση, κάθε κίνηση μέσα στο μηχανισμό της πολιτικής ζωής. Η δύναμη αυτή είναι απέραντη, είναι κυριολεκτικά ακαταμέτρητη. Η εφημερίδα με ένα δημοσίευμά της κάνει το καλό ή το κακό, όχι μόνο μια φορά, όπως συμβαίνει με τους άλλους ανθρώπους, αλλά τόσες χιλιάδες φορές όσες χιλιάδες φύλλα της θα πουληθούν και θα διαβαστούν.

(Μ. Στασινόπουλος. Προβλήματα Τύπου και δημοσιογραφίας, Εκδ. Ε.Σ.Η.Ε.Α., Αθήνα 1977)

Συμφωνείτε ή διαφωνείτε με την άποψη ότι ο Τύπος μπορεί να στηρίξει το δημοκρατικό πολίτευμα;

Υποστηρίξτε τη θέση σας με τα κατάλληλα επιχειρήματα και, εφόσον συμφωνείτε, δείξτε με ποιες προϋποθέσεις μπορεί ο Τύπος να παίξει αυτό το ρόλο.

Ατομική εργασία

α) Να παρουσιάσεις το περιοδικό που διαβάζεις συνήθως, περιγράφοντας αναλυτικά την εμφάνισή του (σχήμα, εκτύπωση, εικονογράφηση) και τα περιεχόμενά του (τακτική ύλη, έκτακτη ύλη, συνεργάτες). Να ασκήσεις κριτική στο περιοδικό επισημαίνοντας τα θετικά και τα αρνητικά σημεία του.

β) Με βάση την παραπάνω γραπτή εργασία να κάνεις ένα δελτίο με τα στοιχεία του περιοδικού, δηλαδή να γράψεις τον τίτλο, τη συχνότητα της έκδοσης, την τιμή του και το χαρακτηρισμό του περιοδικού ανάλογα με την ύλη του ή το κοινό στο οποίο απευθύνεται. Ο χαρακτηρισμός αυτός συνήθως αναγράφεται στο εξώφυλλο ή στην πρώτη σελίδα του περιοδικού.

γ) Να συγκεντρώσετε τέλος όλα τα δελτία και να κάνετε στατιστική, για να διαπιστώσετε ποια είναι τα πιο δημοφιλή περιοδικά στην τάξη.

Ομαδική εργασία
Έρευνα

α) Εργαστείτε σε ομάδες και καταγράψτε τα πιο αξιόλογα κατά την κρίση σας περιοδικά που θα βρείτε σε ένα κεντρικό βιβλιοπωλείο ή σε μία βιβλιοθήκη. Η καταγραφή να γίνει σε δελτία παρόμοια με τα προηγούμενα.

β) Ταξινομήστε ύστερα τα δελτία με δύο τρόπους: Πρώτα ανάλογα με την ύλη τους: περιοδικά με εγκυκλοπαιδική ή ποικίλη ύλη, περιοδικά για την πολιτική επικαιρότητα, τις τέχνες, τις επιστήμες, κλαδικά, επαγγελματικά, σατιρικά περιοδικά κτλ. Ύστερα ανάλογα με το κοινό στο οποίο απευθύνονται: περιοδικά που αφορούν όλο τον κόσμο ή κάποιο ειδικό αναγνωστικό κοινό, ορισμένο φύλο, επάγγελμα, κτλ.

γ) Να παρατηρήσετε και να συγκρίνετε τις γλωσσικές ποικιλίες που χρησιμοποιούνται στα διάφορα περιοδικά σε σχέση με τα περιεχόμενά τους και το κοινό στο οποίο απευθύνονται.

δ) Να συζητήσετε για τα περιοδικά που απευθύνονται στους νέους: Τι εμφάνιση και τι περιεχόμενο έχουν; Σας ικανοποιούν απόλυτα; Ποια ενδιαφέροντά σας δεν καλύπτουν;

Πώς θα θέλατε ένα περιοδικό που απευθύνεται στους νέους;

Αναφερθείτε στην εμφάνισή του, στο είδος, στην ποιότητα και στην οργάνωση της ύλης του.

Συζητήστε για τα **κόμικς.**

Επιμέρους θέματα της συζήτησής σας μπορούν να αποτελέσουν: η αγάπη που δείχνουν τα παιδιά για τα κόμικς (πού οφείλεται κτλ.)· η επίδραση που ασκούν τα κόμικς στα παιδιά· τα κόμικς ως επικοινωνιακό μέσο: το περιεχόμενό τους, οι ήρωές τους, η γλώσσα τους, η αφηγηματική τους δυνατότητα· η ταχύτητα διάδοσης των κόμικς –σημειώστε ότι παρουσιάστηκαν πρώτη φορά στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής στα τέλη του 19ου αιώνα και μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα διαδόθηκαν σε όλο τον κόσμο.

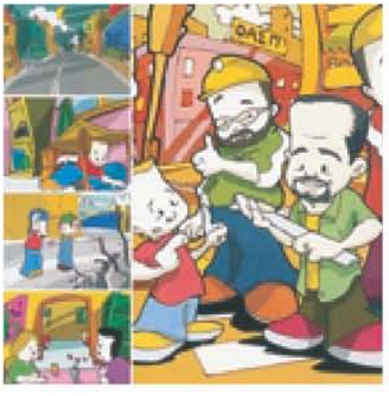

Από video του Οργανισμού ΑντιΣεισμικής Προστασίας (ΟΑΣΠ) για την αντισεισμική προστασία.

Είδηση

II. Η οργάνωση και η παρουσίαση της είδησης

1 Η Οργάνωση της Είδησης

ΤΥΦΛΟΣ ΠΕΦΤΕΙ ΣΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ ΓΙΑ ΝΑ ΣΩΣΕΙ ΣΥΜΜΑΘΗΤΗ ΤΟΥ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
Του ανταποκριτή μας.

ΣΥΓΚΛΟΝΙΣΤΙΚΕΣ στιγμές, γεμάτες ανθρωπιά, διαδραματίστηκαν χτες στη Νέα Παραλία Θεσσαλονίκης, όταν νεαρός τυφλός βούτηξε με αυτοθυσία στα παγωμένα νερά για να σώσει συνάδελφό του που, λίγο πριν, είχε πέσει στη θάλασσα. Δεν τα κατάφερε, όμως, και ο ίδιος γλίτωσε τον πνιγμό χάρη σ' έναν περαστικό νεαρό που τον ανέσυρε.

Πνίγηκε ο Γεώργιος Ποντικάκης, 35 χρόνων, από τα Χανιά, που είχε μειωμένη όραση, ενώ στο νοσοκομείο «Αγία Σοφία» της Θεσσαλονίκης νοσηλεύεται με ισχυρό νευρικό κλονισμό ο τυφλός Ελευθέριος Λάμπρου, 27 χρονών, από το Βροντερό Καστοριάς.

Οι δυο φίλοι, μαθητές της Σχολής Τυφλών Θεσσαλονίκης, έκαναν χτες το απόγευμα βόλτα στη Νέα Παραλία στο χώρο μπροστά από το ξενοδοχείο «Μακεδονία Παλλάς», όπως συνήθιζαν καθημερινά, μετά το φαγητό και τα εργαστήρια. Σε κάποια στιγμή, και ενώ περπατούσαν πλάι στη θάλασσα, ο επιληπτικός Ποντικάκης έπαθε ξαφνικά κρίση και έπεσε στη θάλασσα.

Ο Λάμπρου τότε, ακούγοντας το φίλο του να καλεί σε βοήθεια, δεν έχασε καιρό και έπεσε να τον σώσει. Το γεγονός αντιλήφθηκε ο διερχόμενος 24χρονος Γιάννης Ψάλτου, που έτρεξε να βοηθήσει:

«Είδα τον Λάμπρου να πέφτει στο νερό και έτρεξα αμέσως, μας είπε ο νεαρός Ψάλτου. Σε απόσταση πέντε περίπου μέτρων, τον είδα να παλεύει να κρατήσει στην επιφάνεια τον Ποντικάκη, ενώ ταυτόχρονα τον τραβούσε προς τα έξω. Άρχισε όμως να χάνει τις δυνάμεις του και εγώ ετοιμάστηκα να βουτήξω. Κατέβηκα από την προβλήτα στο περβάζι και τότε διαπίστωσα ότι ο Ποντικάκης χάθηκε στο βυθό, ενώ ο Λάμπρου επέπλεε. Το κύμα τον έσπρωχνε προς τα έξω σιγά σιγά. Άπλωσα το πόδι μου και αυτός σε μια ύστατη προσπάθεια κατάφερε να πιαστεί, και έτσι τον έβγαλα έξω».

Στο μεταξύ είχαν συγκεντρωθεί στο χώρο πολλοί περαστικοί και ο Ψάλτου με τη βοήθειά τους ανέτρεψε το σώμα του λιπόθυμου πλέον νεαρού τυφλού, για να βγει το νερό που είχε καταπιεί.

Ο Λάμπρου μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο «Αγία Σοφία», ενώ το πτώμα του άτυχου Ποντικάκη ανασύρθηκε από άντρες του Λιμενικού.

Όπως μας είπε ο διευθυντής της Σχολής Τυφλών, «Ο Ποντικάκης είχε πάει στη Σχολή πριν από τέσσερις μήνες και παρακολουθούσε μαθήματα. Είχε βέβαια μειωμένη όραση, αλλά κυκλοφορούσε άνετα στους δρόμους και σύντομα θα έπαιρνε από την αστυνομία άδεια μικροπωλητή. Ο Λάμπρου ήταν μόνο ενάμιση μήνα στη Σχολή».

Αν διαβάσουμε προσεκτικά το κείμενο, θα παρατηρήσουμε ότι ο δημοσιογράφος αναπτύσσει την είδηση σε τρεις βαθμίδες: **πρώτα συνοψίζει τα γεγονότα σε μια περίοδο που αποτελεί τον τίτλο της είδησης· ύστερα τα εκθέτει περιληπτικά στις δύο πρώτες παραγράφους και τέλος τα διηγείται αναλυτικά στο κύριο σώμα του κειμένου.** Έχει δηλαδή το κείμενο τη μορφή που ονομάζεται στη δημοσιογραφική γλώσσα **«ανεστραμμένη πυραμίδα»**, γιατί αρχίζει από το πιο σημαντικό και προχωρεί στο λιγότερο σημαντικό. Στη μορφή αυτή οι δύο πρώτες παράγραφοι αποτελούν την ειδησεογραφική περίληψη.

Μπορείτε να πείτε τώρα γιατί οι δημοσιογράφοι ακολουθούν την τακτική αυτή;	Σκεφτείτε τους λόγους για τους οποίους διαβάζουν οι άνθρωποι την εφημερίδα.

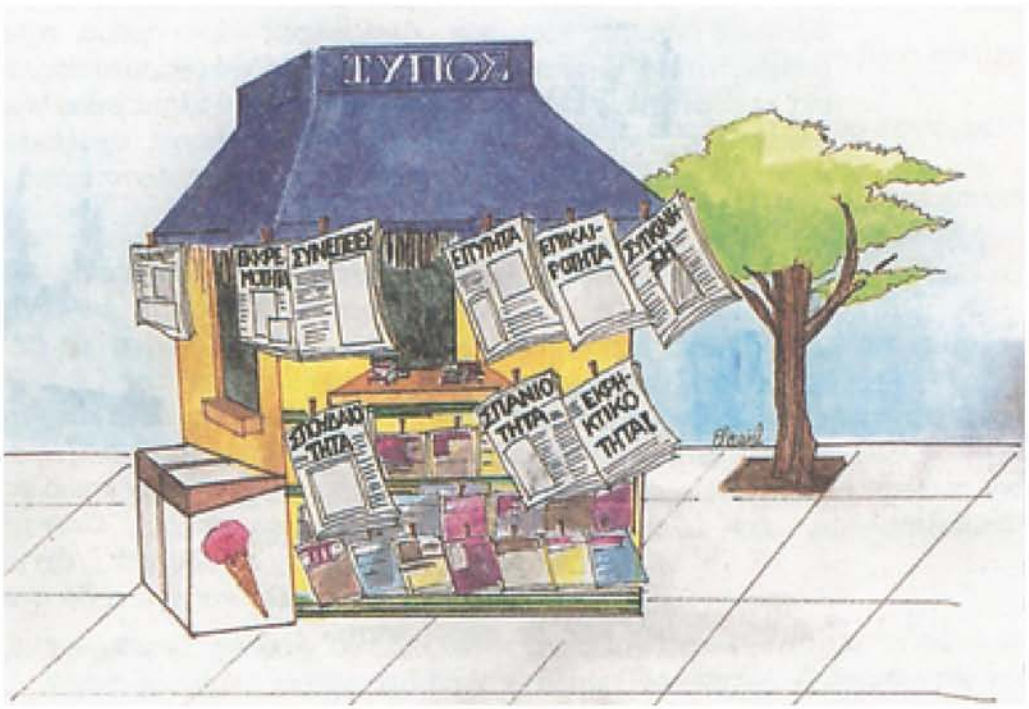

Για να παρουσιάσουμε ένα γεγονός, δηλώνουμε συνήθως **τον τόπο, τον τρόπο, την αιτία, το σκοπό, το αποτέλεσμα,** ενώ για τα πρόσωπα που συμμετέχουν αναφέρουμε **το όνομα, την ηλικία, την καταγωγή, το επάγγελμα** ή κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τους που μπορεί να έχει σχέση με το γεγονός. Ακολουθούμε δηλαδή τους δημοσιογραφικούς κανόνες, σύμφωνα με τους οποίους η είδηση πρέπει να απαντήσει στα ερωτήματα **τι, ποιος, πού, γιατί, πώς** και πρέπει να είναι γραμμένη με συντομία, σαφήνεια, ακρίβεια, με απλό αλλά ελκυστικό ύφος.

Ο ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ

ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΒΑΘΜΙΔΑ τη γενική

ΣΤΟΝ ΤΙΤΛΟ ΤΗΣ ΕΙΔΗΣΗΣ

ΣΥΝΟΨΙΖΕΙ
Τα γεγονότα σε μια περίοδο λόγου:
(«Τυφλός πέφτει στη θάλασσα, για να σώσει συμμαθητή του»).

ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΒΑΘΜΙΔΑ την ειδικότερη

ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΙ
περιληπτικά τα ΚΥΡΙΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
της είδησης στις δύο πρώτες παραγράφους:
1η παράγραφος: «Συγκλονιστικές... ανέσυρε»
2η παράγραφος: «Πνίγηκε... Καστοριάς»

ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΒΑΘΜΙΔΑ την αναλυτική

ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΙΔΗΣΗΣ

ΕΚΘΕΤΕΙ
αναλυτικά
τα γεγονότα
στις υπόλοιπες
παραγράφους:
«Οι δύο φίλοι ...
ήταν μόνον
ενάμιση μήνα
στη Σχολή».

Η ανεστραμμένη πυραμίδα της είδησης

Αντλώντας από το δημοσιογραφικό κείμενο τα κατάλληλα στοιχεία:

α) Να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα και
β) να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν μετά τον πίνακα.

		ΠΡΟΣΩΠΑ	ΧΡΟΝΟΣ	ΤΟΠΟΣ	ΠΡΑΞΗ Α′	ΠΡΑΞΗ Β′	ΠΡΑΞΗ Γ′
ΤΙΤΛΟΣ	τυφλός	συμμαθητής			ο τυφλός (Λ) πέφτει στη θάλασσα **σκοπός:**		
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	φίλοι	περαστικός νεαρός			**αποτέλεσμα:**	ο Π. έπεσε στη θάλασσα	ο περαστικός νεαρός (Ψ) ανέσυρε τον Λ.
					συνέπειες		
ΑΝΑΠΤΥΞΗ						**αιτία:**	

1. Με ποια σειρά εμφανίζονται τα τρία βασικά πρόσωπα που παίρνουν μέρος στα γεγονότα και ποια χαρακτηριστικά τους προβάλλονται στις διάφορες βαθμίδες στις οποίες αναπτύσσεται το θέμα; Γιατί ο δημοσιογράφος ακολουθεί αυτή την τακτική στην παρουσίαση των προσώπων;
2. Από τις τρεις βασικές πράξεις - γεγονότα ποια είναι η πιο σημαντική για το δημοσιογράφο και ποιο στοιχείο της πράξης προβάλλεται ιδιαίτερα; Να δικαιολογήσετε τις επιλογές του δημοσιογράφου.
3. Ποια είναι η γνώμη (το σχόλιο) του δημοσιογράφου για το γεγονός και με ποιον τρόπο την προβάλλει;
4. Νομίζετε ότι ο τίτλος της είδησης είναι πετυχημένος; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
5. Η είδηση βασίζεται στις πληροφορίες που άντλησε ο δημοσιογράφος με συνεντεύξεις από διάφορα πρόσωπα. Από ποια πρόσωπα φαίνεται ότι πήρε συνέντευξη ο δημοσιογράφος, σε ποια σημεία του κειμένου παρεμβάλλει αυτούσια αποσπάσματα των συνεντεύξεων και ποιο σκοπό εξυπηρετεί αυτή η παρεμβολή;

2 Η οπτική γωνία του δημοσιογράφου στην είδηση

Από τις προηγούμενες παρατηρήσεις συμπεραίνουμε ότι ο δημοσιογράφος δεν καταγράφει απλώς σαν ουδέτερος παρατηρητής τα γεγονότα, αλλά τα αξιολογεί και τα παρουσιάζει με την ανάλογη έμφαση, τα ερμηνεύει· αυτό σημαίνει ότι τα βλέπει από μια ορισμένη οπτική γωνία. Στην προηγούμενη λ.χ. είδηση γίνεται φανερό ότι, για το δημοσιογράφο, το σημαντικότερο στοιχείο δεν είναι ούτε ο θάνατος του Ποντικάκη ούτε η σωτήρια επέμβαση του Ψάλτη, αλλά η προσπάθεια ενός τυφλού, του Λάμπρου, να σώσει το συνάδελφό του. Η πράξη αυτή, ανεξάρτητα από το αποτέλεσμά της, για το δημοσιογράφο είναι ηρωική. Γι' αυτό και γύρω σ' αυτήν εστιάζει την αφήγησή του. Αυτό σημαίνει ότι βλέπει το γεγονός από ορισμένη οπτική γωνία, από την οποία κοιτάζοντάς το ιεραρχεί τα σημεία του (τις πληροφορίες) και τα κατανέμει ανάλογα με τη βαρύτητά τους στον τίτλο, στην περίληψη και στην ανάπτυξη της είδησης. Άλλωστε τη γνώμη του για το γεγονός την προβάλλει και άμεσα με το σχόλιο που προτάσσει στην αρχή κιόλας της είδησης.

Δοκιμάστε τώρα να ξαναγράψετε την είδηση για τον τυφλό, αξιολογώντας την και ερμηνεύοντάς την με διαφορετικό τρόπο.

Κοιτάξτε την δηλαδή από τη δική σας οπτική γωνία. Μπορείτε π.χ. να κάνετε πρωταγωνιστή τον Ψάλτου, οπότε θα υπογραμμίσετε ανάλογα και την πράξη του. Είναι δυνατόν μάλιστα να προσθέσετε, αν το κρίνετε απαραίτητο, και άλλα στοιχεία φανταστικά. Ανάλογος, φυσικά, θα είναι και ο τίτλος της είδησης.

Να επιλέξετε δύο τίτλους και να γράψετε τις αντίστοιχες ειδήσεις.

Πρώτα πρώτα να φανταστείτε τα γεγονότα, να καθορίσετε την οπτική γωνία της αφήγησης και να τα εκθέσετε συνοπτικά σε 10-15 στίχους. Ύστερα να τα παρουσιάσετε αναλυτικά σε 45-60 στίχους, παρεμβάλλοντας στη διήγησή σας αποσπάσματα από υποθετικές συνεντεύξεις. Αν θέλετε να δώσετε έμφαση στις ειδήσεις σας, μπορείτε να τις παρουσιάσετε με την κατάλληλη εικονογράφηση. Να σχεδιάσετε π.χ. ένα σκίτσο, μια γελοιογραφία ή να κολλήσετε κάποιες φωτογραφίες από τον Τύπο.

- Βρήκαν πεντακόσιες χιλιάδες δραχμές και τις παρέδωσαν!
- Εντυπωσιακή απόδραση κρατουμένου με ελικόπτερο.
- Παρά λίγο τραγωδία από έκρηξη θερμάστρας.
- Εξαφανίστηκε πύθωνας 3,5 μ.
- Διασκεδαστική «αεροπειρατεία» σε σκάφος της «Ολυμπιακής».
- Θεράπευσε την αρθρίτιδα με το γέλιο.
- Ηρακλής-ΑΕΚ 4-4 (ημίχρονο 0-2).
- Και γάμοι στα σούπερ-μάρκετ.
- Βραζιλιάνοι ληστές την έπαθαν από Έλληνα.

Να βασιστείτε στα στοιχεία που σας δίνει το διπλανό απόσπασμα ή στη δική σας εμπειρία και να γράψετε μια είδηση για κάποιο φαινόμενο ρατσισμού.

Να συντάξετε το κείμενό σας ακολουθώντας τη δομή της δημοσιογραφικής είδησης. Συγκεκριμένα πρώτα να εκθέσετε συνοπτικά τα γεγονότα σε 5 στίχους (40-50 λέξεις) και ύστερα να τα παρουσιάσετε αναλυτικά σε 20-30 στίχους (160-200 λέξεις). Φροντίστε να δώσετε έναν κατάλληλο τίτλο στην είδηση.

- *Οι κάτοικοι του συνοικισμού δε δέχονται την παραμονή των Τσιγγανόπουλων στο «σχολείο τους», όπως επίσης και την παράταση της παραμονής του καταυλισμού των Τσιγγάνων στην κοινόχρηστη έκταση.*

Διαβάστε τα αποσπάσματα της διπλανής στήλης και συζητήστε σχετικά με τους στόχους στους οποίους μπορεί να αποβλέπει ένα μαθητικό έντυπο. Τα αποσπάσματα προέρχονται από τη συζήτηση των αντιπροσώπων πέντε μαθητικών εντύπων, οι οποίοι συνεργάστηκαν και εξέδωσαν από κοινού ένα περιοδικό με τον τίτλο «Μια συνάντηση των μαθητικών περιοδικών «Άθωνος Σκιά», «Μαθητικές σελίδες», «Μαθητική Πένα», «Μεταξύ μας», «Το καρφί».

«Το καρφί»

Μέσα στο «Καρφί» επιδιώκουμε να εκφράσουμε τα συναισθήματά μας, τους προβληματισμούς μας, τα όνειρά μας.

«Μεταξύ μας»

Η έκδοση αυτή ξεκίνησε, για να δώσουμε μια απάντηση σε αυτούς που υποστηρίζουν ότι οι νέοι σήμερα προτιμούν μια γλυκιά ανεδαφική άρνηση, προτιμούν τη διασκέδαση και τον εύκολο δρόμο.

«Μαθητική πένα»

Ο πρώτος μας στόχος ήταν να δώσουμε μια νεανική δροσιά στην εφημερίδα. Έτσι κυρίως με τη στήλη «Μηνυματάκια» και κάποιες άλλες σελίδες προσπαθήσαμε να μη μεγαλοδείχνει η εφημερίδα μας, να έχει κάτι το μαθητικό και να μην είναι βαρετή. Να μην είναι, όπως οι εφημερίδες των μεγάλων, δηλαδή μια αντιγραφή κειμένων. Είναι κυρίως δημιουργία των ίδιων των μαθητών.

«Μαθητικές σελίδες»

Οι στόχοι του περιοδικού:

- *να εκφραστούν οι αγωνίες και οι προβληματισμοί των παιδιών,*
- *να καταγραφούν τα προβλήματα του σχολικού χώρου και ευρύτερα της περιοχής της Κρύας Βρύσης,*
- *να γίνει το περιοδικό αφορμή και πυροδότης δημιουργίας, π.χ. μιας μουσικής εκδήλωσης, μιας θεατρικής παράστασης κτλ.*

«Άθωνος Σκιά»

Η εφημερίδα μας ξεκίνησε στο πλαίσιο του μαθήματος «Έκφραση-Έκθεση». Η βράβευσή μας ήταν απρόσμενη. Κάτι που τάραξε τα νερά... Έτσι το σχολείο μας συνδέθηκε περισσότερο με το χωριό και αποτέλεσε μοχλό κίνησης *και άλλων δραστηριοτήτων με την υποστήριξη της κοινότητας. Με λίγα λόγια η «Άθωνος Σκιά» βοήθησε να ανοιχτούν τα σύνορα του σχολείου μας και προς τα χωριά της Συκιάς και της Σάρτης, αλλά και προς την υπόλοιπη Ελλάδα. Η «Άθωνος Σκιά» στάλθηκε προς όλα τα λύκεια που πήραν μέρος στο διαγωνισμό μαθητικού εντύπου. Επίσης πολλά σχολεία μας έστειλαν τις εφημερίδες και τα περιοδικά τους και αυτή η αλλαγή ήταν το πιο σημαντικό. Μας έβγαλε από την απομόνωσή μας και μας βοήθησε να συνειδητοποιήσουμε τις δυνατότητές μας. Και το πιο ευχάριστο: ακόμα και οι πιο αδιάφοροι μαθητές, όταν ξεκινήσαμε το δεύτερο φύλλο μας, προθυμοποιήθηκαν να αναλάβουν κάποιο θέμα.*

Ομαδική εργασία

Να χωριστείτε σε ομάδες των πέντε έως έξι ατόμων.

Κάθε ομάδα να γράψει και να εικονογραφήσει μια είδηση για το σχολείο ή την περιοχή της, αφού πρώτα συγκεντρώσει τις απαραίτητες πληροφορίες από τα πρόσωπα που συμμετείχαν στα γεγονότα ή ήταν αυτόπτες μάρτυρες. Μια ομάδα να επιμεληθεί την παρουσίαση των ειδήσεων σε ένα μονοσέλιδο ή δισέλιδο φύλλο. Στη συνέχεια μπορείτε να αλληλογραφήσετε με κάποιο άλλο σχολείο, για να ανταλλάξετε ταχυδρομικά τα φύλλα σας.

3 Ο Τίτλος της Είδησης

Να παρατηρήσετε τους τίτλους μιας εφημερίδας, καθώς και αυτούς που ακολουθούν παρακάτω, και να απαντήσετε στις ερωτήσεις:

- Ποιες λέξεις παραλείπονται συνήθως από τον τίτλο;
- Τι παρατηρείτε σχετικά με:
  α) τα ρήματα (τη σύνταξη, το χρόνο, το πρόσωπο);
  β) τη στίξη;
  γ) το ύφος (δραματικό, χιουμοριστικό, σοβαρό κτλ.);
  δ) τη λογική και την ποιητική λειτουργία της γλώσσας;

Να συζητήσετε τη λειτουργία των τίτλων και να τη συσχετίσετε με τις παρατηρήσεις που κάνατε.

- *Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ ΑΝΑΧΩΡΕΙ ΑΥΡΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΒΡΥΞΕΛΛΕΣ*
- *ΣΕΙΣΜΟΣ ΧΘΕΣ ΣΤΟ ΒΟΛΟ*
- *ΦΩΤΙΑ ΣΕ ΤΙΜΕΣ*
- *ΕΦΙΑΛΤΗΣ ΤΟ ΝΕΦΟΣ*
- *155.000 ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΑ ΣΤΟ ΣΦΑΓΕΙΟ!*
  Άρχισαν χθες οι Γενικές Εξετάσεις...
- *ΑΚΟΝΙΖΟΥΝ ΤΑ ΜΑΧΑΙΡΙΑ*
  Όσο πλησιάζει η βραδιά του πρώτου ημιτελικού αγώνα για το κύπελλο. ΑΕΚ και Παναθηναϊκός «ακονίζουν» τα μαχαίρια τους...

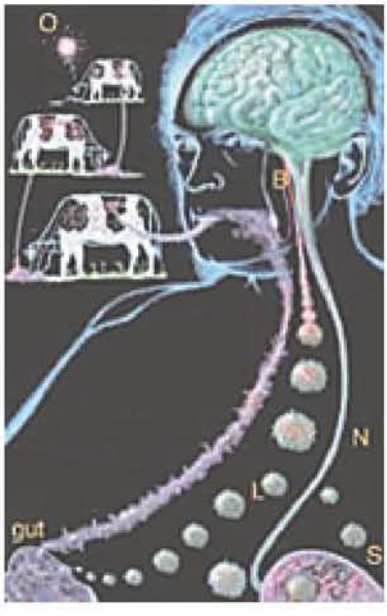

- *«ΧΡΥΣΑ» ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ*
  Τζίρος που ξεπερνά τα 6,3 δισ. δολάρια το χρόνο
- *ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ «ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΤΑ ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΑΝ»*
  Παιδιά κατά παραγγελίαν και στη χώρα μας, καθώς οι γονείς μπορούν πλέον να επιλέγουν το φύλο του παιδιού τους, ενώ οι γιατροί επιλέγουν τα βιολογικά χαρακτηριστικά που θα τους προστατέψουν από διάφορες ασθένειες.
- *ΤΟ ΦΑΓΟΠΟΤΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ*
  Από τις «τρελές» αγελάδες στα καρκινογόνα κοτόπουλα.
- *ΔΡΟΜΟ... ΛΟΓΙΑ ΑΣΤΕΓΩΝ*
  Ένα διαφορετικό περιοδικό κυκλοφορεί από το Σεπτέμβριο στην Αθήνα. Τα «Δρομολόγια» δίνουν τη δυνατότητα στους άστεγους, στους ανθρώπους που ζουν στο δρόμο της πόλης, να αισθανθούν

χρήσιμοι, κερδίζοντας έστω το ελάχιστο ποσό των 200 δρχ. που κοστίζει το κάθε τεύχος του περιοδικού.

ΣΤΕΡΗΣΗ ... ΠΑΓΩΤΟΥ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΑΡΑΒΑΤΕΣ ΤΗΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ

Μαθήματα σε μικρά παιδιά για τον κώδικα οδικής κυκλοφορίας στο Πάρκο Κυκλοφοριακής Αγωγής του Δήμου Χαλανδρίου. Στους παραβάτες επιβάλλεται ως ποινή η στέρηση παγωτού.

Με βάση τα συμπεράσματα από την προηγούμενη εργασία σας, να βάλετε τίτλους στα δημοσιεύματα της διπλανής στήλης προσπαθώντας να αποδώσετε την οπτική γωνία και το ύφος (σοβαρό, δραματικό, χιουμοριστικό κτλ.) της είδησης.

Από τότε που ξεκίνησαν οι βομβαρδισμοί στη Γιουγκοσλαβία, το Ίντερνετ έγινε για πολλούς Σέρβους πολίτες ένας δίαυλος επικοινωνίας με τον έξω κόσμο, ένα μέσο για να σπάσουν την απομόνωση που βλέπουν να τους επιβάλλεται από τα Μ.Μ.Ε. της Δύσης σε αυτόν τον ακήρυχτο πόλεμο. Στέλνουν μηνύματα σε ιστοσελίδες εφημερίδων και περιοδικών, ραδιοτηλεοπτικών σταθμών, πολιτικών κομμάτων και ανθρωπιστικών οργανώσεων, μιλώντας για τη ζωή τους κάτω από τις βόμβες, για την αγανάκτηση που αισθάνονται, για την προσπάθεια να μην τους καταβάλει ο τρόμος και η απόγνωση.

Ο «ιππότης» και η σελίδα του στο Ίντερνετ

Στο πρόγραμμα «Εκπαίδευση Μουσουλμανοπαίδων» χρησιμοποιήθηκε και η σύγχρονη τεχνολογία. Σε πολλά σχολεία έχουν τοποθετηθεί ηλεκτρονικοί υπολογιστές και το Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου έχει αναλάβει τη δημιουργία ενός οπτικού δίσκου (CD-Rom) για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στα μειονοτικά σχολεία της Θράκης. Επιστημονική υπεύθυνη για τη δημιουργία του οπτικού δίσκου, που φέρει τον τίτλο «Ο ιππότης Ρουλεμάν και το Κάστρο των Γραμμάτων» είναι η κ. Μ. Τζεβελέκου, τα κείμενα είναι του Ε. Τριβιζά και τα σκίτσα των Α. Γλάρου και Α. Σπηλιωτοπούλου. Στο κείμενο που ακολουθεί ο Ε. Τριβιζάς εξηγεί την ιστορία του οπτικού δίσκου και το πώς τα παιδιά μαθαίνουν παίζοντας.

«Ο κεντρικός ήρωας της ιστορίας είναι ο ιππότης Ρουλεμάν, ο οποίος, για να αποκρυπτογραφήσει τα μυστηριώδη μηνύματα μιας πεντάμορφης πριγκίπισσας, την οποία ελπίζει ότι θα παντρευτεί, πρέπει να βρει διάφορα γράμματα της αλφαβήτας τα οποία βρίσκονται κρυμμένα στα μαγικά και απρόσιτα δωμάτια του μυθικού Κάστρου των Γραμμάτων. Ο ιππότης και μαζί του ο μαθητής ανοίγει μία από τις πόρτες των δωματίων, αντικρίζοντας τα πιο παράξενα πλάσματα που μπορεί να φανταστεί κανείς και ζώντας τις πιο απίστευτες περιπέτειες. Για να κατα-

*φέρουν, μεταξύ των άλλων να πάρουν ένα **θήτα** από το θεόρατο θηρίο, ένα **δέλτα** από το δεινόσαυρο, ένα **σίγμα** από το σχολείο των σκαντζόχοιρων και ένα **ξι** από το ξενοδοχείο των ξιφομάχων πρέπει να αντιμετωπίσουν χίλιους δυο κινδύνους».*

Η μουσική βγάζει εκτός μάχης φαρμακευτικές θεραπείες. Δεν είναι σενάριο επιστημονικής φαντασίας, αλλά μια νέα πραγματικότητα, που κερδίζει έδαφος σιγά-σιγά, όχι μόνο στα ιατρεία των ψυχαναλυτών, αλλά και στις μονάδες Εντατικής Θεραπείας. Πρόσφατες επιστημονικές μελέτες των Πανεπιστημίων της Αμερικής έδειξαν ότι η μουσική ακρόαση συνδέεται με ομαλότερη και ταχύτερη μετεγχειρητική αποκατάσταση των ασθενών που είχαν υποβληθεί σε bypass. Είναι γνωστό ότι ο διάσημος καρδιοχειρουργός Μακντί Γιακούμπ χειρουργεί υπό τους ήχους της μουσικής, ενώ ένας Έλληνας καρδιολόγος, ο Θανάσης Δρίτσας, εισάγει για πρώτη φορά στη Μονάδα Εντατικής Θεραπείας του Ωνασείου, τη δική του θεραπευτική μουσική.

Στην Έδεσσα καθηγητές, μαθητές και γονείς του 2ου Ενιαίου Λυκείου της πόλης αποφάσισαν να προσφέρουν εθελοντική εργασία στην κατεστραμμένη από τους βομβαρδισμούς Σερβία. Η σκέψη για κάτι τέτοιο γεννήθηκε πολύ πριν από το τέλος των βομβαρδισμών. Τα παιδιά συγκέντρωσαν χρήματα για τους Σέρβους, ενώ παράλληλα ανησυχούσαν για το τι θα γίνει μετά, πώς θα είναι η επόμενη μέρα. Έτσι πήραν την πρωτοβουλία να διαθέσουν από τις καλοκαιρινές διακοπές τους 15 ημέρες η κάθε ομάδα, ώστε να προσφέρουν εθελοντική εργασία μεταβαίνοντας στη Σερβία. Ο καθένας θα κάνει ό,τι μπορεί, μικροεπισκευές, βάψιμο, και οποιαδήποτε εργασία θεωρείται απαραίτητη.

Σε δεκάδες χώρες του κόσμου σήμερα, στο κατώφλι του 20ού αιώνα, δημοσιογράφοι και εκδότες εφημερίδων δέχονται βίαιες επιθέσεις και διωγμούς, φυλακίζονται, βασανίζονται, δολοφονούνται. Τα ΜΜΕ που προορίζονται για να ενημερώνουν το κοινό κλείνουν ή λογοκρίνονται. Οι αριθμοί μιλούν από μόνοι τους. Μέσα στο 1998, 28 δημοσιογράφοι δολοφονήθηκαν σε 17 χώρες ανεβάζοντας σε περισσότερους από 500 τους θανάτους δημοσιογράφων για τις απόψεις τους ή κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους την τελευταία δεκαετία.

"ESOPOS" είναι το όνομα ενός ηλεκτρονικού προγράμματος που έχει την ικανότητα να διαβάζει με φυσική ανθρώπινη φωνή, κείμενα γραμμένα στην ελληνική γλώσσα. Το όνομα του προγράμματος θυμίζει τον Αίσωπο του 6ου π..Χ. αιώνα και τους διάσημους μύθους του. Το θαύμα επετεύχθη στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης, έπειτα από εργασία τεσσάρων ετών από τρεις νέους αν-

θρώπους στο πλαίσιο της διπλωματικής τους εργασίας υπό την επίβλεψη του καθηγητή τους κ. Γιώργου Σεργιάδη. Σκοπός του προγράμματος είναι να βοηθήσει ανθρώπους με προβλήματα όρασης, ακοής, ομιλίας και με κινητικά προβλήματα, αλλά και όλους εμάς που θα μπορούμε πλέον να ακούμε ένα κείμενο, αντί να το διαβάζουμε στην οθόνη του υπολογιστή.

Έδρασαν πάλι οι τσαντάκηδες στην Αθήνα. Θύμα τους αυτή τη φορά μια τριαντάχρονη γυναίκα, που εργαζόταν σκληρά, για να θρέψει τα τρία παιδιά της. Της έκλεψαν την τσάντα στην οποία είχε 70.000 δρχ., τους κόπους από μισθούς, υπερωρίες και διπλές βάρδιες.

Συγκεντρώστε από εφημερίδες και περιοδικά τους κατάλληλους τίτλους, για να συνθέσετε ένα χιουμοριστικό ποίημα. Μπορείτε να συμπεριλάβετε στη σύνθεση και τίτλους της δικής σας επινόησης.

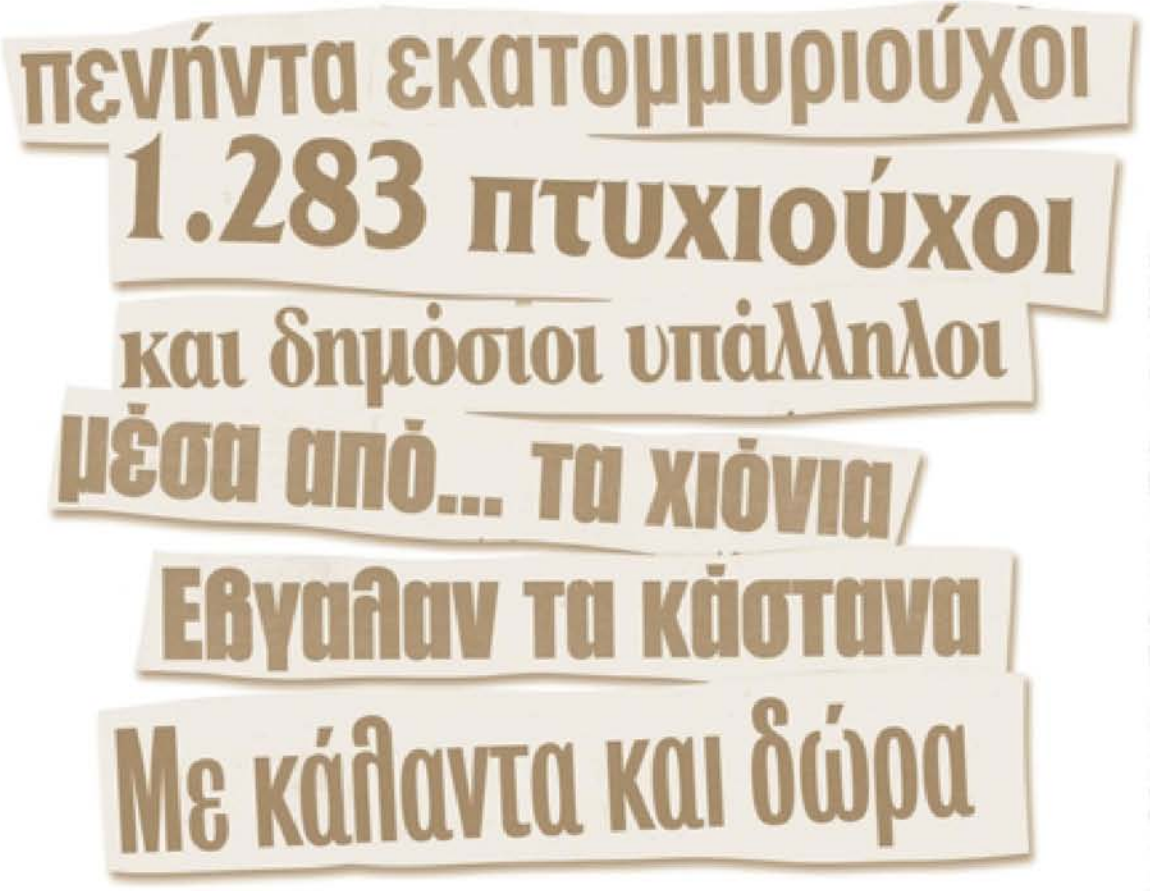

4 Συντακτικά στοιχεία στην είδηση

α) Η σειρά των λεκτικών συνόλων στην είδηση

Παραιτήθηκαν ομαδικώς χθες το βράδυ οι δώδεκα σύμβουλοι του αθλητικού συλλόγου «Ορμή» Καλλιθέας, ύστερα από διαφωνία με τον πρόεδρο για το θέμα των μεταγραφών.

Να ξαναγράψετε την είδηση που προηγείται, τοποθετώντας στο συνταγματικό άξονα πρώτο το ονοματικό σύνολο (ΟΣ) που αποτελεί το υποκείμενο της πρότασης και ύστερα το ρηματικό σύνολο (ΡΣ).

Παρατηρείτε καμιά αλλαγή στο νόημα; Συνήθως το υποκείμενο (ΟΣ) προηγείται και το ρήμα (ΡΣ) ακολουθεί. Μπορείτε να εξηγήσετε γιατί ο δημοσιογράφος προέταξε το ρηματικό σύνολο στη σύνταξη της προηγούμενης είδησης;

Η «κανονική» σειρά των όρων σε μια ανεξάρτητη πρόταση κρίσης δίνεται από τα εξής πρότυπα:

Υ ➧ Ρ
Υ ➧ Ρ ➧ Κ
Υ ➧ Ρ ➧ Α
Υ ➧ Ρ ➧ Α ➧ Α
Υ ➧ Ρ ➧ Α ➧ Κ

(Υ = υποκείμενο, Ρ = ρήμα, Κ = κατηγορούμενο και Α = αντικείμενο).

Δηλαδή προηγείται το Υποκείμενο και ακολουθούν: Ρήμα + Αντικείμενο ή Συνδετικό + Κατηγορούμενο. Οι προσδιορισμοί των όρων της πρότασης παίρνουν τη θέση τους πλάι στους όρους που προσδιορίζουν. Ωστόσο συχνά η «κανονική» σειρά αλλάζει, όταν οι όροι εκφέρονται με έμφαση. Ένας όρος που τονίζεται ιδιαιτέρως παίρνει συνήθως θέση στην αρχή της πρότασης. Αυτό συμβαίνει και σε μια περίοδο. Προηγούνται οι προτάσεις στις οποίες θέλουμε να δώσουμε έμφαση.

(βλ. και ΝΕΣ, σελ. 165-167)

Το ίδιο παρατηρείται και στην ειδησεογραφία. Ο δημοσιογράφος προτάσσει συνήθως το πιο ενδιαφέρον στοιχείο της είδησης, το οποίο, ανάλογα με την περίπτωση, μπορεί να είναι: μια πράξη, το αποτέλεσμα της πράξης, το πρόσωπο που δρα ή που παθαίνει κάτι, ο τόπος, ο χρόνος, η αιτία, ο τρόπος κτλ. Έτσι μια είδηση μπορεί να αρχίζει, ανάλογα με την περίπτωση, με το ΟΣ–Υποκείμενο, το ΟΣ–Αντικείμενο, το ΟΣ–Κατηγορούμενο, το ΡΣ, το ΕΣ κτλ.

Να διαβάσετε προσεκτικά τα αποσπάσματα από ειδήσεις και να τα ξαναγράψετε μεταθέτοντας, ανάλογα με την περίπτωση που θέλετε να υπογραμμίσετε, τα λεκτικά σύνολα πάνω στο συνταγματικό άξονα. Να δικαιολογήσετε τη σύνταξή σας:

- *Η προθεσμία υποβολής των φορολογικών δηλώσεων λήγει οριστικά τη Δευτέρα 29 Φεβρουαρίου.*
- *Σεισμός 4,9 Ρίχτερ σημειώθηκε χτες στην περιοχή της Κρέσνας, 140 χιλιόμετρα από τη Θεσσαλονίκη.*
- *Ο σοβιετικός πυροσβέστης Λεονίντ Τελιάτνικωφ, επικεφαλής μιας «αποστολής αυτοκτονίας», αγωνίστηκε ηρωικά επί τρεις ώρες αγνοώντας τον κίνδυνο που διέτρεχε η ζωή του, για να παρεμποδίσει την εξάπλωση της φωτιάς στους άλλους τρεις πυρηνικούς αντιδραστήρες του Τσέρνομπιλ.*
- *Ο παλαιοπώλης Σ. Κ., ετών 49, χτες το βράδυ, στην πλατεία Παγκρατίου, σκότωσε με μια σκουριασμένη πιστόλα του 21 τον πελάτη του Γ. Κ., ετών 67, επειδή αρνήθηκε να του πληρώσει παλιό χρέος.*
- *Το μεγάλο ντέρμπυ Ολυμπιακού-Παναθηναϊκού, θα γίνει την Κυριακή στο Ολυμπιακό Στάδιο και όχι στο γήπεδο Καραϊσκάκη. Η απόφαση άλλαξε χτες το βράδυ, όταν...*
- *Εσκιμώοι παρουσιάζουν αύριο την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή στους Δελφούς.*
- *Η τιμή των εισιτηρίων εσωτερικού του ΟΣΕ αυξάνεται από αύριο κατά 20%.*
- *Η δεύτερη δασκάλα αστροναύτισσα θα διδάξει από το διάστημα.*

Να γράψετε έξι σύντομες ειδήσεις αρχίζοντας κάθε φορά την περίοδο με το πιο ενδιαφέρον στοιχείο της είδησης.

β) Ενεργητική και παθητική σύνταξη στην είδηση

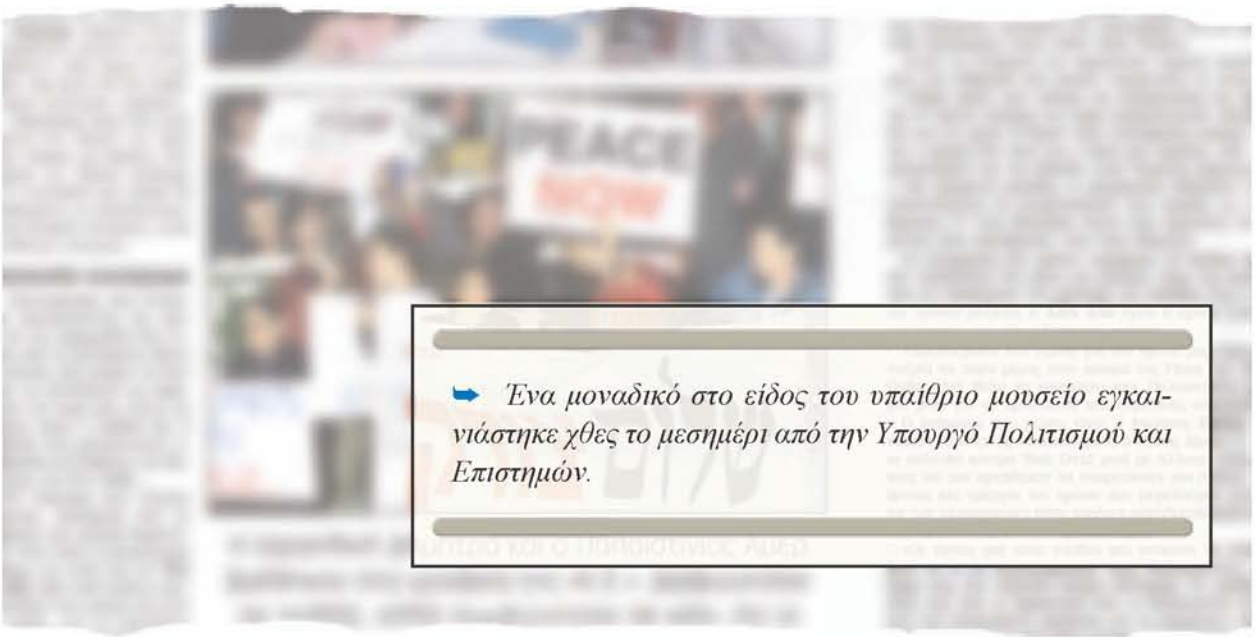

➡ *Ένα μοναδικό στο είδος του υπαίθριο μουσείο εγκαινιάστηκε χθες το μεσημέρι από την Υπουργό Πολιτισμού και Επιστημών.*

Να ξαναγράψετε την πρόταση μετατρέποντας την παθητική σύνταξη σε ενεργητική και να πείτε:

α) ποια αλλαγή παρατηρείτε στο νόημα και

β) γιατί ο δημοσιογράφος προτίμησε την παθητική σύνταξη.

Με την ενεργητική σύνταξη δίνουμε έμφαση μάλλον στο υποκείμενο που ενεργεί, ενώ με την παθητική σύνταξη τονίζουμε κυρίως την πράξη του υποκειμένου. Λένε ότι ο καλός δημοσιογράφος διαλέγει «ρωμαλέα» ρήματα και χρησιμοποιεί κυρίως την ενεργητική φωνή. Ωστόσο και η παθητική σύνταξη χρησιμοποιείται συχνά στις ειδήσεις, όταν δε θέλουμε να πούμε ή δεν ξέρουμε ή όταν δεν έχει σημασία ποιος έκανε την πράξη. Π.χ.

- *Δολοφονήθηκε νέγρος φοιτητής στη Θεσσαλονίκη.*
- *Βρέθηκαν εγκαταλειμμένα δύο αυτοκίνητα στη Νέα Παραλία Θεσσαλονίκης.*

Να σχηματίσετε έξι περιόδους σε παθητική σύνταξη.

Τα παραδείγματά σας φροντίστε να αναφέρονται σε περιπτώσεις όπου:

α) θέλουμε να τονίσουμε την πράξη του υποκειμένου που ενεργεί,

β) δε θέλουμε να πούμε ή δεν ξέρουμε ή δεν έχει σημασία ποιος έκανε την πράξη.

γ) Η χρήση των ονοματικών προσδιορισμών στην είδηση
Χρήση ονομάτων και επιθέτων

Χαρακτηριστική για την ειδησεογραφική γλώσσα είναι η χρήση των ονοματικών προσδιορισμών (κυρίως παραθέσεων και επεξηγήσεων), με σκοπό να αποδοθούν με συντομία τα βασικά χαρακτηριστικά (όνομα, καταγωγή, επάγγελμα, κτλ.) των προσώπων που συμμετέχουν στα γεγονότα τα οποία αναφέρει ο δημοσιογράφος.

Διαβάστε την είδηση και εντοπίστε τους ονοματικούς προσδιορισμούς:

«Συγκρούστηκαν ένα Ι.Χ. φορτηγό και ένα Ι.Χ. επιβατικό, χθες το πρωί, στο 14ο χιλιόμετρο της οδού Λάρισας-Αγιάς. Ο οδηγός του φορτηγού, Γ.Ρ., 34 χρονών, κάτοικος της Λάρισας, δεν τραυματίστηκε, ενώ ο οδηγός του επιβατικού, Κ.Π., 52 χρονών, κάτοικος Αγιάς, καθώς και η σύζυγός του Α.Π., τραυματίστηκαν ελαφρά, και τα παιδιά τους, Β. και Η., έπαθαν διάσειση. Σκοτώθηκε η Μ.Π., μητέρα και συνεπιβάτης του Κ.Π., 80 χρονών, από το Μεταξοχώρι».

Στα ζευγάρια ειδήσεων (Α, Β) που ακολουθούν ποια παραλλαγή (1 ή 2) θα προτιμούσατε και γιατί;

Α 1. *Τρομερό σιδηροδρομικό δυστύχημα σημειώθηκε χθες...*
2. *Τρένο με 28 βαγόνια έπεσε σε γκρεμό 80 μέτρων...*

Β 1. *Ενθουσιώδης συγκέντρωση έγινε στην πλατεία...*
2. *200.000 άτομα ζητωκραύγαζαν στην πλατεία...*

Να ξαναγράψετε τα αποσπάσματα των ειδήσεων χρησιμοποιώντας, στη θέση των επιθέτων που σχολιάζουν το γεγονός, ουσιαστικά και ρήματα, που παρέχουν στον αναγνώστη πιο συγκεκριμένες και αντικειμενικές πληροφορίες.

- *Πρωτοφανής πλημμύρα έπληξε τέσσερα χωριά...*
- *Αποθεωτική υποδοχή επεφύλαξαν οι...*
- *Καταστρεπτικός σεισμός σημειώθηκε στη...*
- *Αιωνόβιος χωρικός κάνει τζόκιγκ...*
- *Αιματηρές συγκρούσεις διαδηλωτών με αστυνομικούς στη Γένοβα...*
- *Ηρωική πράξη πυροσβέστη χθες στη...*

δ) Ο προσδιορισμός του χρόνου στην είδηση

Σε μια αφήγηση ιδιαίτερη σημασία έχει να προσδιορίσουμε τα γεγονότα από την άποψη του χρόνου. Να δηλώσουμε δηλαδή:

α) **Τη χρονική βαθμίδα:** το παρελθόν *(Το κύμα τον έσπρωχνε προς τα έξω σιγά σιγά)*· το παρόν *(Το κύμα τον σπρώχνει προς τα έξω σιγά σιγά)*· το μέλλον *(Το κύμα σε λίγο θα τον σπρώξει προς τα έξω σιγά σιγά).*

β) **Τον τρόπο** ο οποίος μπορεί να είναι: εξακολουθητικός *(Η γη γυρίζει)*· συνοπτικός *(Γύρισε όλο τον κόσμο)*· συντελεσμένος *(Είχε γυρίσει από το ταξίδι του, όταν κηρύχτηκε ο πόλεμος).*

γ) **Τη χρονική στιγμή:** *γ1) Είδαν τότε τα σύννεφα να πυκνώνουν. γ2) Γύρισε στο σπίτι χαράματα. γ3) Μας ήρθε πρωινός.*

δ) **Το βαθμό της χρονικής διάρκειας:** *δ1) Για πολλή ώρα ακούγαμε σιωπηλοί. δ2) Εδώ και δυο βδομάδες έχω να τον δω.*

ε) **Το χρόνο κατά τον οποίο αρχίζει κάτι** (χρονική αφετηρία): *Βρισκόμαστε εδώ από το μεσημέρι.*

στ) **Το χρόνο κατά τον οποίο τελειώνει κάτι** (χρονικό τέρμα): *Έμεινε μαζί μας ως το μεσημέρι.*

ζ) **Το χρόνο κατά τον οποίο επαναλαμβάνεται κάτι** (χρονική επανάληψη): *Τον βλέπω κάθε μέρα.*

η) **Τη χρονική σχέση των γεγονότων:** το σύγχρονο *(Όταν εργάζεται, ακούει μουσική)*· το προτερόχρονο *(Όταν τα έμαθε, στενοχωρήθηκε)*· το υστερόχρονο *(Θα δουλέψει, έως ότου τελειώσει το έργο).*

Τα κυριότερα μέσα με τα οποία δηλώνουμε τα γεγονότα από την άποψη του χρόνου είναι οι **χρόνοι του ρήματος** (παρ. α, β) και **οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί που εκφράζουν χρόνο**: τα χρονικά επιρρήματα (παρ. γ1), οι εμπρόθετοι προσδιορισμοί (παρ. δ1, ε, στ), οι πτωτικοί προσδιορισμοί (παρ. γ2), οι χρονικές επιρρηματικές εκφράσεις (παρ. δ2, ζ), το επιρρηματικό κατηγορούμενο (παρ. γ3), οι χρονικές προτάσεις (παρ. η) και οι χρονικές μετοχές: Ακούγοντας (=όταν άκουσαν) το νέο βουβάθηκαν. Πρέπει να σημειώσουμε ότι, εκτός από τους χρονικούς συνδέσμους, και ο παρατακτικός σύνδεσμος **και** μερικές φορές συνδέει προτάσεις που έχουν μεταξύ τους κάποια χρονική σχέση: *έβγαλε μια φωνή και λιγοθύμησε.*

Να διαβάσετε ξανά την είδηση για τον τυφλό που έπεσε στη θάλασσα.

Να εντοπίσετε τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποίησε ο δημοσιογράφος, για να προσδιορίσει χρονικά τα γεγονότα. (Βλ. και ΝΕΣ, σελ. 70, 71, 72, 86, 147, 148, 105, 106, 107).

5 Το Σχόλιο Πάνω σε μια Είδηση

Στις εφημερίδες συναντούμε συχνά ορισμένα δημοσιεύματα που σχολιάζουν τις ειδήσεις της επικαιρότητας. Στα κείμενα αυτά οι δημοσιογράφοι προσπαθούν να ερμηνεύσουν και να αξιολογήσουν ένα σημαντικό γεγονός που αποτέλεσε είδηση ή εκθέτουν τις απόψεις τους για ένα γεγονός που τους προβλημάτισε.

Διαβάστε τα αποσπάσματα από εκτεταμένα σχόλια που έχουν ως αφορμές διάφορες ειδήσεις: το απόσπασμα (1) αφορά τη συνάντηση Ρήγκαν, Γκορμπατσώφ στην Ουάσιγκτον στις 8/12/1987, το απόσπασμα (2) έναν ποδοσφαιρικό αγώνα για το κύπελλο Ελλάδας και το απόσπασμα (3) τα αποτελέσματα των Γενικών Εξετάσεων για την εισαγωγή στα Α.Ε.Ι.

1 Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΓΑΛΩΝ

ΟΥΑΣΙΓΚΤΟΝ, 12 Δεκεμβρίου

Του αποσταλμένου μας Στ. Ευσταθιάδη

Ήταν μια ιστορικής σημασίας συνάντηση αυτή του Προέδρου Ρήγκαν με τον Γενικό Γραμματέα Μιχαήλ Γκορμπατσώφ στην Ουάσιγκτον. Αν όχι για κανέναν άλλο λόγο, τουλάχιστον γιατί ανέκοψε την πολιτική που έχει θεοποιήσει την αρχή πως εξοπλισμός και υπερεξοπλισμός σημαίνει ασφάλεια, τη μοναδική μάλιστα εγγύηση για ειρηνική διαβίωση. Ούτε οι εξοπλισμοί σταμάτησαν ούτε οι έρευνες για ακόμη πιο τρομακτικά όπλα διακόπτονται. Αλλά η κατεύθυνση της πολιτικής φιλοσοφίας δείχνει να αλλάζει τώρα. Οι δύο Υπερδυνάμεις άρχισαν να συζητούν όχι για το πώς θα εξισορροπήσουν τα όπλα μαζικής καταστροφής που διαθέτουν, αλλά πώς θα ξεπεράσουν το «σύνδρομο της ανασφάλειας» και θα συνεργασθούν σε πλήθος θέματα –στρατιωτικής σημασίας και ασφάλειας, αλλά και οικονομικά, πολιτικά, σχέσεων ανάμεσα σε ανθρώπους και φυσικά για τα τρέχοντα «μεγάλα προβλήματα»...

Στην Ουάσιγκτον την περασμένη εβδομάδα οι ηγέτες των δύο Υπερδυνάμεων άρχισαν να εξετάζουν τις σχέσεις τους, το μέλλον των χωρών τους και του υπόλοιπου κόσμου όχι υπό το πρίσμα του εξοπλισμού, αλλά του αφοπλισμού. Θεμέλιο σ' αυτή τη νέα οπτική γωνία, υπό την οποία θα εξετάσουν το πρόβλημα του ελέγχου των όπλων, πυρηνικών και συμβατικών είναι η Συνθήκη για τους πυραύλους μικρού και μεσαίου βεληνεκούς, που υπέγραψαν στον Λευκό Οίκο την περασμένη Τρίτη ο Ρήγκαν και ο Γκορμπατσώφ. Για πρώτη φορά στη μεταπολεμική ιστορία, μια συμφωνία αφοπλισμού, δεν στοχεύει στον έλεγχο της αύξησης κάποιας κατηγορίας όπλων, αλλά στην πλήρη καταστροφή τους, στην εξάλειψή τους. Είναι η ειδοποιός διαφορά αυτής της συμφωνίας από όλες τις άλλες και οπωσδήποτε άνοιξε τον

δρόμο για την καταστροφή, βήμα προς βήμα και άλλων κατηγοριών όπλων. [...]

«Δεν υπάρχουν κερδισμένοι»

Ποιος βγαίνει κερδισμένος από μια τέτοια διαδικαστική ρύθμιση; Είναι χαρακτηριστικές οι απαντήσεις που έδωσαν οι δύο πλευρές σ' αυτό το κάπως δημαγωγικό ερώτημα. Για τον Γκορμπατσώφ, όπως το δήλωσε και προς τα μέλη του Κογκρέσου που συνάντησε και στους εκδότες των μεγάλων αμερικανικών εφημερίδων, και μόνο η διατύπωση αυτή του ερωτήματος, μαρτυρεί ότι «δεν έχουμε αντιληφθεί το νόημα των καιρών, ότι μια τέτοια ερώτηση μαρτυρεί πως μας ξεπέρασαν τα γεγονότα, αφού στην προσπάθεια για αναζήτηση της ειρήνης δεν υπάρχουν χαμένοι και κερδισμένοι. Είμαστε όλοι κερδισμένοι ή όλοι χαμένοι...». Και ο Σουλτς, λίγο πριν από τη θεαματική λήξη της συνάντησης στον Λευκό Οίκο, έδωσε την ίδια περίπου απάντηση προσθέτοντας ενδεικτικά ότι «τα στοιχεία που συνθέτουν την σημερινή εικόνα του κόσμου, βρίσκονται σε μια τέτοια λεπτή ισορροπία που, αν η μία πλευρά προχωρήσει στο ένα και υποχωρήσει στο άλλο, θα ανατραπεί το σύνολο με μοιραίες, νομίζω, συνέπειες, για όλους...».

2

ΗΡΩΕΣ ΠΡΟΔΟΤΕΣ ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΗΡΩΕΣ

Η γλωσσολογία διδάσκει ότι τις λέξεις τις δημιουργεί η ανάγκη να ονομάσουμε πράγματα ή καταστάσεις. Στη γέννησή τους οι λέξεις έχουν μόνο μία σημασία. Όμως, χρησιμοποιούμενες, φορτίζονται σημασιολογικά και με άλλες έννοιες (αρνητικές ή θετικές) που τις διαφοροποιούν λιγότερο ή περισσότερο από την αρχική τους σημασία.

Είναι αλήθεια ότι εμείς στον αθλητικό χώρο έχουμε ιδιαίτερη επίδοση σ' αυτή τη σημασιολογική φόρτιση των λέξεων, μια φόρτιση που συχνά οδηγεί στην υπερβολή ή ακόμη και στην εννοιολογική στρέβλωση.

Αυτό δεν είναι δυσερμήνευτο. Ο αθλητισμός αποτελεί παραδοσιακά μια κοίτη, μέσω της οποίας διοχετεύονται έντονα συναισθήματα, ένας χώρος όπου όλα εκφράζονται με πάθος, αν και (για να βάλουμε τα πράγματα στη θέση τους) αυτή η φραστική υπερβολή δεν αποτελεί αποκλειστικά δικό του χαρακτηριστικό. Το ίδιο δεν συμβαίνει για παράδειγμα, στην πολιτική αλλά και σε άλλους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας; Απλώς ο αθλητισμός δεν αναζητεί προκάλυμμα στην υπερβολή του.

Στον αθλητισμό, και ιδιαίτερα στο ποδόσφαιρο υπάρχουν δύο κομβικές λέξεις: οι «ήρωες» και οι «προδότες». Αφορούν σχεδόν πάντοτε τα ίδια πρόσωπα. Οι ήρωες του χθες είναι οι προδότες του σήμερα και πάλι οι ήρωες του αύριο. Συχνά ακόμη, ο ένας ή ο άλλος χαρακτηρισμός εξαρτάται από τυχαία γεγονότα. Ο νικητής μπορεί να είναι ήρωας, ο χαμένος προδότης. Οι ενδιάμεσες έννοιες αχρηστεύονται, προσχωρούν στις ακραίες.

Αυτό μας θυμίζει η ατμόσφαιρα που ζούμε αυτές τις μέρες από τους φίλους της ομάδας Α εξαιτίας της απώλειας του κυπέλλου. Πρόκειται όμως για μια ιστορία, που έχουμε ακούσει πολλές φορές στο παρελθόν.

Τη διηγούνται κάθε τόσο οι φίλοι ομάδων όλων των επιπέδων. Στους ίδιους τους αφηγητές κάθε φορά υπάρχει η αίσθηση της μοναδικότητας, στους δέκτες όμως η βεβαιότητα της επανάληψης. Η αλήθεια είναι αναμφισβήτητη: στον τελικό η ομάδα Α πραγματοποίησε εμφάνιση πολύ κατώτερη εκείνης που απαιτούσαν οι περιστάσεις. Όμως αυτοί οι ίδιοι φίλαθλοι, που σήμερα δεν θέλουν να αντικρίσουν τους παίκτες και τον προπονητή, είναι οι ίδιοι που θα ξεχνούσαν τα πάντα, θα συγχωρούσαν κάθε ασυνέπεια και θα τους σήκωναν στους ώμους, αν από ένα τυχαίο γεγονός η ομάδα τους ήταν ο τελικός νικητής. Και τότε αυτή την ίδια ιστορία που ακούμε, θα μας την διηγούνταν οι οπαδοί του νικημένου. Εκείνοι που ξενύχτησαν πανηγυρίζοντας.

Ειδικά στο επαγγελματικό ποδόσφαιρο, όπου παίκτες και προπονητές έχουν από καιρό αποβάλει το συναίσθημα, οι φίλαθλοι είναι οι μοναδικοί που αρνούνται να δουν τα πράγματα με ορθολογισμό. Είναι οι μοναδικοί που (στη μεγάλη τους πλειονότητα), εξακολουθούν να μαγεύονται από έννοιες, που χρόνια τώρα, λίγο έντεχνα και λίγο αυτοδύναμα έγιναν ιερές. «Η φανέλα της ομάδας», η «ιστορία της ομάδας» και ο «ηρωικός λαός της ομάδας» βρίσκονται σταθερά πέρα από κάθε αμφισβήτηση. Αυτή, η άρνηση για απομυθοποίηση είναι που κάνει κάποιους καλούς ή κακούς επαγγελματίες να φαίνονται «ήρωες» ή «προδότες» κάποιας νεφελώδους έννοιας. Κι ακόμη περισσότερο, είναι αυτή που κάνει να γκρεμίζει όνειρα μια στραβοκλωτσιά του οποιουδήποτε.

Μ. ΒΟΪΤΣΙΔΗΣ

3

ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΠΡΩΤΟΙ ΚΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ

Ο ένας στους τρεις κερδίζει. Έτσι παίχτηκε και φέτος το παιχνίδι. Σε γενικές γραμμές έτσι παίζεται σχεδόν κάθε χρόνο.

Σε κάθε τρία πρόσωπα το ένα χαμογελάει. Στα άλλα δύο καθρεπτίζεται η πικρία. Ο ένας στους τρεις ήταν ο «καλύτερος». Το «αξιοκρατικό» μας σύστημα δεν αφήνει και πολλά περιθώρια επιλογής. Ορίζει τις θέσεις και κάνει την πρόσκληση. Και επιλέγει.

Πώς όμως επιλέγει;

Η απάντηση είναι προ πολλού έτοιμη: «Επιλέγει τους καλύτερους», τους «ικανότερους». Και για την επιλογή αυτή δημιουργεί τις εξετάσεις. Η λύση των εξετάσεων όμως δεν είναι τίποτα άλλο παρά το άλλοθι εκείνο που χρειάζεται μια κοινωνία, όταν αδυνατεί ή αρνείται να παρέχει την ισότητα σε όλα τα μέλη της. Είναι η ίδια λογική, που στηρίζει την «αξιοκρατία» και το μύθο του ευφυή μαθητή. [...]

Σ' αυτόν τον ξέφρενο ανταγωνισμό μεταξύ των υποψηφίων, που επί το ευπρεπέστερο καλείται άμιλλα, η κατάληψη της πρώτης θέσης σε ένα τμήμα ή μια σχολή δεν αποτελεί επίτευγμα. Ο διαχωρισμός του από τους άλλους δεν καλλιεργεί και πάλι τίποτα άλλο παρά το μύθο του «χαρισματικού ατόμου», που διαθέτει μεγαλύτερες από τους άλλους ικανότητες. Μια λογική που επιπλέον καλλιεργεί τον πρωταθλητισμό και όχι τη μάθηση ή καλύτερα την αξιοποίηση και ανάδειξη των ικανοτήτων του κάθε ατόμου. Η διάκριση αυτή επιτρέπει τη διαιώνιση της αντίληψης εκείνης με την οποία η κοινωνική εκτίμηση δεν μετριέται με την προσωπικότητα, το χαρακτήρα, τις ευαισθησίες και τις ικανότητες του κάθε ατόμου, αλλά με τους τίτλους σπουδών, τους βαθμούς, τη θέση και τα πτυχία που κατέχει. [...]

Ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα οφείλει να καταργεί το μύθο των χαρισματικών μαθητών και να μάχεται για ένα σχολείο που να διασφαλίζει την κοινοκτημοσύνη της γνώσης ως αναγκαία συνθήκη της κοινωνικής ισότητας.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ

Επιλέξτε μία από τις ειδήσεις της διπλανής στήλης ή μία είδηση από τον τύπο που σας εντυπωσίασε και σας προβληματίσε και σχολιάστε την. Υποθέστε ότι το κείμενό σας θα δημοσιευτεί στο σχολικό περιοδικό.

Η μεγάλη φυγή

Σημαντική και άκρως ανησυχητική για το μέλλον της «ισχυρής Ελλάδας» είναι η διαρροή μαθητών από την 9ετή υποχρεωτική εκπαίδευση. Σύμφωνα με τα στοιχεία έρευνας του Εθνικού Ινστιτούτου Εργασίας 100.000 μαθητές εγκαταλείπουν το σχολείο πριν από την 9ετία. Σε περιοχές με ιδιαίτερα κοινωνικά - οικονομικά προβλήματα (όπως στο Θριάσιο Πεδίο) οι μαθητές που εγκαταλείπουν το σχολείο φθάνουν και το 40%. Στο σύνολο των μαθητών που δεν τελείωσαν το Γυμνάσιο το ποσοστό 25% έχει ως βασική αιτία τη φτώχεια της οικογένειας.

Η «αγορά του αιώνα» στο βιβλίο

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δίνει 12 δισ. για να αγοραστούν βιβλία για τις σχολικές βιβλιοθήκες. Το ερώτημα είναι, ωστόσο, θα λειτουργήσουν πράγματι σωστά οι σχολικές βιβλιοθήκες ή τα βιβλία θα παραμείνουν για ακόμη μια φορά σε κάποια αποθήκη;

Πώς το Ίντερνετ θα φέρει τη δημοκρατία στα σχολεία

Η Γραμματεία Νέας Γενιάς και το Υπουργείο Παιδείας προσανατολίζονται στη δημιουργία δύο νέων θεσμών μαθητικής συμμετοχής: της Μαθητικής Διάσκεψης, με τη συμμετοχή των προέδρων των μαθητικών συμβουλίων, και του «ηλεκτρονικού διαλόγου», ο οποίος θα δώσει τη δυνατότητα σε περισσότερους από 25.000 μαθητές να ψηφίζουν για τα προβλήματα που τους αφορούν. Με μια μαγνητική «έξυπνη» κάρτα οι πρόεδροι των μαθητικών κοινοτήτων θα ψηφίζουν για ό,τι τι τους αφορά: μαθήματα, καθηγητές, ελεύθερο χρόνο, πανεπιστήμιο.

Όλοι ζουν με το όνειρο του Τζόκερ

Η αντίστροφη μέτρηση άρχισε. Στις 9.10 σήμερα το βράδυ στην τηλεόραση θα γίνει η κλήρωση του Τζόκερ που θα διανείμει το –χωρίς αμφιβολία– μυθικό ποσό των 4 δισ. δραχμών το οποίο σχηματίστηκε ύστερα από 11 συνεχή τζακ ποτ. Τρελά όνειρα όμως γεννάει και το συνολικό ποσό που θα μοιραστεί στους νικητές των υπολοίπων οκτώ κατηγοριών: 5,2 δισ. δραχμές. Πόσο είναι, όμως, θεμιτό να στρέφεται ο πολίτης, με την ευλογία της πολιτείας, στην επιλογή του τζόγου, για να αποκτήσει δικαίωμα στο όνειρο μιας καλύτερης ζωής;

Ηλεκτρονική πόλη στην Αυστραλία

Το 2010 θα είναι έτοιμη η πρώτη ηλεκτρονική πόλη του κόσμου, η οποία θα κατασκευαστεί στο παλιό λιμάνι της Μελβούρνης. Η πόλη αυτή, που θα στεγάζει 15.000 κατοίκους και 5.000 υπαλλήλους, θα θυμίζει κινηματογραφικό έργο επιστημονικής φαντασίας, αφού τα πάντα

θα λειτουργούν ηλεκτρονικά. Ο ηλεκτρονικός υπολογιστής που θα υπάρχει σε κάθε κατοικία και σε κάθε γραφείο, θα συμβουλεύει τους κατοίκους ποιες ώρες θα πρέπει να λειτουργούν τις οικιακές συσκευές τους για την καλύτερη οικονομία και την προστασία του περιβάλλοντος. Τα γραφεία των επιχειρήσεων θα συνδέονται ηλεκτρονικά με άλλα σε κάθε σημείο του πλανήτη και οι εργαζόμενοι θα βλέπουν οι μεν τους δε σε ειδικές οθόνες. Με προσωπικές κάμερες οι κάτοικοι θα μπορούν να παρακολουθούν ποδοσφαιρικούς και άλλους αγώνες από το υπερσύγχρονο γήπεδο της περιοχής. Οι μαθητές και οι μαθήτριες θα συνδέονται ηλεκτρονικά με τα σχολεία τους και θα παρακολουθούν τα μαθήματά τους από το σπίτι.
Θα θέλατε να ζείτε σε μια τέτοια πόλη;

Μαθητές της Θεσσαλονίκης γιορτάζουν την Ημέρα του Περιβάλλοντος

Περισσότεροι από 2.000 μαθητές δημοσίων και ιδιωτικών σχολείων της Θεσσαλονίκης συμμετείχαν στις τριήμερες ποικίλες εκδηλώσεις που διοργάνωσε ο Σύνδεσμος ΟΤΑ μείζονος Θεσσαλονίκης με το ΥΠΕΧΩΔΕ, στην παραλία της πόλης, για να γιορτάσει την 5η Ιουνίου-Παγκόσμια Ημέρα του Περιβάλλοντος. Οι εκδηλώσεις, συναυλίες, χοροί, θεατρικά δρώμενα, εκθέσεις με ανακυκλωμένα υλικά κτλ. είχαν μεγάλη επιτυχία. Αρκεί, όμως, μια επετειακή γιορτή, για να αναπτύξει η νέα γενιά οικολογική συνείδηση και να αγωνιστεί για την προστασία του περιβάλλοντος;

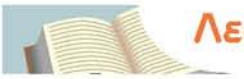

Λεξιλόγιο (σχετικό με το χρόνο)

Να βρείτε τα αντώνυμα των λέξεων:	*προσωρινός, πρώιμος, έγκαιρος, επίκαιρος, οπισθοδρομικός, συγχρονισμένος, συντονισμένος.*
Να σχηματίσετε φράσεις με τα ονοματικά σύνολα της διπλανής στήλης:	*αιφνίδια καταστροφή, μακρόπνοο σχέδιο / πρόγραμμα, αέναη κίνηση, ακαριαία αντίδραση, μεταβατική περίοδος, αναχρονιστικές αντιλήψεις / απόψεις, άκαιρη επέμβαση.*
Να βρείτε τα συνώνυμα των λέξεων και φράσεων:	*παραμονές, έχω προτεραιότητα, προγενέστερος, απόγονος, εφήμερος, σύντομος, εκτενής, περιορίζω τη χρονική διάρκεια.*
Να συμπληρώσετε τα κενά επιλέγοντας ένα από τα παρακάτω ρήματα για την κάθε φράση: *συμπίπτω, συμβαδίζω, διαδέχομαι, προηγούμαι, συγχρονίζομαι, συντονίζω, διαιωνίζω-ομαι*	▸ *Η οικονομική πρόοδος πρέπει να ..... με την πολιτιστική πρόοδο.* ▸ *Τις τηλεοπτικές συζητήσεις τις ..... γνωστοί δημοσιογράφοι.* ▸ *Στην επίθεση ..... τα άρματα μάχης και ακολούθησε το πεζικό.* ▸ *Χρειάζονται πρόβες για να ..... οι χορευτές.* ▸ *Η κατάθεση του συνηγόρου ..... με την εκδοχή του κατηγορουμένου.* ▸ *Η νύχτα ..... την ημέρα.* ▸ *Όσο ..... οι νοσηρές καταστάσεις, τόσο δυσκολότερη είναι η θεραπεία τους.*
Να βρείτε ένα ή περισσότερα ουσιαστικά που συνδυάζονται με τα επίθετα της διπλανής στήλης κυριολεκτικά (δηλωτικά) ή μεταφορικά (συνυποδηλωτικά) και να σχηματίσετε φράσεις:	*παράλληλος, έμμονος, ακατάπαυστος, άσβεστος, αστείρευτος, αδιάλειπτος, διηνεκής, συνοπτικός, διεξοδικός, μακροπρόθεσμος, χρόνιος, παρελκυστικός.*

Να γράψετε ένα σύντομο διάλογο, που γίνεται σε ένα εστιατόριο ανάμεσα σε ένα βιαστικό πελάτη (δικηγόρο, γιατρό κτλ.) και στο σερβιτόρο, χρησιμοποιώντας όσες περισσότερες λέξεις και φράσεις μπορείτε από το παρακάτω λεξιλόγιο. Αν ο διάλογός σας καταλήγει σε κάποιο επεισόδιο που μπορεί να αποτελέσει μια είδηση για εφημερίδα, να γράψετε την είδηση. Μπορείτε να δείτε πάλι την ενότητα των γλωσσικών ποικιλιών.

Ακαριαία, εν ριπή οφθαλμού, άψε σβήσε, στη στιγμή, στο πι και φι, μονοκοπανιά, αμέσως, εσπευσμένα, σύντομα, αυθημερόν, στα πεταχτά, με το πάσο μου, εξοικονομώ χρόνο, επείγομαι, δεν παίρνει αναβολή, ενεργώ επειγόντως, επεμβαίνω εγκαίρως, εκμεταλλεύομαι την ευκαιρία, τρενάρω, παρατραβώ, καθυστερώ, βραδιάζομαι, άκαιρη ενέργεια, ταχύτερη διεκπεραίωση, παιδαριώδης συμπεριφορά, απαρχαιωμένες αντιλήψεις, φρέσκος, μπαγιάτικος, πρωτοφανής, της ώρας, γεροπαράξενος, κουτσούβελο, ανυπόμονος, φούρια, δίνω διορία, σπεύδε βραδέως, χρόνου φείδου, κι αύριο μέρα είναι, η πίτα τρώγεται ζεστή, πέταξε το πουλί, από τον καιρό του Νώε.

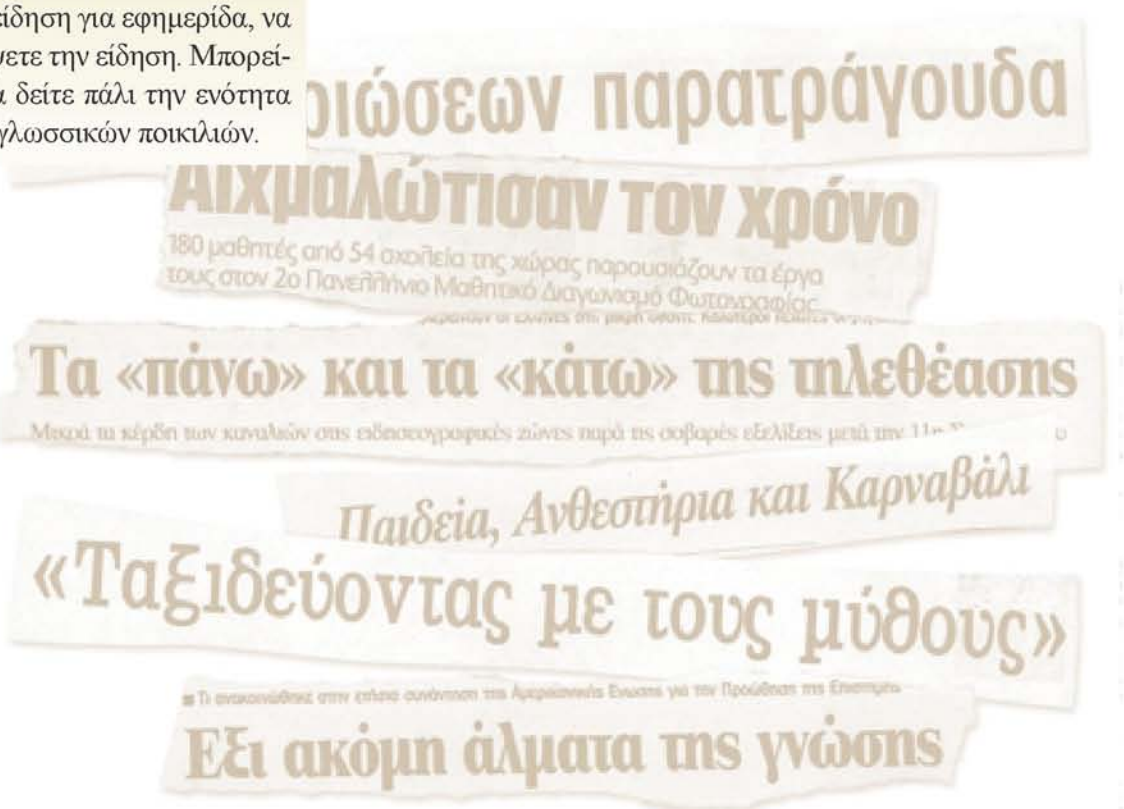

Οι λέξεις και οι φράσεις που ακολουθούν συνηθίζονται στη γλώσσα των δημοσιογράφων. Μπορείτε να πείτε τι σημαίνουν και σε ποιες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται (βλ. και Έκθεση-Έκφραση Α΄Λυκείου, **Ενότητα: Γλωσσικές ποικιλίες**);

το αλατοπίπερο (της είδησης), (είδηση) βόμβα, γραμμή (της εφημερίδας), δαίμων του τυπογραφείου, διασταυρώνω (μια πληροφορία/ είδηση), επιφυλλίδα, το ζουμί (της είδησης), θάβω (μια είδηση/ ένα θέμα), καμπάνια, καπέλο και κολάρο (του τίτλου), κιτρινισμός (του τύπου), κοιλιά (στη σελιδοποίηση), ο ρεπόρτερ έπιασε λαβράκι, ολοσέλιδο (θέμα/ άρθρο), οκτάστηλο, πλαίσιο, παράρτημα (είδηση) πυροτέχνημα, (άρθρο) πιλάφι, ρεπορτάζ, σαλόνι (σε εφημερίδα, ή περιοδικό), σελιδοποίηση, αυτή η είδηση μπήκε σφήνα, φυλλάδα, χτενίζω (το χειρόγραφο).

Θέματα για συζήτηση και έκφραση-έκθεση

(σχετικά με τα μέσα μαζικής επικοινωνίας)

Εργαστείτε σε ομάδες, για να συγκρίνετε την ειδησεογραφία μιας ημέρας όπως δίνεται: α) από τον τύπο, β) από το ραδιόφωνο, γ) από την τηλεόραση.

Παρατηρήστε πώς επιδρά το επικοινωνιακό μέσο/ κανάλι (εφημερίδα, ραδιόφωνο, τηλεόραση) στο μήνυμα (ειδήσεις) και συνδυάστε τις παρατηρήσεις σας με όσα γνωρίζετε για τα στοιχεία της ομιλίας και για τις διαφορές προφορικού-γραπτού λόγου. Συνθέστε ένα κείμενο με τα συμπεράσματά σας και παρουσιάστε το στην τάξη.

Να συγκρίνετε τα κυριότερα μέσα μαζικής επικοινωνίας (τύπο, ραδιόφωνο, τηλεόραση) και να εντοπίσετε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του καθενός.

Ομαδική εργασία με θέμα:

«Ειδήσεις των 8: θέαμα ή ενημέρωση;»

Χωριστείτε σε ομάδες και παρακολουθήστε το δελτίο ειδήσεων (κάθε ομάδα από διαφορετικό κανάλι). Παρατηρήστε σε ποιο βαθμό το κανάλι που επιλέξατε έχει στόχο πράγματι την ενημέρωση ή το θέαμα, προκειμένου να αυξήσει το ποσοστό τηλεθέασης. Προσέξτε π.χ. αν το κανάλι παρουσιάζει ασήμαντα γεγονότα με υπερβολικά δραματικό τρόπο, αν προβάλλει εικόνες φρίκης, αν μετατρέπει σε θέαμα τον ανθρώπινο πόνο παρουσιάζοντας σκηνές από την ιδιωτική ζωή των ατόμων που μετέχουν στα γεγονότα κτλ.

Να αναπτύξετε την άποψή σας με επιχειρήματα:

Η τηλεόραση συμβάλλει στη διάδοση του βιβλίου ή αντίθετα οδηγεί στον παραγκωνισμό του;

Να συζητήσετε τα υπέρ και τα κατά των «ακουστικών εκδόσεων».

Πρόκειται για μαγνητοφωνήσεις λογοτεχνικών έργων που κυκλοφορούν με τη μορφή δίσκου ή κασέτας;

Ποια είναι η γνώμη του συγγραφέα, στο απόσπασμα, για τη σχέση της τηλεόρασης με την εξουσία και με ποιο επιχείρημα την τεκμηριώνει;

Η τηλεόραση είναι ενδιαφέρουσα και αναγκαία για την εξουσία, διότι μπορεί, αυτή και μόνον αυτή, να αναπαριστά «ζωντανά» όλον τον κόσμο. Τίποτε δε δημιουργεί η ίδια: ούτε τέχνες, ούτε επιστήμες, ούτε γεγονότα, ούτε παραγωγή υλικών αγαθών. Αναπαριστά όμως τα πάντα. Τα στήνει με τον κατάλληλο τρόπο μπροστά στην οθόνη, για να τα δούμε [...] Η σημασία της βρίσκεται στο γεγονός ότι μπορεί να κατασκευάζει ένα φανταστικό σύμπαν (έναν κόσμο ζωής παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος) που ενώ είναι, όπως κάθε αναπαράσταση, αποσπασματικός και επιλεκτικά συγκροτημένος από θραύσματα της πραγματικότητας, χάρη στη συνέχεια των τηλεοπτικών ροών παρουσιάζεται σαν η πραγματικότητα η ίδια και η αλήθεια της. Ωστόσο δεν πρόκειται παρά για μια αναπαράσταση του πραγματικού συναρμολογημένη με βάση τις αξίες, τα μέσα και τις ιδεολογίες εκείνου που ελέγχει τον πομπό, που εκπέμπει το σήμα, εκείνου που ελέγχει το κανάλι και σκοπεύει, τελικά, τον παραλήπτη-κοινό.

(Α. Ελεφάντης. «Εξουσία και μέσα μαζικής ενημέρωσης», από τον περιοδικό Τύπο)

Να συζητήσετε το θέμα:

Υποστηρίζεται ότι με την ανάπτυξη των μέσων μαζικής επικοινωνίας η πολιτιστική ταυτότητα μιας αναπτυσσόμενης χώρας κινδυνεύει από την πολιτιστική κυριαρχία των αναπτυγμένων χωρών.

Πιστεύετε ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης μπορούν να συμβάλουν στην αλληλοκατανόηση και στον αλληλοσεβασμό των ατόμων, των ομάδων και των λαών;

Αν δέχεστε ότι μπορούν να παίξουν αυτό το ρόλο, εργαστείτε ατομικά ή ομαδικά, για να σχεδιάσετε μια ραδιοφωνική ή τηλεοπτική εκπομπή που προωθεί την αλληλοκατανόηση και τον αλληλοσεβασμό των νεαρών ατόμων.

Διαβάστε το απόσπασμα της διπλανής στήλης και απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν:

– Ποιος είναι ο καινούριος ρόλος που καλείται να παίξει ο δάσκαλος στην εποχή μας, κατά την οποία οι νέοι δέχονται έναν καταιγισμό πληροφοριών από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας;

– Ποια είναι κατά τη γνώμη σας τα κατάλληλα εφόδια με τα οποία είναι ανάγκη να εξοπλιστεί η νέα γενιά για την καλύτερη χρήση των μέσων αυτών;

Το πρόβλημα των σημερινών παιδιών δεν είναι πρόβλημα πληροφόρησης. Οι πηγές μετάδοσης γνώσεων έχουν πολλαπλασιαστεί σε τέτοιο βαθμό και εκπέμπουν με τέτοιους ξέφρενους ρυθμούς, ώστε τα παιδιά να κινδυνεύουν από τον βομβαρδισμό των πληροφοριών και όχι από την έλλειψή τους.

Η πιο σημαντική συνεισφορά του σχολείου και του εκπαιδευτικού συστήματος είναι, προσαρμοζόμενο και ανταποκρινόμενο στα «αιτήματα των καιρών» όχι απλώς να εξοπλίζει τα παιδιά με γνώσεις, όσο με κατάλληλους μηχανισμούς αποκωδικοποίησης, οργάνωσης και ερμηνείας πληροφοριών.

Ο δάσκαλος καλείται να παίξει ένα νέο ρόλο, ίσως πιο δύσκολο και πιο λεπτό.

Τα ΜΜΕ δεν καταργούν τη λειτουργία του, επιβάλλουν όμως το μετασχηματισμό της. Βάζοντας στην υπηρεσία της νέας γενιάς τα πλεονεκτήματα της τεχνολογίας, ο δάσκαλος επιβάλλεται να παίξει πιο πολύ ρόλο «ρυθμιστικό» και «εμψυχωτικό» παρά το ρόλο του μεταδότη γνώσεων.

Μέσα σε αυτή τη λογική το σχολείο οφείλει να «βγει εκτός των τειχών». Όσο σημαντικό είναι να μάθουν τα παιδιά να διαβάζουν και να αναλύουν ένα λογοτεχνικό κείμενο, άλλο τόσο είναι σημαντικό να μάθουν να διαβάζουν και να αναλύουν εφημερίδες, τηλεόραση, κινηματογράφο. Την εποχή της εικόνας η μάχη ενάντια στον «εικονικό αναλφαβητισμό» ίσως θα πρέπει να ξεκινήσει από το ίδιο το επίσημο σχολείο.

Τα ΜΜΕ δεν είναι ούτε «καλά» ούτε «κακά» ούτε «ουδέτερα», είναι όμως αντανάκλαση μιας πραγματικότητας. Επειδή είναι δυνατόν να «παιδεύουν, να εκπαιδεύουν και να παρα-παιδεύουν, να μορφώνουν, να διαμορφώνουν και να παράμορφώνουν», η ανάγκη να εξοπλιστεί η νέα γενιά με τα κατάλληλα εφόδια για την καλύτερη χρήση τους προβάλλει όσο ποτέ άλλοτε.

(Π. Πάντζου, «Το παράλληλο σχολείο», από τον περιοδικό Τύπο)

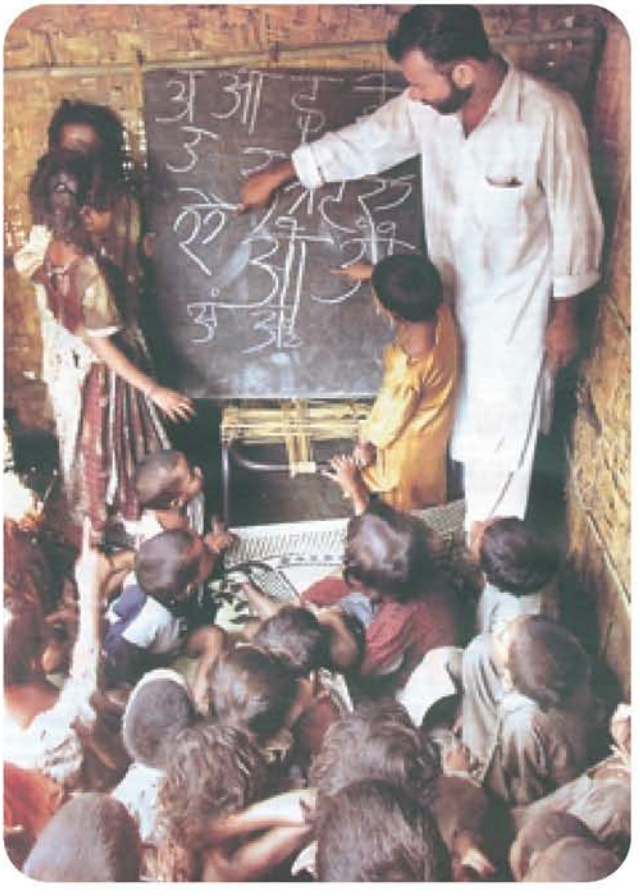

Συζητήστε την άποψη για την επίδραση των μέσων ενημέρωσης στον προσωπικό λόγο.

Στο παρελθόν, πριν είκοσι, εικοσιπέντε χρόνια, ακόμη, το γλωσσικό όργανο του έλληνα διαμορφωνόταν από ποικιλία παραγόντων από το σχολείο, τα διαβάσματα, τη γλώσσα της δουλειάς, το ιδίωμα της περιοχής. Οι άνθρωποι συζητούσαν και η προσπάθεια να εκφραστούν ήταν μια άσκηση λογική και γλωσσική. Σήμερα, με την εξαφάνιση της μικρής κοινότητας εξαφανίζεται και ο προσωπικός λόγος. Ακόμη και στο καφενείο –όπου σώζεται αυτό το νεοελληνικό υποκατάστατο της Αγοράς των αρχαίων– ακόμη κι εκεί δε συζητούν πια, ακούν και βλέπουν Τιβί. Ο προσωπικός λόγος υποχωρεί, εξαφανίζεται και αρχίζουν όλοι να μιλούν σαν τον «ηλεκτρονικό καθοδηγητή τους».

(Ρ. Παπατσαρουχά-Μίσσιου. «Ο λόγος των μέσων πληροφόρησης», από τον περιοδικό Τύπο)

Παρακολουθήστε ένα ραδιοφωνικό ή τηλεοπτικό δελτίο ειδήσεων προσέχοντας ιδιαίτερα τη γλώσσα (σύνταξη, λεξιλόγιο, ύφος) που χρησιμοποιείται.

Καταγράψτε τις παρατηρήσεις σας και συζητήστε τις στην τάξη.

Διαβάστε τη διπλανή διαπίστωση για το λόγο των μέσων πληροφόρησης και προσέξτε πώς τεκμηριώνεται.

Μιλούμε για «μέσα μαζικής επικοινωνίας» και για το λόγο των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Ωστόσο δεν πρόκειται ούτε περί «μαζικής» επικοινωνίας ούτε καν περί επικοινωνίας. Γιατί η επικοινωνία προϋποθέτει απαραιτήτως λόγο αμφίδρομο και, λίγο πολύ, ισότιμο. Ενώ στην προκείμενη περίπτωση έχουμε από τη μια έναν επώνυμο και περίοπτο «πομπό» κι από την άλλη ένα «δέκτη» ο οποίος μάλιστα επαναλαμβάνεται συλλήβδην ως «μάζα». Και μόνο αυτό είναι αρκετό για να δηλώσει αν πρόκειται περί επικοινωνίας και τι είδους είναι αυτή η επικοινωνία. Προϋποθέτει διάλογο με δύο τουλάχιστον, πομπούς και δέκτες ταυτοχρόνως. Το σωστότερο συνεπώς θα ήταν να ονομάζονται «Μέσα μαζικής πληροφόρησης» ή ακόμα πιο σωστά «Μέσα πληροφόρησης των μαζών». Συμπέρασμα πρώτο: Ο λόγος των Μέσων πληροφόρησης των μαζών είναι μονόδρομος.

(Ρ. Παπατσαρουχά-Μίσσιου. «Ο λόγος των μέσων πληροφόρησης των μαζών», από τον περιοδικό Τύπο)

Νομίζετε ότι τα μέσα πληροφόρησης μπορούν να λειτουργήσουν και ως μέσα επικοινωνίας;

Σκεφτείτε αν είναι δυνατή η επικοινωνία και επομένως η αλληλεπίδραση μεταξύ του πομπού (μέσα πληροφόρησης) και του δέκτη (θεατές, ακροατές).

Έρευνα

Να παρακολουθήσετε μια εκπομπή της εκπαιδευτικής τηλεόρασης και να κρατήσετε σημειώσεις σχετικά με το θέμα, με τον τρόπο και τα μέσα παρουσίασης (σκηνικό, λόγος, μουσική), σχετικά με τους συντελεστές, με το στόχο της εκπομπής, και με τις δικές σας αντιδράσεις.

Με βάση τις σημειώσεις που κρατήσατε να συνθέσετε ένα κείμενο στο οποίο θα παρουσιάζετε και θα σχολιάζετε τη συγκεκριμένη εκπομπή. Διαβάστε ύστερα τις εργασίες σας στην τάξη και συζητήστε το θέμα της εκπαιδευτικής τηλεόρασης: αναφερθείτε στους στόχους της, στον τρόπο λειτουργίας: υπάρχει ή όχι συμμετοχή και πρόσβαση των νέων σ' αυτήν, στο είδος των προγραμμάτων, στις δικές σας προσδοκίες από αυτήν κτλ. Με βάση τα πορίσματα της συζήτησης να διαμορφώσετε συγκεκριμένες προτάσεις και να τις στείλετε στους αρμόδιους φορείς. Ποιες συγκεκριμένες προτάσεις θα κάνατε για τη συμμετοχή των νέων στη λειτουργία της εκπαιδευτικής τηλεόρασης;

Διαβάστε τα αποσπάσματα από έρευνα του Πανεπιστημίου Αθηνών σχετικά με τα «ριάλιτι σόου». Ποια είναι η δική σας γνώμη για αυτό το είδος των εκπομπών;

Σύμφωνα με τους ερευνητές η κυρίαρχη αντίληψη των εκπομπών αυτών μπορεί να συνοψιστεί στη φράση «εδώ τα λέμε όλα». Νομιμοποιείται έτσι η υπέρβαση των ορίων της διακριτικότητας και ανοίγει ο δρόμος στις προσβολές της προσωπικότητας και της υπόληψης παρόντων και απόντων ατόμων...

Ο ρόλος του «πρωταγωνιστή» στην εκπομπή δεν είναι αυτόβουλος. Το υποκείμενο «παγιδεύεται» ή «αυτοπαγιδεύεται σε ένα παιχνίδι του οποίου υποτίθεται ότι είναι ο βασικός πρωταγωνιστής, αλλά του οποίου ουσιαστικά δεν ελέγχει ούτε τους όρους ούτε τη δυναμική...

Σχετικά με το ρόλο της τηλεόρασης όταν προβάλλει τέτοιες εκπομπές οι ερευνητές είναι απόλυτοι στην απάντησή τους: «Η τηλεόραση αναγορεύεται σε σημαντική ηθική αρχή, που υποτίθεται ότι εξυπηρετεί υψηλούς ανθρωπιστικούς σκοπούς. Υποκαθιστά έτσι άλλους κοινωνικούς θεσμούς και φορείς σε σημαντικούς τομείς της ατομικής και κοινωνικής ζωής».

Οι ερευνητές επισημαίνουν και μια άλλη πλευρά της ζητήματος που αποτελεί συχνό φαινόμενο στα ριάλιτι σόου: «την παραβίαση της υπόληψης και των δικαιωμάτων τρίτων προσώπων, στους οποίους δε δίνεται η δυνατότητα απάντησης ή λήψης επανορθωτικών μέτρων σε κατηγορίες που τους έχουν προσαφθεί».

Επιλέξτε μία από τις παρακάτω ασκήσεις:

α) Ένας τηλεθεατής γράφει μια συγχαρητήρια επιστολή προς τους υπεύθυνους της εκπομπής.

β) Ένας τηλεθεατής γράφει μια επιστολή διαμαρτυρίας για τα ριάλιτι σόου. Η επιστολή απευθύνεται προς το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης.

Διαβάστε τα αποσπάσματα της διπλανής στήλης και συζητήστε σχετικά με το ρόλο που μπορούν να παίξουν τα ΜΜΕ στην περίπτωση ενός πολέμου, όταν μεταβάλλονται σε όργανα προπαγάνδας.

- *Δυτικά και σερβικά ΜΜΕ παρουσιάζουν διαφορετικές αλήθειες για την κρίση στο Κοσυφοπέδιο. Τα δυτικά ΜΜΕ και κυρίως το CNN κατηγορούνται ότι προβάλλουν μόνο τις σφαγές των Κοσοβάρων και το θέμα των προσφύγων αποσιωπώντας τους βομβαρδισμούς των άμαχων Σέρβων και τα σερβικά ΜΜΕ ακριβώς το αντίθετο. Και οι δύο πλευρές, πάντως εγκαλούνται για προπαγάνδα.*
- *Η «έξυπνη» προπαγάνδα είναι καλύτερο μέσο από τα «έξυπνα όπλα», για να κερδίσει κανείς τον πόλεμο.*
- *Το πρώτο θύμα κάθε πολέμου είναι η αλήθεια.*

Διαβάστε τα αποσπάσματα και συζητήστε την άποψη ότι το Ίντερνετ αποτελεί μια νέα μορφή επικοινωνίας. Σε τι διαφέρει το Ίντερνετ από τα άλλα ΜΜΕ; Ποια πλεονεκτήματα παρουσιάζει;

Το διαδίκτυο δεν είναι απόλυτα ένα «μαζικό» μέσο επικοινωνίας. Στην πράξη είναι ένα πολυπρόσωπο, μαζικό, διαπροσωπικό μέσο, με βασικό χαρακτηριστικό ότι περιλαμβάνει πολλές διαφορετικές μορφές επικοινωνίας. ... Το Ίντερνετ αμφισβητεί τα βασικά χαρακτηριστικά της παραδοσιακής επικοινωνιακής σχέσης ανάμεσα στην πηγή, το μήνυμα και τον αποδέκτη. Η επικοινωνία μέσω του Ίντερνετ μπορεί να πάρει πολλές μορφές, από τις σελίδες του δικτύου ή του Παγκόσμιου Ιστού, οι οποίες μπορεί να καθορίζονται είτε από μεγάλους ειδησεογραφικούς οργανισμούς που έχουν εισχωρήσει στο δίκτυο, είτε από τις ομάδες χρηστών που συζητούν μεταξύ τους για διάφορα θέματα που τους ενδιαφέρουν ανταλλάσσοντας μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Οι μορφές της επικοινωνίας στο Ίντερνετ μπορούν επίσης να αλληλοδιαπλέκονται, καθώς κάθε πόλος μπορεί να είναι ταυτόχρονα πομπός και δέκτης. Οι πομποί των μηνυμάτων ενδέχεται να αποτελούνται είτε από ένα άτομο ή μια κοινωνική ομάδα. Τα μηνύματα πάλι ποικίλλουν, μπορεί να είναι παραδοσιακά δημοσιογραφικά άρθρα ή ιστορίες που έχουν συντελεστεί σταδιακά από πολλούς ανθρώπους ή και απλές συνομιλίες. Οι αποδέκτες ή το κοινό αυτών των μηνυμάτων μπορεί, επίσης, να αποτελούνται από ένα ως πολλά –ενδεχομένως εκατομμύρια– άτομα τα οποία τη μία φορά μπορούν να παίζουν το ρόλο του δέκτη και την άλλη του πομπού των μηνυμάτων...

Γεγονός πάντως είναι ότι το Ίντερνετ αποτελεί μια νέα μορφή επικοινωνίας. Και είναι νέα, διότι μεταβάλλει την παθητική θέση που συνήθως είχε ο αποδέκτης στην επικοινωνιακή διαδικασία. Για πρώτη φορά στα χρονικά της μαζικής επικοινωνίας μπορούμε να βρούμε ένα μεγάλο αριθμό ατόμων να μεταδίδει πληροφορίες σε έναν εξίσου τεράστιο αριθμό ατόμων....Όποιος διαθέτει έναν υπολογιστή, ένα μόντεμ και μία τηλεφωνική γραμμή μπορεί να γίνει εκδότης εφημερίδας, ραδιοφωνικός ή τηλεοπτικός παραγωγός. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη επανάσταση στην ιστορία της επικοινωνίας από τότε ως τις μέρες μας. Πρόκειται για μια νέα οικονομία της πληροφορίας και την απαρχή μιας επικοινωνίας που δεν είναι μονόδρομη ή αμφίδρομη, αλλά πολυεπίπεδη, πολυπρόσωπη, μαζική και ταυτόχρονα εξατομικευμένη. Το Ίντερνετ είναι ένα μοναδικό μέσο επικοινωνίας, γιατί δε σέβεται σύνορα και κυβερνήσεις, είναι παγκόσμιο. Είναι το μέσο στο οποίο οι υπηρεσίες θα πρέπει να αναζητηθούν ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τις προτιμήσεις των συμμετεχόντων στην επικοινωνιακή διαδικασία και είναι –τέλος– το μόνο μέσο που το περιεχόμενό του μπορεί να αλλάξει, καθώς μεταδίδεται, σύμφωνα με τις ανάγκες των χρηστών.

(Σ. Παπαθανασόπουλος, από τον ημερήσιο Τύπο)

Όσοι χρησιμοποιείτε το Ίντερνετ, μπορείτε να καταθέσετε τις παρατηρήσεις και τις απόψεις σας, με βάση την εμπειρία σας, σε ένα κείμενο (δύο, τριών σελίδων) με θέμα: «Το Ίντερνετ μια νέα μορφή επικοινωνίας». Υποθέστε ότι το κείμενό σας θα δημοσιευτεί στο σχολικό περιοδικό.

Οργάνωση του λόγου

Η χρήση του παραδείγματος στην ανάπτυξη παραγράφου και ευρύτερου κειμένου

Οι δημοσιογράφοι ιεραρχούν τις ειδήσεις με την επικαιρότητά τους (**επικαιρότητα**), ανάλογα με το πόσο κοντά συμβαίνει (**εγγύτητα**), πόσο σημαντικό (**σπουδαιότητα**) και ασυνήθιστο (**σπανιότητα**) είναι το γεγονός που παρουσιάζουν. Ακόμη υπολογίζουν στην ιεράρχησή τους, αν το γεγονός που εκθέτει η είδηση αποτελεί κάποιου είδους σύγκρουση (**εκρηκτικότητα**), αν προκαλεί την αγωνία (**εκκρεμότητα**) ή «ανθρώπινο ενδιαφέρον» (**συγκίνηση**) και, τέλος, αν έχει σοβαρές επιπτώσεις (**συνέπειες**). **Η επικαιρότητα, η εγγύτητα, η σπουδαιότητα, η σπανιότητα, η εκρηκτικότητα, η εκκρεμότητα, η συγκίνηση και οι συνέπειες** αποτελούν, όπως λένε, τα διακριτικά στοιχεία, «τα αστέρια της είδησης». Όσα περισσότερα «αστέρια» συγκεντρώνει μια είδηση τόσο πιο σπουδαία είναι.

Να διαβάσετε το απόσπασμα και να πείτε: α) ποιο από τα διακριτικά στοιχεία της είδησης αναλύει ο συγγραφέας, β) ποια είναι η θεματική περίοδος και ποια η περίοδος κατακλείδα της παραγράφου και γ) με ποιον τρόπο ο συγγραφέας αναπτύσσει τη θεματική περίοδο.

Όσο πιο κοντά μας διαδραματίζεται ένα γεγονός, τόσο πιο ενδιαφέρον είναι. Για την αθηναϊκή εφημερίδα η διακοπή του ρεύματος στην Αθήνα είναι η πρώτη είδηση, για τους «Τάιμς της Ν. Υόρκης» δεν είναι ούτε μονόστηλο. Οι δέκα πρόσκοποι που χάθηκαν στην Πάρνηθα είναι για μας σπουδαίο θέμα, ενώ οι εκατό Ινδοί στρατιώτες που χάθηκαν στα Ιμαλάια πάνε κατευθείαν στο καλάθι. Η έδρα της εφημερίδας ή του πρακτορείου ειδήσεων παίζει αποφασιστικό ρόλο στην επιλογή και την ιεράρχηση των ειδήσεων. Για την τοπική εφημερίδα της Καλλιθέας πρώτο θέμα είναι ο θάνατος του δημάρχου της και όχι ο θάνατος του Μπρέζνιεφ. Το δεύτερο, λοιπόν, αστέρι της είδησης είναι η εγγύτητα.

(Χ. Πασαλάρης, Μια ζωή τίτλοι)

Τη θεματική περίοδο μπορούμε να τη διασαφηνίσουμε, να την υποστηρίξουμε, να την αναπτύξουμε παρουσιάζοντας τα κατάλληλα παραδείγματα. Τα παραδείγματά μας μπορούμε να τα αντλήσουμε από την καθημερινή ζωή, από την εμπειρία μας, από την ιστορία ή ακόμη και να τα επινοήσουμε. Αυτό που έχει σημασία πάντως είναι να παρουσιάσουμε ένα παράδειγμα που εξυπηρετεί το σκοπό μας, δηλαδή μας βοηθάει να εκθέσουμε με σαφήνεια και πληρότητα την άποψή μας.

Να αναπτύξετε με παραδείγματα σε μια παράγραφο ένα από τα διακριτικά στοιχεία της είδησης.	Τα παραδείγματα μπορείτε να τα αντλήσετε από τις εφημερίδες.

Να αναπτύξετε με παραδείγματα την παρακάτω θέση σε μια παράγραφο:	«*Τα οπτικοακουστικά μέσα επικοινωνίας ασκούν μεγάλη επίδραση στο κοινό και ιδιαίτερα στα παιδιά*».

Στο συλλογικό έργο «Ιστορία και μέθοδοί της» ο Yves Renouard, που έγραψε το κεφάλαιο για την πληροφόρηση και τη μετάδοση των ειδήσεων, υποστηρίζει ότι η πληροφόρηση πρέπει να είναι ταυτόχρονα θετική, πλήρης, ακριβής και γρήγορη, για να γνωστοποιεί με τον καλύτερο τρόπο τα γεγονότα στους ανθρώπους και έτσι να τους επιτρέπει να δράσουν σωστά, έγκαιρα και αποτελεσματικά. Στο απόσπασμα που ακολουθεί ο συγγραφέας δείχνει τη σημασία που έχει η πληρότητα της πληροφόρησης με ένα ιστορικό παράδειγμα.

Abendblatt.

Privat-Telegramm des „Neuen Wiener Tagblatt."

Napoleon gefangen!

Η δημοσίευση του αλλοιωμένου τηλεγραφήματος στην εφημερίδα «Ubendblatt» της 3ης Σεπτεμβρίου 1870.

Η πληρότητα της πληροφόρησης είναι μια από τις μορφές της ακρίβειάς της. Μπορεί κανείς να δημιουργήσει μια ψεύτικη είδηση με την ίδια ευκολία, είτε ακρωτηριάζοντας την αφήγηση ενός γεγονότος είτε κατασκευάζοντας το από την αρχή ως το τέλος. Το καλύτερο παράδειγμα για τη σημασία που έχει η πληρότητα μιας είδησης είναι το τηλεγράφημα του Εμς. Πρόκειται για το τηλεγράφημα που έστειλε από το Εμς, το 1870, ο βασιλιάς της Πρωσίας Γουλιέλμος Α' στον υπουργό εξωτερικών της χώρας, Βίσμαρκ, για να τον κατατοπίσει σχετικά με τις συζητήσεις που είχε με το Γάλλο πρεσβευτή Μπενεντέτι· ο Βίσμαρκ δημοσίευσε το τηλεγράφημα, αφού όμως το συνέπτυξε και το αλλοίωσε, ώστε να έχει έναν προσβλητικό τόνο για τη Γαλλία. Λέγεται ότι το τηλεγράφημα αυτό υπήρξε η αφορμή, για να κηρύξει η Γαλλία τον πόλεμο εναντίον της Πρωσίας. Ο Γαλλοπρωσικός πόλεμος του 1870-71 θα είχε ίσως βρει μια άλλη αφορμή, για να ξεσπάσει, και ίσως να κατέληγε πάλι στην πρωσική νίκη. Με τις συνθήκες όμως που διαδραματίστηκε το κεφαλαιώδες αυτό γεγονός της σύγχρονης ευρωπαϊκής ιστορίας δεν είναι απίθανο να το προκάλεσε μια ελλιπής και πλαστογραφημένη πληροφόρηση.

(Διασκευή)

Να αναπτύξετε με παραδείγματα από την εμπειρία σας ή από την ιστορία τη θεματική φράση:

Η έγκαιρη και έγκυρη πληροφόρηση έχει μεγάλη σημασία για τη ζωή του ανθρώπου.

Να αναπτύξετε σε μια παράγραφο μια από τις θέσεις, χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα ιστορικά παραδείγματα.

- *Η διχόνοια είναι η κατάρα της ελληνικής φυλής.*
- *Η Ελλάδα, εξαιτίας της καίριας γεωπολιτικής θέσης της, υπήρξε σταυροδρόμι των λαών.*

Να διαβάσετε το κείμενο και να πείτε: Πώς εξηγείτε τη χρήση τόσων πολλών παραδειγμάτων στο συγκεκριμένο κείμενο; Σε τι αποβλέπει γενικά η χρήση πολλών παραδειγμάτων;

Λειτουργικότητα του λεξιλογίου

Ο αριθμός των λέξεων μιας γλώσσας είναι τόσος, ώστε να εξυπηρετούνται οι ανάγκες της συγκεκριμένης κοινότητας που τη χρησιμοποιεί. Από πρακτική άποψη δε μπορούμε να μετρήσουμε τον αριθμό των λέξεων, αφού συνεχώς άλλες γεννιούνται και άλλες πεθαίνουν, θεωρητικά όμως ο αριθμός τους σε μια ιστορική στιγμή είναι πεπερασμένος.

Λειτουργικότητα σημαίνει ***οικονομία και επάρκεια.*** *Γλώσσα με λέξεις άχρηστες για τη συγκεκριμένη γλωσσική κοινότητα θα ήταν αντιοικονομική, αλλά και γλώσσα χωρίς τις απαραίτητες λέξεις δε θα επαρκούσε για τις πραγματικές ανάγκες. Οι ανάγκες μπορεί να αναφέρονται τόσο στο εξωτερικό περιβάλλον, όσο και στις παραδόσεις της συγκεκριμένης κοινωνίας.*

Προτού οι αρχαίοι Έλληνες κατέβουν στο Αιγαίο, δεν είχανε λέξεις για τη θάλασσα, τα ψάρια, τα φυτά της Μεσογείου, τις ανέσεις του πολιτισμού. Όταν εγκαταστάθηκαν, δανείστηκαν τις περισσότερες απ' αυτές τις λέξεις από τους παλαιότερους κατοίκους, γιατί τώρα χρειάζονταν να εκφράσουν τις σχετικές έννοιες. Έχει παρατηρηθεί ότι τα εσκιμόικα διαθέτουν πλήθος συνώνυμα και αναλογικά σχετικά με τις μορφές του χιονιού, οι αραβικές γλώσσες διαθέτουν πλήθος συνώνυμα και αναλογικά με τη γκαμήλα –μπορούμε να υποθέσουμε ότι σήμερα διαθέτουν πολλές λέξεις που αναφέρονται στα αυτοκίνητα πολυτελείας, ίσως δάνεια από τα γαλλικά και τα αγγλικά· μόνον ότι οι λέξεις της τελευταίας κατηγορίας δε θα είναι γνωστές στους αραβικούς πληθυσμούς του Σουδάν ή της Σαχάρας.

Οι παραδόσεις και ο ειδικός τρόπος ζωής που διαμορφώνει μια κοινωνία είναι παράγοντες καθοριστικοί τουλάχιστον όσο και το εξωτερικό περιβάλλον. Τα αγγλικά δε διαθέτουν τόσο πλούσιο λεξιλόγιο σχετικά με το χιόνι όσο τα εσκιμόικα, κι ας μιλιούνται επίσης στον Καναδά και στην Αλάσκα. Στην αρχαία αττική διάλεχτο είχαν δημιουργηθεί πολλοί φιλοσοφικοί, μαθηματικοί και πολιτικοί όροι, ενώ στην αμέσως επόμενη ελληνιστική περίοδο παρουσιάζονται στα ελληνικά επιστημονικοί όροι, και στο Βυζάντιο δημιουργείται μεγάλος αριθμός λέξεων που εκφράζει λεπτές θεολογικές διακρίσεις και που αργότερα σε μεγάλο βαθμό ξεχάστηκαν, όπως είχαν κιόλας ξεχαστεί οι περισσότεροι επιστημονικοί και φιλοσοφικοί όροι. Στο τέλος του μεσαίωνα, όταν το Βυζάντιο έχασε την κυριαρχία της θάλασσας, εξαφανίστηκαν από την ελληνική γλώσσα οι περισσότεροι ναυτικοί όροι. Ξαναδημιουργήθηκαν τέτοιοι, πολλοί παρμένοι απ' τα ιταλικά, το 18ο αιώνα, όταν ομιλητές της ελληνικής γλώσσας άρχισαν πάλι να ασχολούνται με τη ναυτιλία. Στις νεότερες ευρωπαϊκές γλώσσες αυξήθηκε το επιστημονικό και το τεχνικό λεξιλόγιο. Στα νέα ελληνικά, εκτός από την εισαγωγή επιστημονικών και τεχνικών όρων ευρύνεται το πολιτικό και το αθλητικό λεξι-

λόγιο, ιδιαίτερα το λεξιλόγιο του ποδοσφαίρου, μικραίνει όμως το λεξιλόγιο που αναφέρεται στην αγροτική ζωή ή στις πλατύτερες οικογενειακές σχέσεις. Από τα παραπάνω ίσως φαίνεται πόσο επιφανειακή είναι η διαβεβαίωση των σχολικών γραμματικών των περισσότερων νεότερων κρατών, ότι «η γλώσσα της χώρας πλουτίστηκε με την τάδε κατηγορία λέξεων, και πάλι ξαναπλουτίστηκε με άλλες λέξεις και από ρυάκι έγινε ποτάμι κτλ. κτλ.».

Κάθε γλώσσα δημιουργεί όσες λέξεις χρειάζονται στη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή, και ό,τι άλλο θα ήτανε παράλογο. Οι καινούργιες λέξεις μπορούν να κατασκευαστούν απ' την αρχή, μπορεί να στηριχτούν σε προϋπάρχουσες, μπορεί να 'ρθουν σα δάνεια από άλλες γλώσσες, ακόμη και σα δάνεια από παλιότερες μορφές της ίδιας γλώσσας, όπως συμβαίνει με τα νέα ελληνικά. Μάλιστα στα νέα ελληνικά έρχονται προπαντός επιστημονικοί όροι από ξένες γλώσσες, όπου δημιουργήθηκαν με βάση αρχαία ελληνικά γλωσσικά στοιχεία (π.χ. "ακεφαλία, αιμοφιλία, μαγνητόφωνο"). Εφόσον υπάρχει λόγος, προσθέτονται συνώνυμα. «Συνώνυμα» όμως δε σημαίνει λέξεις ταυτόσημες. Οι λέξεις: "έξυπνος, πονηρός, σπίρτο, σαΐνι, ατσίδα, ράτσα..." δε δηλώνουν ακριβώς το ίδιο πράγμα, γι' αυτό και υπάρχουν. Απόλυτα συνώνυμα δηλαδή λέξεις ταυτόσημες, είναι σπάνιο φαινόμενο στις φυσικές γλώσσες, γιατί κάτι τέτοιο θα ήταν αντιοικονομικό (πόσες θα μπορούσαμε να βρούμε στην κοινή Νεοελληνική; 'απίδι-αχλάδι, καλαμπόκι-αραποσίτι': ή έστω και μόνο με διαφορά στη μορφή: 'στρόγγυλος-στρογγυλός, ακόμη-ακόμα'· δε μιλάμε βέβαια για αντίστοιχες λέξεις που μπορεί να υπάρχουν σε διαφορετικές διαλέχτους: δες «ισόγλωσσα» 5.1.1). Αν υπάρχει λόγος, μπορεί να διαφοροποιηθεί η σημασία ενός από τα συνώνυμα, ώστε να καλύψει νέες ανάγκες. Άχρηστες λέξεις απλούστατα πεθαίνουν.

Πρέπει να φτάσει κανείς σε διαστρεβλωμένη αντίληψη της γλωσσικής λειτουργίας, όπως με τη νεοελληνική καθαρεύουσα (7.6.2.1.β), για να θεωρηθεί επιθυμητή η ύπαρξη απόλυτων συνώνυμων, που δε διαφοροποιούν σε τίποτα το νόημα, και αυτό θα ονομαστεί «πλούτος» (π.χ. 'ιμάτιον-ομμάτιον-όμμα-οφθαλμός', 'ψωμίον-άρτος', και μάλιστα με αποκλεισμό των μόνων πραγματικών λέξεων: 'μάτι-ψωμί'). Πρόκειται για «πλούτο» που στην πραγματικότητα είναι σαβούρα, βλαβερή επιβάρυνση της μνήμης.

Εφόσον η γλώσσα είναι το κατεξοχή κοινωνικό φαινόμενο, είναι φυσικό η ιδιαιτερότητα μιας κοινωνίας να παρουσιάζεται, να «εγγράφεται» μέσα στη γλώσσα-της. Φυσικά αυτό γίνεται όχι με το βασικό λεξιλόγιο, αλλά με τις ειδικές λέξεις και εκφράσεις, που πρέπει να καλύψουν τις ιδιαίτερες ανάγκες. Προφανώς τέτοιες λέξεις δεν έχουν εύκολη ή δεν έχουν ποτέ ακριβή αντιστοιχία σε άλλη γλώσσα (π.χ. νεοελληνικές λέξεις όπως: 'φιλότιμο, παλικάρι, λεβέντης, κέφι'· πώς θα μεταφραστεί στα ελληνικά η γερμανική λέξη 'Gründlichkeit' ή η γαλλική λέ-

ξη 'intellectuels';). Έτσι παρουσιασμένη αποχτά νόημα η άποψη των ρομαντικών του 19ου αιώνα, ότι «η γλώσσα εκφράζει το πνεύμα του λαού». Ώστε μια από τις πιο αξιόλογες απασχολήσεις με ξένες γλώσσες είναι η κατανόηση των ειδικών λέξεων που εκφράζουν ιδιαίτερες έννοιες, τα χαραχτηριστικά ενδιαφέροντα και επιτεύγματα της συγκεκριμένης κοινωνίας, και που ίσως δε βρίσκονται στη δική-μας γλώσσα. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για την απασχόληση με παλιές γλώσσες, όπως τα αρχαία ελληνικά ή τα λατινικά, όπου δεν υπάρχει η παράλληλη χρησιμότητα που έχει η απασχόληση με σύγχρονες γλώσσες, δηλαδή η επικοινωνία με τους ξένους ομιλητές, η εξυπηρέτηση του τουρισμού, ή η ανάγνωση επιστημονικών και τεχνικών βιβλίων.

(Ε. Πετρούνιας, Νεοελληνική γραμματική και συγκριτική ανάλυση, University Studio Press Α.Ε., Θεσσαλονίκη 1984, σελ. 56-58)

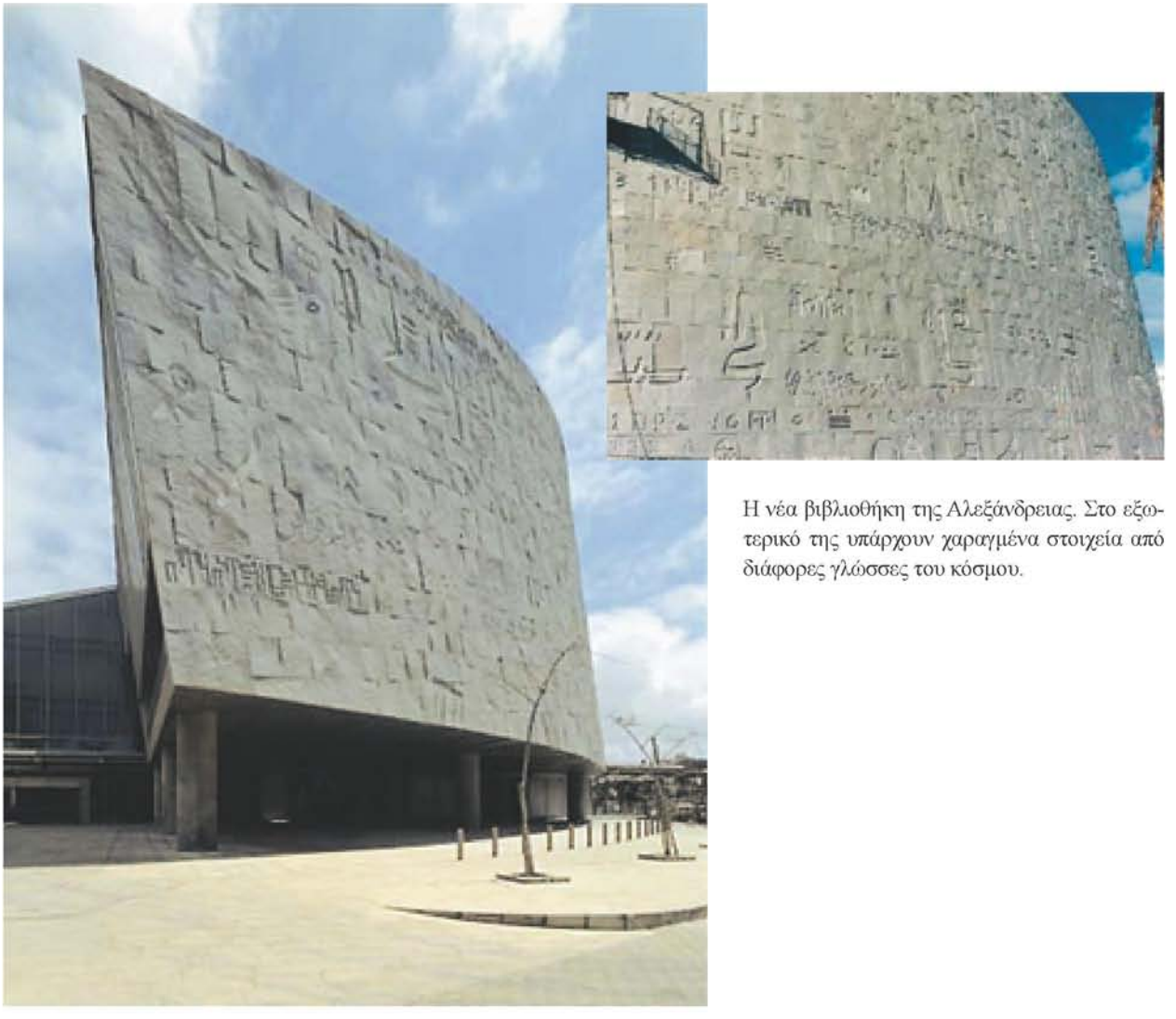

Η νέα βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας. Στο εξωτερικό της υπάρχουν χαραγμένα στοιχεία από διάφορες γλώσσες του κόσμου.

Βιογραφικά Είδη

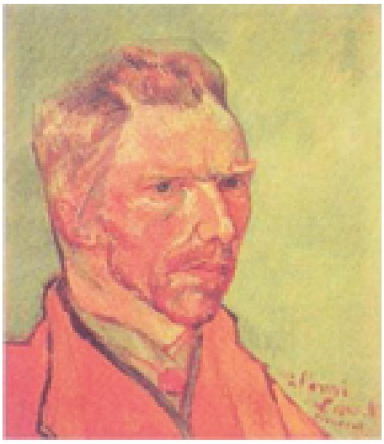
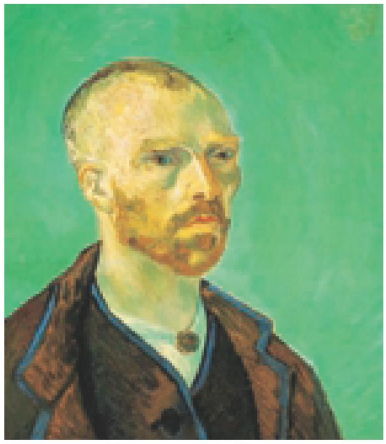
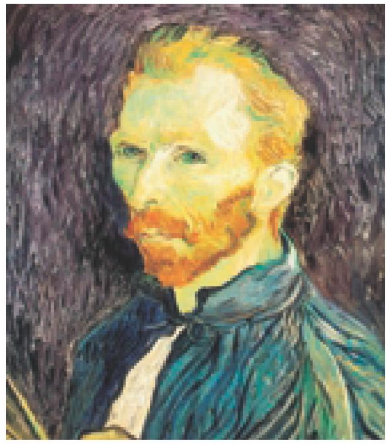
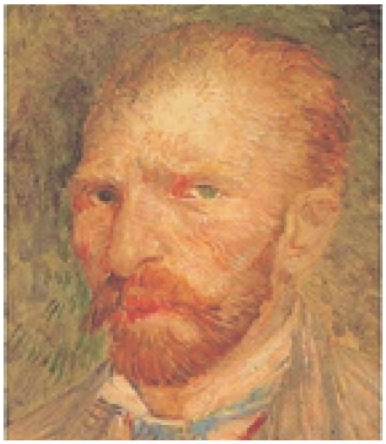
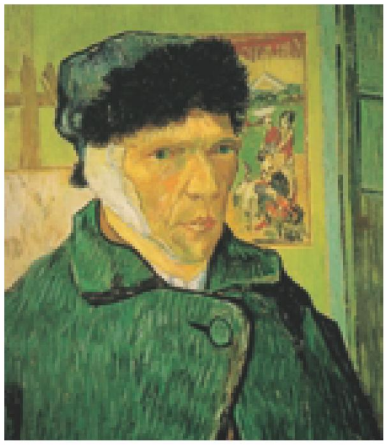
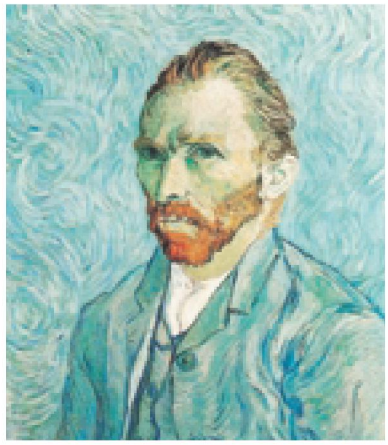
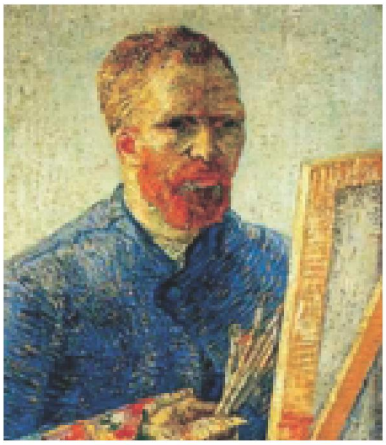
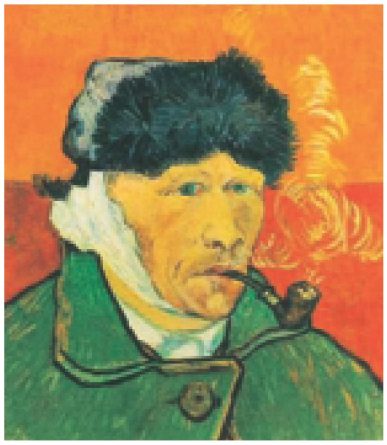
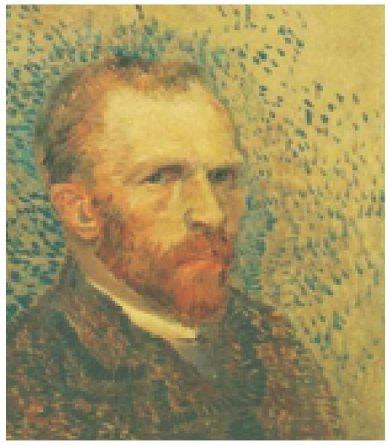

Αυτοπροσωπογραφίες του Van Gogh

Βιογραφικά είδη

Στην **Αφήγηση**, εκτός από την **Είδηση**, που μελετήσαμε στην προηγούμενη ενότητα, ανήκουν και οι διηγήσεις και οι μαρτυρίες (προφορικές ή γραπτές) που αναφέρονται σε ένα πρόσωπο. Τέτοιες είναι οι **βιογραφίες** και οι **αυτοβιογραφίες** με τις παραλλαγές τους: τη μυθιστορηματική βιογραφία, τους "βίους", τα συναξάρια, το βιογραφικό σημείωμα, τη συστατική επιστολή, το μυθιστόρημα με αυτοβιογραφικά στοιχεία, τα απομνημονεύματα, τα ημερολόγια, το αυτοβιογραφικό σημείωμα κτλ.

Η βιογραφία και η αυτοβιογραφία κινούνται ανάμεσα στη λογοτεχνία και στην ιστορία, χωρίς να ταυτίζονται με καμιά από αυτές και χωρίς να τις αντικαθιστούν. Μπορούμε πάντως να πούμε ότι σήμερα κλίνουν περισσότερο προς τη λογοτεχνία παρά προς την ιστορία. Σ' αυτά τα είδη ο βιογράφος εκθέτει / γράφει τη ζωή / το βίο και το έργο ενός αξιόλογου ανθρώπου: ενός άλλου στην περίπτωση της βιογραφίας, του εαυτού του στην περίπτωση της αυτοβιογραφίας. Και στις δύο περιπτώσεις βιογραφούνται ή αυτοβιογραφούνται άνθρωποι (επιστήμονες, εξερευνητές, καλλιτέχνες, πολιτικοί, στρατιωτικοί κ.ά.) που με τη δράση τους κίνησαν το ενδιαφέρον των συγχρόνων τους ή των μεταγενεστέρων, άνθρωποι δηλαδή που ανέπτυξαν δράση θετική συνήθως ή και αρνητική κάποτε μέσα στην ανθρώπινη κοινότητα.

Είναι φανερό, βέβαια, ότι ο βιογράφος δεν μπορεί να παρουσιάσει όλα τα στοιχεία που έχει στη διάθεσή του σχετικά με τη ζωή και το έργο του βιογραφούμενου. Επομένως, όπως εξάλλου συμβαίνει σε κάθε είδους αφήγηση, ο βιογράφος / αφηγητής αναγκαστικά επιλέγει εκείνα τα στοιχεία που θεωρεί πιο σημαντικά για το σκοπό του. Ανάλογα με την πρόθεσή του να ανακαλύψει την αλήθεια, να εγκωμιάσει, να ψέξει ή να διδάξει, καθορίζει την οπτική γωνία της αφήγησής του και συνεπώς προβάλλει, αποσιωπά ή και αποκρύπτει ορισμένα στοιχεία.

Με τα βιογραφικά είδη σχετίζονται και οι συστατικές επιστολές, οι οποίες, όπως εξάλλου και τα αυτοβιογραφικά σημειώματα, έχουν πληροφοριακό χαρακτήρα και εξυπηρετούν τις ανάγκες, πνευματικές και πρακτικές, της καθημερινής ανθρώπινης επικοινωνίας.

Εννοείται ότι σε κάθε βιογραφικό είδος χρησιμοποιείται διαφορετικό ύφος και γλωσσική ποικιλία, ανάλογα με το συγκεκριμένο είδος, το σκοπό του βιογράφου και το δέκτη στον οποίον αυτός απευθύνεται. Έτσι π.χ. το ύφος στη μυθιστορηματική βιογραφία είναι λογοτεχνικό, στη συστατική επιστολή και στο βιογραφικό σημείωμα είναι συνήθως επίσημο και τυπικό, ενώ στο ημερολόγιο είναι οικείο και καθημερινό.

Αξιόλογα κείμενα της Αρχαίας και της Νέας Ελληνικής γραμματείας που ανήκουν στο βιογραφικό είδος έχετε διδαχτεί στο Γυμνάσιο.

Μπορείτε να αναφέρετε ορισμένα παραδείγματα; Έχετε υπόψη σας άλλα έργα (λογοτεχνικά, ιστορικά, θεατρικά, κινηματογραφικά, μουσικά) με έκδηλο (αυτο)βιογραφικό χαρακτήρα;

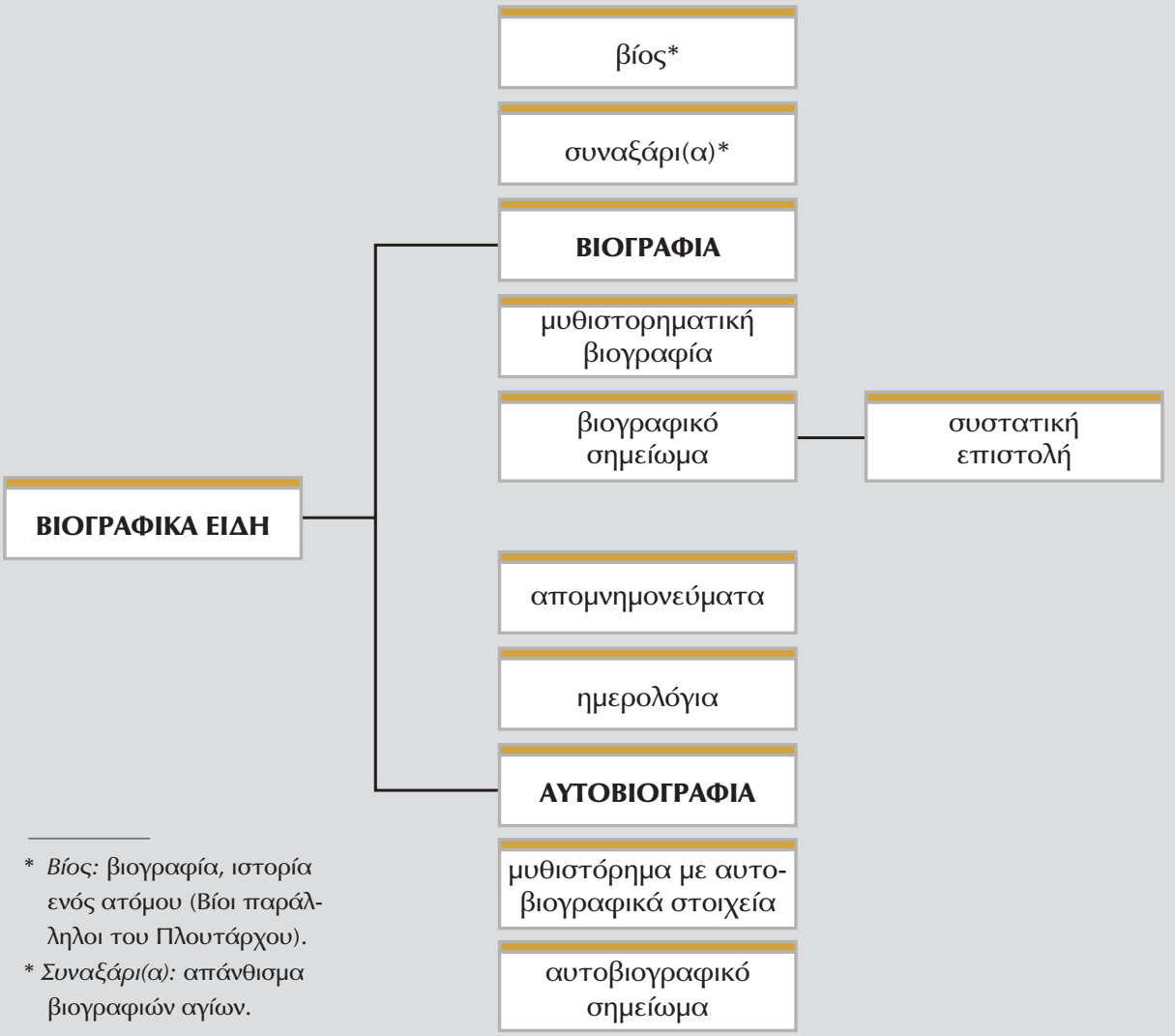

* *Βίος:* βιογραφία, ιστορία ενός ατόμου (Βίοι παράλληλοι του Πλουτάρχου).

* *Συναξάρι(α):* απάνθισμα βιογραφιών αγίων.

1 Βιογραφία, μυθιστορηματική βιογραφία

Η πρόθεση του συγγραφέα στη σύνθεση μιας βιογραφίας ή αυτοβιογραφίας είναι έμμεσα διδακτική. Ο συγγραφέας δηλαδή, υποκινημένος από κάποιον θαυμασμό για ένα πρόσωπο ή για κάποιες πράξεις του, έχει την πρόθεση να αφήσει σε σύγχρονους και μεταγενέστερους αξιομνημόνευτο διδακτικό υλικό.

Η βιογραφία του Καβάφη στην ιστοσελίδα του Σπουδαστηρίου Νέου Ελληνισμού

Διάβασε τη βιογραφία του Αλβέρτου Σβάιτσερ (βλ. Παράρτημα σ. 137) και επισήμανε:

α) την πρόθεση του συγγραφέα να διδάξει (έμμεσα ή άμεσα),
β) το αξιομνημόνευτο διδακτικό υλικό της,
γ) το θαυμασμό του συγγραφέα προς τον βιογραφούμενο.

Ο αναγνώστης γοητεύεται από μια βιογραφία ή αυτοβιογραφία, γιατί: α) αποκρυπτογραφεί μια ανθρώπινη προσωπικότητα, β) αποκτά πραγματολογική γνώση μιας εποχής, διαπιστώνοντας τι έγινε τότε, γ) ικανοποιεί την περιέργειά του, δ) ανακαλύπτει γενικότερα τον άνθρωπο / το συνάνθρωπό του.

Ποιους από αυτούς τους λόγους, που γοητεύουν τον αναγνώστη, διαπιστώνεις στην πιο πάνω βιογραφία του Α. Σβάιτσερ; Τι νομίζεις; είναι μόνο / απλώς γοητευτικό να ανακαλύπτεις το συνάνθρωπό σου;

Διάβασε τα παρακάτω ποιήματα και σχολίασε τον τρόπο με τον οποίο βιογραφείται η ηρωίδα τους σε καθένα από αυτά.

1

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

Στη μάνα μου

Το σπίτι
κοιτάζει τον δημόσιο δρόμο
και τη θάλασσα
με λογική τεσσάρων παραθύρων,
χαμογελώντας στερεότυπα
μ' ένα πλατύ πορτοκαλί
μπαλκόνι.
Σ' αυτό το μπαλκόνι
σ' αυτό το χαμόγελο
τ' απογεύματα, η μάνα μου
το δυσανάγνωστό της πρόσωπο
εκθέτει.

Ο χρόνος το συνέγραψε
χωρίς έξαρση
από τη νύχτα σε νύχτα
σε γλώσσα πόνου ρέουσα
γεμίζοντας
κατεβατά φθοράς.
Κι ούτε ένα λάθος γέλιου.

Κάθεται
άκρη άκρη στην καρέκλα
να μην επιβαρύνει το απόγευμα
μ' όλο το βάρος της κατάκοιτης καρδιάς της,
ίσα ίσα να υπάρχει
σταματημένη μέσα στη ζωή της
από μιαν άπνοια τύχης,
ίσα ίσα για ν' αντέξει τώρα
της έκπληξής της το σπασμό:
«Υπάρχουν θάλασσες
καράβια νευρικά
που σπρώχουν λύσεις
στο ανεμπόδιστο;
Και άνεμοι που ξεριζώνουνε τα στάσιμα;
Κι αυτά τα εύληπτα που πίνει χρώματα
το αλκοολικό απόγευμα
υπάρχουν;» Δεν το 'ξερε.
Δε το 'ξερε η ζωή της.

Τώρα
αποτολμά μια κίνηση παράξενη:
λίγο το σώμα ρίχνει εμπρός,
το ξαναφέρνει πίσω,
βαριά κωπηλασία μνήμης κάνει,
γιαλό γιαλό τα δάκρυά της.

Σιγά Σιγά
απόγευμα, πρόσωπο και μπαλκόνι
από το σούρουπο υποσκάπτονται.
Το σχήμα τους παραφρονεί.
Σε χώρο θάμπους κλείνονται
να μην μπορούν να μπουν τα μάτια μας.
Νυχτώνει.

Συκιά, καλοκαίρι 1961

(Κική Δημουλά,
από τη συλλογή "Επί τα ίχνη")

2

“Ονόματα”

Ελίζα ήταν τ’ όνομά της μόνο για λίγες εβδομάδες
τότε που ήταν μωρό.
Ελίζα, Λίλη. Σύντομα της το άλλαξαν σε Λιλ.

Κατόπιν, στο φούρνο που δούλευε, έγινε η δεσποινίς Στιούαρτ
και ύστερα “αγάπη μου” “λατρεία μου”, μητέρα.

Στα τριάντα της που χήρεψε ξαναγύρισε στη δουλειά
ως κυρία Χαντ. Εντωμεταξύ η κόρη της μεγάλωσε,
παντρεύτηκε και γέννησε ένα παιδί.

Τώρα πια ήταν η γιαγιά.
“Όλοι με φωνάζουν γιαγιά” έλεγε στους πελάτες.
Και πράγματι έτσι τη φώναζαν οι φίλοι, οι καταστηματάρχες
της γειτονιάς και ο γιατρός της.

Στο θάλαμο γερόντων στο νοσοκομείο
συνήθιζαν να φωνάζουν τους ασθενείς με τα μικρά τους ονόματα.
Τους είπαμε: “Λιλ” ή “Γιαγιά”.
Αλλά κανένα από αυτά τα ονόματα
δεν ήταν στο φάκελό της.
Κι έτσι σ’ αυτές τις τελευταίες μέρες της, της πίκρας και της ανημπορίας,
ξανάγινε για μια και τελευταία φορά η Ελίζα.

(Wendy Cope
στο “Serious Concerns”, Faber and Faber 1992)

Να διαβάσεις και να σχολιάσεις τις απόψεις για τη βιογραφία, που έχουν διατυπωθεί από τον Ρέι Μονκ, βιογράφο του διάσημου φιλοσόφου Λούντβιχ Βιτγκενστάιν:

[...] “Έχω την αίσθηση ότι το να καταλαβαίνει κανείς έναν άνθρωπο είναι σαν να καταλαβαίνει ένα μουσικό κομμάτι, μια ποιητική σύνθεση [...]

Από τη μια η βιογραφία προϋποθέτει ένα είδος ενόρασης, από την άλλη, ο βιογράφος πρέπει να διαθέτει κάποιες εκλεκτικές συγγένειες με τον βιογραφούμενο. Πολλές βιογραφίες αποτυγχάνουν είτε γιατί δεν υπάρχει αυτή η συγγένεια – που τη θεωρώ κινητήρια δύναμη της βιογραφικής προσπάθειας – είτε γιατί ο βιογράφος αδυνατεί να καταλάβει τη σκέψη του βιογραφούμενου και τον πολιτισμό μέσα στον οποίο αναπτύχτηκε και δημιούργησε [...]

Φυσικά, μια από τις κρυφές αρετές της βιογραφίας είναι να αφήνεις το βιογραφούμενο να μιλάει και να μην ενδίδεις στον πειρασμό να εξηγείς ή να ερμηνεύεις τα λεγόμενά του όταν δεν χρειάζεται. Άλλο είναι να αφηγείσαι ένα ανέκδοτο και άλλο να το εξηγείς. Αν το εξηγήσεις, η χάρη του χάνεται [...]

Πιστεύω ότι η εποχή μας χαρακτηρίζεται από έντονη αποπροσωποποίηση· ίσως, λοιπόν, το ενδιαφέρον του αναγνωστικού κοινού για τις βιογραφίες να φανερώνει την ανάγκη των ανθρώπων να ανακαλύψουν κάτι βαθύτερο στην ανθρώπινη ύπαρξη. Άλλο όμως βιογραφία και άλλο εισβολή στην ιδιωτική ζωή [...]

Η βιογραφία αποκαλύπτει, φανερώνεται, αλλά δεν ορίζεται. Γι' αυτό και είναι στη φύση της βιογραφίας να μην κατορθώνει ποτέ να συλλάβει το αντικείμενό της πλήρως".

(από τον ημερήσιο Τύπο, 28-5-1999)

Όπως είδαμε προηγουμένως, τύπος της βιογραφίας είναι και η μυθιστορηματική βιογραφία· σ' αυτήν οι συγγραφείς, χωρίς να προδίδουν την αλήθεια, διαπλέκουν διακριτικά, με δημιουργική φαντασία και αφηγηματική χάρη, πραγματικά και φανταστικά στοιχεία. Να διαβάσεις το απόσπασμα από τη μυθιστορηματική βιογραφία του Θ. Κολοκοτρώνη (βλ. Παράρτημα σ. 139) και να προσπαθήσεις να διακρίνεις τα φανταστικά από τα πραγματικά στοιχεία.

2 Βιογραφικό σημείωμα

α) Τα γεγονότα και τα σχόλια σε ένα βιογραφικό σημείωμα

Να μελετήσεις το βιογραφικό σημείωμα του Παπαδιαμάντη και να υπογραμμίσεις τα γεγονότα και τα σχόλια που σχετίζονται με τη ζωή και το έργο του βιογραφούμενου.

(1)

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851-1911)

Ήταν γιος φτωχού ιερέα και γεννήθηκε στη Σκιάθο, όπου έμαθε και τα πρώτα γράμματα· έπειτα φοίτησε, με διακοπές, σε γυμνάσια της Χαλκίδας, του Πειραιά και της Αθήνας. Τελείωσε τη Μέση Εκπαίδευση το 1874, σε ηλικία 23 ετών, και την ίδια χρονιά γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου. Παράλληλα μελετούσε μόνος του ξένες γλώσσες. Οι οικονομικές δυσκολίες τον ανάγκασαν να διακόψει τις σπουδές του και να στραφεί στο βιοπορισμό· εργάστηκε κυρίως ως μεταφραστής (από τα αγγλικά και γαλλικά) σε εφημερίδες. Έζησε με πολλές στερήσεις και πέθανε στη Σκιάθο. Ήταν άνθρωπος βαθύτατα θρησκευόμενος, ταπεινός και μοναχικός.

Άρχισε το συγγραφικό του έργο με ιστορικά μυθιστορήματα, περιπετειώδη και ρομαντικά. (Η Μετανάστις, Οι Έμποροι των Εθνών, Η Γυφτοπούλα), αλλά αργότερα στράφηκε στο διήγημα, όπου και διέπρεψε. Θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους Νεοέλληνες πεζογράφους και ο κυριότερος εκπρόσωπος του ηθογραφικού διηγήματος.

Από τα 200 περίπου διηγήματά του τα πιο πολλά αναφέρονται στη ζωή των απλών ανθρώπων της Σκιάθου, ενώ ένας δεύτερος μικρότερος κύκλος αντλεί θέματα από τη ζωή στις φτωχογειτονιές της Αθήνας. Το γνήσιο αφηγηματικό υλικό του Παπαδιαμάντη, η αίσθηση της φύσης, η χριστιανική ευλάβεια κι ένα αίσθημα νοσταλγίας που διατρέχει την αφήγησή του συνθέτουν ένα κλίμα ιδιότυπης γοητείας, που είναι από τα κύρια χαρακτηριστικά της πεζογραφίας του. Γλώσσα του είναι η καθαρεύουσα, διάσπαρτη όμως από φράσεις και λέξεις των εκκλησιαστικών βιβλίων, καθώς και από λέξεις της δημοτικής· στη δημοτική εξάλλου (και συνήθως στο ιδίωμα της Σκιάθου) είναι γραμμένοι και οι διάλογοι. Η σύνθεση των διηγημάτων του μερικές φορές είναι χαλαρή (πράγμα για το οποίο κατηγορήθηκε από μερικούς κριτικούς), αλλά η έλλειψη

Α. Παπαδιαμάντης. Φωτογραφία του Γ. Χατζόπουλου, 1908 (πρώτη στάση).

αυτή αναπληρώνεται από τη φυσικότητα στην αφήγηση. Από τα εκτενέστερα διηγήματά του σημαντικότερο θεωρείται η Φόνισσα.

Ο Παπαδιαμάντης δεν μπόρεσε να εκδώσει ο ίδιος κανένα βιβλίο όσο ζούσε· τα έργα του τα δημοσίευε σε εφημερίδες και περιοδικά. Μετά το θάνατό του έγιναν διάφορες εκδόσεις.

Πρόσφατα έγινε η κριτική έκδοση των Απάντων του (εκδ. Δόμος) με την επιμέλεια του φιλολόγου Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου.

β) Η δομή και το περιεχόμενο ενός βιογραφικού σημειώματος

Ακολουθεί το διάγραμμα του βιογραφικού σημειώματος που μελέτησες. Σ' αυτό μπορείς:

α) να παρατηρήσεις τους δύο βασικούς σπονδύλους από τους οποίους αρθρώνεται το βιογραφικό σημείωμα και να διακρίνεις τα μέρη τους·

β) να αναζητήσεις την πορεία της σκέψης του βιογράφου και να προσδιορίσεις τον άξονα πάνω στον οποίο αυτή οικοδομείται, ανιχνεύοντας μαζί και τον τρόπο με τον οποίο (ο βιογράφος) επέλεξε και οργάνωσε το υλικό του.

Α. Η ΖΩΗ

α. Καταγωγή	*Πρώτα γράμματα*	Ήταν γιος φτωχού ιερέα και γεννήθηκε στη Σκιάθο, όπου έμαθε και τα πρώτα του γράμματα.
β. Σπουδές	1 → *Γυμνάσιο*	Έπειτα φοίτησε, με διακοπές, σε γυμνάσια της Χαλκίδας, του Πειραιά και της Αθήνας.
	2 → *Πανεπιστήμιο*	Τελείωσε τη Μέση Εκπαίδευση το 1874, σε ηλικία 23 ετών, και την ίδια χρονιά γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου.
	3 → *Ξένες γλώσσες*	Παράλληλα μελετούσε μόνος του ξένες γλώσσες.
γ. Βιοπορισμός		Οι οικονομικές δυσκολίες τον ανάγκασαν να διακόψει τις σπουδές του και να στραφεί στο βιοπορισμό· εργάστηκε κυρίως ως μεταφραστής (από τα αγγλικά και γαλλικά) σε εφημερίδες. Έζησε με πολλές στερήσεις και πέθανε στη Σκιάθο.
	Θάνατος	
δ. Γνωρίσματα του χαρακτήρα του		Ήταν άνθρωπος βαθύτατα θρησκευόμενος, ταπεινός και μοναχικός.

Β. ΤΟ ΕΡΓΟ

α. Γενικός χαρακτηρισμός του	1 *μυθιστόρημα* 2 *διήγημα*	Άρχισε το συγγραφικό του έργο με ιστορικά μυθιστορήματα, περιπετειώδη και ρομαντικά (Η Μετανάστις, Οι Έμποροι των Εθνών, Η Γυφτοπούλα), αλλά αργότερα στράφηκε στο διήγημα, όπου και διέπρεψε. Θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους Νεοέλληνες πεζογράφους και ο κυριότερος εκπρόσωπος του ηθογραφικού διηγήματος.
β. Η ποιότητά του	1 *τα θέματα του (τους)* 2 *το κλίμα του (τους)*	Από τα 200 περίπου διηγήματά του τα πιο πολλά αναφέρονται στη ζωή των απλών ανθρώπων της Σκιάθου, ενώ ένας δεύτερος μικρότερος κύκλος αντλεί θέματα από τη ζωή στις φτωχογειτονιές της Αθήνας. Το γνήσιο αφηγηματικό υλικό του Παπαδιαμάντη, η αίσθηση της φύσης, η χριστιανική ευλάβεια κι ένα αίσθημα νοσταλγίας που διατρέχει την αφήγησή του συνθέτουν ένα κλίμα ιδιότυπης γοητείας, που είναι από τα κύρια χαρακτηριστικά της πεζογραφίας του.
	1 *η γλώσσα του (τους)* 2 *η σύνθεσή του (τους)*	Γλώσσα του είναι η καθαρεύουσα, διάσπαρτη όμως από λέξεις και φράσεις των εκκλησιαστικών βιβλίων, καθώς και από λέξεις της δημοτικής· στη δημοτική εξάλλου (και ιδίως στο ιδίωμα της Σκιάθου) είναι γραμμένοι και οι διάλογοι. Η σύνθεση των διηγημάτων του μερικές φορές είναι χαλαρή (πράγμα για το οποίο κατηγορήθηκε από μερικούς κριτικούς), αλλά η έλλειψη αυτή αναπληρώνεται από τη φυσικότητα στην αφήγηση. Από τα εκτενέστερα διηγήματά του σημαντικότερο θεωρείται η Φόνισσα.
γ. Η έκδοση του έργου του	1 *πριν* 2 *πρόσφατα*	Ο Παπαδιαμάντης δεν μπόρεσε να εκδώσει ο ίδιος κανένα βιβλίο όσο ζούσε· τα έργα του τα δημοσίευε σε εφημερίδες και περιοδικά. Μετά το θάνατό του έγιναν διάφορες εκδόσεις. Πρόσφατα έγινε η κριτική έκδοση των Απάντων του (εκδ. Δόμος) με την επιμέλεια του φιλολόγου Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου.

Τα δύο τμήματα του βιογραφικού σημειώματος (η ζωή και το έργο του Παπαδιαμάντη) βρίσκονται σε κάποια, άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο, φανερή ανταπόκριση μεταξύ τους.

Έτσι π.χ. στο δεύτερο τμήμα (Β) του βιογραφικού σημειώματος δηλώνονται τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα της πεζογραφίας του Παπαδιαμάντη. Μπορείς να ερμηνεύσεις κάποια από αυτά συσχετίζοντάς τα με βιογραφικά στοιχεία του πρώτου τμήματος (Α).

γ) Το διάγραμμα ενός βιογραφικού σημειώματος

Το βιογραφικό σημείωμα (2) αναφέρεται κι αυτό στον Παπαδιαμάντη. Να το μελετήσεις και να αποτυπώσεις το διάγραμμά του, έχοντας ως οδηγό το διάγραμμα του αντίστοιχου βιογραφικού σημειώματος (1).

(2)

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851-1911)

Κορυφαίος διηγηματογράφος. Γεννήθηκε και πέθανε στη Σκιάθο, όπου έμαθε και τα πρώτα γράμματα. Φοίτησε, έπειτα, σε γυμνάσια της Χαλκίδας, του Πειραιά, και της Αθήνας. Μεγάλος, το 1874, τελείωσε τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου, όπου και φοίτησε χωρίς ποτέ να πάρει πτυχίο· αναγκάστηκε νωρίς να στραφεί στο βιοπορισμό. Έτσι εργάστηκε ως δημοσιογράφος / μεταφραστής σε διάφορες εφημερίδες.

Χρονικά, ανήκει στη γενιά του 1880, αν και έμεινε έξω από τους αγώνες και τις αγωνίες αυτής της γενιάς, στην οποία πολλά οφείλει η λογοτεχνία μας. Κρατήθηκε μακριά από τις φιλολογικές ζυμώσεις της εποχής του: φιλολογικοί καβγάδες, γλωσσικό ζήτημα, νέοι φιλολογικοί προσανατολισμοί φαίνεται να τον αφήνουν ασυγκίνητο. Αυτό όμως είναι εντελώς εξωτερικό. Ο Παπαδιαμάντης έχει το δικό του κόσμο, και σύμφωνα μ' αυτόν πλάθει το δικό του έργο. Στα μεγάλα φιλολογικά προβλήματα του καιρού του δίνει τις προσωπικές του λύσεις. Γι' αυτό και μένει μόνος στα γράμματα χωρίς εταίρους και απογόνους. Όπως μόνος έμεινε και στη ζωή· μόνος και ιδιότυπος.

Το ίδιο ιδιότυπο είναι και το έργο του· είναι επηρεασμένο από τη ζωή του: Ο Παπαδιαμάντης καταγόταν από φτωχή οικογένεια· ήταν γιος ιερέα· το περιβάλλον του σπιτιού του ήταν θρησκευτικό· του ίδιου η ζωή υπήρξε ασκητική· ήταν ο κοσμοκαλόγερος, όπως τον είπαν, ο άγιος των ελληνικών γραμμάτων. Αυτή λοιπόν η μυστική ζωή του σφραγίζει το έργο του, που είναι εμπνευσμένο από τη Σκιάθο: οι ήρωές του, απλοί ναυτικοί, ευσεβείς χριστιανοί, γυναίκες, παιδιά, γέροι, ιερείς, κινούνται στο χώρο του νησιού, όπου κινήθηκε και ο ίδιος, όταν ήταν παιδί. Τα διηγήματά του δεν έχουν πάντα πλοκή και δέσιμο. Είναι αφηγήσεις απλές.

Η γλώσσα του είναι κι αυτή ιδιότυπη· είναι η γλώσσα του Παπαδιαμάντη· μια γλωσσική ποικιλία που συναιρεί και ζωντανεύει μέσα της γλωσσικά στοιχεία παρμένα από τη δημοτική, την καθαρεύουσα, τα εκκλησιαστικά βιβλία και από το ιδίωμα της Σκιάθου. Ωστόσο έχει μουσικότητα και γοητεία.

Έργα του: "Οι Έμποροι των εθνών" (μυθιστόρημα), "Η Φόνισσα" (νουβέλα), "Όνειρο στο κύμα" (διήγημα), "Υπό την βασιλικήν δρυν" (διήγημα), "Φτωχός άγιος" (διήγημα), "Σταχτομαζώχτρα" (διήγημα), "Στο Χριστό στο κάστρο" (διήγημα) και άλλα πολλά διηγήματα, περίπου διακόσια.

Αη Σώστης.

δ) Σύγκριση δύο βιογραφικών σημειωμάτων

Σύγκρινε τώρα τα βιογραφικά σημειώματα (1) και (2) μεταξύ τους:

α) ως προς τον τρόπο με τον οποίο αρχίζει το καθένα τους: αρχή του (1): *"Ήταν γιος φτωχού ιερέα και γεννήθηκε…"* αρχή του (2): *"Κορυφαίος διηγηματογράφος. Γεννήθηκε…"* Μπορείς να πεις ποιος από τους δύο τρόπους είναι περισσότερο πιστός στη γραφή ενός συνηθισμένου βιογραφικού σημειώματος, ποιος είναι περισσότερο ασυνήθιστος αλλά και περισσότερο δεμένος με ένα από τα κυρίαρχα γνωρίσματα του έργου·

β) ως προς τον τρόπο με τον οποίο τελειώνει το καθένα τους: ποιος από τους δύο τρόπους παρουσιάζει για σένα μεγαλύτερο ενδιαφέρον και ποιος είναι περισσότερο σύμφωνος με την ορθόδοξη γραφή ενός βιογραφικού σημειώματος· ποιος από τους δύο βιογράφους φαίνεται περισσότερο ενημερωμένος·

(Σημείωσε ότι ένα βιογραφικό σημείωμα μπορεί να τελειώνει με πολλούς τρόπους: με αναφορά του τελευταίου σημαντικού γεγονότος της ζωής του βιογραφουμένου, με σύντομη παρουσίαση του έργου του, με ανακοίνωση των μελλοντικών σχεδίων του βιογραφουμένου –εφόσον αυτός ζει– με αναφορά σχετική με την τύχη του έργου του κτλ.)·

γ) γενικότερα ως προς τις ομοιότητες και τις διαφορές που παρουσιάζουν τόσο στο περιεχόμενο όσο και στη δομή τους.

Από τη σύγκριση που έκανες πιο πάνω, διατύπωσε την άποψη σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο είναι δυνατόν να γραφεί ένα βιογραφικό σημείωμα.

Μίλησε λ.χ. για τη δομή του, για τα σταθερά και τα μεταβλητά συστατικά στοιχεία του, για τη δυνατότητα που έχει ο βιογράφος να συνθέτει με περισσότερη ή με λιγότερη ελευθερία ένα βιογραφικό σημείωμα, παρά τους περιορισμούς που του επιβάλλει αυτό το είδος του λόγου.

Βασίσου σε περισσότερες από μία πηγές και προσπάθησε να συνθέσεις το βιογραφικό σημείωμα ενός συγγραφέα της προτίμησής σου, ακολουθώντας στις γενικές του γραμμές το προηγούμενο διάγραμμα. Αξιοποίησε και το παρακάτω λεξιλόγιο.

Λεξιλόγιο Βιογραφικού σημειώματος

	ΤΑ ΜΕΡΗ	ΛΕΞΕΙΣ & ΦΡΑΣΕΙΣ
1)	Γενικός χαρακτηρισμός	Κυριότερος εκπρόσωπος, κορυφαίος διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, ποιητής.
2)	Ζωή & Βιοπορισμός	Το περιβάλλον του, οι συνθήκες της ζωής του, τα βιώματά του· η ζωή του υπήρξε ασκητική, μαρτυρική, θυελώδης, πολυτάραχη, ανέμελη. Βιοπορισμός, αναγκάστηκε να στραφεί στο βιοπορισμό· προσηλώθηκε, επιδόθηκε ψυχή τε και σώματι, είχε ως κύριο έργο· ασχολήθηκε ερασιτεχνικά, παρεμπιπτόντως, είχε ως πάρεργο.
3)	Εποχή	Ανήκει στη γενιά του/της, κρατήθηκε μακριά από, συμμετείχε στις φιλολογικές ζυμώσεις (έρευνες, έριδες) της εποχής του.
4)	Έργο	Συγγραφικό έργο αξιόλογο, ιδιότυπο, σημαντικό· καρπός/προϊόν του έργου του· εμπνέεται από, σφραγίζει το έργο.
5)	Έκδοση	Έκδοση κοινή, λαϊκή, πολυτελείας· επανέκδοση, αναδημοσίευση, ανατύπωση, εκδίδω, δημοσιεύω, κυκλοφορώ, θέτω σε κυκλοφορία, βλέπω το φως της δημοσιότητας, αναδημοσιεύω, αδημοσίευτος, ανέκδοτος.

Να δημιουργήσεις λέξεις με πρώτο ή δεύτερο συνθετικό τα ουσιαστικά “βίος” και “έργο”:	Παράδειγμα: *βιοπάλη*, *συμβίωση*, *εργόχειρο*, *κάτεργο*.
Να συγκεντρώσεις τα επίθετα με τα οποία μπορούμε να χαρακτηρίσουμε θετικά ή αρνητικά το ύφος του συγγραφέα (π.χ. απλό, ανεπιτήδευτο, επιτηδευμένο, εξεζητημένο, νευρώδες, άτονο, πλαδαρό).	Προσπάθησε, τώρα, να προσδιορίσεις τη σημασία τους, σχηματίζοντας σύντομες φράσεις. Παράδειγμα: *Χαιρόσουν το λόγο του. Το ύφος του ήταν απλό και ανεπιτήδευτο.*
Να διακρίνεις τις σημασίες των λέξεων:	έργο-εργασία, σταδιοδρομία-επάγγελμα, άεργος, απασχόληση-υποαπασχόληση, πρόσληψη-διορισμός, διαθεσιμότητα-απόλυση-παραίτηση.

Να αντικαταστήσεις τις λέξεις/φράσεις που έχουν τυπωθεί με έντονα στοιχεία. Όπου χρειάζεται, χρησιμοποίησε και το λεξικό.

***Παράδειγμα*:**

– Αυτός είναι **βίος** και **πολιτεία** = *έχει κάνει ή έχει πάθει πολλά.*

.– **Ενδιατρίβει** σε ασήμαντες λεπτομέρειες, με αποτέλεσμα να γίνεται η διήγησή του ανιαρή.

– **Εντρυφώ** σε κοσμικές διασκεδάσεις ή σε φιλοσοφικές μελέτες.

– Είναι άνθρωπος κενός. Η μόνη του ευχαρίστηση είναι να εντρυφά σε **εφήμερες** διασκεδάσεις.

– **Η ματαιοδοξία** του δεν έχει όρια.

– **Η πολυπραγμοσύνη** του τον κάνει κάποτε αδιάκριτο.

– Έχει άπειρες ικανότητες. **Σε όλα επιτηδεύεται.**

– Ποτέ δεν καταπιάστηκε με την κύρια εργασία της. Τι περιμένεις; Άνθρωπος που **τυρβάζει** περί πολλά.

– **Επιδίδεται** στην πολιτική.

– Είναι **προσηλωμένος** στις παλιές, συντηρητικές αντιλήψεις.

– Ήταν ένας πολιτικός που απέφευγε τις οξύτητες και τις ακρότητες. Τον διέκρινε η **μετριοπάθεια.**

– **Ο ναρκισσισμός** του τον οδηγούσε στην **υπεροψία.**

– Συνεχώς **περιαυτολογεί. Η έπαρση** και η **κομπορρημοσύνη** του προκαλούν την αντιπάθεια.

Αντικατάστησε τα εκφωνήματα που ακολουθούν με άλλα ισοδύναμα.

***Παράδειγμα*:**

– Έχει πάρει ένα λούστρο = *έχει αποκτήσει μια επιφανειακή μόρφωση.*

φωστήρας, ζωντανή βιβλιοθήκη, αυτοδίδακτος, οψιμαθής, ξεφτέρι, θησαυρός γνώσεων, ξέρει λίγα κολλυβογράμματα, μαθαίνει μέσες άκρες, πήρε ένα πασάλειμμα, είναι άνθρωπος του καθήκοντος, είναι άνθρωπος της πένας, εργάτης του λόγου, καλαμαράς, γραφιάς, μιλάει εξεζητημένα.

Γράψε μια επιστολή σε ένα φίλο, για να τον ενημερώσεις σχετικά με ένα επώνυμο πρόσωπο της περιοχής σου, το οποίο δε σ' αφήνει αδιάφορο, αλλά σε φορτίζει ψυχικά, δηλώνοντας και αιτιολογώντας τα θετικά και τα αρνητικά συναισθήματα που σου δημιουργεί.

Χρησιμοποιώντας τα ίδια στοιχεία, γράψε για το ίδιο πρόσωπο ένα βιογραφικό σημείωμα. Τη φορά αυτή όμως φρόντισε να απαλλαγείς από τη συναισθηματική σου φόρτιση. Παράθεσε και σύνθεσε τα βιογραφικά του στοιχεία, όσο πιο αντικειμενικά μπορείς, αφού σκοπός σου είναι να δημοσιεύσεις το σημείωμα αυτό σ' ένα λεύκωμα-αφιέρωμα στις προσωπικότητες της περιοχής σου.

Χρήσιμη πληροφορία

Συγκέντρωσε τα βιογραφικά στοιχεία του προσώπου που σε ενδιαφέρει με μια συνέντευξη. Με τις κατάλληλες ερωτήσεις μπορείς να πληροφορηθείς τα σχετικά με τη γέννησή του, την οικογενειακή του κατάσταση, τις σπουδές του, το επάγγελμά του, τις προοπτικές του κτλ.

Το βιογραφικό σημείωμα περιέχει συνήθως ένα σύντομο χαρακτηρισμό του βιογραφούμενου.

Προσπάθησε να σκεφτείς σε τι θα μπορούσε να χρησιμεύσει αυτός ο χαρακτηρισμός και ποια θα μπορούσε να είναι γενικότερα η χρησιμότητα ενός βιογραφικού σημειώματος για τον αναγνώστη. Στήριξε την άποψή σου στα προηγούμενα ή και σε άλλα βιογραφικά σημειώματα.

Έρευνα

Στόχος της έρευνας αυτής είναι να μελετηθεί η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στη ζωή ενός ανθρώπου (καταγωγή, μόρφωση, σπουδές κτλ.) και στη γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιεί.

Μπορείτε να εργαστείτε ως εξής: Να σχηματίσετε ομάδες των 5-6 ατόμων και η κάθε ομάδα να υποβάλει το ερωτηματολόγιο, που σας δίνεται παρακάτω βοηθητικά, σε ένα άτομο με διαφορετική κοινωνική προέλευση και επαγγελματική απασχόληση (έναν έμπορο, έναν καθηγητή, έναν εργάτη, έναν αγρότη κτλ.). Στις απαντήσεις του αυτές θα στηρίξετε ύστερα τις γλωσσικές σας παρατηρήσεις, για να διαπιστώσετε τη γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιεί. Στην εργασία σας αυτή θα σας διευκολύνει η χρήση μαγνητοφώνου.

Ερωτηματολόγιο

- Πού και πότε γεννηθήκατε;
- Ποια είναι η οικογενειακή σας κατάσταση; Είστε έγγαμος ή άγαμος; Από πόσα μέλη αποτελείται η οικογένειά σας;
- Σε ποια βαθμίδα της εκπαίδευσης (στοιχειώδη, μέση, ανώτερη, ανώτατη) έχετε φθάσει;
- Τι άλλες σπουδές (γλώσσες, μουσική κτλ.) έχετε κάνει;
- Μπορείτε να αναφέρετε με συντομία κάποια αξιοσημείωτα γεγονότα στη ζωή σας;
- Τι επάγγελμα ασκείτε και για ποιους λόγους το επιλέξατε;
- Ποιες είναι οι ευχάριστες και ποιες οι δυσάρεστες πλευρές του επαγγέλματός σας;
- Κατορθώσατε να πετύχετε τους αρχικούς στόχους σχετικά με το επάγγελμά σας, και ποιες είναι οι μελλοντικές σας προοπτικές γι' αυτό;
- Ποια είναι τα ενδιαφέροντά σας, και με τι άλλο ασχολείστε ερασιτεχνικά;

3 Αυτοβιογραφία / μυθιστόρημα με αυτοβιογραφικά στοιχεία

Παραλλαγή της αυτοβιογραφίας μπορεί να θεωρηθεί και το μυθιστόρημα που περιέχει αυτοβιογραφικά στοιχεία.

Προσπάθησε να βρεις τις βασικές διαφορές ανάμεσα στα δύο είδη. Να στηρίξεις την απάντησή σου στα κείμενα: "Γλωσσική αυτοβιογραφία" Π. Νιρβάνα (βλ. Παράρτημα σ. 142), και στο απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Γ. Θεοτοκά "Λεωνής" (βλ. Παράρτημα σ. 145), [Ένα έθνος νεόφτωχο].

4 Αυτοβιογραφικό Σημείωμα

α) Σύγκριση ενός αυτοβιογραφικού σημειώματος με ένα βιογραφικό σημείωμα

Να συγκρίνεις το αυτοβιογραφικό σημείωμα του Αλ. Παπαδιαμάντη με το βιογραφικό σημείωμα της σ. 77 ως προς το είδος των πληροφοριών (καταγωγή, σπουδές, ασχολία, επάγγελμα κτλ.), το πλήθος, την οργάνωσή τους και τον τύπο του αφηγητή (συμμετέχει ή δε συμμετέχει στα γεγονότα).

Εγεννήθην εν Σκιάθω τη 4 Μαρτίου 1851. Εβγήκα από το Ελληνικόν Σχ(ολείον) εις τα 1863, αλλά μόνον το 1867 εστάλην εις το Γυμνάσιον Χαλκίδος, όπου ήκουσα την Α΄ και Β΄ τάξιν. Την Γ΄ εμαθήτευσα εις Πειραιά, είτα διέκοψα τας σπουδάς μου, κ' έμεινα εις την πατρίδα. Κατά Ιούλιον του 1872 επήγα εις το Άγιον Όρος χάριν προσκυνήσεως, όπου έμεινα ολίγους μήνας. Τω 1873 ήλθα εις Αθήνας κ' εφοίτησα εις την Δ΄ του Βαρβακείου. Τω 1874 ενεγράφην εις την Φιλοσοφικήν Σχολήν, όπου ήκουσα κατ' εκλογήν ολίγα μαθήματα φιλολογικά, κατ' ιδίαν δε ησχολούμην εις τας ξένας γλώσσας.

Μικρός εζωγράφιζα Αγίους, είτα έγραφα στίχους, κ' εδοκίμαζα να συντάξω κωμωδίας. Τω 1868 επεχείρησα να γράψω μυθιστόρημα. Τω 1879 εδημοσιεύθη "η Μετανάστις", έργον μου, εις τον "Νεολόγον" Κ/πόλεως. Τω 1881 εν θρησκευτικόν ποιημάτιον εις το περιοδικόν "Σωτήρα". Τω 1882 εδημοσιεύθη "Οι έμποροι των Εθνών" εις το "Μη χάνεσαι". Αργότερα έγραψα περί τα εκατόν διηγήματα, δημοσιευθέντα εις διάφορα περιοδικά κ' εφημερίδας.

(Α. Παπαδιαμάντης Αυτοβιογραφούμενος,
επιμ. Παν. Μουλλά, Αθήνα, Ερμής, 1974, σελ. λα΄)

β) Το έμμεσο σχόλιο στο αυτοβιογραφικό σημείωμα

Φαινομενικά τουλάχιστον το αυτοβιογραφικό σημείωμα του Παπαδιαμάντη περιορίζεται στα γεγονότα και δεν περιέχει σχόλια, όπως το βιογραφικό. Ωστόσο, μια προσεκτικότερη ανάγνωση μας πείθει για το αντίθετο· π.χ. η θρησκευτικότητα του Παπαδιαμάντη που δηλώνεται ως σχόλιο στο βιογραφικό σημείωμα (σ. 77) *"Ήταν άνθρωπος βαθύτατα θρησκευόμενος"* είναι φανερή και στο αυτοβιογραφικό. Ο συγγραφέας, ανάλογα με την οπτική του γωνία, παραλείπει κάποια γεγονότα ή προβάλλει κάποια άλλα, έμμεσα σχολιάζει τη ζωή του.

Σε ποια σημεία του αυτοβιογραφικού σημειώματος φαίνεται η θρησκευτικότητα του Παπαδιαμάντη; Μπορείς να βρεις ποια άλλα στοιχεία από τη ζωή και το έργο του σχολιάζει έμμεσα ο συγγραφέας; Στην εργασία σου αυτή θα σε βοηθήσουν και οι παρατηρήσεις του επιμελητή της έκδοσης.

Θα 'λεγες πως ο άνθρωπος που πέρασε τη ζωή του σκαλίζοντας τις αναμνήσεις του έχει, στα γερατειά του, μια μνήμη αρκετά ελλειπτική, ή μια διάθεση για ακριβολογία τουλάχιστο αμβλυμένη. Να είναι τυχαίες άραγε οι βασικές παραλείψεις του παραπάνω σημειώματος; Και να είναι τάχα χωρίς σημασία οι λεπτομέρειες, όσες φαίνονται να κατέχουν μια έκταση δυσανάλογη με το μέγεθος του πρόχειρου αυτού κειμένου; Ουσιαστικά, αν αναλύσουμε τα αυτοβιογραφικά στοιχεία που μας δίνει ο Παπαδιαμάντης, θα βρούμε μόνο σκόρπια και λειψά θραύσματα, κοιταγμένα κάποτε με μεγεθυντικό φακό. Οι άτυχες και ατελέσφορες σπουδές του λ.χ. παίρνουν μεγάλη σημασία. Νομίζεις πως ο συγγραφέας μας, ανακαλώντας τη ζωή του, δε σταματά, σε σημαντικό βαθμό, παρά στις αποτυχίες του ή στις απόπειρές του (εδοκίμαζα να..., επεχείρησα να...). Είναι άραγε μόνο απλή ένδειξη μετριοφροσύνης; Τα μαθητικά και τα νεανικά του χρόνια κατέχουν το μεγαλύτερο μέρος του σημειώματός του. Το χριστιανικό του βίωμα επισημαίνεται με τρεις νύξεις: ταξίδι στο Άγιο Όρος, παιδικές ζωγραφιές αγίων, θρησκευτικό ποίημα. Όλο το γνωστό λογοτεχνικό του έργο συνοψίζεται σε δυο μυθιστορήματα και καμιά εκατοσταριά διηγήματα. Ανάμεσα στις αυτοβιογραφικές του πληροφορίες δεν έχουν θέση ούτε τα οικογενειακά του ούτε οι επαγγελματικές του απασχολήσεις. Ανάμεσα στα έργα του δεν αναφέρεται ούτε "Η Γυφτοπούλα" ούτε ο "Χρήστος Μηλιώνης". Η κύρια δραστηριότητα και η δόξα του, η διηγηματογραφία, μνημονεύεται με συντομία και με ασάφεια ("περί τα εκατόν διηγήματα"). Λες και όλη η μετά το 1882 ζωή του, δηλαδή όλο το χρονικό της βιοπάλης του και της δημιουργικής του παραγωγής στην Αθήνα, δεν αξίζει στα μάτια του για περισσότερα από μια φράση βιαστική.

(Α. Παπαδιαμάντης Αυτοβιογραφούμενος,
επιμ. Παν. Μουλλά, ό.π. σελ. λα-λβ)

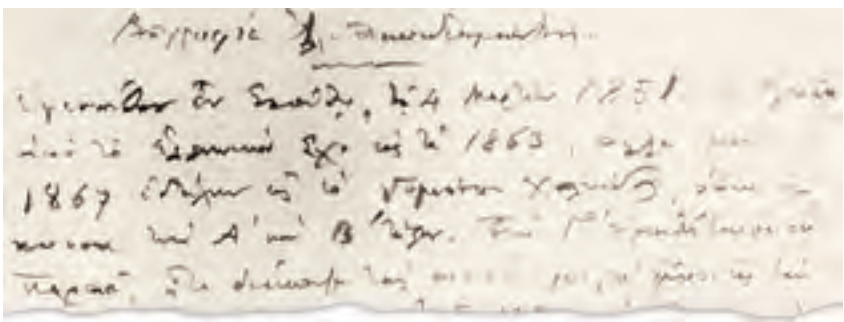

Μπορείς τώρα να υποθέσεις για ποιους λόγους ένας δημιουργός αυτοβιογραφείται "απόλυτα ή σχετικά", αποκαλύπτει ή αποκρύπτει ορισμένα στοιχεία από τη ζωή του;

γ) Σύγκριση δύο αυτοβιογραφικών σημειωμάτων

Να διαβάσεις το αυτοβιογραφικό σημείωμα του Γιάννη Ψυχάρη και να το συγκρίνεις με το αντίστοιχο του Αλ. Παπαδιαμάντη (σ. 87) ως προς τη γλώσσα/το ύφος, το περιεχόμενο (αναφορά βιογραφικών στοιχείων, γεγονότων κτλ.) και την οργάνωση της ύλης. Σχολιάζει με διαφορετικό τρόπο ο κάθε συγγραφέας τη ζωή και το έργο του; Να γράψεις με συντομία τα συμπεράσματά σου.

"Το ταξίδι μου"

Μαρτυρία μιας εποχής

Βιογραφία*

Είμαι στην Οδέσσα γεννημένος στα 1854, τρίτη μέρα του Μαγιού, το μήνα δηλαδή που γεννιούνται, λέει, και τα γαϊδουράκια. Κι αλήθεια, σαν είμουνα παιδί και σα μου μάθαινε ο δάσκαλος την καθαρέβουσα, η καθαρέβουσα μου άρεζε τρομερά και δεν ήθελα καμμιάν άλλη γλώσσα να μιλήσω. Ύστερα όμως, σαν έγινα άντρας, κατάλαβα πως το Μάη γεννιούνται τα λουλούδια κι άρχιζα ν' αγαπώ τη δημοτική.

Λουλούδια δεν είναι τα λόγια μονάχα που ξεφυτρώνουνε, που μαραίνονται και ξαναβλαστάνουνε στου λαού ταχείλια· λουλούδια είναι κ' οι ψυχές. Κ' έτσι προσπάθησα να τα μυρίσω και τα δυο, να μάσω και μερικά πού και πού.

Αν κ' έφυγα μακριά από τους δασκάλους κι από τη δασκαλωσύνη, τόφερε η τύχη μου να γίνω καθηγητής, στα 1884, στη Σκολή για Μαθήματα Ανώτερα του Παρισιού. Ίσως γιατί έγινα καθηγητής, άφησα γεια στους δασκάλους. Σβυούν οι δάσκαλοι σαν τους κοιτάζεις λιγάκι με της επιστήμης το λυχνάρι. Λυχναράκι κ' η επιστήμη η δική μου, μα μου φτάνει για να γνωρίσω και στα σκοτεινά τα λουλούδια και τα γαϊδούρια.

Τέτοιο λυχναράκι κρατούσα στο χέρι, σαν έκαμα το "Ταξίδι μου" στα 1888. Τώρα, μόνο στα λουλούδια προσέχω. Λουλούδια θέλει η Ρωμιοσύνη κι αποβαρέθηκε τους δασκάλους.

Αφτά είχα να πω και μου φαίνονται τα πιο σπουδαία. Αν είναι κι άλλα, τα λέμε κατόπι, σα γράψω και εγώ τη "Ζωή μου", που τη γράφω κιόλας με κάθε μου βιβλίο, και που μάλιστα έχυσα την ψυχή μου σ' "Τόνειρο του Γιαννίρη". Η ελπίδα μου είναι, όταν πεθάνω, όχι πως θα λιγοστέψουν τα γαϊδουράκια, που είναι καλά και χρήσιμα ζώα, μόνε πως θάλλαξουν και κείνα, αφού φαν και χωνέψουν ένα δυο ρωμαίικα λουλουδάκια, γύρο στην πράσινή πεφκιά που φύτεψα και γω για την Ελλάδα, σταθάνατο Νησί της Αγάπης.

(Γ. Ψυχάρη, Το ταξίδι μου,
Εκδ. Ερμής, Αθήνα, 1983, γ΄ ανατύπ. επιμέλ. Α. Αγγέλου, σελ. 9-10)

---

* Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο όρος βιογραφία χρησιμοποιείται αντί για τον όρο αυτοβιογραφία.

δ) Ο πρακτικός σκοπός ενός (αυτο)βιογραφικού σημειώματος (curriculum vitae)

Το (αυτο)βιογραφικό σημείωμα συνήθως γράφεται για έναν πρακτικό σκοπό· π.χ. για την κατάληψη μιας θέσης, για μια υποτροφία κτλ. Στην περίπτωση αυτή προβάλλονται εκείνα τα βιογραφικά στοιχεία-προσόντα που εξυπηρετούν κάθε φορά το συγκεκριμένο σκοπό του ενδιαφερομένου. Επομένως είναι φανερό ότι το αυτοβιογραφικό σημείωμα έχει κάποια κοινά σημεία με τη συστατική επιστολή, με τη διαφορά ότι στο αυτοβιογραφικό ο συντάκτης είναι ο ίδιος ο ενδιαφερόμενος.

Να διαβάσεις το σύντομο (αυτο)βιογραφικό σημείωμα, που έγραψε η υποψήφια για μια υποτροφία, και να βρεις ποια στοιχεία τονίζονται ιδιαίτερα.

Βιογραφικό σημείωμα της...

Γεννήθηκα στη Θεσσαλονίκη το 1950. Το 1968 γράφτηκα στη Φιλοσοφική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και σπούδασα με υποτροφία του Ι.Κ.Υ.

Το 1972 πήρα το πτυχίο του τμήματος Μέσων και Νεότερων Ελληνικών Σπουδών (Μ.Ν.ΕΣ.) με άριστα και διορίστηκα καθηγήτρια στη Μ. Εκπαίδευση.

Υπηρέτησα στο Αγρίνιο, στην Πάτρα και στη Θεσσαλονίκη. Το 1977-78 παρακολούθησα τα μαθήματα της Σχολής Επιμόρφωσης Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης (Σ.Ε.Λ.Μ.Ε.) και το 1979-80 γράφτηκα στο μεταπτυχιακό τμήμα της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ.

Το 1982 πήρα με άριστα το δίπλωμα των μεταπτυχιακών σπουδών του κλάδου Νεότερης Ελληνικής Φιλολογίας.

Κατέχω άριστα τη γαλλική και την αγγλική γλώσσα, και έχω κάνει ανακοινώσεις σε διεθνή συνέδρια με τα εξής θέματα:

α) ……

β) ……

γ) ……

Δημοσίευσα επίσης τα παρακάτω άρθρα και μελέτες:

α) ……

β) ……

γ) ……

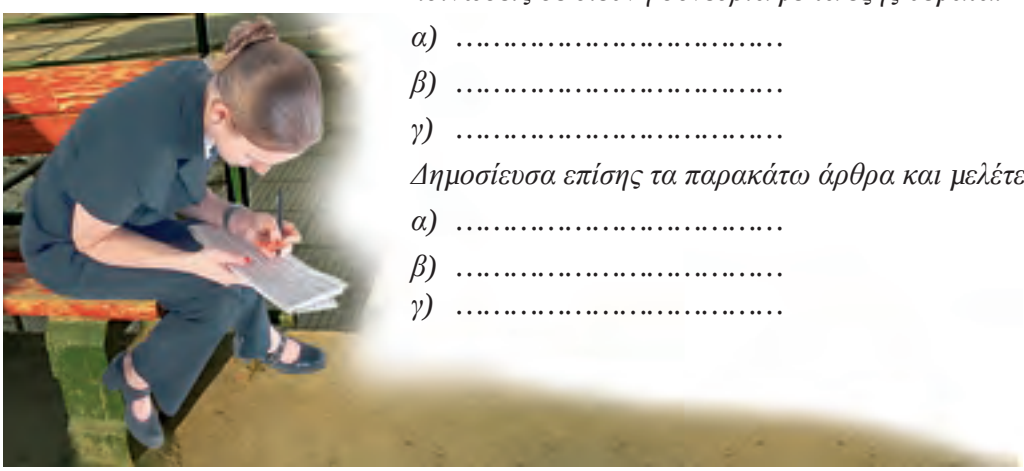

Το προηγούμενο βιογραφικό σημείωμα μπορεί να έχει και την παρακάτω μορφή:

1950 Γεννήθηκα στη Θεσσαλονίκη

Σπουδές

1968 Γράφτηκα στη Φιλοσοφική Σχολή του Α.Π.Θ.

1972 Πήρα το πτυχίο του Τμήματος Μέσων και Νεότερων Ελληνικών Σπουδών (Μ.Ν.Ε.Σ.) με άριστα.

1977-78 Παρακολούθησα τα μαθήματα της Σχολής Επιμόρφωσης Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης (Σ.Ε.Λ.Μ.Ε.)

1982 Πήρα με άριστα το δίπλωμα των μεταπτυχιακών σπουδών του κλάδου Νεότερης Ελληνικής Φιλολογίας.

Εκπαιδευτικό έργο

1972 Διορίστηκα στη Μέση Εκπαίδευση.

Συγγραφικό έργο

1975 Δημοσίευσα το άρθρο "....." στο περιοδικό ....., τεύχος....., σελ. ....

1976 Δημοσίευσα το άρθρο "....." στο περιοδικό ....., τεύχος ....., σελ. ....

κτλ.

Συμμετοχή σε συνέδρια

1988 Συμμετείχα με ανακοίνωση στο Β' Πανελλήνιο συνέδριο για τη γλώσσα. Το θέμα της ανακοίνωσής μου ήταν: "....."

1991 Συμμετείχα με ανακοίνωση στο .....

κτλ.

Ξένες γλώσσες

Πτυχίο γαλλικής (Sorbone II) και αγγλικής γλώσσας (Proficiency).

Οικογενειακή κατάσταση

Έγγαμος με δύο παιδιά

Οι συνηθισμένες θεματικές ενότητες ενός βιογραφικού σημειώματος*

Οι παρακάτω θεματικές ενότητες είναι αυτές που ενδείκνυνται για ένα ολοκληρωμένο βιογραφικό σημείωμα. Δεν είναι απαραίτητο να έχετε στοιχεία για όλες τις θεματικές ενότητες. Μη διστάσετε όμως να αναφέρετε κάποιες εμπειρίες (π.χ. μερική καλοκαιρινή απασχόληση ή μερική απασχόληση άσχετη με το αντικείμενο σπουδών σας) που εσείς δεν θεωρείτε σημαντικές. Επιπλέον, μπορείτε να δημιουργήσετε εσείς κάποιες διαφορετικές θεματικές ενότητες που να ταιριάζουν περισσότερο στις ικανότητες και στην προσωπικότητά σας.

Προσωπικά στοιχεία: Αναφέρετε ολόκληρο το όνομά σας, διεύθυνση, ημερομηνία γεννήσεως, τηλέφωνο, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (e-mail), υπηκοότητα (εφόσον κάνετε αίτηση στο εξωτερικό). Προαιρετικά: κατάσταση γάμου, στρατιωτικές υποχρεώσεις, τόπο γέννησης.

Στόχος(οι) σταδιοδρομίας: Η αναφορά αυτή είναι προαιρετική και θα πρέπει να είναι σύντομη (1-3 σειρές) και σε συμφωνία με την εκπαίδευση, τα προσόντα σας και τη θέση στην οποία υποβάλλετε την αίτηση. Μην αναφέρετε κάποιους άσχετους στόχους. Οι στόχοι σας, δηλαδή, θα πρέπει να είναι ρεαλιστικοί και συγχρόνως να ενέχουν στοιχεία φιλοδοξίας, χωρίς όμως στόμφους και μεγαλοστομίες.

Εκπαίδευση: Ξεκινήστε από τον πιο πρόσφατο και/ή σημαντικό τίτλο σπουδών. Αναφέρετε πτυχιακές σπουδές (πεδίο σπουδών, πανεπιστήμιο), άλλες τυχόν τριτοβάθμιες σπουδές (π.χ. ΤΕΙ ή ΙΕΚ πριν από την είσοδό σας στο πανεπιστήμιο) και λυκειακές σπουδές. Μην αναφέρετε σπουδές δημοτικού και γυμνασίου. Ο βαθμός πτυχίου και απολυτηρίου αναφέρεται εφόσον είναι αξιόλογος. Εάν έχετε συμμετάσχει σε προγράμματα ανταλλαγής φοιτητών (Erasmus) ή παρόμοια, θα το αναφέρετε σε αυτή την ενότητα.

Σεμινάρια, συνεχής κατάρτιση: Αναφέρετε την παρακολούθηση σεμιναρίων, συνεδρίων κ.ά. (ημερομηνία, τίτλος σεμιναρίου, φορέας υλοποίησης, τόπος υλοποίησης). Αν υπάρχει κάποια εκπαίδευση που παρακολουθήσατε για εκτεταμένο χρονικό διάστημα και οδήγησε σε κάποιο δίπλωμα, αναφέρετε και τον τίτλο του διπλώματος.

---

* Τα στοιχεία αυτά προέρχονται από το σχετικό φυλλάδιο που εξέδωσε το Γραφείο Διασύνδεσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ.)

Επαγγελματική εμπειρία:

Ημερομηνία: εάν έχετε μείνει αρκετό χρονικό διάστημα σε μία θέση, αναφέρετε μόνο τα χρόνια (π.χ. 1993-1995) εάν όμως έχετε μία σύντομη εμπειρία αναφέρετε και τους μήνες (π.χ. 2/1993-5/1993). Στην ίδια σειρά αναφέρετε τον τίτλο της θέσης σας (π.χ. γραμματειακή υποστήριξη, πωλήσεις κτλ.). Εν συνεχεία αναφέρετε την εταιρεία, επιχείρηση, ίδρυμα ή φορέα απασχόλησης. Τέλος, θεμιτό είναι να περιγράψετε μέσα σε 1-2 σειρές τα καθήκοντα και τις ευθύνες που περιελάμβανε η θέση εργασίας σας. Εάν μία απασχόλησή σας είναι άσχετη με μία επόμενη δεν χρειάζεται να δώστε εξηγήσεις για τέτοιες αλλαγές. Εάν κατά τη διάρκεια των σπουδών σας συμμετείχατε σε κάποιο πρόγραμμα πρακτικής άσκησης (έμμισθα ή άμισθα) μπορείτε να το αναφέρετε ως επαγγελματική εμπειρία.

Διακρίσεις:

Αναφέρετε τις υποτροφίες ή άλλες διακρίσεις που σας απονεμήθηκαν.

Ξένες γλώσσες:

Αναφέρετε τις ξένες γλώσσες που γνωρίζετε και σε τι επίπεδο [π.χ. αγγλικά ικανοποιητικό επίπεδο, (πτυχίο Lower)].

Άλλες γνώσεις:

Εδώ να αναφέρετε εξειδικευμένες γνώσεις που δεν καλύφθηκαν από προηγούμενους τομείς, όπως γνώσεις Η/Υ, καθώς και τα προγράμματα που γνωρίζετε. Εάν έχετε μόνο γνώσεις Η/Υ, μπορείτε να ονομάσετε την κατηγορία ως "Γνώσεις Η/Υ", αντί για "Άλλες γνώσεις".

Προσωπικά ενδιαφέροντα:

Εδώ αναφέρετε τα προσωπικά σας ενδιαφέροντα και χόμπι. Είναι σημαντικά, διότι δείχνουν πόσο σφαιρική προσωπικότητα είσαστε. Περιλαμβάνονται πληροφορίες όπως η συμμετοχή σας σε κάποια αθλητική ομάδα, ή μαθήματα κάποιου μουσικού οργάνου, ζωγραφικής κ.ά. Επίσης, αναφέρονται ενασχόληση με τον κινηματογράφο, συμμετοχή σε κάποια λέσχη, συμμετοχή σε δραστηριότητες του δήμου, οικολογία κ.ά. Είναι προτιμότερο να μην περιλάβετε πληροφορίες που έχουν σχέση με τη συμμετοχή σας σε πολιτικούς ή θρησκευτικούς συλλόγους.

Συστάσεις:

Προτιμότερο είναι να μην αναφέρετε λεπτομέρειες για τις συστατικές επιστολές, παρά μόνο μία σημείωση στο τέλος του βιογραφικού σας: Συστάσεις διαθέσιμες εφόσον ζητηθούν.

Σκέψου με τι θα ήθελες να ασχοληθείς στη ζωή σου. Υπόθεσε ότι αποφασίζεις να πάρεις μέρος σ' ένα διαγωνισμό για την κατάληψη μιας θέσης.

Να γράψεις το βιογραφικό σου σημείωμα, στο οποίο εκτός από τα τυπικά προσόντα σου, φρόντισε να παρουσιάσεις και μια συνολική εικόνα της προσωπικότητάς σου, ώστε οι κριτές σου να μπορέσουν να σε γνωρίσουν και να σε αξιολογήσουν καλύτερα. Έτσι στο βιογραφικό σου θα περιλαμβάνονται επιπλέον τα ενδιαφέροντα, οι δραστηριότητες και οι στόχοι σου για το μέλλον.

Εναλλακτικά:

Υπόθεσε ότι ενδιαφέρεσαι να εργαστείς σε μια κατασκήνωση για ένα πρόγραμμα περιβαλλοντικού χαρακτήρα. Γράψε για το σκοπό αυτό το κατάλληλο βιογραφικό σου.

Να επιλέξεις μία από τις αγγελίες προσφοράς εργασίας που ακολουθούν και να γράψεις το κατάλληλο βιογραφικό σημείωμα. Έπειτα, με βάση τα στοιχεία του βιογραφικού, να γράψεις μια δική σου αγγελία για εύρεση εργασίας.

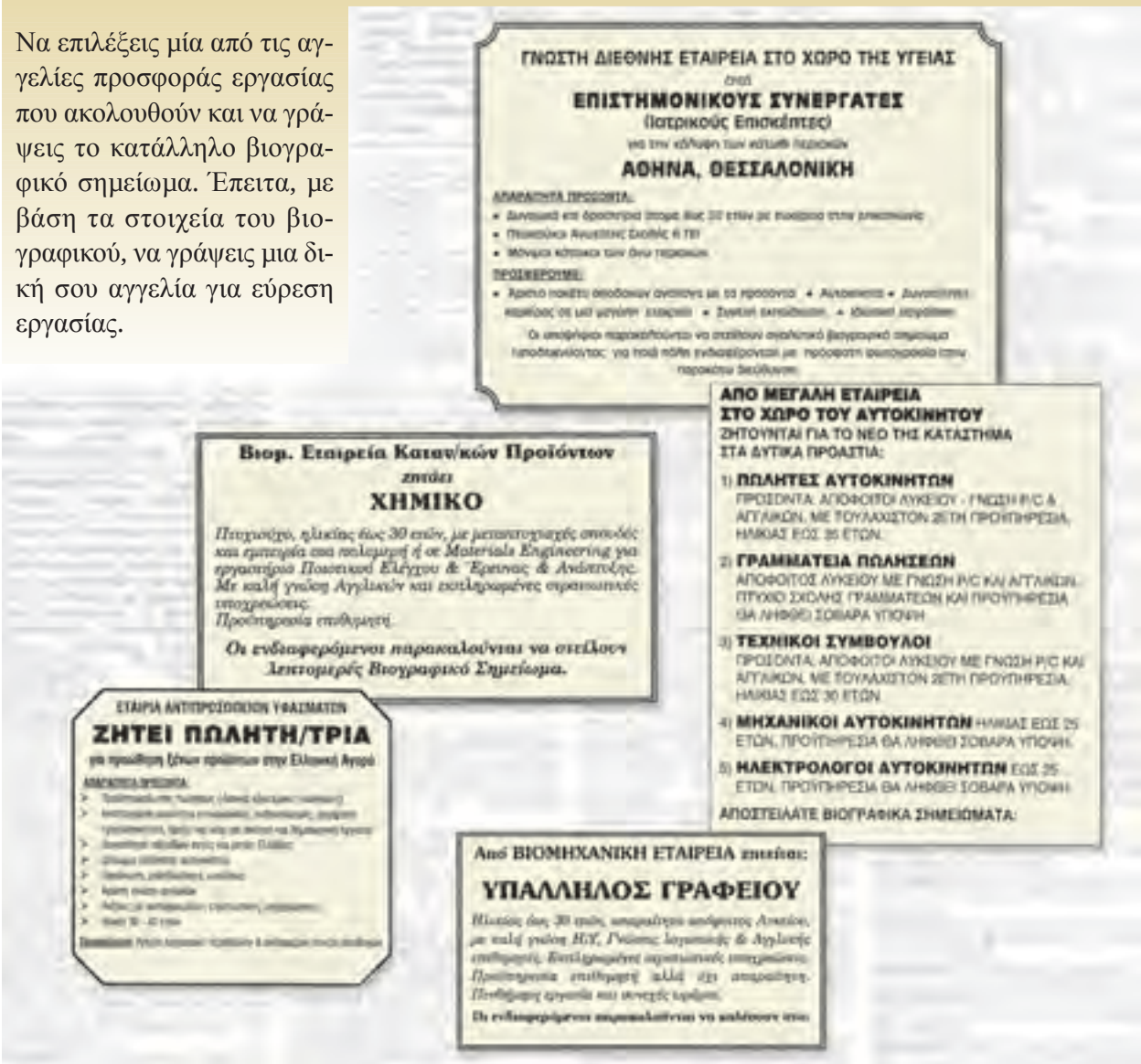

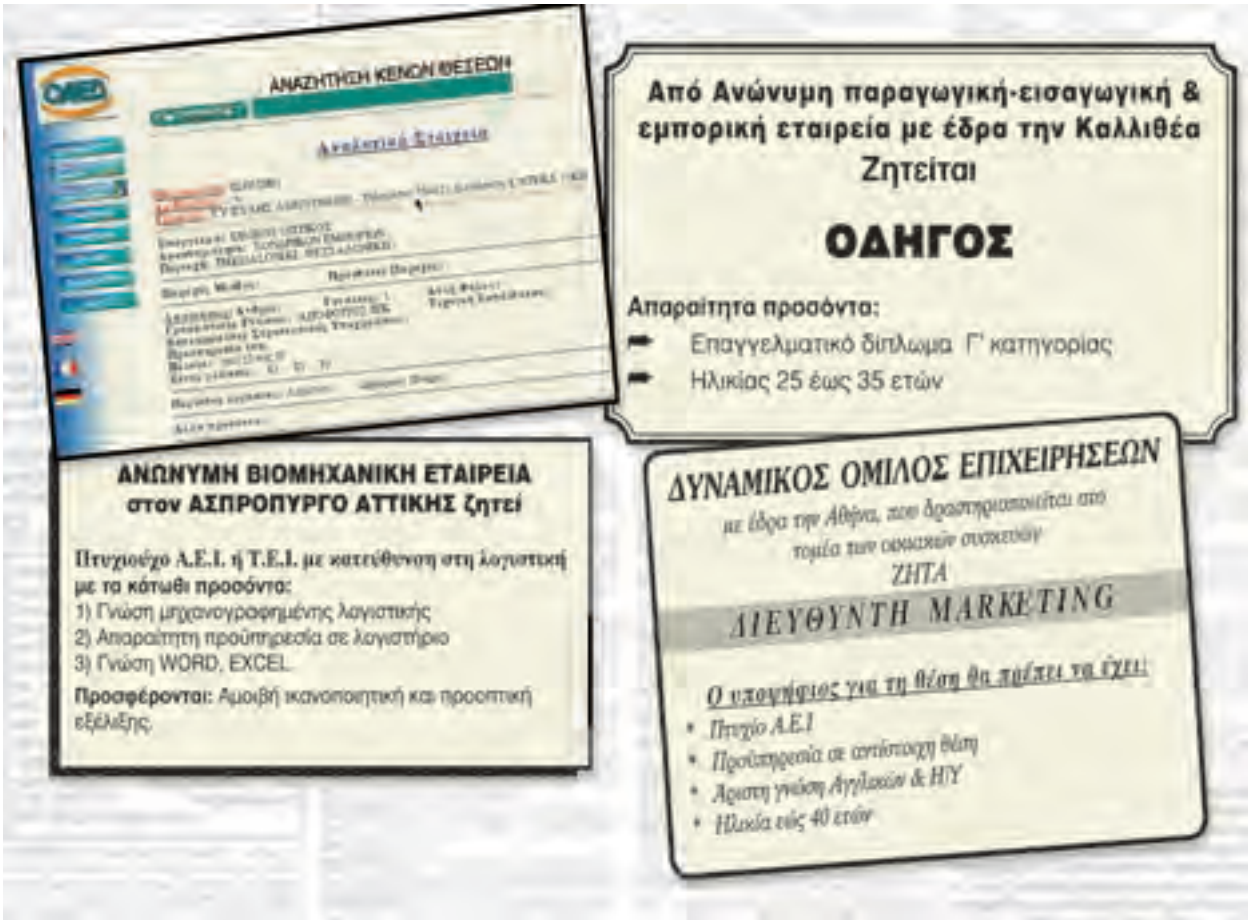

Κοίταξε, τώρα, πώς μια ποιήτρια, η Κική Δημουλά, γράφει τη δική της "αγγελία". Σύγκρινε τη γλώσσα και το ύφος του ποιήματος με το αντίστοιχο των συνηθισμένων αγγελιών.

Αγγελίες

Διατίθεται απόγνωσις
εις αρίστην κατάστασιν,
και ευρύχωρον αδιέξοδον.
Σε τιμές ευκαιρίας.

Ανεκμετάλλευτον και εύκαρπον
έδαφος πωλείται
ελλείψει τύχης και διαθέσεως.

Και χρόνος
αμεταχείριστος εντελώς.

Πληροφορίαι: Αδιέξοδον.
Ώρα: Πάσα.

(Κική Δημουλά, από τη συλλογή "Ερήμην")

Θέματα για συζήτηση και έκφραση-έκθεση

(σχετικά με την εργασία και την επιλογή επαγγέλματος)

Να διαβάσεις και να συζητήσεις τα εδάφια του άρθρου 23 από την *"Παγκόσμια διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων" (10/12/1948):*

1. *Καθένας έχει το δικαίωμα να εργάζεται και να επιλέγει ελεύθερα το επάγγελμά του, να έχει δίκαιες και ικανοποιητικές συνθήκες εργασίας και να προστατεύεται από την ανεργία.*
2. *Όλοι, χωρίς καμία διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για ίση εργασία.*
3. *Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα δίκαιης και ικανοποιητικής αμοιβής, που να εξασφαλίζει σ' αυτόν και στην οικογένειά του συνθήκες ζωής αξιοπρεπείς. Η αμοιβή της εργασίας, αν υπάρχει, πρέπει να συμπληρώνεται με άλλα μέσα κοινωνικής προστασίας.*
4. *Καθένας έχει το δικαίωμα να ιδρύει μαζί με τους άλλους συνδικάτα και να συμμετέχει σ' αυτά για την προάσπιση των συμφερόντων του.*

Με ποια κριτήρια συνήθως επιλέγει κάποιος ένα επάγγελμα; Ανάλογα με τις προσωπικές του ανάγκες, με την κοινωνική αναγνώριση που μπορεί να του προσφέρει το επάγγελμα ή με τα χρήματα που θα του αποφέρει; Με ποια κριτήρια θα επέλεγες, εσύ προσωπικά, το μελλοντικό σου επάγγελμα;

Διάβασε στη διπλανή στήλη τα αποσπάσματα από άρθρο εφημερίδας και σχολίασε το θέμα και τα συμπεράσματα της έρευνας του Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών σχετικά με την επιλογή επαγγέλματος.

"Απόλυτα ενταγμένος στο πνεύμα της νέας εποχής αναμένεται να είναι σύντομα ο τρόπος με τον οποίο οι μαθητές των Γυμνασίων και των Λυκείων θα επιλέγουν το επάγγελμα που θα ακολουθήσουν. Ένα από τα σχέδια που κυκλοφορούν στους κόλπους του "Εθνικού Κέντρου Επαγγελματικού Προσανατολισμού" θέλει τους μαθητές να επιλέγουν το επάγγελμα που τους ταιριάζει με τη βοήθεια ενός … κεντρικού ηλεκτρονικού εγκεφάλου. Σύμφωνα με το σχέδιο αυτό, οι μαθητές των σχολείων όλης της χώρας θα συμπληρώνουν ειδικά ερωτηματολόγια και οι απαντήσεις τους θα αποστέλλονται σε έναν κεντρικό ηλεκτρονικό υπολογιστή. Ο ηλεκτρονικός εγκέφαλος – θα εγκατασταθεί κατά πάσα πιθανότητα στην Αθήνα– αναλαμβάνει από εκεί και πέρα να επεξεργαστεί τα δεδομένα και να προτείνει σε κάθε μαθητή ξεχωριστά τα επαγγέλματα που ταιριάζουν περισσότερο στην προσωπικότητά του. […]

Ο επαγγελματικός προσανατολισμός είναι ένας τομέας με καθοριστική σημασία όχι μόνο για την προσωπική και επαγγελματική εξέλιξη των νέων γενιών, αλλά και για την πορεία της αγοράς εργασίας. Χρειάζεται δε πολλή "δουλειά" από μέρους της Πολιτείας, καθώς οι περισσότεροι νέοι σήμερα επιλέγουν επάγγελμα με τρόπους αποσπασματικούς: πολλοί επηρεάζονται από τους γονείς τους, οι οποίοι ναι μεν μπορούν να έχουν καλές προθέσεις, όμως δεν έχουν τη σωστή πληροφόρηση για τις προοπτικές που έχουν οι διάφορες ειδικότητες. Άλλοι μπορεί να μην επηρεάζονται από το οικογενειακό τους περιβάλλον, όμως διαλέγουν επάγγελμα… από τύχη. Ενδεικτικό είναι ότι, σύμφωνα με έρευνα του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), περίπου ο ένας στους επτά φοιτητές της ιατρικής (το 14%) επιλέγει τον ιατρικό κλάδο… στην τύχη. […]

Ο σημαντικός ρόλος που παίζει το οικογενειακό περιβάλλον στη διαμόρφωση της γνώμης του μαθητή για το επάγγελμα που θα ακολουθήσει καταγράφεται ξεκάθαρα στην έρευνα του ΕΚΚΕ που πραγματοποιήθηκε στους φοιτητές της ιατρικής. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό των φοιτητών – που φθάνει στο 41% – δήλωσε ότι ακολούθησε τον ιατρικό κλάδο "αναγκαστικά". Δέχθηκαν, δηλαδή, πίεση από τις οικογένειές τους (αλλά και από το σχολικό περιβάλλον, που τους ωθούσε να δώσουν εξετάσεις για την ιατρική, επειδή ήταν πολύ καλοί μαθητές)].

(από τον ημερήσιο Τύπο, 6-6-1999).

ΛΟΓΟΙ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ*

	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ
ΤΥΧΑΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗ	15,7%	11,8%	14,0%
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ	20,3 %	36,3%	27,2%
ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	22,3%	26,6%	24,1%
ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΛΟΓΗ	41,7%	25,3%	34,7%

* Έρευνα σε φοιτητές της Ιατρικής

Πηγή: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς οι εξής απόψεις για την εκλογή επαγγέλματος:

"Όλοι είναι ικανοί για όλα".
"Ο καθένας είναι ικανός μόνο για ένα επάγγελμα" και
"Ο καθένας μπορεί να ασκήσει αρκετά επαγγέλματα".

Ποια από τις τρεις αυτές απόψεις θεωρείς σωστότερη; Να τεκμηριώσεις την απάντησή σου.

Να συζητήσετε την άποψη του συγγραφέα και να διατυπώσετε τις δικές σας σκέψεις για το θέμα.

"…Εάν το επάγγελμα που θα ασκήσεις ικανοποιεί μόνο τη ματαιοδοξία σου ή υπηρετεί μόνο το στενό υλικό συμφέρον σου, θα είσαι άνθρωπος αποτυχημένος και δυστυχής."

(Ε. Παπανούτσος , Πρακτική φιλοσοφία).

Η οικιακή εργασία της γυναίκας θεωρείται συνήθως ως αυτονόητη προσφορά και δεν αναγνωρίζεται από όλους η αξία της.

Πιστεύεις ότι θα άλλαζε η κατάσταση, εάν η γυναίκα αμειβόταν από την πολιτεία ή εάν υπήρχε δίκαιη κατανομή της οικιακής εργασίας σ' όλα τα μέλη της οικογένειας;

Δικαιολογείς την ύπαρξη "καθαρά" γυναικείων και αντρικών επαγγελμάτων; Να στηρίξεις με επιχειρήματα τις απόψεις σου.

Να σχολιάσεις τις απόψεις του διπλανού παραθέματος και να γράψεις τις δικές σου σκέψεις για το θέμα.

"… Η αποκλειστική, ολοκληρωτική και στεγνή ειδίκευση μπορεί να προωθεί τον τεχνικό πολιτισμό, αλλά δεν προωθεί τον πνευματικό πολιτισμό. Στρεβλώνει το άτομο· από σφαιρικό άνθρωπο τον κάνει ειδικευμένο εργαλείο. Η ειδίκευση, βέβαια, είναι ανάγκη, αλλά είναι και κίνδυνος. Είναι μια άλλη πρόκληση του βιομηχανικού πολιτισμού κατά της ακεραιότητάς μας".

(Χρ. Μαλεβίτση, Προοπτικές, εκδ. Δωδώνη).

Να διαβάσεις και να συζητήσεις και τις απόψεις του διπλανού κειμένου σχετικά με την ανάγκη εξειδίκευσης, συνεχούς κατάρτισης και επαγγελματικού προσανατολισμού των νέων. Παρατήρησε και τους σχετικούς πίνακες που ακολουθούν στις χρωματιστές σελίδες.

Οι αλλαγές στην αγορά, όπως αυτές προσδιορίζονται από τη συγκεκριμένη ζήτηση, "υποχρεώνουν" τους αρμόδιους θεσμικούς φορείς (σχολείο, πολιτεία και οικογένεια) να επαναπροσδιορίσουν το ρόλο τους. Το νέο εργασιακό τοπίο μοιάζει σαν "άγνωστη χώρα" σε σχέση με τις παραδοσιακές αντιλήψεις της κοινωνίας και οι νέοι μοιάζουν ωσάν να ισορροπούν σε τεντωμένο σχοινί στην προσπάθειά τους να εναρμονισθούν με τις σημερινές ανάγκες της αγοράς και τις αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις αλλά και ταυτόχρονα να διασφαλίσουν μία σταθερή και σίγουρη για το μέλλον δουλειά. [...]

Στο τρίπτυχο "μεταπτυχιακές σπουδές - εξειδίκευση", "ενίσχυση του ρόλου των διαμεσολαβητικών κρατικών φορέων απασχόλησης" και "ανάπτυξη ενός σωστού σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού", εστιάζει ο αναπληρωτής καθηγητής στον τομέα της Οικονομικής της Εργασίας και της Κοινωνικής Πολιτικής του Παντείου Πανεπιστημίου κ. Ιωάννης Σακέλλης του άξονες ενεργειών στις οποίες οφείλει να προβεί η πολιτεία ώστε να μη δημιουργηθεί ένα τεράστιο χάσμα με άμεση συνέπεια την ανεργία. [...]

"Οι μεταβολές που επήλθαν στην παραγωγή ήταν ραγδαίες και όντως δημιούργησαν τις ανάγκες για καινούργιες εξειδικεύσεις και επαγγέλματα. Όμως, προοδευτικά –από τα μέσα της δεκαετίας του '80– διαπιστώνεται ότι η ανάγκη αυτή πλέον γίνεται όλο και πιο επιτακτική, ενώ παράλληλα κρίνεται προσφορότερο να καλύπτεται μέσα από μεταπτυχιακά τμήματα ή ανάλογα από τα προγράμματα συνεχούς κατάρτισης, τα οποία θα οργανωθούν αργότερα.

Η εξειδίκευση, εξάλλου, θα βοηθήσει να ξεπερασθεί η κρίση που μαστίζει ορισμένα από τα παραδοσιακά "καλά" επαγγέλματα. "Επιγραμματικά, οφείλουμε να φτιάξουμε τη σχέση εκπαίδευσης - κατάρτισης, καθώς η πρώτη δίνει το χρώμα στο υλικό της δεύτερης". [...]

"Σήμερα διαπιστώνεται το οξύμωρο, παρά την ανεργία, να έχουμε κενές θέσεις εργασίας λόγω ελλείψεων σε συγκεκριμένες ειδικότητες. Οφείλουμε ταυτόχρονα η ανάπτυξη που θα υπάρχει να είναι "εντάσεως απασχόλησης" σύμφωνα με τον ορισμό της Ε.Ε., δηλαδή να δημιουργεί θέσεις εργασίας".

Ο σχολικός επαγγελματικός προσανατολισμός, τέλος, είναι ο πλέον αδύναμος τομέας στη χώρα μας παρά τη σημαντική διεθνώς εξέλιξη του θεσμού. "Η ισορροπία ανάμεσα στα ταλέντα και τις ανάγκες της αγοράς εργασίας είναι επιβεβλημένη. Στην προβληματική, όμως, των παιδιών σήμερα υπάρχει κυρίως έλλειψη στόχου. Συνήθως τα παιδιά αναφέρονται σε δέσμες και κατευθύνσεις και όχι σε στόχους που να ανταποκρίνονται σε κάποια ταλέντα", παρατηρεί ο κ. Σακέλλης.

(από τις εφημερίδες, 31-5-1998)

Τα Επαγγέλματα της Ανεργίας και της Επιτυχίας

Τι ζητάει σήμερα η αγορά εργασίας

ΤΑ 50 ΠΙΟ ΔΥΝΑΜΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Χειριστές εγκαταστάσεων επεξεργασίας ξύλου	663,92
Χειριστές μηχανών φινιρίσματος	475,50
Τεχνίτες επεξεργασίας ξύλου	247,76
Συναρμολογητές – εφαρμοστές μηχανημάτων και μηχανών	224,46
Διευθυντές υπηρεσιών υποστήριξης	128,14
Εισαγγελείς	108,58
Τεχνίτες ανέγερσης και συντήρησης κτιρίων	108,26
Κοινωνικοί λειτουργοί, πτυχιούχοι ΤΕΙ ή άλλων σχολών	103,07
Υπάλληλοι βιβλιοθηκών	89,31
Τεχνολόγοι βιολογικών επιστημών	70,92
Χειριστές μηχανών παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων	64,90
Κατασκευαστές και επισκευαστές ωρολογίων και οργάνων ακριβείας	64,04
Σχεδιαστές αρχιτεκτονικού σχεδίου	
Χειριστές μηχανών παραγωγής ειδών διατροφής	
Τεχνολόγοι επιστημών της φυσικής και της μηχανικής	
Μηχανικοί και εφαρμοστές γεωργικών ή βιομηχανικών μηχανημάτων	52,31
Χειριστές μηχ. παραγωγής προϊόντων από τσιμέντο	51,70
Ηλεκτροτεχνίτες, εφαρμοστές και συντηρητές ηλεκτρικών μηχανών	46,00
Βοηθητικό διδακτικό προσωπικό	42,84
Ταξιδιωτικοί συνοδοί, φροντιστές και ξεναγοί	41,59
Χειριστές εγκαταστάσεων παραγωγής ενέργειας	41,01
Στενογράφοι, δακτυλογράφοι και υπάλληλοι που χειρίζονται μηχανές με πληκτρολόγιο	34,97
Χειριστές εκτυπωτικών μηχανημάτων, μηχανών βιβλιοδεσίας	32,06
Οικονομολόγοι, κοινωνιολόγοι	31,97
Ταμίες, ταμειολογιστές	31,49
Γραμματείς διοικήσεων, βοηθοί νομικών	30,81
Τεχνίτες ταπετσαριών	28,41
Δικηγόροι και νομικοί σύμβουλοι	27,16
Χειριστές μηχ. υφαντουργίας – δέρματος – γούνας	27,12
Βοηθητικό διδακτικό προσωπικό προσχολικής και ειδικής εκπαίδευσης	25,02
Διδακτικό προσωπικό ΤΕΙ	23,96
Μεταλλωρύχοι, λατόμοι	22,65
Μαίες, διπλωματούχοι ΤΕΙ	21,07
Διδακτικό προσωπικό ιδιωτικών φροντηριστηρίων, επαγγελματικών – τεχνικών σχολών	20,27
Λογιστές	17,43
Τεχνίτες αποπεράτωσης κτιρίων και άλλων δομικών έργων	17,24
Ηλεκτρολόγοι και ηλεκτρονικοί μηχανικοί και μηχανολόγοι μηχανικοί	17,05
Χειριστές εγκαταστάσεων υαλουργίας, κεραμικής	15,83
Βοηθοί ιατρικής, με εξαίρεση το νοσηλευτικό προσωπικό	14,67
Τεχνολόγοι πληροφορικής	14,48
Καθηγητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	11,28
Χειριστές χωματουργικών μηχανημάτων και μηχανημάτων δομικών	11,23
Αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι και συγκοινωνιολόγοι	9,48
Αρτοποιοί, ζαχαροπλάστες	8,97
Βιολόγοι, γεωπόνοι	8,82
Ιατροί	8,60
Αστυνομικοί	8,30
Φαρμακοποιοί	7,44
Κομμωτές, κουρείς, αισθητικοί	7,16

1. Προσόντα που σχετίζονται με την προσωπικότητα

- Ικανότητα στις διαπροσωπικές σχέσεις και στην επικοινωνία
- Ικανότητα να ακούει με προσοχή (active listening)
- Ομαδικότητα
- Προσαρμοστικότητα
- Συνέπεια
- Αντοχή στην πίεση
- Ευελιξία
- Θετική αντιμετώπιση των πραγμάτων
- Διοικητική ικανότητα
- Ανάληψη πρωτοβουλιών
- Αποφασιστικότητα
- Ικανότητα παρουσίασης θεμάτων
- Ικανότητα συνεργασίας με άτομα από διαφορετικές κουλτούρες
- Ικανότητα διαπραγμάτευσης και επηρεασμού
- Ικανότητα αντιμετώπισης συγκρούσεων και κρίσιμων καταστάσεων
- Ικανότητα αποδοχής και αξιοποίησης της αρνητικής κριτικής

2. Προσόντα που σχετίζονται με εργασιακές λειτουργίες

- Αναλυτική ικανότητα
- Ικανότητα στις πωλήσεις και στο μάρκετινγκ
- Ικανότητα στη χρήση της πληροφορικής και της τεχνολογίας
- Ικανότητες στη χρήση και επεξεργασία αριθμητικών δεδομένων
- Ικανότητα επίλυσης προβλημάτων
- Ικανότητα επαφής με κόσμο/πελάτες
- Προσανατολισμός στο αποτέλεσμα και στην ποιότητα
- Οργανωτικότητα
- Ανάθεση αρμοδιοτήτων σε άλλους
- Ικανότητα σχεδιασμού
- Προσοχή στη (σημαντική) λεπτομέρεια

3. Προσόντα για ανέλιξη σε διεθνείς και πολυεθνικές επιχειρήσεις

- Γνώση των δεδομένων ενός τομέα εξειδίκευσης (π.χ. διεθνής λογιστική και χρηματοδοτική)
- Γνώση ξένης κουλτούρας
- Γνώση ξένων γλωσσών και οπωσδήποτε των αγγλικών

Λέγεται ότι ο τεχνικός πολιτισμός προκάλεσε την εξαφάνιση ορισμένων παραδοσιακών επαγγελμάτων.

Ποια είναι η δική σου γνώμη για το θέμα αυτό; Γνωρίζεις κάποια παραδοσιακά επαγγέλματα που επιβιώνουν ακόμη, και ποιες είναι οι προοπτικές τους για το μέλλον; Μπορείς να διαβάσεις βοηθητικά το σχετικό διήγημα του Δ. Χατζή *"Ο Σιούλας ο Ταμπάκος"*, από τη συλλογή *"Το τέλος της μικρής μας πόλης"*.

Ποιες σκέψεις και αντιδράσεις σου προκαλεί το σύνθημα του Ο.Α.Ε.Δ. για τα άτομα με ειδικές ανάγκες;

Μπορείς να υποθέσεις ποιοι είναι οι στόχοι και τα μέτρα του προγράμματος, για την ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην παραγωγική διαδικασία; Ποια άλλα μέτρα νομίζεις ότι θα μπορούσε να πάρει η πολιτεία γενικά για την ομαλή ένταξη των ατόμων αυτών στην κοινωνία;

ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΛΛΗΛΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΑΠΟΔΩΣΟΥΝ ΠΟΛΛΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ

Νομίζεις ότι η ανεργία είναι ένας από τους παράγοντες που προκαλούν την αντικοινωνική συμπεριφορά των νέων;

Να τεκμηριώσεις την άποψή σου με παραδείγματα. Μπορείς να προτείνεις κάποια μέτρα για τη θεραπεία του προβλήματος; *π.χ. η μείωση του ορίου ηλικίας θα εξασφάλιζε στους νέους μεγαλύτερες δυνατότητες να βρουν εργασία;*

Αφού διαβάσετε στη διπλανή στήλη τα αποσπάσματα από τον τύπο που αφορούν τη μερική εργασία και την τηλεργασία, να συζητήσετε για τις θετικές και αρνητικές πλευρές αυτών των μορφών εργασίας.

Η τεχνολογική αναδιάρθρωση της παραγωγής οδηγεί αναπόφευκτα στις δύο νέες μορφές ευέλικτης, όπως καθιερώθηκε να λέγεται, απασχόλησης: της μερικής εργασίας και της τηλεργασίας. Η συνεχής επέκτασή τους οδηγεί σε σαρωτικές αλλαγές στις συνθήκες και στις οργανωτικές δομές στους εργασιακούς χώρους αλλά και της ίδιας της εργασίας. Το φαινόμενο δεν είναι νέο. Κάτι παρόμοιο συντελέσθηκε στο τέλος του προηγούμενου αιώνα και κατά πώς όλα δείχνουν ο χρυσός αιώνας της πλήρους απασχόλησης τουλάχιστον με τη μορφή που γνωρίζουμε είναι μάλλον παρελθόν. [...]

Τηλεργασία

Στην Ευρώπη οι τηλεργαζόμενοι έχουν ήδη υπερβεί τα 10 εκατομμύρια και το 13,6% των επιχειρήσεων έχει στο μισθολόγιο τους υπαλλήλους που εργάζονται από το σπίτι τους. Στην Ελλάδα οι αντίστοιχοι δείκτες είναι εμφανώς μικρότεροι και μόνο σε τρεις χιλιάδες υπολογίζονται όσοι χρησιμοποιούν τις δυνατότητες που παρέχει η τηλεργασία. [...]

Μερικώς απασχολούμενοι

Η μερική απασχόληση συνδέεται με την ικανοποίηση αναγκών ιδιαίτερων κατηγοριών του εργατικού δυναμικού όπως οι γυναίκες με οικογενειακές υποχρεώσεις, οι φοιτητές, οι άνεργοι… όμως, η ευρεία λειτουργία του θεσμού ιδιαίτερα στη χώρα μας, με το χαμηλό επίπεδο αποδοχών, αναπαράγει φαινόμενα οικονομικής ανέχειας και ψυχολογικών επιπτώσεων στους εργαζόμενους. Από μία πλευρά προσφέρεται η δυνατότητα, κυρίως στις εργαζόμενες, αλλά και σε ορισμένους άνδρες να συνδέσουν πιο εύκολα τις οικογενειακές ευθύνες με την επαγγελματική σταδιοδρομία και με την απόκτηση κάποιου εισοδήματος.

Από την άλλη, οι θέσεις αυτές αποτελούν κατώτερες θέσεις απασχόλησης με περιορισμένες επαγγελματικές προοπτικές, οι οποίες καλύπτονται από άτομα που δεν έχουν εναλλακτική λύση.

(από τις εφημερίδες, 3-5-1998)

Να δημιουργήσεις από τα θέματα της διπλανής στήλης μια ιστορία. Πρόσεξε, ώστε η αφήγησή σου να μην ξεπερνάει τις 250-300 λέξεις.

- ✓ *Ένας απόφοιτος Λυκείου δεν μπορεί να βρει εργασία.*
- ✓ *Ένας οικογενειάρχης απολύεται από την εργασία του.*
- ✓ *Ένας μεσήλικας αναγκάζεται να παραιτηθεί, γιατί η επιχείρηση όπου δουλεύει κάνει περικοπές στο εργατικό δυναμικό.*

Δραματοποίηση

Να επιλέξετε μια από τις δύο διπλανές ασκήσεις και να τις παρουσιάσετε στην τάξη.

1 Ένας γονιός προσπαθεί να πείσει το γιο ή την κόρη του να μην ακολουθήσει κάποιο επάγγελμα.

2 Μερικοί μαθητές να υποδυθούν έναν επαγγελματία (επιστήμονα, καλλιτέχνη, εργάτη, γεωργό) και να επιχειρηματολογήσουν, περίπου πέντε λεπτά ο καθένας, για την κοινωνική προσφορά του επαγγέλματος που υποτίθεται ότι ασκούν. Η τάξη, ως ακροατήριο, θα αποφασίσει τελικά ποια επιχειρηματολογία ήταν πειστικότερη και γιατί.

Έρευνα

Να απευθυνθείτε σε ανθρώπους του οικογενειακού και κοινωνικού σας περιβάλλοντος και να ρωτήσετε τι σημαίνει γι' αυτούς η εργασία που κάνουν ή έκαναν στο παρελθόν (αν πρόκειται για συνταξιούχους).

Να συγκεντρώσετε τις απαντήσεις τους και να προσπαθήσετε να καταλήξετε σε κάποια συμπεράσματα σχετικά με τη σημασία της εργασίας στη ζωή του ανθρώπου.

5 Απομνημονεύματα

Τα απομνημονεύματα, όπως ξέρεις, έχουν προσωπικό χαρακτήρα. Επομένως, δεν είναι ιστορία. Είναι όμως πηγή ιστορίας. Συζητήστε αυτή τη θέση· επιμείνετε κυρίως:

α) στους λόγους για τους οποίους τα απομνημονεύματα δεν είναι ιστορία

β) στις διαφορές ανάμεσα στην ιστορία και στις πηγές της ιστορίας (βλ. και Έκφραση – Έκθεση τ. Α′ **Αφήγηση**. Αποσπάσματα απομνημονευμάτων θα βρείτε στο βιβλίο Κ.Ν.Λ. της Γ′ Γυμνασίου και στο Παράρτημα του παρόντος βιβλίου).

Υποτίθεται ότι ο γνωστός ιστοριοδίφης Β. ανακάλυψε στα υπόγεια της Εθνικής Βιβλιοθήκης ένα δυσανάγνωστο χειρόγραφο (0,10×0,12) άγνωστου συγγραφέα. (βλ. σ.105) Καμιά όμως άλλη πληροφορία δε βρήκε σχετική με το περιεχόμενο του χειρογράφου αυτού. Χάθηκαν όλες οι πηγές. Συγκρατεί ωστόσο στη μνήμη του από τα παιδικά του χρόνια κάποια δημοτικά τραγούδια που δεν είναι ξένα προς το περιεχόμενο αυτού του κειμένου. Μελετά λοιπόν όλα τα γνωστά στοιχεία και κάνει προς τους ομότεχνους του, ιστοριοδίφες και άλλους, την ακόλουθη ανακοίνωση, στην οποία, όπως αμέσως θα διαπιστώσεις, διαπλέκει τις πληροφορίες, που αντλεί από το κείμενο, με δικά του σχόλια.

Η ανακοίνωση

I. Το ιστορικό του κειμένου

Κυρίες και κύριοι,

Στα υπόγεια της Εθνικής Βιβλιοθήκης βρήκα το κείμενο που δακτυλογραφημένο έχετε στα χέρια σας. Το χειρόγραφό του (0,10×0,12) είναι δυσανάγνωστο. Ο συγγραφέας του παραμένει άγνωστος. ***Το βέβαιο, πάντως είναι ότι αφηγείται κάποιος Κολοκοτρώνης,****** *ο οποίος, όπως* ***μαρτυρείται*** *στο κείμενο (“Τι να κάνομεν τώρα Κολοκοτρώνη;” “Τι να κάνομεν;” τους λέγω κτλ.), πρέπει να έπαιξε ηγετικό ρόλο στη διαμόρφωση των γεγονότων που αφηγείται. Είναι* ***σχεδόν*** *βέβαιο ότι το χειρόγραφο αυτό αποτελεί τμήμα ευρύτερου έργου, όπου ο Κολοκοτρώνης εκθέτει τις προσωπικές του αναμνήσεις από κάποιον αγώνα, για τον οποίο δυστυχώς δεν έχουμε άλλη πηγή.*

II. Το περιεχόμενο του κειμένου. Σχόλια

Το κείμενο, όπως κι εσείς ***διαπιστώνετε,*** *είναι αφηγηματικό-ιστορικό, και αναφέρεται σε επανάσταση που δέχτηκε ισχυρό πλήγμα· ένα από τα ισχυρότερα κέντρα της επανάστασης, το Μισολόγγι (δεν πρέπει να αμφιβάλλουμε ότι πρόκειται για το γνωστό μας Μεσολόγγι στη Δυτική Στερεά Ελλάδα), πέφτει στα χέρια των αντιπάλων της, πράγμα που την οδηγεί σε κρίση. Ας, παρακολουθήσουμε, όμως, τα γεγονότα στις λεπτομέρειές τους.*

---

* Γνωστός από τα δημοτικά τραγούδια της ορεινής Πελοποννήσου.

*Από το κείμενο **αντλούμε** δύο σημαντικές πληροφορίες, οι οποίες περιέχονται σε δύο άνισα μεταξύ τους τμήματα: στο πρώτο τμήμα ("Την ημέραν των Βαΐων... θύμα") περιέχεται η είδηση (το γεγονός) της πτώσης του Μεσολογγιού· στο δεύτερο ("Μας ήρθε είδησις... την Επανάστασιν") δίνεται η αντίδραση των ηγετών της επανάστασης απέναντι στην είδηση. Αναλυτικότερα οι πληροφορίες κατά τμήματα έχουν ως εξής:*

Κείμενο χειρογράφου

Πρώτο τμήμα

"Την ημέραν των Βαΐων έκαμαν γιουρούσι στο Μισολόγγι[1] οι ήρωες του Μισολογγιού, σε τόσες χιλιάδες ασκέρι, σε τόσα κανόνια, χαντάκια, καβαλαριά, εγλίτωσαν 2000, και το γυναικόπαιδο έγινε θύμα.

Δεύτερο τμήμα

Μας ήρθε είδησις, μεγάλη Τετράδη, εις το δειλινό, που είχε παύση η Συνέλευσις, και είμεθα εις κάτι ίσκιους. Μας ήλθε είδησις ότι το Μισολόγγι εχάθη. Έτσι εβάλαμεν τα μαύρα όλοι, μισή ώρα εστάθη σιωπή που δεν έκρινε κανένας, αλλ. εμέτρασε καθένας με τον νουν του τον αφανισμόν μας. Βλέποντας εγώ την σιωπήν, εσηκώθηκα εις το πόδι, και τους ομίλησα λόγια για να εμψυχωθούν. Τους είπα ότι το Μισολόγγι εχάθη ενδόξως, και θα μείνει αιώνας αιώνων η ανδρεία. Εάν βάλομεν τα μαύρα και οκνεύσομεν, θα πάρομεν το ανάθεμα και θα πάρομεν το αμάρτημα των αδυνάτων όλων. Με απεκρίθηκαν: "Τι να κάνομεν τώρα Κολοκοτρώνη;" "Τι να κάνομεν;" του λέγω. "Την αυγήν να κάνομεν συνέλευσιν πέντε, έξι, οκτώ άτομα δια να μας κυβερνήσουν, και να διαλέξομεν και άτομα να αποφασίσουν να ανταποκρίνονται με τα εξωτερικά (που τότε ήτο περασμένος και ο μινίστρος[2] Κάνιγγ[3] εις την Κωνσταντινούπολιν), η επιτροπή της συνελεύσεως δια τα εξωτερικά να δίδει λόγον εις την Κυβέρνησιν, και εις τον λαόν, και ημείς οι άλλοι να σκορπίσομεν εις τες επαρχίες και να πιάσομεν γενικώς τα άρματα, ως τα πρωτοπιάσαμεν εις την Επανάστασιν".

Πληροφορίες που αντλεί ο ιστοριοδίφης

Πρώτο τμήμα

*Οι πολιορκημένοι επαναστάτες του Μεσολογγιού (άνδρες, γυναίκες και παιδιά) **έκαναν έξοδο,** ζητώντας να σπάσουν τον πολιορκητικό κλοιό. Αυτό όμως ήταν πολύ δύσκολο, γιατί οι αντίπαλοί τους ήταν χιλιάδες και είχαν αποκλείσει το Μεσολόγγι με πεζικό, με ιππικό, με πυροβολικό και με τάφρους. Έτσι η έξοδος κατέληξε σε συμφορά. Ο Κολοκοτρώνης αναφέρει ότι από τους υπερασπιστές/πολεμιστές του Μεσολογγιού σώθηκαν δύο χιλιάδες, ενώ τα γυναικόπαιδα εξοντώθηκαν. Για τις απώλειες των πολιορκητών ο αφηγητής δεν αναφέρει τίποτε. Όπως δεν αναφέρει τίποτε και για τον αριθμό τους ή για τον αριθμό των υπερασπιστών και των γυναικόπαιδων. **Δεν μπορούμε επίσης να αντλήσουμε πληροφορίες** από το κείμενο για τις ειδικότερες συνθήκες κάτω από τις οποίες έγινε η έξοδος: πώς οργανώθηκε π.χ. ποιες ανάγκες την επέβαλαν, ποιες ήταν οι καιρικές συνθήκες κτλ. Αν και για τις τελευταίες υπάρχει κάποια είδηση: **η έξοδος έγινε την ημέραν των Βαΐων. Επομένως έγινε άνοιξη και ημέρα Κυριακή.** Το έτος της εξόδου δεν αναφέρεται βέβαια. Όπως δεν αναφέρονται και οι λαοί που πολεμούν. **Ωστόσο δε θα σφάλω,** αν αποδώσω το κείμενο σε απελευθερωτικό πόλεμο των Ελλήνων εναντίον των Τούρκων. Εκεί με οδηγούν δύο δημοτικά τραγούδια που τραγουδιούνται ακόμη στις ορεινές περιοχές της χώρας μας και που εγκωμιάζουν τους αγώνες του Κολοκοτρώνη και των Μεσολογγιτών εναντίον των Τούρκων. Έπειτα με καμιά άλλη περίοδο της ελληνικής ιστορίας δεν είναι δυνατόν να **συσχετισθεί** το κείμενο. Επομένως πρέπει να ανήκει στην περίοδο εκείνη της οποίας τα αρχεία **έχουν χαθεί.***

Δεύτερο τμήμα: Συνέχισε

---

1. **γιουρούσι στο Μισολόγγι**: πρόκειται για την Έξοδο (10 Απριλίου 1826).
2. **μινίστρος**: υπουργός.
3. **Κάνιγγ:** Υπουργός Εξωτερικών της Αγγλίας και γνωστός φιλέλληνας.

Να μετασχηματίσεις το δεύτερο τμήμα του χειρογράφου με οδηγό την ανακοίνωση του ιστοριοδίφη. Θα σε βοηθήσουν και οι οδηγίες που ακολουθούν:

– Πρόσεχε πάντα η αφήγησή σου να στηρίζεται στην πληροφόρηση του κειμένου.
– Φρόντισε να διατηρήσεις τη δομή της ανακοίνωσης.
– Πρόσεχε τη γλώσσα που χρησιμοποιεί: (λεξιλόγιο, σύνταξη, ρηματικοί χρόνοι, ρηματικό πρόσωπο, ύφος): π.χ.
  ... όπως **μαρτυρείται** στο κείμενο (σ. 104)
  ... δεν είναι δυνατόν να **συσχετισθεί...** (σ. 105)
  "Το κείμενο όπως κι εσείς **διαπιστώνετε...**" Ενεστώτας (σ. 104)
  "Οι πολιορκημένοι **έκαναν έξοδο**" αόριστος (σ. 105).
– Τον τρόπο με τον οποίο σχολιάζει τις πληροφορίες: π.χ.
  "Η έξοδος έγινε **"την ημέραν των Βαΐων".** Επομένως έγινε άνοιξη και μέρα Κυριακή" (σ. 105).
– Τους αποδεικτικούς του συλλογισμούς: π.χ.
  "**Ωστόσο δε θα σφάλω**, αν... τα αρχεία έχουν χαθεί" (σ. 105).
– Το σεβασμό του προς την ιστορική αλήθεια: π.χ.
  "Είναι **σχεδόν** βέβαιο ότι... άλλη πηγή" (σ. 104).
– Την οπτική γωνία από την οποία βλέπει και αφηγείται τα γεγονότα.

Υπόθεσε τώρα ότι χάθηκαν όλα τα αρχεία και τα κείμενα που αναφέρονταν στην ελληνική επανάσταση του 1821, καθώς και κάθε άλλη πηγή ή πληροφορία που είχε σχέση μ' αυτήν. Σώθηκε μόνο στη βιβλιοθήκη του ιστοριοδίφη Β. ένα δυσανάγνωστο χειρόγραφο (0,15×0,30) (βλ. Παράρτημα σ. 153). Υπόθεσε ακόμη ότι η οικογένεια του ιστοριοδίφη Β. σου εμπιστεύτηκε το χειρόγραφο, για να το γνωστοποιήσεις στο ελληνικό κοινό από την τηλεόραση. Όπως καταλαβαίνεις, πρόκειται να κάνεις μια υπεύθυνη γραπτή ανακοίνωση.

Φρόντισε λοιπόν να δώσεις στους τηλεθεατές σου όλες τις απαραίτητες πληροφορίες, ώστε να ενημερωθούν πλήρως για την κατάσταση του χειρογράφου, τις συνθήκες κάτω από τις οποίες βρέθηκε και για το περιεχόμενό του. Θα χρειαστεί, γι' αυτό, να μελετήσεις τα βοηθητικά στοιχεία που ακολουθούν. Διάβασέ τα όλα και διάλεξε εκείνα που θα σε βοηθήσουν να προσδιορίσεις τον άξονα και να στήσεις τον ιστό της ομιλίας σου.

– Κάτω από ποιες συνθήκες βρέθηκε το κείμενο;
– Ποια είναι τα εξωτερικά του γνωρίσματα: διαστάσεις, σχήμα, συστατική του ύλη, τρόπος γραφής κτλ;
– Ποιος είναι ο χαρακτήρας του κειμένου: αφηγηματικός, περιγραφικός, μεικτός, κάτι άλλο;
– Ποιο είναι το περιεχόμενο του κειμένου: νομικό, πολεμικό, ειρηνικό, ιστορικό, κάτι άλλο;
– Αναδιηγήσου το περιεχόμενο του κειμένου σε τρίτο πρόσωπο. Εννοείται ότι, όπου μιλάς/σχολιάζεις εσύ, θα χρησιμοποιήσεις πρώτο πρόσωπο. Το δεύτερο πρόσωπο σε διευκολύνει, όταν απευθύνεσαι σε κείνους για τους οποίους προορίζεις την ομιλία σου.
– Χρησιμοποίησε στην αφήγηση παρελθοντικούς χρόνους.
– Διηγήσου με αντικειμενικότητα.
– Δε θα πρέπει να ξεχνάς ότι σκοπός σου είναι να παρουσιάσεις σε συνεχή λόγο τις πληροφορίες που σου δίνει το κείμενο.
– Στην αφήγησή σου μπορείς, εφόσον το κρίνεις σκόπιμο, να διαπλέκεις τις πληροφορίες, που αντλείς από το κείμενο, με δικά σου σχόλια.
– Κοίταξε τα γεγονότα από τη δική σου οπτική γωνία και όχι από την οπτική γωνία του συγγραφέα και αφηγητή.

6 Ημερολόγιο

Να διαβάσεις τις παρακάτω ημερολογιακές σελίδες.

29 Ιουλίου 1943, 5 το πρωί

Οι ημέρες περνάνε, τα γεγονότα το 'να πίσω από το τ' άλλο μ' εμποδίζουν να γράψω. Κι όμως πρέπει να ενημερώσω το ημερολόγιό μου.

15 Ιανουαρίου 1944

Άλλο δεν αντέχω:
Ένα αυγό 40.000 δρχ. Ένα λεμόνι 3.000 δρχ. Η κυβέρνηση από χτες διπλασίασε το μισθό μας. Αυτό το ποσό ίσα ίσα φτάνει για 4-5 μέρες. Ας σταματούσαν τουλάχιστον οι τιμές ν' ανεβαίνουν… Η καταστροφή του Πειραιά ήταν τρομερή. Από τις 12 Ιανουαρίου καραβάνια προσφύγων φτάνουν κάθε μέρα στην Αθήνα. Τα σπίτια, τα σχολεία, οι εκκλησίες επιτάσσονται για να τους στεγάσουν. Έκλαψα χτες βλέποντας τόσους δυστυχισμένους μέσα στο κρύο να ψάχνουν για στέγη. Πολύ φοβάμαι πως και το δικό μας σπίτι θα επιταχθεί.

(Σωκρ. Σαρηβαξεβάνης)

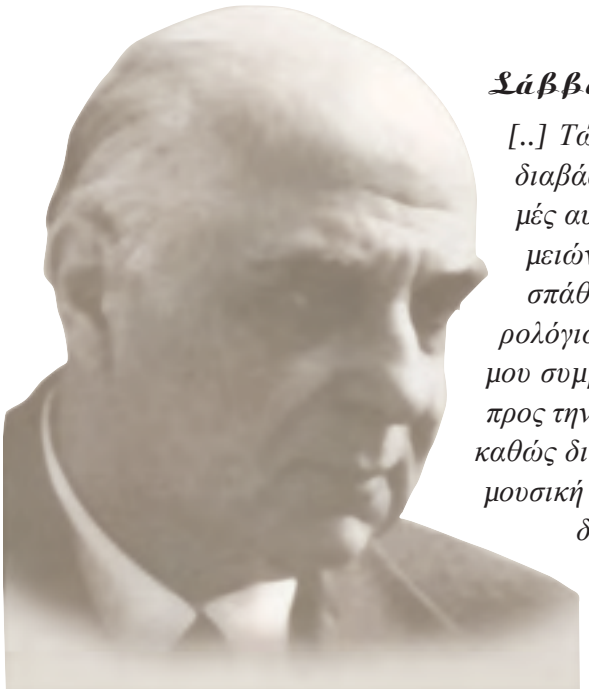

Σάββατο, 4 Ιουνίου 1949

[..] Τώρα που αντιγράφω και, μπορώ να προσθέσω, ξαναδιαβάζω για πρώτη φορά, συνέχεια από την αρχή, τις γραμμές αυτές που έγραψα όπως το 'φερναν οι περιστάσεις, σημειώνω ότι δεν πρόκειται για εξομολογήσεις, μήτε για προσπάθεια να υπογραμμίσω τα πιο αξιόλογα. Μπορεί το ημερολόγιο να έχει κάποια συμμετοχή σ' αυτά, όπως κι ο εαυτός μου συμμετέχει σε ό,τι ζω. Αλλά δεν έχει ούτε καν την έφεση προς την πληρότητα. Είναι, το πολύ, τα ίχνη που αφήνει κανείς καθώς διαβαίνει. "Τα πατήματα στο χιόνι", για να θυμηθώ τη μουσική εκείνη του Claude-Achille ίχνη από λίγες στιγμές που δεν είναι πάντα οι πιο σημαντικές αλλά οι πιο εύκαιρες· εκείνες που έλαχαν. Έτσι υπάρχουν πολλά και μεγάλα χάσματα…[…].

(Γ. Σεφέρης, Μέρες Ε', σ. 136).

Τετάρτη, 15 Μάρτη 1950

Βράδυ

Πέρασα περιόδους μεγάλης αμφιβολίας για την αξία που θα μπορούσαν να έχουν τα έργα μου. Προχώρησα στη ζωή, πολύ μόνος, χωρίς βοήθεια (αλλά ποιος την έχει;), εκτός από δυο ανθρώπους άσχετους με τα γράμματα, και την επιμονή μου […].

Τώρα πια –αυτές τις μέρες έκλεισα τα πενήντα– ξέρω τι είμαι. Ξέρω ποιοι μπορεί να με παραδεχτούν και ποιοι να με αρνηθούν. Μ' ενδιαφέρουν οι πρώτοι, κι από τους δεύτερους οι καλύτεροί μου […].

Έτσι όπως έβγαλα τη Στροφή, όπως έβγαλα το Μυθιστόρημα, μολονότι οι άλλοι θεωρούσαν τα καμώματά μου παλαβά, κάθισα και καταπιάστηκα, σε τούτο το σταμάτημα της Άγκυρας, το ξεκαθάρισμα αυτών των χαρτιών· μια "μποτίλια στο πέλαγο" ακόμη, ιδιωτική τούτη τη φορά. Μπορεί να βοηθήσει κι αυτή, ποιος ξέρει, άλλους θαλασσινούς σαν εμένα. Κι ένας άλλος λόγος: για να ολοκληρώσω την αποστράτευσή μου.

(Γ. Σεφέρης, Μέρες Ε', σ. 152-153).

1

Παρίσι 23 Οκτωβρίου 1993

Επιθυμία μου να γράψω για την αυτοβιογραφία. Γιατί άραγε. Δεν πρόκειται να εξιστορήσω τη ζωή μου. Θέλω απλώς ν΄ ανιχνεύσω τη φύση (και τη θέση) του αυτοβιογραφικού λόγου, τις δυνατότητες, τα όριά του. Κι ακόμα, να μάθω, να δω, να πω, να σκεφθώ, να καταλάβω. Τι να καταλάβω; Ίσως αυτό ακριβώς (αλλά όχι μόνο); γιατί επιθυμώ να γράψω για την αυτοβιογραφία.

2

25 Οκτωβρίου 1993

Τι είναι η αυτοβιογραφία. Για τη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, είναι απλώς μια λέξη "σημαίνουσα την υπό συγγραφέως εξιστόρησιν του ιδίου βίου". Ανοίγω τα γαλλικά λεξικά Littre, Larousse και Robert. Ο ίδιος ορισμός. εδώ και περισσότερο από έναν αιώνα "Ζωή ενός ατόμου γραμμένη από το ίδιο άτομο" (Larousse 1866). Ακόμα και στον Jean Starobinski: "Βιογραφία ενός προσώπου γραμμένη από το ίδιο το πρόσωπο".

Αλλά υπάρχει και η λογική του μακρινότερου δρόμου, παράδειγμα ο γνωστός ορισμός του Philippe Lejeure: "Αναδρομική, σε πεζό λόγο, αφήγηση που κάνει για τον εαυτό του ένα πρόσωπο πραγματι-

κό, προβάλλοντας την ατομική του ζωή και κυρίως την ιστορία της προσωπικότητάς του".

Κυριαρχία του αυτονόητου; Ή πεμπτουσία του σχολαστικού;

Εννοείται πως, πάντοτε κατά τον Lejeure, τα συγγενικά προς την αυτοβιογραφία είδη (το απομνημόνευμα, η βιογραφία, το προσωπικό μυθιστόρημα, το αυτοβιογραφικό ποίημα, το προσωπικό ημερολόγιο, η αυτοπροσωπογραφία, το δοκίμιο), ανταποκρίνονται εν μέρει μόνο στον παραπάνω ορισμό. Κι έπειτα, από αφηγηματολογική σκοπιά, είναι φανερό πως "για να υπάρχει αυτοβιογραφία (και, γενικότερα, προσωπική λογοτεχνία), πρέπει να υπάρχει ταυτότητα του συγγραφέα, του αφηγητή και του κυρίου προσώπου".

Να, λοιπόν, η τριπλή συμμαχία του εγώ (του "μισητού εγώ", όπως θα έλεγε ο Pascal). Το πρώτο πρόσωπο σε όλη τη δόξα του. Όμως, όσο κι αν φαίνεται παράξενο, αυτή η τρίμορφη ταυτότητα, η φαινομενικά αδιάσπαστη, που υποδηλώνει στην ουσία τρεις μεταμορφώσεις του ίδιου προσώπου, δεν παραπέμπει τελικά στο αντίθετό της, υπογραμμίζοντας έμμεσα την έννοια της ετερότητας.

3 27 Αυγούστου 1993

Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ πως ο όρος αυτοβιογραφία καλύπτει την κύρια μορφή του αυτογραφικού λόγου, δηλαδή κάθε κείμενο που (αδιάφορο πώς τιτλοφορείται) τείνει σε μια συνολική ανασύνθεση της ζωής του αυτοβιογράφου. Κύρια μορφή: Αν, βέβαια, θεωρήσουμε ως δευτερεύουσες τις μορφές που παρέχουν μια μερική ή αποσπασματική μόνο εικόνα (προσωπικό ημερολόγιο, απομνημόνευμα κτλ.).

Όμως αυτή η συνολική ανασύνθεση σε τι βαθμό πραγματοποιείται; Είναι γεγονός ότι, για τον α ή β λόγο, πολλές αυτοβιογραφίες, ίσως οι περισσότερες (του Cellinim, του Goethe, του Renan, του Παλαμά, της Δέλτα, του Sartre κ.ά.), μένουν ανολοκλήρωτες. "Κανείς δεν προφταίνει", λέει ο Μανόλης Αναγνωστάκης. Αλλά είναι τόσο απλό; Στην ουσία, αυτό το ταξίδι επιστροφής με τους προνομιακούς σταθμούς (κυρίως την παιδική και τη νεανική ηλικία) παράγει ένα κείμενο ανάπηρο εκ γενετής: γεμάτο κενά, ρωγμές, παραλείψεις, αποσιωπήσεις.

Αλλού το ανολοκλήρωτο συνδέεται με το τυχαίο. Εδώ είναι στοιχείο δομικό. Μια αρχή τελειώνει. Ένα τέλος που αρχίζει.

7 6 Νοεμβρίου 1993

Εν αρχή ην το ημερολόγιο. Στο τέλος η αυτοβιογραφία· μου είναι αδύνατο να μη συνδέσω το ημερολόγιο με την εφηβία (καλημέρα, νεότητα) και την αυτοβιογραφία με την ώριμη ζωή (αντίο, νεότητα).

Αρχίζουμε και τελειώνουμε τη ζωή με τη γραφή. Στη μέση υπάρχει πάλι η γραφή –ή άλλη γραφή.

18 30 Νοεμβρίου 1993

Ο Rembrandt ζωγράφισε δεκάδες αυτοπροσωπογραφίες του, σε διαφορετικές ηλικίες. Ο αυτοβιογράφος δεν μπορεί να κάνει το ίδιο. Αυτός ζωγραφίζει χωρίς μοντέλο. Δεν έχει πρόσωπο σταθερό. Ούτε σταθερή ηλικία. Η αυτοβιογραφία είναι σαν την ανθρώπινη ζωή: μία και μοναδική.

Όσο για την ομοιότητα, τι σημασία θα είχε στην περίπτωσή μας; Ποιος μοιάζει με ποιον. Ζήτημα αποχρώσεων, ίσως και απλής ρητορικής, όπως λ.χ. όταν βεβαιώνουμε "ούτε μόνο αναπαράσταση ούτε μόνο κατασκευή", θέλοντας να πούμε εν τέλει "και αναπαράσταση αλλά και κατασκευή".

(Παν. Μουλλάς,
Από το «Ημερολόγιο της αυτοβιογραφίας», Θέμα και παραλλαγές)

Με βάση τις ημερολογιακές σελίδες που διαβάσατε, να συζητήσετε σχετικά με τα συστατικά στοιχεία (μορφή και περιεχόμενο) του ημερολογίου:

- Αναφέρεται το ημερολόγιο μόνο σε προσωπικά γεγονότα και ατομικά προβλήματα ή και σε γενικότερα προβλήματα της εποχής στην οποία γράφεται;
- Ποια είναι, λοιπόν, τα κύρια γνωρίσματα του ημερολογίου ως προς το περιεχόμενο;
- Ποια είναι τα εξωτερικά στοιχεία που μας βοηθούν να αναγνωρίσουμε ένα ημερολόγιο με την πρώτη ματιά;
- Σε ποιον μπορεί να απευθύνεται αυτός που γράφει το ημερολόγιο, για ποιο σκοπό, και πώς καθορίζει το ύφος του;
- Για ποιους λόγους μπορεί να προκαλέσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη ένα ημερολόγιο;
- Ποια κοινά σημεία και ποιες διαφορές παρουσιάζουν γενικά τα ημερολόγια από τα απομνημονεύματα και ειδικά από την άποψη του χρόνου (χρόνος του πομπού, του δέκτη, των γεγονότων). Βλ. και Έκφραση-Έκθεση, τ. Α΄, **Αφήγηση-αφηγηματικός χρόνος**.

Κράτησε μερικές σελίδες ημερολογίου με κάποιο συγκεκριμένο σκοπό που θα καθορίσει, βέβαια, το ύφος και την επιλογή του λεξιλογίου σου.

Αν το ημερολόγιο που έγραψες ήταν εντελώς προσωπικό, προσπάθησε στη συνέχεια να το γράψεις έτσι, ώστε να μπορεί να απευθύνεται και σε άλλους.

Σημείωση

Το ημερολόγιο ως **μυθιστορηματικό είδος**, "Ημερολογιακό μυθιστόρημα", που καλλιέργησαν κυρίως ευρωπαίοι συγγραφείς (π.χ. Αντρέ Ζιντ), θα το συναντήσουμε και στην Ελλάδα, λιγότερο ή περισσότερο προωθημένο, στις "Έξι και μια νύχτες στην Ακρόπολη" του Γ. Σεφέρη, στα "Τετράδια του Παύλου Φωτεινού" και στην "Εσωτερική συμφωνία" του Στέλιου Ξεφλούδα, στην "Αργώ" και στο "Δαιμόνιο" του Γ. Θεοτοκά.

7 Συστατική Επιστολή

α) Συστατική επιστολή και βιογραφικό σημείωμα

Με τη συστατική επιστολή ο συντάκτης βεβαιώνει ότι ένα πρόσωπο διαθέτει ή δε διαθέτει τα απαραίτητα προσόντα για το σκοπό που επιδιώκει, π.χ. για την κατάληψη μιας θέσης, για μια υποτροφία κτλ. Η συστατική επιστολή λοιπόν αναφέρει ορισμένα γεγονότα-στοιχεία από τη ζωή ενός προσώπου και περιέχει ένα σύντομο χαρακτηρισμό· από αυτή την άποψη μπορούμε να πούμε ότι συνδέεται με το βιογραφικό σημείωμα που εξετάσαμε προηγουμένως. Ποια είναι κατά τη γνώμη σου η διαφορά ανάμεσα στο βιογραφικό σημείωμα και στη συστατική επιστολή;

β) Χαρακτηρισμός της συστατικής επιστολής

Να διαβάσεις προσεκτικά τις συστατικές επιστολές που ακολουθούν και να τις χαρακτηρίσεις (θετική, μάλλον ουδέτερη, αρνητική, πολύ θερμή, συγκρατημένη, ψυχρή), αφού υπογραμμίσεις τις λέξεις ή τις φράσεις που υποδηλώνουν σε κάθε περίπτωση τη θέση του συντάκτη.

I. *Αγαπητέ κ. συνάδελφε,*

Η κ. Μ.Κ. παρακολούθησε τα μαθήματά μου κατά τη διάρκεια του πανεπιστημιακού έτους 1998-99 και συνεργάστηκε μαζί μου για την εκπόνηση διπλωματικής εργασίας με τίτλο…

Η επίδοσή της στις εξετάσεις των μαθημάτων μου και οι συζητήσεις μαζί της, πάνω σε θέματα της εργασίας της, μου επιτρέπουν να συμπεράνω ότι: γνωρίζει σε βάθος το αντικείμενο της ειδικότητάς της· εργάζεται σκληρά και μεθοδικά· παρακολουθεί τις εξελίξεις στον τομέα της· είναι πολύ συνεργάσιμη· έχει λαμπρό ήθος και ευχάριστο χαρακτήρα. Την κατατάσσω ανεπιφύλακτα στους καλύτερους φοιτητές μου των τελευταίων χρόνων.

Πιστεύω ότι, εφόσον της δοθεί η ευκαιρία να παρακολουθήσει τα μεταπτυχιακά σας μαθήματα, θα εξελιχθεί σε άριστη ερευνήτρια· γι' αυτό και συνιστώ θερμά την εγγραφή της για μεταπτυχιακές σπουδές στο Πανεπιστήμιό σας.

Με εκτίμηση *Θεσσαλονίκη, 8/10/2000*

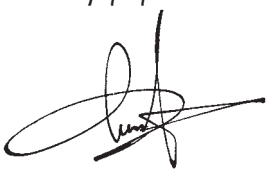

II. *Αγαπητέ κ. συνάδελφε,*

Ο κ. Ν.Π. υπήρξε φοιτητής μου κατά το πανεπιστημιακό έτος 1997-98. Η επίδοσή του στις εξετάσεις του μαθήματος ήταν καλή. Δείχνει διάθεση για μάθηση και προσπαθεί να ανταποκριθεί με επιτυχία στις φοιτητικές του υποχρεώσεις.

Νομίζω ότι, αν δεχτείτε την εγγραφή του στο μεταπτυχιακό σας τμήμα, θα ενθαρρύνετε τη διάθεσή του αυτή.

Με εκτίμηση *Αθήνα, 15/12/1999*

III. *Κύριοι,*

Ο κ. Π.Μ. έχει εργαστεί στην εταιρεία μας οκτώ μήνες. Οι εντυπώσεις που μας δημιούργησε δεν είναι ικανοποιητικές.

Διαπιστώσαμε ότι είναι μάλλον οκνηρός και δεν ενδιαφέρεται πραγματικά για τη δουλειά. Καθυστερεί συστηματικά να έρθει στην εργασία του, είναι ασυνεπής, απρόθυμος να κάνει οποιαδήποτε προσπάθεια, και δείχνει έλλειψη πρωτοβουλίας. Επίσης δεν είναι συνεργάσιμος και, σε ορισμένες περιπτώσεις, είναι ισχυρογνώμων.

Λυπούμαστε που δεν μπορούμε να τον συστήσουμε για μια θέση στην εταιρεία σας.

Με εκτίμηση *Θεσσαλονίκη, 3/11/2000*

Όπως παρατηρείς, το ύφος των συστατικών επιστολών είναι συνήθως επίσημο και τυπικό, ανεξάρτητα από τη θέση, αρνητική/θετική κτλ., του συντάκτη.

Ποιοι λόγοι νομίζεις ότι επιβάλλουν ένα τέτοιο ύφος;

Συνήθης σχηματική παράσταση μιας συστατικής επιστολής.

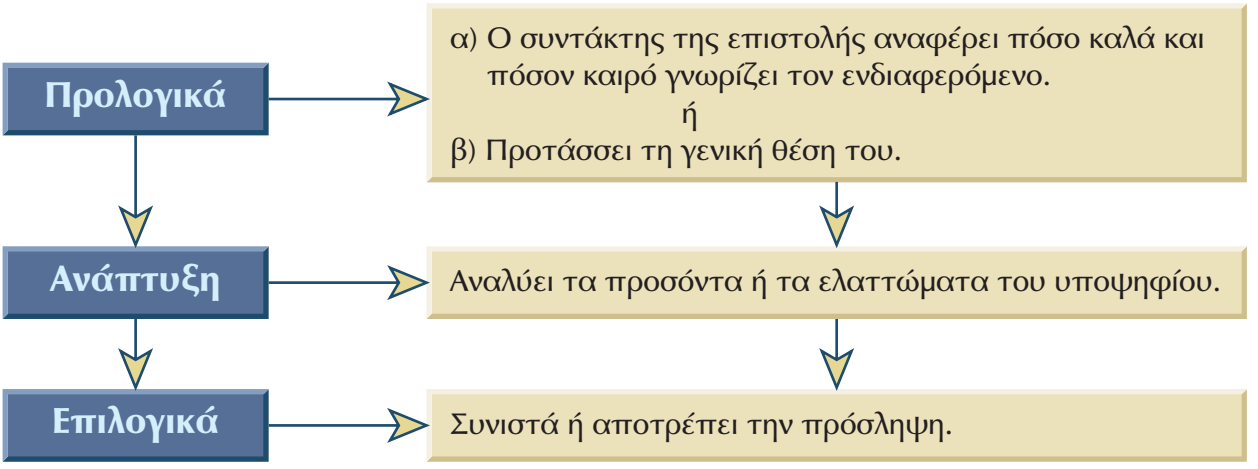

Ακολουθώντας την παραπάνω σχηματική παράσταση να γράψεις μία συστατική επιστολή στην οποία να φαίνεται καθαρά η θέση σου (θετική, αρνητική, ουδέτερη) απέναντι στον υποψήφιο.

Λεξιλόγιο Συστατικής επιστολής

Το λεξιλόγιο της διπλανής στήλης περιλαμβάνει λέξεις και φράσεις θετικές και αρνητικές για ένα συνιστώμενο πρόσωπο. Να υπογραμμίσεις όσες έχουν αρνητική φόρτιση.

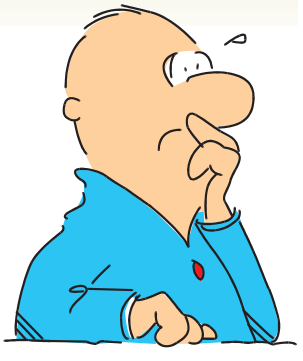

συνιστώ, προτείνω, συστήνω θερμά/ανεπιφύλακτα, βασίζομαι απόλυτα, βεβαιώνω υπεύθυνα, έχω την πεποίθηση, δεν έχω κανέναν ενδοιασμό, διατηρώ αμφιβολίες, έχω επιφυλάξεις,

είναι οργανωτικός, αξιόπιστος, τολμηρός, εφευρετικός, ψύχραιμος, ευαίσθητος, παρατηρητικός, φερέγγυος, ευκίνητος, ιδιόρρυθμος, συνεργάσιμος, ανταγωνιστικός, δηκτικός, συνεπής, πρόθυμος, ακριβής, δύστροπος, τακτικός, προσεκτικός, σεμνός, ισχυρογνώμων, μετριοπαθής, αδιάλλακτος, καινοτόμος, συντηρητικός, υπεύθυνος, ευσυνείδητος, αδιάβλητος, εκκεντρικός, ακούραστος, δαιμόνιος, διορατικός, σαφής, εύστροφος, εξωστρεφής, ειλικρινής, αντικοινωνικός, πνευματώδης, επιπόλαιος, οξυδερκής, εύγλωττος, αφελής, τετραπέρατος, τίμιος, σβέλτος, ευγενικός, εξυπηρετικός, αποφασιστικός, δημιουργικός, αποδοτικός, φυγόπονος, αναξιοπρεπής, τυπικός, επιδέξιος, ανθρωπιστής, διεισδυτικός, έμπιστος, αδέξιος, συγκροτημένος, ρηξικέλευθος, ιδιοτελής.

Να συμπληρώσεις τα κενά των συστατικών επιστολών που ακολουθούν, επιλέγοντας τις κατάλληλες λέξεις / φράσεις από το προηγούμενο λεξιλόγιο.

α. *Κύριοι,*

Μπορώ να σας _____ _____ *ότι ο κ. Α.Δ., ο οποίος εργάστηκε στην επιχείρησή μας ως υπάλληλος επί μια πενταετία, υπήρξε δραστήριος,* _____ , _____ , _____ *και* _____ .

Έχω την _____ *ότι μπορείτε να* _____ _____ *στις ικανότητές του και σας* _____ *να τον προσλάβετε στην εταιρεία σας.*

β. *Φίλε κ. Διευθυντά,*

Η επιστολή μου αυτή είναι εμπιστευτική και αφορά τον παλαιό λογιστή μας κ. Γεωργιάδη για τον οποίο, με το έγγραφό σας αριθμ. 15/6.12.2000, μου ζητούσατε πληροφορίες, προκειμένου να τον προσλάβετε στην Εταιρεία σας.

Η άποψή μου, λοιπόν, για τον κ. Γεωργιάδη είναι η ακόλουθη: Είναι αλήθεια πως στην αρχή _____ *κάποιες* _____ *σχετικές με το χαρακτήρα του. Έδινε την εντύπωση* _____ , _____ *και* _____ *ανθρώπου, επειδή απέφευγε τις πολλές συναναστροφές με τους συναδέλφους του και τις επαφές με τους πελάτες. Με τον καιρό όμως παρατήρησα πως τον διέκριναν σπάνιες αρετές. Ήταν* _____ *στις υποχρεώσεις του,* _____ *στην ώρα του,* _____ , _____ , _____ *στην εργασία του και* _____ *προς τους προϊσταμένους του.*

Για όλους αυτούς τους λόγους αναθεώρησα την αρχική μου γνώμη και τώρα πια δεν _____ *καμιά* _____ *να σας* _____ *να τον προσλάβετε στην εταιρεία σας. Μπορείτε να* _____ _____

Στον καθημερινό μας λόγο χαρακτηρίζουμε συχνά ένα άτομο με μια παροιμιακή φράση. Με ποια επίθετα θα αποδίδατε τις παροιμιακές φράσεις της διπλανής στήλης, αν τις χρησιμοποιούσατε σε συστατικές επιστολές που απαιτούν επίσημο ύφος;

1. *το 'να του βρωμά και τ' άλλο του μυρίζει*
2. *το γουδί το γουδοχέρι και τον κόπανο στο χέρι*
3. *στην αναβροχιά καλό και το χαλάζι*
4. *σκυλί μονάχο*
5. *πέσε πίτα να σε φάω*

Να επιλέξεις τρία επίθετα από το λεξιλόγιο της συστατικής επιστολής (σ. 114) και να αποδώσεις σε λίγες φράσεις ή σε μία-δύο παραγράφους τα κυριότερα γνωρίσματα του χαρακτήρα που περιγράφουν·

π.χ. *αδιάλλακτος: Δεν αλλάζει εύκολα γνώμη. Επιμένει στις απόψεις του. Θεωρεί ότι έχει πάντα δίκαιο. Είναι ισχυρογνώμων.*

Μερικά επίθετα του προηγούμενου λεξιλογίου (σ. 114) ταιριάζουν σε ένα ή περισσότερα επαγγέλματα. Σχημάτισε με τα επίθετα αυτά φράσεις για να δείξεις τη σχέση τους με τα επαγγέλματα.

Παράδειγμα:

Ο ηλεκτρολόγος πρέπει να είναι ιδιαίτερα ακριβής, επιδέξιος και προσεκτικός κατά την εργασία του, γιατί ένα λάθος του μπορεί να στοιχίσει μια ανθρώπινη ζωή.

Ιδιαίτερα προσεκτικός, ακριβής και επιδέξιος κατά την εργασία του πρέπει να είναι και ο χειρουργός, γιατί από τα χέρια του κρέμονται ανθρώπινες ζωές.

Να υποθέσεις ότι είσαι εργοδότης και γράφεις μια συστατική επιστολή· αφορά κάποιον, ο οποίος ενδιαφέρεται για μία από τις προσφερόμενες θέσεις στις αγγελίες που είδαμε προηγουμένως (σ. 93-94).

Στην επιστολή θα επισημαίνονται τα προσόντα και οι αρετές του υποψηφίου για τη θέση. Θεώρησε ότι ο παραλήπτης της επιστολής είναι άγνωστος σε σένα. Να αξιοποιήσεις το λεξιλόγιο της συστατικής επιστολής.

Να γράψεις τώρα ένα γράμμα σ' ένα φίλο σου, στο οποίο θα του συστήνεις το ίδιο πρόσωπο για την ίδια θέση.

Συνέντευξη για πρόσληψη

Για να αξιολογήσει ο πιθανός εργοδότης κάποιον υποψήφιο για εργασία, τον καλεί συνήθως σε συνέντευξη με σκοπό να γνωρίσει τα προσόντα, τις ικανότητες, το χαρακτήρα του.

Συνηθισμένες ερωτήσεις σε μια συνέντευξη

- "Μιλήστε μου για τον εαυτό σας"
- "Ποια είναι τα προτερήματα και ποια τα ελαττώματά σας;"
- "Τι γνωρίζετε για την εταιρεία μας;"
- "Ποια είναι για σας η μεγαλύτερη επαγγελματική πρόκληση;"
- "Ποιο είναι το ιδανικό επαγγελματικό περιβάλλον για σας;"
- "Γιατί αφήσατε την προηγούμενη εργασία σας;"
- "Τι σας παρακίνησε για να ζητήσετε αυτή τη θέση;"
- "Ποιοι είναι οι βραχυπρόθεσμοι και ποιοι οι μακροπρόθεσμοι στόχοι σας;"
- "Με ποιους τρόπους νομίζετε ότι μπορείτε να συνεισφέρετε στην επιχείρηση από τη θέση αυτή;"
- "Ποιες είναι οι εξωακαδημαϊκές σας δραστηριότητες και τι έχετε μάθει από αυτές;"
- "Γιατί να επιλέξουμε εσάς για τη θέση αυτή και όχι κάποιον άλλο;"
- "Τι σας ενδιαφέρει περισσότερο και τι λιγότερο στη θέση που σας προσφέρουμε;"
- "Με τι μισθό θα ήσασταν ευχαριστημένος;"
- "Αν σας προσφέρουν μια καλύτερη θέση, ενόσω εργάζεστε στην εταιρεία μας, τι θα κάνετε;"
- "Ποια είναι τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίσατε στις προηγούμενες / δουλειές σας; Πώς τα λύσατε;"
- "Αν ξεκινούσατε τη σταδιοδρομία σας, τις σπουδές σας από την αρχή τι αλλαγές θα κάνατε;"
- "Τι γνωρίζετε για τη θέση αυτή;"
- "Τι σας άρεσε περισσότερο και τι λιγότερο από τις προηγούμενες ενασχολήσεις/δουλειές σας;"
- "Είσαστε διατεθειμένος να κάνετε επαγγελματικά ταξίδια; Πώς αυτό θα επηρεάσει τη δουλειά σας;"
- "Κατά πόσο πιστεύετε ότι οι σπουδές σας σας έχουν προετοιμάσει για μια σταδιοδρομία;"

Ικανότητες που συνήθως εκτιμώνται σε μια συνέντευξη επιλογής

- Καθαρή έκφραση, πειστικότητα.
- Επιμονή, κίνητρα, ενεργητικότητα.
- Λήψη πρωτοβουλιών, δημιουργικότητα.
- Οργανωτικές ικανότητες.
- Ικανότητες για εργασία σε ομάδα.
- Χειρισμός δύσκολων ή/και απρόσμενων καταστάσεων.

Τι μπορεί να αξιολογηθεί αρνητικά από το συνεντευκτή

- Αργοπορία στο ραντεβού.
- Αφρόντιστη ή φτωχή εμφάνιση.
- Χαλαρή και αδιάφορη χειραψία.
- Δυσκολία του ενδιαφερομένου να εκφράσει τις σκέψεις και τους στόχους σταδιοδρομίας του.
- Έλλειψη ενδιαφέροντος και ενθουσιασμού από μέρους του.
- Εμφανείς ιδιαιτερότητες του χαρακτήρα του ενδιαφερόμενου, όπως νευρικότητα, επιθετικότητα, προσποίηση, αποφυγή κριτικής κτλ.
- Αποδοκιμασία των προηγούμενων εργοδοτών ή συναδέλφων του.
- Έλλειψη προσοχής προς τους ανθρώπους με τους οποίους συζητά (π.χ. δεν τους κοιτά στα μάτια).*

* Τα στοιχεία αντλήθηκαν από το σχετικό φυλλάδιο του Γραφείου Διασύνδεσης του Α.Π.Θ.

Δραματοποίηση

Διαλέξτε τη μια από τις δυο ασκήσεις που ακολουθούν και παρουσιάστε την στην τάξη αυτοσχεδιάζοντας.

1 Δύο μαθητές υποδύονται τους ρόλους ενός εργοδότη που προσφέρει εργασία και ενός υποψηφίου για τη θέση. Ο εργοδότης θέλει να μάθει για ποιους λόγους ο υποψήφιος επιθυμεί να καταλάβει τη συγκεκριμένη θέση και ποια είναι τα προσόντα του.

2 Ο διευθυντής μιας μεγάλης εταιρείας φαρμάκων έχει πάρει μια ιδιαίτερα επαινετική συστατική επιστολή για κάποιον ερευνητή επιστήμονα και τον περιμένει να έρθει, για να αναλάβει υπηρεσία. Εμφανίζεται όμως ένας φοιτητής της Ιατρικής που φιλοδοξεί να προσληφθεί ως ιατρικός επισκέπτης στην εταιρεία. Δημιουργείται έτσι σύγχυση σχετικά με την ταυτότητα των δύο υποψηφίων.

Θέματα για συζήτηση και έκφραση-έκθεση

(σχετικά με το χαρακτηρισμό ατόμου, τις στερεότυπες αντιλήψεις, το φυλετικό και κοινωνικό ρατσισμό)

Είδαμε ότι πολύ συχνά σε διάφορες περιστάσεις της καθημερινής ζωής είναι ανάγκη να περιγράψουμε τα εξωτερικά χαρακτηριστικά ενός ατόμου ή να παρουσιάσουμε κάποια στοιχεία του χαρακτήρα του (βλ. και Έκφραση – Έκθεση, τ.Α΄, **Περιγραφή**). Ο χαρακτηρισμός αυτός βέβαια γίνεται πάντα μέσα από μια ορισμένη οπτική γωνία και περιέχει ανάλογα σχόλια για το άτομο στο οποίο αναφέρεται. Έτσι, μερικές φορές, ένας χαρακτηρισμός μπορεί να είναι επιπόλαιος ή να γίνεται με προκατάληψη.

Δοκίμασε να χαρακτηρίσεις

α) ένα γνωστό σου πρόσωπο, στηρίζοντας τις παρατηρήσεις σου σε συγκεκριμένα γεγονότα της ζωής του που αποκαλύπτουν το χαρακτήρα του. (Να υποθέσεις ότι ο χαρακτηρισμός αυτός γίνεται σ' ένα φιλικό γράμμα).

β) ένα επώνυμο πρόσωπο που τα ημερολόγια ή τα απομνημονεύματά του σου προκάλεσαν ζωηρό ενδιαφέρον. (Στην περίπτωση αυτή να υποθέσεις ότι ο χαρακτηρισμός σου πρόκειται να δημοσιευτεί στο περιοδικό του σχολείου σου).

Πολλές φορές ένας επιπόλαιος χαρακτηρισμός δημιουργεί λανθασμένες εντυπώσεις για ένα άτομο και μπορεί να έχει καθοριστική σημασία για τη ζωή του. Είναι δυνατόν π.χ. να λειτουργήσει σαν "ταμπέλα" και να επηρεάσει τη συμπεριφορά των άλλων απέναντί του, και κυρίως τη συμπεριφορά του ίδιου του χαρακτηριζόμενου. Διάβασε, για παράδειγμα, το κείμενο του Γ. Ιωάννου και συζήτησε τις επιπτώσεις που έχουν τα παρατσούκλια σε ιδιαίτερα ευαίσθητα άτομα.

Τα παρατσούκλια

Συνάντησα προχτές στο δρόμο έναν παλιό συμμαθητή μου, φαλακρό πια και σχεδόν γερασμένο, που μου έκανε φριχτά παράπονα, ότι δήθεν τον βλέπω στο δρόμο και δεν τον χαιρετάω. Τον άκουσα για αρκετή ώρα σιωπηλός και μετά βιάστηκα ν' αναγνωρίσω την ενοχή μου για να τον ξεφορτωθώ μια ώρα μια ώρα αρχύτερα. Σαν χωρίσαμε, άθελά μου πήρα ν' ανασκαλεύω τα περασμένα. Το αίμα μου φούντωσε. Αυτό το τέρας που είχε το θράσος να μου κάνει και παράπονα, ήταν ένας απ' τους μεγαλύτερους διώκτες και βασανιστές μου, όταν ήμασταν μαζί στο σχολείο. Κυρίως αυτός διαλαλούσε τα απειράριθμα παρατσούκλια μου, παριστάνοντας μάλιστα, όσο μπορούσε πιο γελοία, και τον τρόπο που μιλούσα. Η αλήθεια είναι: ότι νέα παρατσούκλια δεν μου έβγαζε γιατί δεν ήταν σε θέση, έδειχνε όμως ιδιαίτερο ζήλο για τη διάδοση των ήδη γνωστών. Αυτός επίσης ο ουραγκοτάγκος ήταν που μετάφερνε τα παρατσούκλια του σχολείου στη γειτονιά μου και το αντίστροφο, κι αυτός πάλι με την παρέα του μου τα φώναζαν ακόμα και μέσα στο δρόμο, όταν πήγαινα βόλτα με τους γονείς μου. Νομίζει το χαϊβάνι πως δεν τα θυμάμαι πια ή ότι έχω ψυχή επιπόλαια σαν τη δικιά του. Ξεχνάει όμως ή συγχωρεί ποτέ ένας άνθρωπος με σώες τις φρένες τα βασανιστήρια που του κάνανε; Πώς λοιπόν να ξεχάσω κι εγώ αυτά που τράβηξα απ' την πρώτη ακόμα τάξη του δημοτικού σχολείου;

Πρώτα πρώτα το άλλο, το παλιό μου επίθετο, ήταν ένα αστείο παρατσούκλι. Και δεν ήταν ανάγκη να το πουν οι άλλοι, έπρεπε κάθε τόσο να το δηλώνω μοναχός μου. Μικρόν ορισμένοι με ξεμονάχιαζαν και μ' έβαζαν να το επαναλαμβάνω κάνοντας πως δεν το καλάκουσαν. Πεθαίνανε κάθε φορά στα γέλια. Στο σχολείο πάλι, όσο ανέβαινα τις τάξεις, το πράγμα καταντούσε μαρτύριο. Μόλις άρχιζαν να φωνάζουν κατάλογο, σφίγγονταν η καρδιά μου, ίδρωναν τα χέρια μου και μ' έπιανε τρεμούλα. Στο μεταξύ ο καθηγητής είχε φωνάξει δυο τρεις φορές το επίθετό μου, ώσπου ν' ακούσει το άψυχο παρών που έβγαζα, μέσα σε μια τάξη σκασμένη κιόλας στα γέλια. Κάποτε ένας απαίσιος καθηγητής της μουσικής, μεγάλος σπάρος, διέκοψε τον κατάλογο, με πρόσταξε να σηκωθώ, και μου έκανε στριμμένα: "Γιατί δε φωνάζεις δυνατά, ρε μπούφε;" Αυτό ήθελαν κι οι άλλοι, τους πετούσε νέα τροφή. Για μεγάλο διάστημα, εκτός από πολλά άλλα, ήμουν και ο "μπούφος" της τάξεως. Οι κακοηθέστεροι προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να το κάνουν γνωστό σ' ολόκληρο το γυμνάσιο. Επεδίωκαν μάλιστα να διηγούνται το περιστατικό, ενώ βρισκόμουν κάπως κοντά στην παρέα τους για να τ' ακούω κι εγώ και να σκάω […].

Όταν όμως παίχτηκε κάποτε στο θέατρο μια οπερέτα με τίτλο "Οικογένεια Βατραχιάν" και γέμισαν οι τοίχοι αφίσες, ολόκληρο το σόι μου έπεσε άρρωστο. Κανένας τους δεν ήθελε να βγει στο δρόμο. Εγώ σχεδόν το χάρηκα γιατί επιτέλους τους έβλεπα κι αυτούς να υποφέρουν από τ'

όνομά μας. Ευτυχώς όμως που έτυχε να είναι καλοκαίρι γιατί αλλιώς εγώ κυρίως επρόκειτο να τραβήξω τα μαρτύρια των εβραίων στο σχολείο. Και τώρα καμιά φορά ακούω στο ραδιόφωνο την οπερέτα αυτή, που είναι πράγματι πολύ αστεία. Καρφί όμως δε μου καίγεται. Ακόμα κι επίτηδες να μας το κάνουν, διόλου δε μ' ενδιαφέρει. Μακάρι να μπορούσαν να την παίζουν μέρα νύχτα για να ευφραίνομαι.

Το ευτύχημα ήταν πως το γυμνάσιο βρίσκονταν σε άλλη περιφέρεια απ' το δημοτικό που είχα βγάλει κι έτσι στα παρατσούκλια του γυμνασίου δεν προστέθηκαν κι εκείνα του δημοτικού. Γιατί εκεί πια ήταν που μου είχαν ζεματίσει την ψυχή. Η δασκάλα μας, μια ανεκδιήγητη γκεργκέφω, μόλις με είδε ζαρωμένον στο θρανίο παρατήρησε: "εσύ παιδί μου, κάνεις σαν σκαντζόχοιρος". Όλα τα παιδιά γέλασαν κι απ' το πρώτο κιόλας διάλειμμα άρχισαν να μου το φωνάζουν. Η δασκάλα κατευχαριστημένη το επανέλαβε και τη δεύτερη ώρα. Στην αρχή όλοι μου φώναζαν το παρατσούκλι κοροϊδευτικά. Κατόπι, αντί να το ξεχάσουν, το συνήθισαν, και το' λεγαν χωρίς ιδιαίτερη κακία, σαν ένα οποιοδήποτε όνομα. Εγώ όμως αδύνατο να το συνηθίσω, κάθε μέρα με πλήγωνε πιο βαθιά. Ιδίως, όταν παίζαμε ποδόσφαιρο κι ήθελαν να τους δώσω πάσσα, τότε το "Σκαντζόχοιρε, Σκαντζόχοιρε" αντηχούσε σ' όλους τους τόνους.

Άρχισα να μην παίζω με κανέναν. Έπαιζα μόνος μου στην αυλή μας διάφορα δικά μου παιχνίδια. Έβρισκα δυο φωλιές μερμήγκια διαφορετικά σε χρώμα και μέγεθος. Επειδή ήμουν πολύ ξανθός, ήθελα η μια φωλιά να 'χει ξανθά μερμήγκια. Η άλλη είχε μελαχρινά και μεγάλα ευκίνητα πόδια. Δεν ήταν δύσκολο να βρεθούν. Έπαιρνα τότε ένα απ' τα ξανθά, που ήταν πιο αδύναμα, και το 'ριχνα μέσα στην τρύπα της φωλιάς, εκεί όπου έβραζαν τα μαύρα μερμήγκια. Αυτά έζωναν αμέσως το ξανθό, το δάγκωναν από παντού, το τραβολογούσαν, και τελικά, μέσα σ' ένα συνωστισμό, το 'σερναν μισοπεθαμένο στη φωλιά τους. "Πάει ο σκαντζόχοιρος", έλεγα πικραμένος […].

Τα βράδυα, συνήθως την ώρα που τρώγαμε, περνούσαν παρέες παρέες τα παιδιά κάτω απ' το σπίτι και ούρλιαζαν στα σκοτεινά τα διάφο-

Rolling Stones, οι "γερόλυκοι" της rock.

ρα παρατσούκλια μου. Μέχρι τραγούδια μου είχαν βγάλει. Μόνο εγώ τα άκουγα, οι δικοί μου χαμπάρι δεν είχαν. Μ' έπιανε τότε σφίξιμο στο στομάχι, χλώμιαζα, κι αφήνοντας το φαγητό στη μέση έτρεχα να κοιμηθώ ή μάλλον να κρυφτώ κάτω απ' τα στρωσίδια […].

Ήρθε όμως μέρα, που το κακό στο σχολείο παράγινε. Δίπλα μου στο θρανίο καθόταν ένα παιδί, που του είχα ιδιαίτερη αδυναμία. Δε θυμάμαι πια τ' όνομά του· θυμάμαι όμως που φορούσε ναυτικά, παιδικά ρούχα της μόδας τότε. Ένα πρωί στο διάλειμμα η δασκάλα με κάλεσε στο γραφείο. Μέσα περίμενε μια άγνωστή μου κλαμένη γυναίκα, που μόλις μπήκα μ' αγκάλιασε και με φιλούσε. Κατόπι μου εξήγησε, πως ο φίλος μου, λίγο προτού ξεψυχήσει, παραμιλούσε κι έλεγε συνεχώς τ' όνομά μου. Πάλι καλά που δεν έλεγε κι αυτός το παρατσούκλι μου –όλα να τα περιμένεις.

Στα σαράντα του, η φρικαλέα εκείνη δασκάλα φρόντισε να διορθώσει κάπως τα πράγματα. Είχαν στείλει στο σχολείο φακελάκια με κόλυβα και γλυκά παξιμάδια. Η κυρία μας, αφού φόρεσε τελετουργικά κάτι μαύρα μανικέτια απ' τον καρπό ως τον αγκώνα για να μη λερωθεί, είπε μελιστάλαχτα: "Ο σκαντζόχοιρος θα πάρει από δύο γιατί ήταν φίλος του". Το χτύπημα ήταν αβάσταχτο. Σηκώθηκα κι έφυγα κλαίγοντας πικρά. Έπεσα στο σπίτι με πυρετό. Δεν ήθελα να ξαναπάω σχολείο ούτε να βγω έξω. Μάταια προσπαθούσαν να με πείσουν ότι παραπονέθηκαν στη δασκάλα, που φυσικά όχι μόνο τ' αρνήθηκε όλα, μα δήλωσε πως μ' αγαπούσε ιδιαίτερα.

Τις επόμενες μέρες δεν μ' έστειλαν σχολείο. Η μάνα μου κάθε πρωί μου φορούσε τα καλά μου, μου 'βαζε ένα καπέλο, και μ' έστελνε στο γειτονικό Σέιχ-Σου […].

Αυτό σαν να με γιάτρεψε κάπως. Την άλλη χρονιά με γράψανε σ' άλλο σχολείο.

Τώρα πια ούτε οι πιο κακόγλωσσοι και φαρμακεροί φίλοι και συνάδελφοί μου τολμούν να μου βγάλουν παρατσούκλι. Το πράγμα σχεδόν με στεναχωρεί. Φαίνεται πως με το πέρασμα του χρόνου η φωνή μου, η μορφή μου, η σκέψη μου, το βάδισμά μου, πήραν επιτέλους να μου ταιριάζουν, ίσως και να διορθώθηκαν, ενώ πρώτα ήταν ίσως πρόωρα και παράταιρα επάνω μου. Με τους περισσότερους όμως απ' αυτούς συμβαίνει τ' αντίθετο. Βέβαια, θα έχει παίξει κάποιο ρόλο και το γεγονός πως έχω γίνει εγώ ο ίδιος άσσος στο να κολλώ παρατσούκλια και κάμποσα που έστειλα συστημένα κάποτε σε ορισμένους απόκοτους και γελοίους τους ζεμάτισαν τόσο, που δεν ξανάβγαλαν άχνα. Κρίμα που δεν ανακάλυψα τη μέθοδο αυτή πιο μπροστά.

Όπως όμως κι αν έχει το πράγμα, τώρα καταλαβαίνω πόσο μαρτύρησα κάποτε απ' το τίποτε και πόση επίδραση είχαν πάνω σ' όλη μου τη ζωή εκείνα τα παρατσούκλια.

(Γ. Ιωάννου, Η Σαρκοφάγος, Πεζογραφήματα,
εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1982, σελ. 35-40)

Ένιωσες ποτέ ανεπιθύμητος σε μια ομάδα ή σε μια συντροφιά ανθρώπων, μόνο και μόνο επειδή σε διέκρινε κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό; Πώς αντέδρασες; Έφτασες ποτέ σε λανθασμένο συμπέρασμα για κάποιον, επειδή τον έκρινες μόνο από την εμφάνισή του;

Ποιοι λόγοι μάς οδηγούν σε στερεότυπες αντιλήψεις και πώς μπορούμε να αντισταθούμε σ' αυτές; Να συγκεντρώσετε και άλλα παραδείγματα και να ελέγξετε σε ποιο βαθμό είστε δέσμιοι αυτών των στερεότυπων αντιλήψεων.

"Τα στερεότυπα είναι σταθερές, ταξινομημένες αντιλήψεις που συνήθως οφείλονται σε ελλιπή πληροφόρηση σχετικά με χαρακτηριστικά τα οποία αποδίδονται στα μέλη μιας ομάδας (π.χ. έθνους, επαγγελματικής τάξης, κατοίκων μιας πόλης/χωριού κτλ.). Τα στερεότυπα τα μαθαίνουμε ή τα εσωτερικεύουμε αυθόρμητα, ασυνείδητα από το άμεσο περιβάλλον που ζούμε. Με βάση τις στερεότυπες αυτές αντιλήψεις αξιολογούμε συνήθως πολύ απλά και αβασάνιστα τις άμεσες παραστάσεις και εμπειρίες που έχουμε. Έτσι τείνουμε να έχουμε μία προκαθορισμένη –στερεότυπη γνώμη και κρίση για το ρόλο και τη στάση των μελών άλλων ομάδων και να εξιδανικεύουμε τα πρότυπα, τους τρόπους συμπεριφοράς και ζωής της δικής μας ομάδας, π.χ. λέμε "οι βόρειοι είναι ψυχροί", "οι γυναίκες έχουν ορισμένους ρόλους διαφορετικούς από εκείνους των ανδρών".

(Αναλυτικό πρόγραμμα για την εφαρμογή του ΣΕΠ στη Β' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1983, σ. 16)

Κλίμακες...

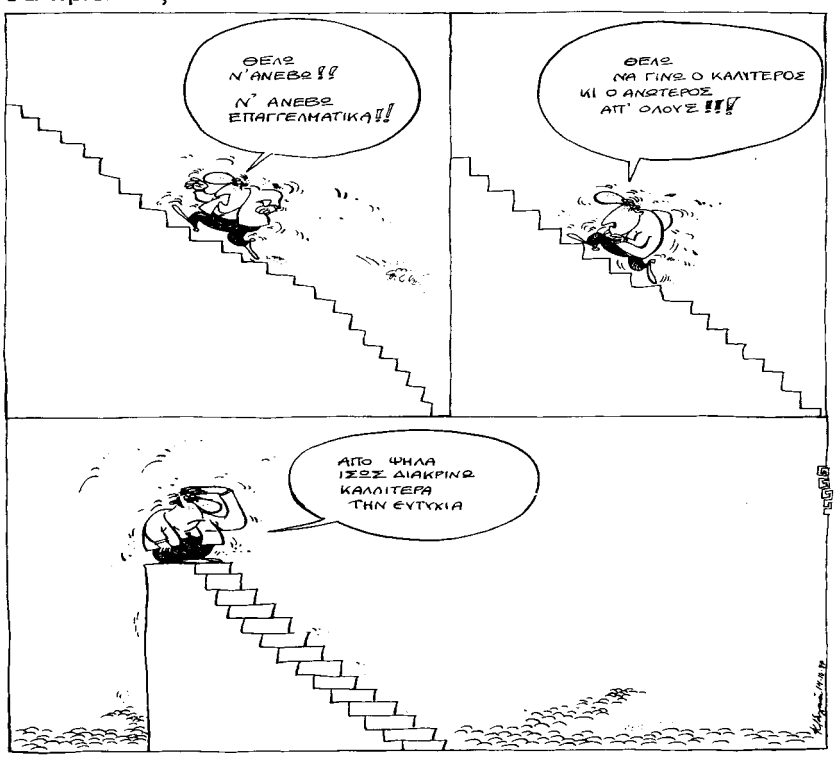

Κατερίνα Σχοινά

Σύμφωνα με τα πορίσματα μιας έρευνας, σχετικά με τις στερεότυπες αντιλήψεις που επικρατούν στην ελληνική κοινωνία για τα δύο φύλα, η γυναίκα θεωρείται: *"περίεργη, σπάταλη, φλύαρη, πεισματάρα, γκρινιάρα..."*, ενώ στον άνδρα αποδίδονται κυρίως θετικές ιδιότητες: *"εργατικός, γενναίος, ψύχραιμος, φιλότιμος κτλ."*

Στην ερώτηση *"τι είναι μια σωστή γυναίκα"*, το 64% απάντησε *"η καλή νοικοκυρά"* και ακολουθούν, με ποσοστό 26% χαρακτηρισμοί: *"η όμορφη, η κοκέτα"*, *"η τίμια"*, *"ηθική"*, *"σοβαρή"*, *"αξιοπρεπής"*, *"σεμνή"*. Στην ανάλογη ερώτηση για τον άνδρα, τα ποσοστά ήταν: 43% *"ο καλός οικογενειάρχης"* και 41% *"ο ειλικρινής, ο έντιμος, ο λογικός κτλ."*. Άλλες απαντήσεις παρουσίασαν τη μητέρα και την αδελφή ως άτομα *"χρήσιμα"*, γιατί προσφέρουν υπηρεσίες στην οικογένεια, ενώ τον πατέρα και τον αδελφό ως *"στηρίγματα και προστάτες"*.

Έρευνα

Να συζητήσετε τα πορίσματα της παραπάνω έρευνας που πραγματοποιήθηκε πριν από είκοσι χρόνια περίπου.

Οργανώστε και σεις μια έρευνα για το ίδιο θέμα. Συγκεντρώστε στοιχεία με τη βοήθεια ενός ερωτηματολογίου που θα το υποβάλετε στους κατοίκους της περιοχής σας. Αντλήστε επίσης πληροφορίες για τις αλλαγές που έχουν γίνει στο νομικό καθεστώς, σχετικά με την εξίσωση των δύο φύλων, από ειδικούς επιστήμονες και γυναικείες οργανώσεις. Τα πορίσματα της έρευνάς σας θα δείξουν αν, και σε ποιο βαθμό, έχουν διαφοροποιηθεί οι στερεότυπες αντιλήψεις σχετικά με τους ρόλους των δύο φύλων.

Τι τρόπο συμπεριφοράς περιμένουν ή δεν περιμένουν, ανάλογα με το φύλο σου, οι άλλοι από σένα, και σε ποιο βαθμό αυτές οι προσδοκίες των άλλων επηρεάζουν τη δική σου στάση;

Με βάση τα κείμενα (1) και (2) που σχολιάζουν το ρατσισμό (φυλετικό-κοινωνικό), να συζητήσετε τα θέματα α και β:

α. Αν δέχεστε ότι ο ρατσισμός είναι μια στάση και μια θεωρία πολύ παλιά, να αναφέρετε συγκεκριμένα ιστορικά παραδείγματα και να εξετάσετε πώς συνδέεται σε κάθε περίπτωση η εμφάνισή του (ρατσισμού) με τις οικονομικές πολιτικές και πολιτιστικές συνθήκες της εποχής.

β. Να αναφέρετε παραδείγματα κοινωνικού ρατσισμού και να αναζητήσετε τις αιτίες που τον προκαλούν σε κάθε περίπτωση. Αναρωτηθείτε για ποιους λόγους είμαστε συνήθως αδρανείς και αδιάφοροι στις περιπτώσεις αυτές, ενώ γνωρίζουμε ότι με τη στάση μας προσβάλλουμε μερικές φορές την ανθρώπινη προσωπικότητα.

1

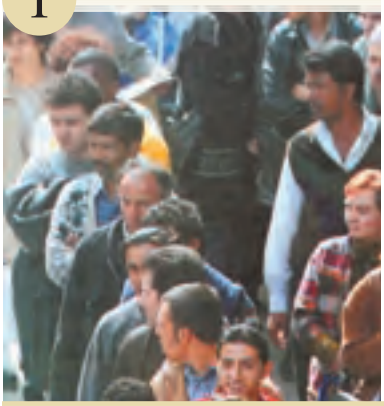

"Δεν θα απομακρύνουμε τον κίνδυνο της ρατσιστικής μόλυνσης, αν δεν αναγνωρίσουμε την αυτονομία και τον πλούτο της διαφορετικότητας εκείνου που στο δρόμο μας φαίνεται ξένος. […] Σίγουρα, το να σκεφτόμαστε έτσι σημαίνει πως συνειδητοποιούμε ότι υπερασπιζόμενοι το δικαίωμα αυτών των "ξένων", υπερασπιζόμαστε καλύτερα και διευρύνουμε τα δικαιώματα των "ιθαγενών". Και διευρύνουμε την ακτίνα των δικών μας δυνατοτήτων για ανθρώπινη και κοινωνική επικοινωνία".

(Πιέτρο Ινγκράο)

2

...ως γνωστόν

Αρχή όλων των διακρίσεων οι γενικές κρίσεις. Όλοι οι "Α" είναι "Β" –να το αξίωμα κάθε ρατσισμού. Δεν θα ξεχάσω τη φράση που διάβασα σε μια τηλεοπτική κριτική (γραμμένη από άνθρωπο καλλιεργημένο και ευαίσθητο!) που ειρωνευόταν (και καταδίκαζε) έναν ολόκληρο λαό: "Η αθωότης αυτού του πάναγνου, ως γνωστόν, γερμανικού λαού με τα αγνά ήθη και την αγνή παιδική καρδιά". Όλη η κριτική ήταν σκέτος ρατσισμός! Σίγουρα μη συνειδητός. Ο καθένας μπορεί να παρασυρθεί από ένα –δικαιολογημένο ή όχι– συναίσθημα. Και να φτάσει ξαφνικά στο "ως γνωστόν".

Ως γνωστόν, όλοι οι Γερμανοί είναι τέρατα, οι Εβραίοι εκμεταλλευτές, οι Αμερικανοί ρατσιστές.

Κάποιος θα πρέπει να μας εξηγήσει πως είμαστε όλοι ίδιοι. Σε κάθε κοινωνία τα φαινόμενα της διάκρισης και της διαίρεσης ενδημούν και οι διαφορές (αν υπάρχουν) είναι στα προβλήματα. Βέβαια εμείς είμαστε υπερήφανοι που δεν έχουμε απαρτχάιντ. Όμως δεν έχουμε και νέγρους… Και οι άλλοι Ευρωπαίοι (Γάλλοι, Ελβετοί, Ολλανδοί) ήταν

ΣΤΑΘΗΣ

περήφανοι για την ανεκτικότητα και τον φιλελευθερισμό τους… μέχρι που γέμισαν έγχρωμους και μη, εργάτες και πρόσφυγες. […].

Κι αν νομίζετε πως η έλλειψη νέγρων μας εμποδίζει να εκδηλώνουμε τον αυθόρμητο ρατσισμό μας, κάνετε πολύ λάθος. Έχουμε άπειρους τρόπους να διαιρούμε τους ανθρώπους σε κατηγορίες. Από την καταγωγή τους μέχρι το επάγγελμά τους […].

Λες και διαλέγει κανείς πάντα, με ποιο τρόπο θα βγάλει το ψωμί του! Και υπάρχουν και χειρότερα. Για σκεφτείτε τον σκουπιδιάρη, τον πεθαμενατζή, τον εκκενωτή βόθρων; Ενώ γιατρός… δικηγόρος… μηχανικός… Όλη η Ελλάδα αγωνίζεται να μπει στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, για να αποφύγει το στίγμα του μουντζούρη και του μάστορα. Αν δεν είναι αυτή διάκριση, ποια είναι; […].

Λοιπόν ας αφήσουμε τους φαρισαϊσμούς, ας σταματήσουμε να λέμε: "Ευχαριστώ σοι ότι ουκ ειμί ώσπερ οι λοιποί των ανθρώπων…" κι ας αναζητήσουμε βαθύτερα μέσα μας τις ρίζες του ρατσισμού –γιατί υπάρχουν, σε όλους μας. Χρειάζεται συνειδητός και συνεχής αγώνας, έντιμη αυτοανάλυση και παραδοχή των ημαρτημένων, για να πολεμήσουμε αποτελεσματικά αυτή τη φοβερή κοινωνική μάστιγα, που δηλητηριάζει όχι μόνο τη ζωή στη Νότιο Αφρική –αλλά και εδώ, σε μας, στην Ελλάδα, κάθε μέρα.

– *Θα παντρεύατε την κόρη σας με ένα τσιγγάνο; Σίγουρα! (Μόνο που δεν έχετε κόρη –ε;).*
– *Δεν νομίζετε πως οι Εβραίοι είναι λιγάκι παραδόπιστοι; Λέτε συχνά ποντιακά ανέκδοτα; Δεν συμφωνείτε πως οι Γερμανοί ρέπουν προς τον ολοκληρωτισμό (Ε, η γερμανική πειθαρχία!). Και οι Τούρκοι, εδώ που τα λέμε, δεν είναι λίγο μπουνταλάδες; Ως γνωστόν δε… οι Άραβες…*

Όσο για τους Έλληνες –δεν είναι ένας περήφανος φιλελεύθερος, και ξύπνιος λαός; (Να και ο ανάποδος ρατσισμός!). Ε, λοιπόν, αρχίστε να ξηλώνετε προκαταλήψεις και προλήψεις.

(Νικ. Δήμου,
από τον ημερήσιο Τύπο)

Οργάνωση του λόγου

Ι. Παράγραφος. Ανάπτυξη με σύγκριση και αντίθεση

Διάβασε τη διπλανή παράγραφο και φρόντισε να επισημάνεις:
α) τη θεματική περίοδο,
β) τις λεπτομέρειες/σχόλια και
γ) την πρόταση κατακλείδα.

Χαρακτηρολογικά οι άνθρωποι μπορούν να μοιραστούν σε δύο κατηγορίες: στους "ανθρώπους του ναι" και τους "ανθρώπους του όχι". Οι πρώτοι, όταν προκαλούνται να εκδηλωθούν (με μιαν απάντηση, κίνηση ή προσφορά, με τη στάση τους απέναντι σ' ένα αίτημα ή σ' ένα αντιλεγόμενο θέμα), αυθόρμητα συμπεριφέρονται θετικά, έστω και αν αργότερα, άμα καλοσκεφτούν και ζυγίσουν πιο ψύχραιμα τα δεδομένα, νικηθούν από τις αμφιβολίες (τις θεωρητικές) ή τις δυσκολίες (τις πρακτικές) και αναθεωρήσουν την αρχική τους τοποθέτηση. Το "ναι" έρχεται εύκολα και τις περισσότερες φορές στο στόμα τους: "ω, βέβαια γίνεται", "μάλιστα, δεν αποκλείεται", "δε σας υπόσχομαι, αλλά θα προσπαθήσω", "θα το ξαναδώ, ελπίζω να το πετύχω", "συμφωνώ, έχει και αυτή η άποψη την αλήθεια της" κ.ο.κ. Αντίθετα, οι άνθρωποι της άλλης κατηγορίας αρχίζουν πάντα με το "όχι", η άρνηση είναι κατά κανόνα η πρώτη αντίδρασή τους , ακόμα και όταν έπειτα από ψυχραιμότερη κρίση ή επιγενέστερη συμπάθεια φανούν υποχωρητικοί. Αυτοί ξεκινούν αρνητικά: "αδύνατον, δε γίνεται", "αποκλείεται, μην το συζητείτε", "έχω την εντελώς αντίθετη γνώμη", "μη ματαιοπονείτε, χαμένος ο κόπος", "δεν είναι πολλές οι αλήθειες, αλλά μία" κ.ο.κ. Νομίζει κανείς ότι, στην κάθε περίπτωση, έχει να κάμει με ένα εντελώς διαφορετικό ψυχικό κλίμα. Εκεί αιθρία, ανοιχτός ορίζοντας, κάτι το μαλακό και το λείο. Εδώ συννεφιά, κλεισούρα, κάτι το σκληρό και το τραχύ.

(Ε. Παπανούτσου, Η κρίση του πολιτισμού μας, Μαλακοί και σκληροί χαρακτήρες, εκδ. Φιλιππότη, Αθήνα, 1979, σ. 231)

Ποιο είναι το περιεχόμενο και ποιο το θεματικό κέντρο της παραγράφου που διάβασες;

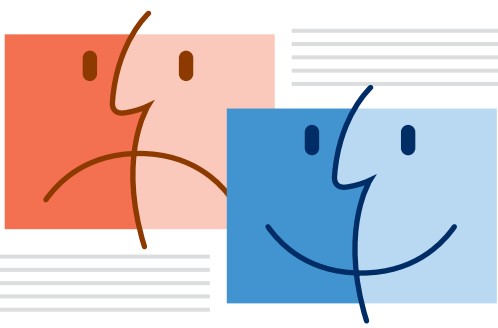

Το παρακάτω διάγραμμα δείχνει πώς οικονομείται το υλικό της παραγράφου.

1

Στη θεματική περίοδο παρουσιάζεται επιγραμματικά το θέμα

A

Αναφέρονται με διαίρεση και με αντίθεση οι άνθρωποι του «ναι» και οι άνθρωποι του «όχι» → *Χαρακτηρολογικά οι άνθρωποι μπορούν να μοιραστούν σε δύο κατηγορίες: στους ανθρώπους του «ναι» και τους ανθρώπους του «όχι»*

B

2

Στις λεπτομέρειες σχόλια

α) στο πρώτο μέλος: όλα μαζί τα γνωρίσματα των ανθρώπων του «ναι» αναφέρονται με σύγκριση και αντίθεση αναλυτικά

Οι πρώτοι *όταν προκαλούνται να εκδηλωθούν (με μιαν απάντηση ή προσφορά, με τη στάση τους απέναντι σ' ένα αίτημα ή σ' ένα αμφιλεγόμενο θέμα), αυθόρμητα συμπεριφέρονται θετικά, έστω και αν αργότερα, άμα καλοσκεφτούν και ζυγίσουν πιο ψύχραιμα τα δεδομένα, νικηθούν από τις αμφιβολίες (τις θεωρητικές) ή τις δυσκολίες (τις πρακτικές) και αναθεωρήσουν την αρχική τους τοποθέτηση. Το «ναι» έρχεται εύκολα και τις περισσότερες φορές στο στόμα τους: «ω, βέβαια γίνεται», «μάλιστα, δεν αποκλείεται», «δε σας υπόσχομαι, αλλά θα προσπαθήσω», «θα το ξαναδώ, ελπίζω να το πετύχω», «συμφωνώ, έχει και αυτή η άποψη την αλήθεια της» κ.ο.κ.*

β) στο δεύτερο μέλος: όλα μαζί τα γνωρίσματα των ανθρώπων του «όχι»

Αντίθετα οι άνθρωποι της άλλης κατηγορίας *αρχίζουν πάντα με το «όχι», η άρνηση είναι κατά κανόνα η πρώτη αντίδρασή τους, ακόμα και όταν, έπειτα από ψυχραιμότερη κρίση ή επιγενέστερη συμπάθεια, φανούν υποχωρητικοί. Αυτοί ξεκινούν αρνητικά: «αδύνατον, δε γίνεται», «αποκλείεται, μην το συζητείτε», «έχω την εντελώς αντίθετη γνώμη», «μη ματαιοπονείτε, χαμένος κόπος», «δεν είναι πολλές οι αλήθειες, αλλά μία» κ.ο.κ.*

Γ

3

Στην περίοδο - κατακλείδα

Συνοψίζονται τα κύρια χαρακτηριστικά των ανθρώπων του «ναι» και του «όχι»

Νομίζει κανείς ότι, στην κάθε περίπτωση, έχει να κάμει με ένα εντελώς διαφορετικό ψυχικό κλίμα. Εκεί αιθρία, ανοιχτός ορίζοντας, κάτι το μαλακό και λείο. Εδώ συννεφιά, κλεισούρα, κάτι το σκληρό και το τραχύ.

Μελέτησε προσεκτικά το διάγραμμα και αναζήτησε:

1. Στη **θεματική περίοδο,** τις λέξεις-κλειδιά που δηλώνουν:
   – τη διαιρετέα έννοια (την έννοια που πρέπει να διαιρεθεί)·
   – τη διαιρετική βάση (την έννοια που θα αποτελέσει το κριτήριο της διαίρεσης)·
   – το πηλίκο της διαίρεσης (τις έννοιες που θα προκύψουν από τη διαίρεση).

2. Στις **λεπτομέρειες/σχόλια:**
   α) τις μεταβατικές λέξεις ή φράσεις που μεταβιβάζουν:
   – από τη θεματική πρόταση στο πρώτο μέλος των λεπτομερειών/σχολίων·
   – από τη θεματική πρόταση στο δεύτερο μέλος των λεπτομερειών/σχολίων·
   – από το πρώτο στο δεύτερο μέλος των λεπτομερειών/σχολίων·
   β) τις λέξεις ή φράσεις κλειδιά που υπογραμμίζουν στο πρώτο και στο δεύτερο μέλος των λεπτομερειών τα κύρια γνωρίσματα των ανθρώπων του “ναι” και των ανθρώπων του “όχι” αντίστοιχα·
   γ) τις λέξεις ή φράσεις κλειδιά που αντιθέτουν το πρώτο με το δεύτερο μέλος των λεπτομερειών/σχολίων.

3. Στην περίοδο-κατακλείδα τις λέξεις κλειδιά που αποκρυσταλλώνουν και αντιθέτουν τα γνωρίσματα των ανθρώπων του “ναι” και του “όχι”:

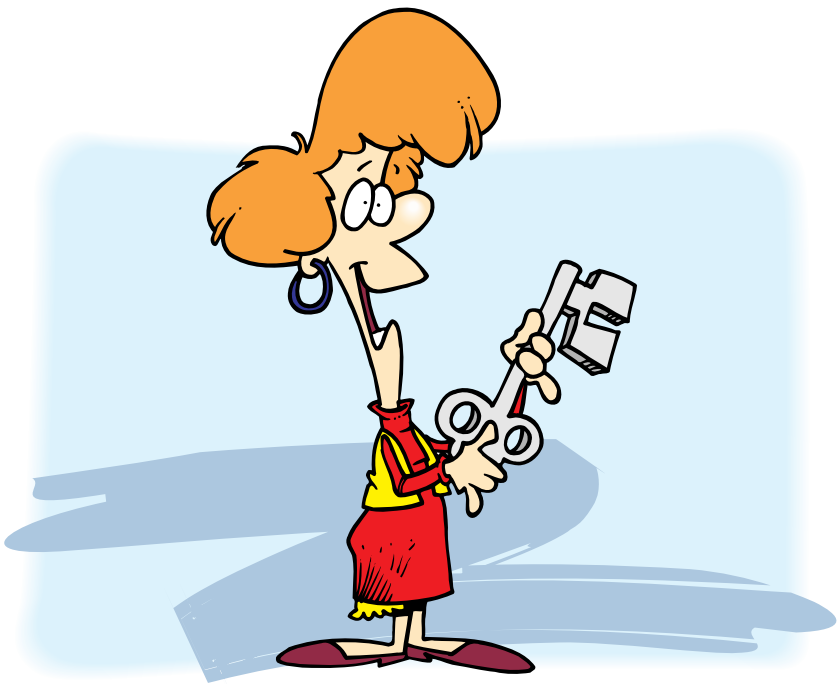

Διάβασε τις παραγράφους που ακολουθούν και εντόπισε σε καθεμιά τη θεματική περίοδο, τις λεπτομέρειες / σχόλια και την περίοδο - κατακλείδα, εφόσον υπάρχει:

Αυτό είναι σε αδρές γραμμές το κύριο γνώρισμα των δύο τύπων. Συνοδεύεται όμως από πολλά άλλα, συναφή, που χαρακτηρίζουν την ψυχική μορφή του καθενός και είναι πάλι αντίθετα μεταξύ των. Λ. χ. "οι άνθρωποι του ναι" είναι καταδεχτικοί, φιλόξενοι, πρόθυμοι να εξυπηρετούν τους γνωρίμους των. Κοινωνικοί και ευχάριστοι στη συντροφιά. Προσαρμόζονται εύκολα στις περιστάσεις, δεν παίρνουν κατάκαρδα τις αντιξοότητες της ζωής. Είναι εύκαμπτοι στις σκέψεις τους, διαλλακτικοί. Έχουν πολλά και ποικίλα ενδιαφέροντα, γνώσεις εγκυκλοπαιδικές σε μεγάλη έκταση, όχι και σε αντίστοιχο βάθος. Για την ψυχαγωγία τους προτιμούν τα εντυπωσιακά θεάματα, τις πυκνές κοινωνικές σχέσεις, τον πολύ κόσμο. Αντίθετα, "οι άνθρωποι του όχι" είναι δυσπρόσιτοι, κλειστοί, απρόθυμοι να προσφέρουν τη βοήθειά τους σε όσους τη ζητούν. Όχι ευχάριστοι στη συντροφιά, γιατί ή στέκονται σε απόσταση και σωπαίνουν ή μονολογούν. Δύσκολα αναπροσαρμόζονται, όταν αλλάζουν απότομα οι συνθήκες της ζωής, και πληγώνονται βαθιά από τις ατυχίες. Έχουν ακαμψία στη σκέψη, δεν ανέχονται αντιρρήσεις, μένουν αμετακίνητοι στις ιδέες τους. Τα ενδιαφέροντά τους είναι περιορισμένα, ρέπουν στη μονομέρεια, αλλά είναι πάντα καλύτερα από τους άλλους πληροφορημένοι στο θέμα που τους συγκινεί. Η πολυκοσμία τους ενοχλεί, λίγες αλλά στενές είναι οι φιλικές τους σχέσεις. Για την ψυχαγωγία τους προτιμούν τα μοναχικά από τα δημόσια ακροάματα και θεάματα.

Η ιδιορρυθμία καθεμιάς από τις δύο αυτές χαρακτηρολογικές κατηγορίες θα φανεί καθαρότερα, όταν τις συγκρίνουμε με μέτρο την ψυχική ένταση των βιωμάτων τους. Οι "άνθρωποι του ναι" αισθάνονται και σκέπτονται ζωηρά, αλλά όχι σε υψηλή ψυχική θερμοκρασία. Οι μεταπτώσεις τους είναι συχνές, πάντοτε όμως σε περιορισμένη κλίμακα· ούτε πολύ "πάνω" ούτε πολύ "κάτω" από το μέσο επίπεδο. Δεν "παθαίνονται" δηλαδή για μια ιδέα, έναν πόθο, μια ορμή. Δε δίνονται ολόκληροι σ' ένα πρόγραμμα ζωής, σε μια φιλοδοξία, σε μια πίστη. Εύκολα μετακινούνται από μια συναισθηματική κατάσταση ή από μια ιδεολογική γραμμή σε άλλη, γιατί με όλες συνδέονται χαλαρά, επιπόλαια. Το αντίθετο συμβαίνει στους "ανθρώπους του όχι". Το "πάθος", κατά το πλατύ νόημα της λέξης, δεσπόζει στην εσωτερική τους ζωή. Αργούν να στρατευθούν σε μια θρησκευτική ή φιλοσοφική ιδεολογία, σε μια πολιτική παράταξη ή και σε μια επαγγελματική επιδίωξη· όταν όμως κερδηθούν, υπερθερμαίνονται ψυχικά και αφοσιώνονται στο έργο που αναλαμβάνουν, ανυποχώρητοι. Για τούτο και όταν διαψευσθούν στις προσδοκίες τους, το πλήγμα το αισθάνονται ως προδοσία και με το ίδιο πάθος που υπεράσπιζαν πριν τη στάση τους, τώρα την αποκηρύττουν και την πολεμούν. Η κρίση που περνούν την ώρα εκείνη μοιάζει με σεισμό που αναποδογυρίζει τα στρώματα της ψυχής τους. Σπάνιες βέβαια είναι στους χαρακτήρες αυτού του τύπου οι μεταπτώσεις· όταν όμως έρχονται, γίνονται σε αναπτυγμένη κλίμακα –η ίδια ένταση στους θετικούς βαθμούς όπως και στους αρνητικούς.

(Ε. Παπανούτσος, ό.π., σελ. 231-232)

Ανάλυσε δομικά (θεματική περίοδος, λεπτομέρειες-σχόλια, κατακλείδα) την παράγραφο της διπλανής στήλης και σημείωσε σε τι μοιάζει με τις προηγούμενες και σε τι διαφέρει από αυτές ως προς το συγκριτικό/αντιθετικό τρόπο με τον οποίο είναι οργανωμένο το υλικό της.

Ένα χάσμα χωρίζει το Σωκράτη από τους σοφιστάς. Ο Σωκράτης ζήτησε τη μία και καθολική έννοια, τη μία και καθολική αλήθεια, ενώ οι σοφισταί υποστήριζαν τις πολλές γνώμες για το ίδιο πράγμα. Επίσης και στον τρόπο της ζωής υπάρχει ριζική αντίθεση μεταξύ σοφιστών και Σωκράτους. Οι σοφισταί ήταν έμποροι γνώσεων, ενώ ο Σωκράτης υπήρξε ένας άμισθος δάσκαλος και ερευνητής της αλήθειας. Το μόνο κοινό μεταξύ των σοφιστών και του Σωκράτους ήταν ότι και αυτός και εκείνοι διαπίστωσαν ότι η παραδεδομένη μόρφωση και παιδεία δεν ήταν αρκετή για την εποχή τους.

(Ιστορ. του Ελληνικού Έθνους, τόμ. Γ2, σελ. 459)

Βοηθητικά στοιχεία. Η παράγραφος που οργανώνεται με σύγκριση/αντίθεση παίρνει συνήθως την εξής μορφή: στη θεματική περίοδο αναγνωρίζεται η ομοιότητα ή η αντίθεση που υπάρχει ανάμεσα στα συγκρινόμενα μέλη· στις λεπτομέρειες/σχόλια η παράγραφος αναπτύσσεται με σύγκριση/αντίθεση που γίνεται με δύο κυρίως τρόπους: ή παρουσιάζονται όλα τα γνωρίσματα του ενός μέλους και στη συνέχεια όλα τα γνωρίσματα του άλλου μέλους ή καταγράφονται σημείο προς σημείο οι ομοιότητες και οι διαφορές των συγκρινόμενων/αντιτιθέμενων μελών. Η περίοδος-κατακλείδα περιλαμβάνει το συμπέρασμα της σύγκρισης ή μια γενική παρατήρηση και κρίση.

Να γράψετε δύο παραγράφους χρησιμοποιώντας στην καθεμιά τον έναν από τους δύο τρόπους σύγκρισης, αφού διαλέξετε κάποιο από τα εξής θέματα:

αισιόδοξος-απαισιόδοξος,
χειρωνακτική εργασία-πνευματική εργασία,
ερασιτέχνης-επαγγελματίας.

ΙΙ. Ο ρόλος της αντίθεσης στη συνοχή του κειμένου

α) Συνοχή προτάσεων και περιόδων

Όπως γνωρίζουμε από το Συντακτικό (ΝΕΣ, σελ. 125), παρατακτικοί αντιθετικοί σύνδεσμοι ή άλλες λέξεις, σύνολα λέξεων ή επιρρήματα που χρησιμοποιούνται ως αντιθετικοί σύνδεσμοι είναι: **αλλά, μα, όμως, παρά, μόνο, ωστόσο, εντούτοις, μάλιστα, έπειτα, μολαταύτα, εξάλλου**.

Από αυτούς μερικοί, όπως: **ωστόσο, έπειτα, μολαταύτα** κ.ά. συνδέουν κανονικά μόνο **περιόδους** ή **ημιπεριόδους** (παρ. γ). Το ίδιο συμβαίνει συχνά με το σύνδεσμο **όμως** (παρ. α).

Οι αντιθετικοί σύνδεσμοι μπαίνουν στην αρχή της πρότασης.

Αλλά οι: **όμως**, **ωστόσο, εντούτοις, μάλιστα, μολαταύτα, έπειτα** μπορούν να μπουν όχι μόνο στην αρχή, αλλά και ύστερα από μια ή περισσότερες λέξεις της πρότασης ή κάποτε και στο τέλος (παρ. α, γ).

Να συμπληρώσετε τα κενά με έναν από τους συνδέσμους που είδατε παραπάνω.

1) Έχει ..... και ο αντίλογος τα δικαιώματά του.

2) ..... τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά όσο φαίνονται.

3) ....., εάν τα αποτελέσματα της ναυμαχίας στη Σαλαμίνα απέδειξαν τη στρατιωτική σύνεση του Θεμιστοκλή, τα μετά τη ναυμαχία προβάλλουν ακόμη περισσότερο τις πολιτικές του αρετές.

4) Γενικά θα έλεγα ότι οι σύγχρονοι Έλληνες δεν έχουν ακόμα αναπτύξει τις ικανότητες της οργάνωσης και της συλλογικής δράσης που απαιτεί ο σημερινός κόσμος ..... οι ικανότητές τους είναι εξαιρετικές εκεί όπου η ατομική πρωτοβουλία μπορεί να επαρκέσει μόνη της.

5) Ο Δημοσθένης νίκησε με τη σοβαρότητα και τη μεγαλοπρέπειά του εκείνους που ζητούσαν να κάνουν επίδειξη, ... τους μορφωμένους και ικανούς αντιπάλους του, τους νίκησε με την προσεγμένη δουλειά του και τη δεξιοτεχνία του. Ο Κικέρωνας ..... που με τη μελέτη του έγινε πολυμαθής και πολύπλευρος, μας άφησε αρκετά δικά του φιλοσοφικά συγγράματα.

6) Να έρθεις εγκαίρως· ..... θ' αναγκαστώ να φύγω.

7) Ο πληθυσμός αυξάνει ραγδαία στις χώρες του τρίτου κόσμου, ... τη μεγάλη θνησιμότητα που παρατηρείται.

8) ..... τα κοινά στοιχεία που έχουν οι δύο έννοιες, ... υπάρχει μεταξύ τους μια τόσο σημαντική διαφορά.

Με λέξεις που δηλώνουν αντίθεση να συνδέσετε είτε με παράταξη (*αλλά, μα, όμως, μόνο, ωστόσο, εντούτοις, μάλιστα, έπειτα, μολαταύτα, εξάλλου*) είτε με υπόταξη (*ενώ, αν και, μολονότι*) τις ανεξάρτητες προτάσεις της διπλανής στήλης. Εννοείται βέβαια ότι η στίξη μπορεί να τροποποιηθεί.

1) Είναι ρεαλιστής. Δεν αντιλήφθηκε την κρισιμότητα της κατάστασης.
2) Μια πληθώρα από κριτικές αφιερώθηκαν στις καθιερωμένες λογοτεχνικές μορφές. Η βιογραφία μπορεί να θεωρηθεί ουσιαστικά παραμελημένη.
3) Η λογοτεχνική κριτική έδειξε κάποια περιφρόνηση για τη βιογραφία. Η ίδια η βιογραφία εξακολούθησε ν' ακμάζει.
4) Οι βιογράφοι έχουν τις καλύτερες προθέσεις. Εκμεταλλεύονται τελικά την ανθρώπινη περιέργεια.
5) Οι κατευθύνσεις της Ιστορίας και της βιογραφίας έχουν την τάση να συγκλίνουν. Είναι πολύ δύσκολο να διαχωριστούν η μία από την άλλη στο 16ο και 17ο αιώνα.
6) Στην εποχή μας δε γράφονται πια τραγωδίες. Το κοινό παρακολουθεί με ενδιαφέρον και προσοχή την κλασική τραγωδία και κατακλύζει τα θέατρα.
7) Ο ελληνικός λαός έχει κάποιο πάθος για την αλήθεια. Δεν είναι φανατικός.
8) Πέρασες δύσκολες στιγμές. Είχες και μερικές ευχάριστες.

β) Συνοχή παραγράφων με αντιθετική σύνδεση
Ανάπτυξη δύο εννοιών σε ένα ευρύτερο κείμενο

Η αντιθετική σύνδεση δε λειτουργεί μόνο ανάμεσα σε λέξεις, προτάσεις ή περιόδους μιας παραγράφου, αλλά μπορεί να λειτουργεί και ανάμεσα σε περιόδους διαφορετικών παραγράφων, ανάμεσα σε δύο παραγράφους ή ανάμεσα σε δύο ευρύτερες νοηματικές ενότητες. Για την αντιθετική σύνδεση των παραγράφων χρησιμοποιούνται συνήθως οι αντιθετικοί σύνδεσμοι που συνδέουν περιόδους (**ωστόσο**, **έπειτα**, **μολαταύτα**, **εντούτοις**, **όμως**, **μάλιστα**, **εξάλλου**) και λιγότερο συχνά αυτοί που συνδέουν κανονικά προτάσεις (**αλλά**, **μα**, **και**). Χρησιμοποιούνται ακόμη και άλλες λέξεις ή φράσεις όπως: **αντίθετα**, **σε αντίθεση**, **από την άλλη πλευρά** κ.ά. Υπάρχουν επίσης περιπτώσεις, όπου η συνοχή με αντίθεση δε γίνεται με αντιθετικές λέξεις, αλλά με αντιπαράθεση νοημάτων / εννοιών, είτε σε μία περίοδο είτε σε ολόκληρο κείμενο, όπως στο κείμενο που θα διαβάσετε παρακάτω. Για παράδειγμα πρόσεξε στην περίοδο που ακολουθεί την αντιπαράθεση εννοιών που τονίζεται μάλιστα με τη χρήση υποθετικού λόγου:

Αν η πρόοδος είναι δύναμη γονιμοποιός, γιατί προσφέρει θετικά πράγματα, ***η προοδοπληξία αποτελεί κίνδυνο,*** γιατί είναι άγονη άρνηση.

Τέλος, ορισμένοι αντιθετικοί σύνδεσμοι δε φανερώνουν πάντοτε αντίθεση, αλλά μπορεί να έχουν μια μεταβατική ή προσθετική λειτουργία. Εξυπηρετούν, δηλαδή, τη μετάβαση του λόγου σε ένα καινούριο θέμα ή προσθέτουν κάποια καινούρια στοιχεία στο ήδη γνωστό θέμα.

Να βρεις στο κείμενο της διπλανής στήλης:

α) τις νοηματικές ενότητες που συνδέονται αντιθετικά (μπορεί να είναι δύο συνεχόμενες παράγραφοι ή μια παράγραφος με περισσότερες παραγράφους που αποτελούν μία ευρύτερη νοηματική ενότητα).

β) Τα ζεύγη των εννοιών που αντιτίθενται μεταξύ τους και

γ) τις λέξεις ολόκληρου του κειμένου που, ενώ δεν είναι αντιθετικοί σύνδεσμοι, δηλώνουν την αντίθεση ανάμεσα στα ζεύγη των εννοιών π.χ. πρόοδος και συντήρηση.

Μέσα στην ιστορική πορεία του πνεύματος δύο αντίθετα ρεύματα υφαίνουν με την ορμή τους την κίνηση των ιδεών. Το ένα ωθεί ακάθεκτα προς τα εμπρός, προς κάτι ανείπωτο ακόμη, κάτι που δεν έχει άνετα σαρκωθεί στη σκέψη και στη διατύπωση, δεν έχει πραγματοποιηθεί, αλλά θέλγει σαν πυρετώδης προσμονή. Το άλλο αντιστέκεται και προσπαθεί με σύνεση και περίσκεψη να κρατήσει το με αγώνες πραγματοποιημένο, το δοκιμασμένο, τη θετική και σίγουρη κατάκτηση που λαμποκοπά σαν ώριμος καρπός.

Φυσική τάση του ανθρώπου η πρώτη. Φυσική και η δεύτερη. Ποτέ δεν αναπαύεται το πνεύμα μας σε ό,τι έγινε πάρα πολύ οικείο. Αλλά και ποτέ δε θυσιάζομε αλόγιστα ό,τι με πόνο έγινε, επί τέλους, δικό μας. Το πρώτο είναι η ακοίμητη λαχτάρα. Το δεύτερο η φρόνιμη πρόνοια. Όταν λείπει η ορμή προς το νέο, πέφτομε στην αποτελμάτωση. Όταν δε συντηρούμε το καταχτημένο, αίρεται μαζί με τη συνέχεια και κάθε παράδοση και αιωρούμαστε με τις ρίζες στον αέρα. Και τα δύο μαζί, πρόοδος και συντήρηση, συνθέτουν τη ζωή του πνεύματος, ασφαλίζουν την εσωτερική συνοχή αλλά και την αδιάκοπη ανανέωσή του.

Τη συνθέτουν ακριβώς με την αντίθεσή τους, με τη γόνιμη πάλη τους, όπως λόγος και αντίλογος συνθέτουν και προωθούν τη συζήτηση. Αυτό το νόμο με τις απέραντες εφαρμογές του τον ανακάλυψε πρώτος με τη σκοτεινή του μεγαλοφυΐα ο Εφέσιος Ηράκλειτος και του έδωσε τη μνημειώδη διατύπωση: πόλεμος πατήρ πάντων. Δική του φαίνεται πως είναι η θαυμαστή εικόνα ότι το βέλος υψώνεται με την αντίσταση του αέρα. Πώς θα μπορούσε να υψωθεί, αν στο δικό του λόγο δεν ερχόταν ν' αποκριθεί ο αντίλογος του αντιστεκόμενου στοιχείου; Αργότερα ο Πλάτων είδε τη σημασία αυτού του νόμου στην κίνηση του στοχασμού και διαπαιδαγωγημένος από το ζωντανό παράδειγμα του Σωκράτη εμόρφωσε τη διαλεκτική του μέθοδο. Στα νεότερα χρόνια ο Hegel εθεμελίωσε πάνω στο νόμο της διαλεκτικής ολόκληρη τη φιλοσοφία του, τη φυσική και τη μεταφυσική, την ίδια την ιστορία. Αυτή η δυναμική αντίληψη της ζωής, του στοχασμού και της ιστορίας, είναι ίσως το πιο χαρακτηριστικό γνώρισμα του ευρωπαϊκού πνεύματος που δεν μπορεί να νιώσει την ανατολίτικη ευδαιμονία της απόλυτης στατικότητας.

Αν όμως πρόοδος και συντήρηση είναι ροπές φυσικές, και φυσιολογικές ακόμη, γιατί αποτελούν τάσεις υγιείς και κανονικές, δε συμβαίνει το ίδιο και με τις νοσηρές υπερβολές τους, με την προοδοπληξία και την αντιδραστικότητα. Εδώ πια έχει ξεπεραστεί το νόμιμο μέτρο,

έχει χαθεί η συνείδηση των ορίων, η κάθε ορμή μένει αχαλίνωτη στη φορά της, δε διατηρεί πια τον έλεγχο των κινήσεών της και γίνεται τυφλή και, φυσικά, άγονη. Από την αντίθεσή τους δε δημιουργείται η ευεργετική προώθηση αλλά η καταστρεπτική τριβή. Ανάβει ο σπινθήρας του πείσματος, της εμπάθειας, του φανατισμού. Με τη διάβρωση φθείρονται και τα δύο ρεύματα. Το βέλος δεν υψώνεται, συντρίβεται, και γύρω απλώνεται σιγά σιγά το αποκαρδιωτικό κενό. Ο προοδόπληκτος δεν είναι η ένταση, αλλά η γελοιογραφία του προοδευτικού. Ο αντιδραστικός δεν είναι ένας φρονιμότερος, αλλά ένας μωρός συντηρητικός.

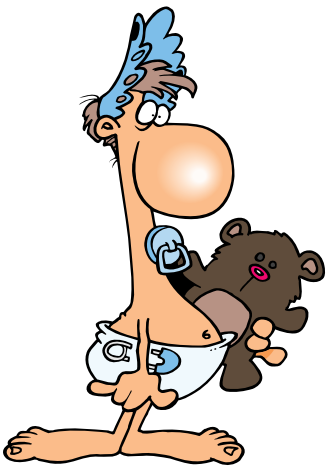

Πρέπει να προσέξουμε πολύ αυτή τη διάκριση, γιατί μας εξηγεί πολλά φαινόμενα της ζωής μας. Αν η πρόοδος είναι δύναμη γονιμοποιός, γιατί προσφέρει θετικά πράγματα, η προοδοπληξία αποτελεί κίνδυνο, γιατί είναι άγονη άρνηση. Αν η συντήρηση είναι ωφέλιμη και σκόπιμη στην κίνηση της ζωής, η αντιδραστικότητα με τον εμπαθή μισονεϊσμό της είναι σωστή συμφορά. Και οι δύο ακρότητες όπλα τους έχουν το μονολιθικό τους δογματισμό και την ανοικτήρμονα διαβολή του αντιπάλου. Δεν αντιτίθενται με το συγκαταβατικό χαμόγελο της επιείκειας, όπως ο ορμητικός έφηβος προς τον ώριμο άντρα, αλλά με μωρίες και λύσσα, καθώς το τρελόπαιδο προς τον ξεμωραμένο γέρο.*

Άλλο συντήρηση και άλλο αντιδραστικότητα. Άλλο πρόοδος και άλλο προοδοπληξία. Οι πρώτοι όροι των ζευγών τροφοδοτούν κάθε μορφή ζωής και την προάγουν. Οι δεύτεροι τη σκοτώνουν. Και αν τα νιάτα, ορμητικά καθώς είναι και ασυλλόγιστα, πηδούν πολύ συχνά τα εσκαμμένα, εκείνοι όπου κοσμούνται από το λευκό φωτοστέφανο της ωριμότητας, δεν πρέπει να σπεύδουν να τα μιμηθούν σ' αυτό το θανάσιμο πήδημα από το άλλο μέρος της τάφρου, αλλά νηφάλιοι και με πλήρη συναίσθηση της ευθύνης τους να δίνουν πάντα το χρυσό παράδειγμα του μέτρου, γιατί η παρεκτροπή τους δεν πρόκειται να βρει ούτε αυτή την κατά συγκατάβαση συγνώμη που δίνεται στην τρυφερή ηλικία.

(Ε. Π. Παπανούτσος, Πρόοδος και συντήρηση, (απόσπ.),
Εφήμερα, επίκαιρα, ανεπίκαιρα,
εκδ. Ίκαρος, Αθήνα, 1980, σελ. 148-150)

Να επιλέξεις ένα από τα επόμενα ζεύγη: *θέατρο-κινηματογράφος / αθλητισμός-πρωταθλητισμός / αυταρχική-αντιαυταρχική εκπαίδευση*, και να παρουσιάσεις τον κάθε όρο της σύγκρισης χωριστά σε μια παράγραφο, συνδέοντας τις παραγράφους αντιθετικά μεταξύ τους. Έπειτα να παρουσιάσεις σε ένα ευρύτερο κείμενο όποιο από τα ζεύγη αυτά προτιμάς.

---

* *μισονεϊσμός*: αντιπάθεια προς το νέο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Τάσος Αθανασιάδης

[Ο αγώνας αρχίζει]

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από τη βιογραφία του Σβάιτσερ, που έγραψε ο Τάσος Αθανασιάδης (1963). Ο Αλβέρτος Σβάιτσερ γεννήθηκε το 1875 στην Αλσατία της Γαλλίας. Πολύ νωρίς έγινε πάστορας και καθηγητής της Θεολογίας στο Πανεπιστήμιου του Στρασβούργου. Τα βιβλία που έγραψε, έδιναν μεγάλες επιστημονικές υποσχέσεις, ενώ ταυτόχρονα είχε αποκτήσει παγκόσμια φήμη ως ο καλύτερος ερμηνευτής του Μπαχ στο εκκλησιαστικό όργανο. Στα τριάντα του χρόνια ανακαλύπτει πως όλα του είχαν έρθει πολύ βολικά στη ζωή και πως το χρέος του αληθινού ανθρώπου είναι να βοηθάει τους συνανθρώπους του. Αρχίζει τότε να σπουδάζει Ιατρική παράλληλα με τις άλλες του ασχολίες και το 1913 φεύγει για την Αφρική, για να αφοσιωθεί στους Μαύρους ιθαγενείς. Στο Λαμπαρενέ του Γκαμπόν, κοντά στον Ισημερινό, μένει ως το τέλος της μακριάς ζωής του (1965), δουλεύοντας στο νοσοκομείο που ίδρυσε ο ίδιος. Το 1953 ο Σβάιτσερ τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ της Ειρήνης και το όνομά του έχει γίνει σύμβολο της ανθρωπιάς. Το κείμενό μας αναφέρεται στις πρώτες δυσκολίες του Σβάιτσερ, μετά την άφιξη στο Λαμπαρενέ.

Τις πρώτες τρεις βδομάδες δυσκολεύτηκε αφάνταστα χωρίς φάρμακα και διερμηνέα, ανάμεσα σ' ένα πλήθος από αρρώστους, που ταξίδευαν εκατοντάδες χιλιόμετρα με τις πιρόγες τους για να ζητήσουνε το έλεός του. Στις 26 Απριλίου το βράδυ, το σφύριγμα του ποταμόπλοιου, που έφερνε τα εβδομήντα κιβώτια με το πολύτιμο υλικό, αντήχησε σαν ένα κάλεσμα εγκαρδίωσης και ελπίδας.

Ο αγώνας του άρχιζε.

Οι ιεραπόστολοι είχαν υποσχεθεί να του κάνουν για νοσοκομείο μια παράγκα από λαμαρίνα. Όμως με τις χρυσές δουλειές, που είχαν οι ξυλέμποροι εκείνη την εποχή, πλήρωναν τόσο καλά τους ιθαγενείς, ώστε κανένας τους δεν πήγαινε στην ιεραποστολή να δουλέψει για πενταροδεκάρες. Ο ιεραπόστολος Καστλ, ξέροντας από μαραγκοδουλειές, του έκανε σ' ένα τοίχο της παραγκούλας μερικά ράφια. Το φαρμακείο είχε κιόλας στηθεί. Ήταν ωστόσο άλυτο πρόβλημα η εξέταση των αρρώστων, αφού για να προφυλαχτεί ένας λευκός από τις μολυσματικές ασθένειες δεν έπρεπε να δέχεται σπίτι του αρρώστους. Ο Αλβέρτος Σβάιτσερ αναγκάστηκε τότε να εξετάζει στο ύπαιθρο, έτοιμος, ενώ καθάριζε πληγές κάτω απ' τον καυτερό ήλιο, να μεταφέρει άρον άρον τις εγκαταστάσεις του στη βεράντα, με το πρώτο ρίπισμα της καταιγίδας που σηκωνόταν μόλις σκοτείνιαζε. Η αγωνία του άρχιζε να ελαττώνει τόσο πολύ την αποδοτικότητά του, ώστε αναγκάστηκε ύστερ' από λίγες μέρες να προβιβάσει σε νοσοκομείο το οίκημα, που ο προκάτοχός του στην παραγκούλα είχε για κοτέτσι. Αιστάνθηκε πως είχε αποκτήσει μια πολυτελή εγκατάσταση, όταν μπόρεσε να βάλει στους τοίχους μερικά ράφια, να στήσει ένα ράντζο και ν' ασβεστώσει το βρωμερό πάτωμα. Μ' όλη, ωστόσο, την πνιγηρή ατμόσφαιρα σε κείνο το παλιό κοτέτσι, όπου απ'

την κακή κατάσταση της στέγης του αναγκαζόταν να φορά κάσκα, ότι μπορούσε να επιδένει πληγές, ενώ έξω μάνιαζε η καταιγίδα, τον έκανε να νιώθει ευτυχισμένος. Δεν άργησε ν' ανακαλύψει το διερμηνέα και, σε λίγο, πολύτιμο βοηθό του, στο πρόσωπο του πανέξυπνου Ιωσήφ, ενός άρρωστου ιθαγενή απ' τη φυλή Γκαλόα, παλιού μάγερα, που μιλούσε τα γαλλικά τέλεια.

Ας είναι ευλογημένος ο Θεός: το χειρουργείο είχε εγκατασταθεί και επανδρωθεί. Ιδού το ωράριο εργασίας: κάθε πρωί, στις 8.30΄, όσο η κυρία Σβάιτσερ απολύμαινε τα χειρουργικά της σύνεργα και ο γιατρός έκανε τις τελευταίες του προετοιμασίες, ο Ιωσήφ διάβαζε στους συγκεντρωμένους ιθαγενείς (στη διάλεκτο Γκαλόα και Παχουέν) αυτόν το δυσάρεστο εξάλογο, ενώ εκείνοι, πυκνώνοντας ολοένα τις ουρές μπρος απ' την παράγκα, κουνούσαν τα κεφάλια τους, για να δείξουν πως καταλάβαιναν:

1) Απαγορεύεται αυστηρά να φτύνετε έξω απ' το σπίτι του γιατρού.
2) Όσοι περιμένετε δεν πρέπει να μιλάτε μεταξύ σας φωναχτά.
3) Οι άρρωστοι και οι συγγενείς τους πρέπει να φέρνουν μαζί τους αρκετό φαΐ για ολόκληρη μέρα, επειδή δεν ξέρουν πότε θα εξεταστούνε.
4) Όποιοι μένουν τη νύχτα στο σταθμό της ιεραποστολής δίχως άδεια του γιατρού, θα διώχνουνται χωρίς φάρμακο. (Συχνά οι άρρωστοι, που έρχονταν από μακρινές περιοχές, βγάζανε απ' τις αίθουσες του σχολείου τους μαθητές, για να πάρουνε τις θέσεις τους).
5) Πρέπει να επιστρέφονται τα μπουκαλάκια και τα τενεκεδάκια, που δίνονται με φάρμακα.
6) Μόνο επείγουσες περιπτώσεις θα εξετάζουνται απ' τα μέσα του μηνός, όπου ανεβαίνει το βαπόρι και ώσπου να κατεβεί, γιατί ο γιατρός γράφει στην Ευρώπη να του στείλουν άλλα πολύτιμα φάρμακα. (Το βαπόρι έφερνε την ευρωπαϊκή αλληλογραφία στα μέσα του μηνός και στην επιστροφή του έπαιρνες τις απαντήσεις).

Σπρωχνόταν εκεί, μπρος απ' την παράγκα, κάτω απ' τον εξαντλητικό ήλιο, το πλήθος της κολυμπήθρας του Σιλωάμ: λεπροί, ελονοσιακοί, σκελετωμένοι απ' την αρρώστια του ύπνου, από το μπέρι-μπέρι, πολλοί δυσεντερικοί, άλλοι με γαγγραινιασμένα έλκη, νεφρικοί, φρενοπαθείς, φυματικοί, τραχωματικοί, τραυματισμένοι από τα θηρία, ρευματικοί, πολλοί με καρδιοπάθειες, όγκους, δερματίτιδες, λογής ψυχασθένειες και καταληψίες. Η εξέταση ήταν φοβερά κουραστική, επειδή ο γιατρός έπρεπε να μαντεύει περισσότερα απ' όσα μπορούσε να εκφράσει για την αρρώστια του ένας πρωτόγονος που συνήθιζε να αποδίνει τα συμπτώματά της και τους πόνους του σ' ένα σκουλήκι κινούμενο αδιάκοπα μέσα του…

Στις δώδεκα το μεσημέρι ο Ιωσήφ ανάγγελνε: "ο γιατρός πάει να φάει". Τότε οι άρρωστοι σκορπίζονταν στις γύρω σκιές, για να μασουλήσουν τις μπανάνες τους ή τα καπνιστά ψάρια τους. Οι υπόλοιπες όμως τέσσερις ώρες –απ' τις δυο έως τις έξι το βράδυ– δεν ήταν αρκετές, για να εξεταστούνε όλοι οι άρρωστοι. Έτσι, πολλοί αναγκάζονταν να διανυκτερεύουν, αφού η εξέταση με λάμπα ήταν αδύνατη, απ' τα κουνούπια που σηκώνανε σύννεφο γύρω τους. Μ' όλη, ωστόσο, την προσπάθειά τους, δεν πρόφταιναν να εξετάσουν περισσότερους από 30-40 τη μέρα. Για ν' αποφεύγεται μια δεύτερη άσκοπη εξέταση, ο άρρωστος εφοδιαζόταν μ' ένα αριθμημένο στρογ-

γυλό χαρτονάκι, όπου επάνω του σημειωνόταν η αρρώστια του, όσα φάρμακα είχε πάρει κι οι οδηγίες πώς να τα χρησιμοποιήσει. Ωστόσο, πάντα ο γιατρός είχε την ανησυχία, πως ο άρρωστος θα κατάπινε μονομιάς το φάρμακο ή θάτρωγε την αλοιφή του.

Μεγάλο αγώνα κάνανε στο ιατρείο –φτάνοντας και σε αυστηρές κυρώσεις– για ν' αναγκάζουν τους αρρώστους να επιστρέφουν τα μπουκαλάκια και τα κουτιά, αφού μόνο μ' αυτά μπορούσανε να προφυλάξουν τα φάρμακα απ' τη διαβρωτική υγρασία. Μάταια όμως. Οι περισσότεροι –παρακούοντας κι από τη φυσική κλεπτομανία τους– τα κρατούσαν περνώντας τα στο λαιμό τους σαν φυλαχτά. Κι όμως, ύστερα από μια τόσο αφόρητα ζεστή μέρα, που τη διαδεχόταν μια νύχτα το ίδιο ζεστή, χωρίς ένα ποτήρι δροσερό νερό ή μια υποψία φύσημα απ' τη ζούγκλα, ο Αλβέρτος Σβάιτσερ πέφτοντας κατάκοπος στο κρεβάτι να κοιμηθεί αισθανότανε τέτοια εσωτερική αγαλλίαση, ώστε να γράψει στην αδελφή του: "Μ' όλα αυτά είμαι πολύ ευτυχής, που βρίσκομαι στην πρωτοπορία του βασιλείου του Θεού…". Μετά από εννιά μήνες μπορούσε πια ν' αναγγείλει στους φίλους της Ευρώπης, πως είχε νοσηλεύσει πάνω από δυο χιλιάδες άτομα.

Σπύρος Μελάς

[Ο Κολοκοτρώνης μέλος της Φιλικής]

Ο «Γέρος του Μοριά», από όπου είναι παρμένο το απόσπασμά μας, είναι μια μυθιστορηματική βιογραφία του Κολοκοτρώνη. Σ' αυτό ο συγγραφέας αφηγείται ένα σπουδαίο γεγονός από τη ζωή του μεγάλου αγωνιστή. Μετά την καταδίωξή του από την Πελοπόννησο ο Κολοκοτρώνης εγκαταστάθηκε στη Ζάκυνθο. Εκεί ανέλαβε υπηρεσία ως αξιωματικός σε στρατιωτικό σώμα από εθελοντές Έλληνες που είχαν συγκροτήσει οι εκεί Άγγλοι.

[…] Αμα διαλύθηκαν τα συντάγματα κι έσβησε κάθε στρατιωτική ζωή στα Εφτάνησα ο μοναχός από τους καπεταναίους, που δεν τα 'χασε και δε γύρεψε από κανένα βοήθεια, ήταν ο Κολοκοτρώνης. Άλλαξε με την πιο μεγάλη ευκολία το σπαθί του πολεμάρχου με το κατάστιχο*.

Κανένας δεν ήταν πιο κοσμοαγάπητος απ' αυτόν. Τον ήξεραν, τον έδειχναν, τον τιμούσαν. Κανένας δεν παραξενευόταν να τον βλέπει πάλι στα εμπόρια. Από τα δεκαπέντε χρόνια που 'μεινε στη Ζάκυνθο, τα έξι μονάχα έκαμε αξιωματικός και πολεμιστής. Όλα τ' άλλα δούλευε. Ήταν τίμιος στις δοσοληψίες του. Η αγορά τον εμπιστευόταν. Δεν είχε τον αντιπαθητικό αέρα του επαγγελματία παλικαρά. Ήταν πολύ σεμνός.

Ζούσε με την οικογένειά του σ' ένα σπιτάκι, πίσω από το αρχοντικό του Ρώμα, κοντά στην εκκλησία του Αγίου Λουκά. Ήταν καθάριο, γεμάτο αγάπη αρχαία, πατριαρχική. Στο θρόνο της βασίλισσας και της Αγίας, μέσα σε τούτο το ιερό, είχε τη γριά μάνα του, την "καπετάνισσα", που τον ακολούθησε στην εξορία. Γύρω απ' τη

* **κατάστιχο**: βιβλίο λογαριασμών που χρησιμοποιούν οι έμποροι.

χιονισμένη, σεβάσμια μορφή της, που τη λάτρευε σαν εικόνισμα, βουίζει το εύθυμο μελίσσι της οικογένειας: η γλυκιά κι υποταγμένη Κατερίνα, η γυναίκα του, οι δυο του θυγατέρες, η Γεωργίτσα κι η Ελένη, ο Πάνος, παλικάρι δέκα οχτώ χρονών, ο Γιάννης λίγο μικρότερος και τέλος το στερνοπαίδι του, με τ' όνομα το δοξασμένο του παππού –Κωνσταντίνος– που το λένε χαϊδευτικά Κολίνο. Είναι περήφανος, που έχει ασφαλίσει μια ήσυχη κι όχι στερημένη ζωή στη χαροκαμένη "καπετάνισσα", που υπόφερε τόσα και τόσο γι' αυτόν. Κι ευτυχισμένος, που μπορεί να κάμει λιγότερο πικρή την ξενιτιά στην αγαπημένη του γυναίκα με τις περιποιήσεις του και ν' ανατρέφει τα παιδιά του, όπως θέλει αυτός. Μονάχος τα βαφτίζει στην κολυμπήθρα του Χριστού και της Ελλάδας. Είναι να τα ζηλέψουν αρχοντόπουλα για τον τρόπο, που τ' ανασταίνει. Τους έχει τους καλύτερους δασκάλους –ο Μαρτελάος, που τα μαθαίνει γράμματα, είναι φημισμένος δάσκαλος του Φώσκολου και του Σολωμού.

Ο Πάνος λείπει τους περισσότερους μήνες. Έχει πάει στην Κέρκυρα, στην Ακαδημία. Είναι ο σοφός του σπιτιού. Ο πρώτος νέος του καιρού του. Ο Μοριάς δεν μπορούσε να δείξει πιο διαβασμένο Έλληνα.

Είναι καμάρι του νησιού αυτά τα Ελληνάκια, όταν με τα χιονάτα φουστανελάκια τους και τα τσαρουχάκια τους πηγαίνουν με τη γιαγιά, τον πατέρα, τη μάνα, τις αδελφάδες τους ταχτικά, κάθε Κυριακή, στην εκκλησία. Ο Μαρτελάος ανεβαίνει πολύ συχνά στον άμβωνα, για να κηρύξει. Ο Κολοκοτρώνης με τα Κολοκοτρωνάκια μένουν κι ακούνε με κατάνυξη. Το φλογερό κήρυγμα έχει στα στήθη των Κολοκοτρωναίων αντίλαλο καθαρά εθνικό· δε βλέπουν μπροστά τους παρά Τούρκους. Αυτούς θέλουν να σαρώσουν από την Ελλάδα.

Ο Αλή πασάς στέλνει αυτόν τον καιρό επίτηδες στη Ζάκυνθο τον γραμματικό του Μάνθο Οικονόμου: Να προσκαλέσει τον Κολοκοτρώνη να πάει στα Γιάννινα, να πάρει στην αυλή του όποια θέση θέλει. Ο Κολοκοτρώνης δε δέχτηκε να υπηρετήσει το "μεγάλο θεριό" της Ηπείρου, όπως έλεγε τον Αλή.

Ο πόθος να τραβήξει το σπαθί για την Ελλάδα και μονάχα γι' αυτήν, θέριευε κάθε μέρα πιο ζωντανός κι ακράτητος μέσα του. Με πόνο βαθύ σήκωνε τα μάτια του κατά τα βουνά του Μοριά και μουρμούριζε αναστενάζοντας:

– Αχ! δε θα ξανάρθει το σεφέρι;* Δε θ' αντιλαλήσει πάλι στις ράχες το τουφέκι το κολοκοτρωναίικο;

Έπαιρνε πολλές φορές το στερνοπαίδι του, τον Κολίνο, από το χεράκι κι ανέβαιναν το δρόμο του Κάστρου. Του 'δειχνε μακριά τα βουνά του Μοριά, με τις σταχτογάλαζες κορφές στην ψιλή γάζα της πάχνης:

– Εκεί έζησαν οι πρόγονοί μας, του 'λεγε: αυτός ο τόπος στενάζει τώρα κάτω απ' το ζυγό.

Το λαϊκό τραγούδι έχει κάμει αθάνατες τούτες τις στιγμές και τη σιωπηλή, βαθιά συγκίνησή τους:

"Τι έχεις, πατέρα μου και κλαις και βαριαναστενάζεις;
– Βλέπω τη θάλασσα πλατιά και το Μοριά αλάργα,
με πήρε το παράπονο και το μεγάλο ντέρτι...".

---

* **σεφέρι:** εκστρατεία, πόλεμος.

Δεν απελπιζόταν όμως ποτέ! Περισσότερο από κάθε άλλη φορά η πίστη του ήταν ασάλευτη πως μια μέρα θ' άστραφτε σ' αυτά τα βουνά η ρομφαία της λευτεριάς. Μα πώς; Σ' αυτή την ερώτηση, που 'ταν γεμάτη αγωνία, έλαβε τέλος την απόκριση ένα πρωί του 1818.

Ο Αναγνωσταράς, από τους καπεταναίους που είχαν ανέβει στην Πετρούπολη να γυρέψουν από τον Τσάρο μιστούς, που είχαν να λάβουν από τον καιρό που υπηρετούσαν στα Εφτάνησα, είχε γυρίσει τώρα μαζί με το Χρυσοσπάθη και το Δημητρακόπουλο, κατηχημένος στα μυστήρια της Φιλικής και σταλμένος να κατηχήσει κι άλλους. Είχαν βγει κρυφά στην Ύδρα κι αγνώριστοι μένανε στο σπίτι του καλαβρυτινού Νικηφόρου Παμπούκη, που ήταν δάσκαλος στο υδραίικο σχολείο. Το πρώτο που σκέφτηκαν ήταν να μπάσουν στη Φιλική Εταιρεία τον Κολοκοτρώνη. Του 'στειλαν πρόσκοπο τον Πάγκαλο. Ο Αναγνωσταράς του 'χε δώσει για καλό και για κακό κι ένα γράμμα. Ο Κολοκοτρώνης τον θυμόταν κάπως. Ξαφνιάστηκε όμως, άμα τον είδε. Τον τράβηξε σ' έναν εξοχικό περίπατο. Όταν άρχισε να του κάνει το συνηθισμένο ψάρεμα στους κατηχουμένους, ο Κολοκοτρώνης τον έκοψε ανυπόμονα:

– Πες μου τα όλα, μίλα ξάστερα! Δεν ταιριάζουν σ' εμένα λόγια λοξά. Είναι χρόνια που προσμένω τέτοιο χαμπέρι.*

Του τα είπε όλα. Φως άστραψε μέσα του. Η ιδέα μιας πανελλήνιας συνωμοσίας, που να ενώνει πολιτικούς κι ιερωμένους, εμπόρους και ναυτικούς, οπλαρχηγούς και προεστούς –μιας συνωμοσίας, που θα χτυπούσε απ' ολούθε και μ' όλους τους τρόπους τον τύραννο, με δυνάμεις ελληνικές, χωρίς μάταιη ελπίδα για ξένη βοήθεια– του φαινόταν η μόνη σωτηρία. Είδε μπροστά του το δρόμο του λυτρωμού. Γύρεψε στη στιγμή να ορκιστεί.

– Εγώ, η οικογένειά μου, τ' άρματά μου, το αίμα μου, ό,τι έχω, είναι για την Ελλάδα.

Τράβηξαν κάτω το δρόμο της Μπάχαλης με τις μύριες ομορφιές: Τριγυρισμένο από καρυδιές, ελιές, φοινικιές, κυπαρίσσια, κιτριές, λεμονιές, ζωσμένο πρασινάδα και λουλούδια είναι ένα εκκλησάκι, ο Άγιος Γεώργιος των Λατίνων. Δεν έχει καμιά σχέση με τους δυτικούς. Λατίνοι λέγονταν η οικογένεια που το 'χτισε. Ήταν το αγαπημένο εκκλησάκι του Κολοκοτρώνη. Σ' αυτό είχε βαφτίσει όσα παιδιά είχεν αποκτήσει στη Ζάκυνθο. Σ' αυτό το εκκλησάκι τράβηξε ο Κολοκοτρώνης τον Πάγκαλο, για να δώσει μπροστά του το μεγάλο όρκο.

Ο παπάς ήταν δικός τους. Ήταν ο Ηπειρώτης Άνθιμος Αργυρόπουλος. Βρισκόταν πρόσφυγας στη Ζάκυνθο, κατατρεγμένος από τον Αλή πασά. Αυτός όρκιζε όλους τους φιλικούς και κρατούσε τακτικό αρχείο. Απάνω σ' ένα σκεβρωμένο, παλιό εικονισματάκι με τρεις σβησμένες μορφές, έβαλε το πλατύ μεγάλο χέρι του ο ελευθερωτής των ραγιάδων να δώσει τον όρκο. Είναι γονατιστός, σκυμμένος μπροστά στο μεγαλείο της ιδέας. Το μεσόφωτο της εκκλησίτσας εξαϋλώνει τις τρεις μορφές. Κορμιά δεν υπάρχουν. Ψυχές λειτουργάνε. Μια μια ξαναγυρίζουν τις φοβερές λέξεις του όρκου οι αντίλαλοι απ' όλες τις γωνιές, που 'ναι γεμάτες σκοτάδι και μυστήριο. Και τις μεγαλώνουν, τις πληθαίνουν. Σαν να 'ναι μπροστά όλα τα μαύρα κοπάδια των ραγιάδων και να ορκίζονται μαζί του. Ανήσυχοι φτερουγίζουν κάτω από το θόλο οι

---

* **χαμπέρι:** είδηση.

αντίλαλοι αυτοί σαν πουλιά, που γυρεύουν ανοιχτό διάβα να πετάξουν στην Ελλάδα, να κράξουν σε συναγερμό τα σύγνεφα της μεγάλης τρικυμίας. Ύστερα οι φράσεις για την πατρίδα κόβονται από στεναγμούς και αναφιλητά. Και τώρα σιωπή βαθιά και κατανυχτική.

Το μυστήριο έχει τελειώσει. Ο Κολοκοτρώνης γυρίζει αλλαγμένος στο σπίτι του. Πότε είναι αλαφρός, χαρούμενος, πετάει. Και πότε πέφτει άξαφνα σε συλλογή. Τον βλέπουν για πρώτη φορά, ύστερα από μήνες, να κοιτάζει να συγυρίζει τ' άρματά του. Κατεβαίνει στο κατώγι και εξετάζει μη λείπει τίποτ' από τη σέλα, την όμορφη, που 'χει από το σύνταγμα του Δούκα της Υόρκης. Δεν είναι ήσυχος πια. Συνήθιζε να πηγαίνει ν' ακούει το Μαρτελάο και τον Καλύβα, όταν έκαναν μάθημα. Τώρα του φαίνεται πως δεν λένε τίποτε. Ονειρεύεται ντουφέκι, σπαθί, μάχες, νίκες, θάνατο.

Μια μέρα είναι στην τάξη του Καλύβα. Τον ακούει που κάνει μάθημα. Απάνου στην έδρα είν' ένα χοντρό βιβλίο –μια πολύτιμη έκδοση. Άξαφνα του φωνάζει:

– Τι τα μαθαίνεις αυτού τα παιδιά; Να, ετούτο να τα μάθεις! Και χύνεται στο βιβλίο και θέλει να σχίσει τα φύλλα του, για να δείξει σε δάσκαλο και μαθητές πώς φτιάνουν τα χαρτούτσα, τα φυσέκια της μπαρούτης για το ντουφέκι. Κι είδαν κι έπαθαν να γλιτώσουν το βιβλίο από τα χέρια του.[...]

Παύλος Νιρβάνας

[Γλωσσική αυτοβιογραφία]

Όπως το λέει και ο τίτλος, σ' αυτό το κείμενο ο Νιρβάνας αυτοβιογραφείται μέσω της γλώσσας. Θυμάται δηλαδή πώς μυήθηκε από μικρός στα μυστήρια της καθαρεύουσας κι έμαθε να μιλάει με πομπώδεις, μα χωρίς περιεχόμενο, εκφράσεις, εντυπωσιάζοντας τους αφελείς και αποκτώντας φήμη "λογίου νέου". Και θυμάται ακόμα πώς τελικά αποφάσισε να πετάξει από πάνω του όλη αυτή την ψεύτικη πανοπλία αγκαλιάζοντας την αλήθεια της δημοτικής γλώσσας. Αυτό τον έκανε να χάσει τη φήμη του, αλλά τον έφερε κοντά στην αληθινή σοφία που είναι η απλότητα και η ειλικρίνεια. Το κείμενο αναφέρεται στο πρώτο μέρος.

Ύστερα από κάμποσο καιρό, ο πατέρας μου με πήρε μια μέρα στα γόνατά του και μου είπε, πως είναι καιρός ν' αρχίσω να μαθαίνω γράμματα. Αφού το είπε ο πατέρας θα ήτανε σωστό. Μέρα-μέρα, νύχτα-νύχτα. Είχα την ιδέα και την έχω ακόμα, πως ο πατέρας μου τα ήξερε όλα, καλύτερα κι από το Θεό. Δεν τολμούσα ποτέ να ρωτήσω το γιατί. Ρώτησα μονάχα τη μητέρα μου: Γιατί θα τα μάθω τα γράμματα; Κ' εκείνη φαίνεται, πως δεν ήξερε καλά καλά το γιατί. Μου είπε μονάχα: "Άνθρωπος αγράμματος ξύλον απελέκητον". Δεν κατάλαβα τίποτε. Το μόνο, που έκανα, ήτανε να προσέχω από τότε στα ξύλα, ποια είναι πελεκημένα και ποια απελέκητα. Κ' επειδή βαρυόμουνα τους νεοτερισμούς, και τα γράμματα με τρόμαζαν λιγάκι, μου φαινότανε πως τα απελέκητα ξύλα ήσαν πιο όμορφα απ' τα πελεκημένα. Μα δεν τολμούσα να το πω.

Την άλλη μέρα ήρθε ο δάσκαλος. Ήταν ένας νέος λιγνός, κιτρινιάρης, σπανός. Η μητέρα μου τον έλεγε δασκαλάκη. Αυτός μου άρεσε. Όπως ήμουνα κι εγώ παιδάκι,

ο δασκαλάκης δεν με φόβιζε τόσο. Μου φαινότανε σαν παγνίδι.

Ο δασκαλάκης μου 'φερε κάτι πλάκες, τετράδια, πετροκόντυλα και μολύβια. Τέτοια παιγνίδια δεν είχα ιδεί ακόμη· τα πήρα στο χέρι μου, τα στριφογύριζα και τα καμάρωνα. Ο δασκαλάκης πήρε δύο καρέκλες, τις έβαλε κοντά στο τραπέζι, δίπλα δίπλα, κάθισε κοντά μου και μου είπε κάποια λόγια, που δεν τα θυμάμαι. Δεν ξέρω γιατί, μα όταν άρχισε να μου μιλεί, θυμήθηκα το Ναπολιτάνο τον ψαρά και μ' έπιασαν τα γέλια. Ο δασκαλάκης με χάιδεψε στην πλάτη με καλοσύνη, η μητέρα μου με μάλωσε. Ο δασκαλάκης είπε τότε –το θυμούμαι καλά:

– Μη το μαλώνετε κυρία. Έτσι είναι όλα τα παιδάκια. Όταν αρχίσουν να μαθαίνουν ελληνικά, τους φαίνονται παράξενα και γελούνε. Ύστερα συνηθίζουν.

Και ξανάρχισε:

– Πρόσεξε, παιδί μου. Τα στοιχεία του αλφαβήτου της ελληνικής γλώσσης είναι είκοσι και τέσσαρα τον αριθμόν.

Εμένα με ξανάπιασαν τα γέλια.

– Πες το και συ, παιδί μου... ξαναείπε ο δασκαλάκης.

Το ξαναείπα.

– Σιγά-σιγά θα το συνηθίσεις. Δεν σου το είπα εγώ;

Ο δασκαλάκης είχε δίκιο. Συνήθισα. Μήπως δεν είχα συνηθίσει και το μουρουνόλαδο; Όχι μόνο συνήθισα, μα σε λίγο καιρό έπαιζα στα δάχτυλα παρατατικούς, υπερσυντέλικους, μέσους μέλλοντες, δυικούς αριθμούς· τω ανθρώπω, τοιν ανθρώποιν, και χίλια δυο πράματα, που δεν τα θυμούμαι σήμερα. Άρχισα να γίνομαι σοφός. Σε μισό λεπτό έκλινα τον: άνθρωπο, σε δυο λεπτά το: τύπτω, τύπτεις. Η γλώσσα μου γύριζε σαν σφοντύλι. Απ' τα παιδιά είχα μάθει να λέω γρήγορα κι άλλα πράματα: "Άσπρη πέτρα ξέξασπρη απ' τον ήλιο ξεξασπρότερη, εκκλησιά πελεκητή, μαρμαροκοντυλοπελεκητή", και άλλα. Μια φορά μάλιστα, που πήρα τον κατήφορο σ' ένα συνηρημένο: "χρύσεος, χρυσούς, του χρυσέου χρυσού..." δεν ξέρω πώς κόλλησα στο τέλος: "Και ποιος την εμολυβοκοντυλοπελέκησε;..." με μια γρηγοράδα καταπληκτική.

Ο δασκαλάκης μου χτύπησε μια με το χάρακα το κεφάλι. Ήταν η πρώτη φορά που με 'δειρε.

Ωστόσο ήμουνα πρώτος στη γραμματική. Πολλές φορές έλεγα μέσα μου: γιατί τάχα να τα μαθαίνω όλα αυτά τα πράγματα; Μα ντρεπόμουνα και να ρωτήσω, μήπως με περάσουν για κουτό. Έτσι θα είναι, έλεγα. Πρέπει να τα μάθω. Όπως πρέπει να βγάζω το καπέλο μου όταν μπαίνω σ' ένα σπίτι, να τρώω με το πιρούνι και όχι με τα χέρια, να σηκώνομαι όταν μπαίνουν μεγαλύτεροί μου, καθώς έλεγε ο πατέρας, έτσι έπρεπε να μάθω και τους υπερσυντέλικους. Το πήρα απόφαση Τίποτε πια δεν μου 'κανε εντύπωση.

Πλησίαζε σε λίγο η πρωτοχρονιά, θυμούμαι. Τ' άλλα χρόνια, εκείνο το πρωί, πήγαινα στον πατέρα και τη μητέρα μου, τους φιλούσα το χέρι και τους έλεγα: "Χρόνια πολλά, να ζήσετε". Κι έπαιρνα τα δώρα μου μ' ένα φιλί. Τώρα όμως ήμουνα γραμματισμένος. Ο δασκαλάκης μου είπε πως πρέπει να κάνω ένα γράμμα συγχαρητήριο στους γονείς μου και να το δώσω ο ίδιος το πρωί πρωί.

– Μα γιατί να κάνω γράμμα; του είπα. Μήπως θα το στείλω με το ταχυδρομείο; Δεν είναι καλύτερα να τα πω;

– Όχι, παιδί μου, είπε ο δασκαλάκης. Δεν είσαι ακόμη δυνατός στα ελληνικά και δε θα μπορέσεις να τα πεις. Πιάσε και γράψε.

Μου υπαγόρευσε, έγραψα, το διόρθωσε, το αντίγραψα και το άλλο πρωί το πήγα στον πατέρα μου, χωρίς να βγάλω λέξη. Στεκόμουνα ορθός σα στρατιώτης. Ο πατέρας μου διάβασε το γράμμα και δάκρυσε. Με φίλησε και μου 'δωσε μια λίρα. Πρώτη φορά που πήρα τέτοιο μεγάλο δώρο. Και είπα μέσα μου: "Ξέρουν αυτοί τι λένε. Οι υπερσυντέλικοι βγάζουν χρυσάφι". Ο πατέρας μου το είχε φυλάξει το γράμμα αυτό σαν κειμήλιο. Είναι λίγος μάλιστα καιρός, που το βρήκα στα χαρτιά του και σας το διαβάζω, για να κλάψετε και σεις:

"Πότνιοι γεννήτορες,

Επί τη πρώτη του ενιαυτού, ανάπλεως συγκινήσεως και ευγνωμοσύνης, ανθ' ων πολλά τε μέ ηγαπήσατε, πολλά τε δ' ευ εποιήσατε, επεύχομαι υμίν υγείαν, ευτυχίαν και παν το καταθύμιον.

Έρρωσθε
Ο εσαεί ευγνώμων υιός"[1]

Και το συγκινητικό αυτό κείμενο έφερε την υπογραφή μου, με ωραία, καλλιγραφικά γράμματα.

Από τότε, πρέπει να τ' ομολογήσω, η αγάπη και η υπόληψή μου για όλους τους παρακειμένους και τους υπερσυντελίκους, με τη λάμψη του χρυσού εικοσαφράγκου, αύξησε σημαντικά. Κι όταν από τα χέρια του δασκαλάκη παραδόθηκα στο σχολείο, όνειρό μου ήτανε να μάθω να γράφω γράμματα σαν εκείνα που μου υπαγόρευσε ο πρώτος μου, ο σπανός δασκαλάκης.

Δεν άργησα να τα καταφέρω. Με τη βοήθεια των κυρίων άρθρων της "Παλιγγενεσίας", που παίρνανε εκείνο τον καιρό στο σπίτι, και με κάτι σημειώσεις, που κρατούσα από όλες τις λέξεις, που μου χτυπούσαν στο αυτί από τον Ξενοφώντα, τον Ισοκράτη και το Λουκιανό, έγινα "λόγιος νέος", από μαθητής της πρώτης του Γυμνασίου. Οι εκθέσεις μου στο σχολείο έκαναν εντύπωση. Ένας καθηγητής μου και αγαπητός μου φίλος τώρα μου είχε γράψει κάτω από μια έκθεσή μου: "Ξένης χειρός όζει"[2]. Θαρρώ, πως το βλέπω ακόμα με κόκκινα ζωηρά χρώματα. Ποτέ στη φιλολογική μου ζωή δεν έλαβε τέτοιο θυμίαμα η φιλοδοξία μου. Η γλώσσα άρχισε να υψώνεται μπροστά μου σαν είδωλο. Τα στοιχεία του αλφαβήτου μου φαίνονταν σαν κάποιες νότες, με τις οποίες έπαιζα μια μουσική, που λίγοι την ήξεραν. Η τυπογραφική μελάνη άρχισε τον ίδιο καιρό να μου γαργαλίζει τη μύτη και ο συγγραφεύς να σκιρτά στα σπλάχνα μου.

Δεν είχα αισθανθεί την ανάγκη να πω κάτι τι, που είχα να πω. Ήθελα μόνο και μόνο να γράφω, όπως έγραφε η "Παλιγγενεσία". Οι φράσεις, οι λέξεις, τα σχήματα

---

1. **Μετάφραση:** Σεβαστοί μου γονείς. Με την πρώτη του χρόνου, γεμάτος από συγκίνηση και ευγνωμοσύνη για την πολλή αγάπη και τις ευεργεσίες σας προς εμένα, σας εύχομαι υγεία, ευτυχία, και κάθε ποθητό. Να είστε καλά. Με παντοτινή ευγνωμοσύνη, ο γιος σας.

2. **...όζει:** Μυρίζει ξένο χέρι. Δηλαδή δεν μπορεί να τα έγραψες αυτά μόνος σου.

του λόγου πετούσαν σα στο νου μου. Ζητούσα ένα σώμα να το ντύσω με τα ωραία αυτά κυριακάτικα φορέματα. Η ψυχή μου δηλαδή έμοιαζε σαν εμπορικό ετοίμων ενδυμάτων. Ήσαν όλα κρεμασμένα, ένα ένα με τη σειρά. Στο τέλος εύρισκα μια έννοια, μια κούκλα. Η κούκλα παρουσιαζότανε μπροστά μου με πρόστυχα, φτωχικά ρούχα.

Είχα την αντίληψη που είχε ο Σούτσος για το Σολωμό [1].

Ιδέαι πλούσιαι φτωχά ενδεδυμέναι

Της έβγαζα τα κουρέλια της και την έντυνα τα γιορτιάτικα. Παραδείγματος χάριν: "Ένα πρωί περπατούσαμε στο περιγιάλι". Τα έτοιμα ρούχα αμέσως σ' ενέργεια: "Ωραίαν τινά πρωίαν εβαδίζομεν παρά θίνα αλός". Κ" έτσι έβγαινε ένα έργο. Οι εφημερίδες του τόπου μας την άλλη μέρα μου χαρίζανε την αθανασία.

Ο τίτλος του "λογίου νέου" μου ανήκε.

Γιώργος Θεοτοκάς

[Ένα έθνος νεόφτωχο]

Το κείμενο είναι απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Γιώργου Θεοτοκά Λεωνής. Το μυθιστόρημα αυτό έχει πολλά αυτοβιογραφικά στοιχεία. Με την αφήγηση της ζωής του Λεωνή και της παρέας του ο συγγραφέας θυμάται και ξαναζεί τα παιδικά του χρόνια στην Πόλη σε μια εποχή ταραγμένη από τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο (1914-1918).

[...] Ύστερα άρχισε και περνούσε στους δρόμους στρατός,[2] Γερμανοί, Αυστριακοί, Τούρκοι· ο κόσμος γέμισε μουσικές και ξιφολόγχες που αστράφτανε. Η Πόλη τρανταζότανε όλη μέρα από το βαρύ βάδισμα των μεραρχιών. Οι ξιφολόγχες περνούσαν ακατάπαυστα σειρές σειρές και χανόντανε. Ήτανε σαν τα στάχυα που τα κουνά ο αέρας. Ύστερα περνούσανε πομπές μεγάλα άσπρα αυτοκίνητα που είχανε ζωγραφισμένους κόκκινους σταυρούς στα πλάγια. Όλη την ώρα έφευγε στρατός κι ερχότανε τραυματίες· αυτή η δουλειά δεν τελείωνε ποτέ.

Είχανε πάρει και αρκετά σχολεία, τα καλύτερα, και τα είχανε κάμει νοσοκομεία και αναρρωτήρια για το στρατό. Το περιβόητο Λύκειο κανείς δεν το καταδεχότανε, γιατί ήτανε σαράβαλο σωστό· το Ζωγράφειο όμως το είχανε πάρει οι Γερμανοί. Ήταν ακριβώς πίσω από το σπίτι του παππού. Από τα παράθυρα του παππού, σαν πήγαινε ο Λεωνής εκεί να περάσει τη μέρα του, έβλεπε την αυλή του Ζωγραφείου, όπου

1. **Σούτσος:** Ο Παναγιώτης Σούτσος ήταν ρομαντικός ποιητής. Αυτός έγραφε για τον Σολωμό και για τον Κάλβο πως είναι μεν μεγάλοι ποιητές, αλλά παραμέλησαν πολύ τη γλώσσα, δηλαδή την καθαρεύουσα. Και συνέχιζε:

Ιδέαι όμως πλούσιαι πτωχά ενδεδυμέναι
δεν είναι δι' αιώνιον ζωήν προορισμέναι.

2. **στρατός:** Στον Α' παγκ. Πόλεμο οι Τούρκοι ήταν σύμμαχοι με τους Γερμανούς.

άλλοτε έπαιζαν οι μαθητές και τις τάξεις που είχανε γίνει κοιτώνες και τους Γερμανούς που μπαινόβγαιναν με τις πιτζάμες και με ξυρισμένα κεφάλια. Καμιά φορά τον έπαιρνε το μάτι τους και του φώναζαν διάφορα αστεία, μα αυτός δεν ανταποκρινότανε. Ούτε ήξερε δα τη γλώσσα τους. Είχανε και μια μεγάλη εικόνα του αυτοκράτορά τους, σε μια από τις τάξεις, με κράνος και με όλα του τα παράσημα και μ' εκείνα τα ονομαστά μουστάκια του που ήτανε μυτερά σαν ξιφολόγχες και στριμμένα προς τα απάνω. Από καιρό σε καιρό τους έπιανε μεγάλο κέφι κι έπαιζαν μαξιλαριές και γελούσαν. Η γιαγιά τότες έλεγε:

– Παιδιά είναι οι καυμένοι. Ποιος ξέρει τι να γίνονται οι μανάδες τους!

Ο Λεωνής καταγινότανε πολύ με τις γλάστρες της γιαγιάς, κυρίως με τις γαριφαλιές, τις πότιζε, τις παρακολουθούσε, μετρούσε τα μπουμπούκια, ειδοποιούσε, όταν άνοιγαν καινούρια λουλούδια.

Οι φίλοι του δεν αγαπούσαν τα λουλούδια, είχαν το νου τους σε άλλα πράγματα. Ο Πάρης δε σκοτιζότανε αληθινά για τίποτα παρά μονάχα για τα πολεμικά παιχνίδια στον Κήπο. Ο Δήμης περνούσε τον καιρό του με κατεργαριές. Ο Μένος πάλι το είχε ρίξει στα πολιτικά. Όλη την ώρα δημιουργούσε ζητήματα, από τότε που είχε αρχίσει ο πόλεμος κι είχε γίνει υποχρεωτικό το μάθημα των τουρκικών. Τον καλούσε στον πίνακα ο κ. Νικολετόπουλος ο τουρκοδιδάσκαλος. Ο Μένος έβγαινε στον πίνακα, ντυμένος με μια μαύρη ποδιά, παχύς, αχτένιστος, μουντζουρωμένος με κιμωλία, και κοίταζε το δάσκαλο σαν χαζός. Υπαγόρευε ο κ. Νικολετόπουλος. Ακίνητος ο Μένος. Τότες ο κ. Νικολετόπουλος ρωτούσε:

– Μενέλαε, γιατί δεν ξέρεις το μάθημά σου;

Κι ο Μένος αποκρινότανε στερεότυπα:

– Ο μπαμπάς μου μου είπε να μην μαθαίνω τούρκικα.

Ο κ. Νικολετόπουλος σηκωνότανε από την έδρα, του έδινε ένα γερό μπάτσο κι έλεγε:

– Αν η Κυβέρνηση μας κλείσει το σχολείο, ο μπαμπάς σου θα έρθει να μας το ανοίξει;

Ο Μένος γυρνούσε στη θέση του κόκκινος σαν βρασμένος αστακός και ο κ. Νικολετόπουλος έσκυβε επάνω στον κατάλογο και του έβαζε ένα μεγάλο μεγάλο μηδενικό. Η σκηνή αυτή είχε επαναληφτεί ένα σωρό φορές. Το ίδιο ο Μένος είχε όρεξη να κάμει ένα επεισόδιο τη μέρα που είχε έρθει ο Αυτοκράτορας των Γερμανών.

Τη μέρα εκείνη όλο το Λύκειο είχε συνταχτεί σ' ένα πεζοδρόμιο του Γαλατά, οι καθηγητές κι οι δάσκαλοι επικεφαλής, ήτανε διαταγή. Επίσης η διαταγή έλεγε πως, όταν θα περνούσε ο αυτοκράτορας, έπρεπε όλοι να φωνάξουνε ζήτω. Τριγύρω ήτανε άλλα σχολεία και κόσμος στα πεζοδρόμια και στα παράθυρα, στρατός παραταγμένος με ξιφολόγχες, χωροφύλακες απάνω στα άλογα. Τα σπίτια ήτανε φορτωμένα σημαίες. Όλοι περίμεναν κι έμοιαζαν λιγάκι φοβισμένοι.

– Εγώ δε θα φωνάξω ζήτω, μουρμούριζε και ξαναμουρμούριζε ο Μένος πεισματωμένος. Ο μπαμπάς μου μου είπε πως δεν έπρεπε να φωνάξω.

– Και τι θέλει τέλος πάντων ο μπαμπάς σου;

– Ο μπαμπάς μου θέλει… Ο μπαμπάς μου θέλει… τη "δικαιοσύνη"!

Έξαφνα ακούστηκε ένα μεγάλο πρόσταγμα από μακριά, ένα δεύτερο πρόσταγ-

μα κοντύτερα, ένα τρίτο πρόσταγμα μες στο δρόμο. Τα τουφέκια τραντάχτηκαν καταγής όλα μαζί, οι ξιφολόγχες άστραψαν απάνω από τα κεφάλια του πλήθους. Σ' ένα γειτονικό δρόμο ξέσπασε μια αόρατη στρατιωτική μουσική, βιαστική, χαρούμενη και λιγάκι αστεία, γεμάτη, θαρρείς, από κατρακυλίσματα τενεκέδων. Ύστερα πέρασαν οι καβαλάρηδες της σουλτανικής φρουράς ντυμένοι από πάνω ίσαμε κάτω στα κόκκινα. Κρατούσανε μεγάλες λόγχες στολισμένες με μικρές κόκκινες σημαίες. Όλο το πλήθος κουνήθηκε κι ο καθένας τσαλαπάτησε το διπλανό του. Πίσω από τους καβαλάρηδες ερχότανε κάτι αυτοκίνητα ανακατωμένα με άλογα, γυμνά σπαθιά, κράνη. Τα μέταλλα αστράφτανε, οι κόκκινες σημαιίτσες κυμάτιζαν στον αέρα χαρωπά. Ο Λεωνής είδε κάμποσους ανθρώπους με μεγάλα μουστάκια, μα ποιος ήταν ο αυτοκράτορας δεν πρόφτασε να καταλάβει.

– Είδες που δεν φώναξα! Καυχήθηκε ο Μένος.

Μα ο Λεωνής είχε ξεχάσει το ζήτημα. "Τον παλιό καιρό, συλλογιζότανε, σ' αυτούς εδώ τους δρόμους περνούσαν οι δικοί μας αυτοκράτορες, τώρα περνά η σάρα και η μάρα". Εκείνοι ήταν αυτοκράτορες άξιοι του ονόματος, ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος, ο Νικηφόρος Φωκάς, ο Ιωάννης Τσιμισκής, ο Μανουήλ Κομνηνός, πανύψηλοι, ντυμένοι στο χρυσάφι σαν δεσποτάδες, με τις ωραίες ξανθές γενειάδες τους, με το σεβάσμιο ύφος τους, που είχες όρεξη να τους φιλήσεις το χέρι, τρομεροί όταν αντίκριζαν τον εχθρό, πράοι και γλυκομίλητοι σαν καλοί πατεράδες, όταν είχαν να κάμουν με φίλους. Ή ο καημένος ο Κωνσταντίνος ο Παλαιολόγος ο γλυκύτατος…

Ο Λεωνής θυμήθηκε τα λόγια του παππού: "Ξέπεσε ο κόσμος!" Επίσης, τώρα με τον πόλεμο, ο παππούς συνήθιζε να λέει: "Εγώ είμαι νεόφτωχος!" Το έλεγε δυνατά, προκλητικά, για να δείξει πόσο λίγο εκτιμούσε τους νεόπλουτους. Έτσι και τα έθνη, φαίνεται, ήτανε νεόπλουτα και νεόφτωχα. "Είμαστε ένα έθνος νεόφτωχο", συλλογίστηκε ο Λεωνής κι αυτό του έκαμε πολύ καλή εντύπωση. Ήτανε κάτι ευγενικό να είσαι νεόφτωχος, κάτι καθώς πρέπει και περήφανο και σου έδινε ένα ύφος αδικημένο και συμπαθητικό. […]

Γιώργος Θεοτοκάς

Από το Ημερολόγιο του Λεωνή

Απόσπασμα από το Ημερολόγιο του Λεωνή. Συζήτηση του Λεωνή με έναν καθηγητή του.

[...] Τυχαία συνάντηση με τον κ. Γκαλιμπούρ στην Κήπο. Με κάλεσε και κάθισα στο τραπέζι του. Συζήτηση για το μέλλον μου.

ΕΚΕΙΝΟΣ. – Από τις εκθέσεις σας παρατηρώ ότι έχετε κάποια κλίση στη λογοτεχνία. Θα πρέπει να την καλλιεργήσετε. Μπορεί μια μέρα να κάμετε κάτι καλό.

ΕΓΩ. – Ίσως γράψω κάτι μια μέρα, αλλά η λογοτεχνία για μένα δεν μπορεί να είναι άλλο τίποτα παρά ένα πάρεργο. Η μεγάλη κλίση μου είναι η ζωγραφική.

ΕΚΕΙΝΟΣ. – Έστω. Καλλιεργήστε τις δυο κλίσεις παράλληλα. Οι δυο αυτές τέχνες συναντιούνται καμιά φορά στο ίδιο πρόσωπο. Κι η ζωγραφική, βέβαια, έχει απέναντι στη λογοτεχνία τούτο το μεγάλο πλεονέκτημα, ότι μιλά μια γλώσσα που την καταλαβαίνουν όλα τα έθνη, δεν έχει ανάγκη από μεταφραστές. Γι' αυτό, άλλωστε, αν πρόκειται μια μέρα να γράψετε, σας συστήνω να γράψετε γαλλικά.

ΕΓΩ. – Νομίζετε ότι είναι σωστό να αρνηθεί κανείς την πατρίδα του;

ΕΚΕΙΝΟΣ. – Δεν είπα τέτοιο πράμα, για όνομα του Θεού!

ΕΓΩ. – Μα το να αρνηθεί κανείς τη γλώσσα του δεν είναι το ίδιο σα να αρνηθεί την πατρίδα του;

ΕΚΕΙΝΟΣ. – Δεν πρόκειται να αρνηθείτε τίποτα, δεν σας συστήνω να γίνετε ένας ψεύτικος Γάλλος και να φοβάστε μην τυχόν καταλάβει κανείς την ξένη καταγωγή σας. Ίσια ίσια, σας λέω να διατηρήσετε την εθνικότητά σας, την εθνική ιδιορρυθμία σας, το ελληνικό σας πνεύμα, τέλος πάντων καθετί που σας κάνει να ξεχωρίζετε ανάμεσα στα έθνη, υπό τον όρο βέβαια αυτό να έχει μια ανθρώπινη αξία. Αλλά ό,τι κι αν διατηρήσετε και, γενικά, ό,τι έχετε να πείτε, νομίζω πως μπορείτε αξιόλογα να το πείτε σε μια διεθνική γλώσσα, απαράλλαχτα όπως ένα πλήθος λόγιοι όλων των εθνών έγραψαν στην αρχαιότητα ελληνικά και στο μεσαίωνα λατινικά.

ΕΓΩ. – Οι παλαιοί δεν είχαν ορισμένα συναισθήματα που έχουμε εμείς ή δεν τα είχαν τόσο αναπτυγμένα.

ΕΚΕΙΝΟΣ. – Οι παλαιοί, απλούστατα ήταν πιο σοφοί από μας. Ήταν χειραφετημένοι από πολλές προλήψεις* και προκαταλήψεις μας. Ένιωθαν το γράψιμο σαν αυτό που είναι ακριβώς: ένα μέσο για να επικοινωνήσει κανείς με την ανθρωπότητα, με τον ανθρώπινο πολιτισμό όσο το δυνατό πιο πλατιά και πιο αποτελεσματικά. Προτιμούσαν λοιπόν να μεταχειρίζονται γλώσσες έτοιμες, καλλιεργημένες από μεγάλες πνευματικές παραδόσεις και καθιερωμένες, όχι σαν ιδιώματα της μιας ή της άλλης εθνότητας, αλλά σαν όργανα της επικοινωνίας των λαών αναμεταξύ τους, σαν εκφραστικά μέσα ολόκληρων πολιτισμών. Σας παρακαλώ να πιστέψετε ότι δε σας συ-

---

* **προλήψεις:** Γνώμες που έχουν σχηματιστεί στο νου από πριν με την επίδραση εξωτερικών παραγόντων και εμποδίζουν τον άνθρωπο να σκεφτεί και να ενεργήσει ελεύθερα και προσωπικά, να χειραφετηθεί.

στήνω τα γαλλικά επειδή είμαι Γάλλος, αλλά επειδή κρίνω αντικειμενικά πως αυτή η γλώσσα έχει περίπου όλες τις ιδιότητες που θα της χρειαζότανε, αν έμελλε να παίξει σήμερα στην Ευρώπη τον ίδιο ρόλο που έπαιξαν άλλοτε τα λατινικά ή τα ελληνικά. Δε σας κάνω εθνική προπαγάνδα, σας είπα και άλλη φορά ότι ο πόλεμος με γιάτρεψε απ' αυτό το είδος τις μανίες.

ΕΓΩ. – Ίσως έχετε δίκιο, αλλά δε μου φαίνεται πως θα κατόρθωνα ποτέ να ακολουθήσω τη συμβουλή σας. Δε δυσκολεύομαι να καταλάβω ένα διεθνιστικό ιδανικό, νομίζω μάλιστα πως είμαι κι εγώ, ως ένα σημείο, αρκετά κοσμοπολίτης, αλλά υπάρχει ένα πράμα που με δένει πολύ στενά με το έθνος μου κι αυτό είναι ακριβώς η γλώσσα. Δεν μπορείτε να φανταστείτε τι είναι αυτή η μεγάλη χαρά που με κατέχει, όταν πάω να γράψω δυο στίχους και νιώθω ότι αγγίζω μια γλώσσα δροσερή, ολοκαίνουρια, ασχημάτιστη, ότι την πλάθω όπως θέλω, ότι συμμετέχω σ' ένα πολύ μεγάλο γεγονός, σ' ένα έργο προορισμένο να ζήσει αιώνες, ίσως χιλιετηρίδες, στη διαμόρφωση μιας καινούριας γλώσσας –και ότι η τόσο νέα αυτή γλώσσα είναι εξίσου ελληνική όσο και η γλώσσα του Ομήρου!

ΕΚΕΙΝΟΣ. – Μιλάτε σαν ερωτευμένος.

ΕΓΩ. – Ναι, ίσως… Είναι κάτι που, όταν το πρωτόνιωσα, μου φάνηκε σαν να γεννήθηκα μια δεύτερη φορά. Πώς είναι λοιπόν δυνατό να εγκαταλείψω ποτέ τη γλώσσα μου;

ΕΚΕΙΝΟΣ. – Μπορεί να έχετε δίκιο. Αλλά, κι αν δεν έχετε δίκιο, μου αρέσει ο ενθουσιασμός σας. […]

Μακρυγιάννης

Απομνημονεύματα

[Η απάντηση στο Δεριγνύ]

Εκεί οπού 'φκιανα τις θέσεις εις τους Μύλους ήρθε ο Ντερνύς* να με ιδεί. Μου λέγει: "Τι κάνεις αυτού; Αυτές οι θέσεις είναι αδύνατες· τι πόλεμον θα κάμετε με τον Μπραΐμη αυτού; –Του λέγω, είναι αδύνατες οι θέσεις κι εμείς, όμως είναι δυνατός ο Θεός οπού μας προστατεύει· και θα δείξομεν την τύχη μας σ' αυτές τις θέσεις τις αδύνατες. Κι αν είμαστε ολίγοι εις το πλήθος του Μπραΐμη, παρηγοριόμαστε μ' έναν τρόπο, ότι η τύχη μας έχει τους Έλληνες πάντοτε ολίγους. Ότι αρχή και τέλος, παλαιόθεν και ως τώρα, όλα τα θερία πολεμούν να μας φάνε και δεν μπορούνε· τρώνε από μας και μένει και μαγιά. Και οι ολίγοι αποφασίζουν να πεθάνουν· κι όταν κάνουν αυτήν την απόφασιν, λίγες φορές χάνουν και πολλές κερδαίνουν. Η θέση οπού είμαστε σήμερα εδώ είναι τοιαύτη· και θα ιδούμεν την τύχη μας οι αδύνατοι με τους δυνατούς. –"Τρε μπιέν"[2], λέγει και αναχώρησε ο ναύαρχος.

1. **Ντερνύς:** Ο φιλέλληνας Γάλλος ναύαρχος Δεριγνύ.
2. **Τρε μπιέν:** πολύ καλά (Γαλλ.)

[Είστε πολλά ολίγοι]

Έκατζα να φάγω ψωμί. Ήρθαν τέσσεροι αξιωματικοί Γάλλοι μ' ανθρώπους από τη φεργάδα να πάρουνε μέσα τις τουλούμπες[1] και τ' άλλα τους τα πράγματα, να μη χαθούνε οπού θ' άνοιγε ο πόλεμος. Κράτησα τους αξιωματικούς και φάγαμεν μαζί. Μου λένε: "Είστε πολλά ολίγοι κι αυτηνοί πολλοί, οι Τούρκοι, και ταχτικοί[2] κι αυτήνη η θέση είναι αδύνατη. Έχει και κανόνια ο Μπραΐμη και δεν θα βαστάξετε. –Τους λέγω, όταν σηκώσαμεν την σημαίαν αναντίον της τυραγνίας, ξέραμεν ότ' είναι πολλοί αυτηνοί και μαθητικοί[3] κι έχουν και κανόνια κι όλα τα μέσα εμείς απ' ούλα είμαστε αδύνατοι· όμως ο Θεός φυλάγει και τους αδύνατους· κι αν πεθάνομεν, πεθαίνομεν δια την πατρίδα μας, δια τη θρησκεία μας, και πολεμούμεν αναντίον της τυραγνίας· κι ο Θεός βοηθός . Αυτός ο θάνατος είναι γλυκός, ότι κανένας δεν θα γένει αθάνατος· κι όταν ο Χάρος θα 'ρθει να μας πάρει, όταν θέλει, άρρωστους και δυστυχείς, καλύτερα σήμερα να πεθάνομεν". Με φίλησε ένας απ' αυτούς και τον φίλησα κι εγώ. Ύστερα φύγαν.

[Το τραγούδι]

Τότε έκατζε ο Γκούρας και οι άλλοι φάγαμεν ψωμί· τραγουδήσαμεν κι ελεντήσαμεν. Με περιεκάλεσε[4] ο Γκούρας κι ο Παπακώστας να τραγουδήσω ότ' είχαμεν τόσον καιρόν οπού δεν είχαμεν τραγουδήσει –τόσον καιρόν, οπού[5] μας έβαλαν οι διοτελείς[6] και 'γγιχτήκαμεν[7] δια να κάνουν τους κακούς τους σκοπούς. Τραγουδούσα καλά. Τότε λέω ένα τραγούδι:

Ο Ήλιος εβασίλεψε
Έλληνά μου, βασίλεψε και το Φεγγάρι εχάθη
κι ο καθαρός Αυγερινός που πάει κοντά την Πούλια,
τα τέσσερα κουβέντιαζαν και κρυφοκουβεντιάζουν.
γυρίζει ο ήλιος και τους λέει, γυρίζει και τους κρένει:

"Εψές οπού βασίλεψα πίσω από μια ραχούλα,
άκ' σα γυναίκεια κλάματα κι αντρών τα μοιργιολόγια
γι' αυτά τα 'ρωικά κορμιά στον κάμπο ξαπλωμένα,
και μέσ' στο αίμα το πολύ είν' όλα βουτημένα.
Για την πατρίδα πήγανε στον Άδη τα καημένα".

---

1. **τουλούμπα:** η αντλία, τρόμπα.
2. **ταχτικοί:** εκπαιδευμένοι, οργανωμένοι.
3. **μαθητικοί:** εξασκημένοι.
4. **περιεκάλεσε:** παρακάλεσε (ιδιωμ.)
5. **οπού:** εδώ: από τότε που...
6. **ιδιοτελείς:** ιδιοτελείς, συμφεροντολόγοι.
7. **'γγιχτήκαμεν:** αγγιχτήκαμε, κακοκαρδιστήκαμε.

Ο μαύρος ο Γκούρας αναστέναξε και μου λέγει "Αδελφέ Μακρυγιάννη, σε καλό να το κάμει ο Θεός· άλλη φορά δεν τραγούδησες τόσο παραπονεμένα. Αυτό το τραγούδι σε καλό να μας βγει. –Είχα κέφι, του είπα, οπού δεν τραγουδήσαμεν τόσον καιρόν". Ότι εις ταρδιά[1] πάντοτες γλεντούσαμεν. Άρχισε ο πόλεμος κι άναψε ο ντουφεκισμός πολύ. Πήρα τους ανθρώπους μου, πήγα εκεί, καθώς ήμουν διορισμένος· και στάθηκα κάμποσο και πολεμήσαμεν. Ήφερα απόξω γύρα τα πόστα[2]. Πήγα εις το κονάκι[3] μας ό,τι έπαιρνε να βασιλέψει το φεγγάρι, να βγάλω τον πεζό[4] δια την κυβέρνησιν. Έρχονται μου λένε: "Τρέξε, σκοτώθη ο Γκούρας εις το πόστο του. Έριξε αναντίον των Τούρκων· απάνω εις την φωτιάν τον βάρεσαν εις τον αμήλιγγα[5] και δεν μίλησε τελείως". Πήγα, τον πήραμεν εις τον ώμο και τον βάλαμε σ' ένα μπουντρούμι, τον συγύρισε η φαμελιά του και τον χώσαμεν.

[Στο πανηγύρι τ' Αγιαννιού]

Έγινα ως δεκατέσσερων χρονών και πήγα εις έναν πατριώτη μου εις Ντεσφίνα. Ήταν γιορτή και παγγύρι τ' Αγιαννιού. Πήγαμεν εις το παγγύρι· μόδωσε το ντουφέκι του να το βαστώ. Εγώ θέλησα να το ρίξω, ετζακίστη. Τότε μ' έπιασε σε όλον τον κόσμο ομπρός και με πέθανε εις το ξύλο. Δεν μ' έβαλε το ξύλο τόσο, περισσότερον η ντροπή του κόσμου. Τότε όλοι τρώγαν και πίναν και εγώ έκλαιγα. Αυτό το παράπονον δεν ηύρα άλλον κριτή να το ειπώ να με δικιώσει, έκρινα εύλογον να προστρέξω εις τον Αϊ Γιάννη, ότι εις το σπίτι του μόγινε αυτήνη η ζημιά και η ατιμία. Μπαίνω την νύχτα μέσα εις την εκκλησιά του και κλειώ την πόρτα κι αρχινώ τα κλάματα με μεγάλες φωνές και μετάνοιες· τ' είναι αυτό οπούγινε σ' εμέναν, γομάρι είμαι να με δέρνουν; Και τον περικαλώ να μου δώσει άρματα καλά κι ασημένια και δεκαπέντε πουγγιά χρήματα και εγώ θα του φκιάσω ένα μεγάλο καντήλι ασημένιον. Με τις πολλές φωνές κάμαμεν τις συμφωνίες με τον άγιον.

[Τα αγάλματα]

Είχα δυο αγάλματα περίφημα, μια γυναίκα κι ένα βασιλόπουλο, ίδια· φαίνονταν οι φλέβες, τόση εντέλειαν είχαν. Όταν χάλασαν τον Πόρο, τα 'χαν πάρει κάτι στρατιώτες, και στ' Άργος θα τα πουλούσαν των Ευρωπαίων· χίλια τάλαρα γύρευαν... Πήρα τους στρατιώτες, τους μίλησα: "Αυτά, και δέκα χιλιάδες τάλαρα να σας δώσουνε, να μην το καταδεχτείτε να βγουν από την πατρίδα μας. Γι' αυτά πολεμήσαμε".

---

1. **ταρδιά:** τα ορδιά (εν. το ορδί), τα προσωρινά στρατιωτικά καταλύματα.
2. **πόστο:** επίκαιρη θέση.
3. **κονάκι:** κατοικία. Εδώ: τόπος προσωρινής διαμονής.
4. **τον πεζό:** τον πεζοπόρο, ταχυδρόμο.
5. **αμήλιγγα:** μηλίγγι, μυαλό.

[Είμαστε στο εμείς...]

Κι όσα σημειώνω τα σημειώνω γιατί δεν υποφέρνω να βλέπω το άδικον να πνίγει το δίκιον. Δια κείνο έμαθα γράμματα εις τα γεράματα και κάνω αυτό το γράψιμον το απελέκητο, ότι δεν είχα τον τρόπον όντας παιδί να σπουδάξω· ήμουν φτωχός κι έκανα τον υπηρέτη και τιμάρευα άλογα κι άλλες πλήθος δουλειές έκανα, να βγάλω το πατρικό μου χρέος, οπού μας χρέωσαν οι χαράμηδες[1] και να ζήσω κι εγώ σε τούτην την κοινωνίαν, όσο έχω τ' αμανέτι[2] του Θεού εις το σώμα μου. Κι αφού ο Θεός θέλησε να κάμει νεκρανάσταση εις την πατρίδα μου, να την λευτερώσει από την τυραγνίαν των Τούρκων, αξίωσε κι εμένα να δουλέψω κατά δύναμη λιγότερο από το χερότερον πατριώτη μου Έλληνα. Γράφουν σοφοί άντρες πολλοί, γράφουν τυπογράφοι ντόπιοι και ξένοι διαβασμένοι για την Ελλάδα –ένα πράμα μόνον με παρακίνησε κι εμένα να γράψω, ότι τούτην την πατρίδα την έχομεν όλοι μαζί και σοφοί κι αμαθείς και πλούσιοι και φτωχοί και πολιτικοί και στρατιωτικοί και οι πλέον μικρότεροι άνθρωποι όσοι αγωνιστήκαμεν, αναλόγως ο καθείς, έχομεν να ζήσομεν εδώ. Το λοιπόν δουλέψαμεν όλοι μαζί, να την φυλάμεν κι όλοι μαζί και να μην λέγει ούτε ο δυνατός "εγώ", ούτε ο αδύνατος. Ξέρετε πότε να λέγει ο καθείς "εγώ"; Όταν αγωνιστεί μόνος του και φκιάσει ή χαλάσει, να λέγει εγώ· όταν όμως αγωνίζονται πολλοί και φκιάνουν, τότε να λένε "εμείς". Είμαστε εις το "εμείς" και όχι εις το "εγώ". Και εις το εξής να μάθομεν γνώση, αν θέλομεν να φκιάσομεν χωριόν, να ζήσομεν όλοι μαζί. Έγραψα γυμνή την αλήθεια, να ιδούνε όλοι οι Έλληνες ν' αγωνίζονται δια την πατρίδα τους, δια την θρησκεία τους, να ιδούνε και τα παιδιά μου και να λένε: "Έχομεν αγώνες πατρικούς, έχομεν θυσίες", αν είναι αγώνες και θυσίες. Και να μπαίνουν σε φιλοτιμίαν και να εργάζονται εις το καλό της πατρίδας τους, της θρησκείας και της κοινωνίας.

Σκέψις Μακρυγιάννη, (έργο Π. Ζωγράφου), 1836. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, (αρ. κατ. εισ. 3750 ε').

1. **χαράμηδες:** αυτοί που τρώνε άδικα το βιος του άλλου.

2. **αμανέτι (και αμανάτι):** ενέχυρο για την εξασφάλιση ενός χρέους. Το νόημα είναι ότι ο Θεός μας έδωσε τη ζωή για να κάνουμε το χρέος μας.

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

Απομνημονεύματα

[Το Μισολόγγι εχάθη]

"Την ημέραν των Βαΐων έκαμαν γιουρούσι στο Μισολόγγι·[1] οι ήρωες του Μισολογγιού, σε τόσες χιλιάδες ασκέρι, σε τόσα κανόνια, χαντάκια, καβαλαριά, εγλίτωσαν 2000, και το γυναικόπαιδο έγινε θύμα.

Μας ήρθε είδησις, μεγάλη Τετράδη, εις το δειλινό, που είχε παύσει η Συνέλευσις, και είμεθα εις κάτι ίσκιους. Μας ήλθε είδησις ότι το Μισολόγγι εχάθη. Έτσι εβάλαμεν τα μαύρα όλοι, μισή ώρα εστάθη σιωπή που δεν έκρινε κανένας, αλλ' εμέτραε καθένας με τον νουν του τον αφανισμόν μας. Βλέποντας εγώ την σιωπήν, εσηκώθηκα εις το πόδι, και τους ομίλησα λόγια για να εμψυχωθούν. Τους είπα ότι το Μισολόγγι εχάθη ενδόξως, και θα μείνει αιώνας αιώνων η ανδρεία. Εάν βάλομεν τα μαύρα και οκνεύσομεν, θα πάρομεν το ανάθεμα και θα πάρομεν το αμάρτημα των αδυνάτων όλων. Με απεκρίθηκαν: "Τι να κάνομεν τώρα, Κολοκοτρώνη;" "Τι να κάμομεν;" του λέγω. "Την αυγήν να κάμομεν συνέλευσιν, να αποφασίσομεν κυβέρνησιν πέντε, έξι, οκτώ άτομα δια να μας κυβερνήσουν, και να διαλέξομεν και άτομα να αποφασίσουν να ανταποκρίνονται με τα εξωτερικά (που τότε ήτο περασμένος και ο μινίστρος[2] Κάνιγγ[3] εις την Κωνσταντινούπολιν), η επιτροπή της συνελεύσεως δια τα εξωτερικά να δίδει λόγον εις την Κυβέρνησιν, και εις τον λαόν, και ημείς οι άλλοι να σκορπίσομεν εις τες επαρχίες και να πιάσομεν γενικώς τα άρματα, ως τα πρωτοπιάσαμεν εις την Επανάστασιν".

[Ο κόσμος μας έλεγε τρελούς...]

Ο κόσμος μας έλεγε τρελούς. Ημείς αν δεν είμεθα τρελοί δεν εκάναμεν την επανάστασιν, διατί ηθέλαμεν συλλογισθεί πρώτον δια πολεμοφόδια, καβαλαρία μας, πυροβολικό μας, πυριτοθήκες μας, τα μαγαζιά μας, ηθέλαμεν λογαριάσει την δύναμιν την ειδική μας, την τούρκικη δύναμη. Τώρα οπού ενικήσαμεν, οπού ετελειώσαμεν με καλά τον πόλεμό μας, μακαριζόμεθα, επαινόμεθα. Αν δεν ευτυχούσαμεν ηθέλαμεν τρώγει κατάρες, αναθέματα. Ομοιάζομεν σαν να είναι εις ένα λιμένα πενήντα εξήντα καράβια φορτωμένα, ένα από αυτά ξεκόβει, κάνει πανιά, πηγαίνει εις την δουλειά του με μια μεγάλη φορτούνα, με μεγάλο άνεμο, πηγαίνει πουλεί, κερδίζει, γυρίζει οπίσω σώον. Τότε ακούς όλα τα επίλοιπα καράβια και λέγουν: "Ιδού άνθρωπος, ιδού παλικάρια, ιδού φρόνιμος και όχι σαν εμείς οπού καθόμεθα έτσι δειλοί, χαϊμένοι"· και κατηγορούνται οι καπεταναίοι ως ανάξιοι. Αν δεν ευδοκιμούσε το καράβι ήθελε ειπούν: "Μα τι τρελός να σηκωθεί με τέτοια φορτούνα, με τέτοιο άνεμο! να χαθεί ο παλιάνθρωπος, επήρε τον κόσμο εις το λαιμό του".

---

1. **γιουρούσι στο Μισολόγγι:** πρόκειται για την Έξοδο (10 Απριλίου 1826).
2. **μινίστρος:** υπουργός.
3. **Κάνιγγ:** Υπουργός Εξωτερικών της Αγγλίας και γνωστός φιλέλληνας.

Η αρχηγία ενός στρατεύματος ελληνικού ήτον μια τυραννία, διατί έκαμε και τον αρχηγό, και τον κριτή* και τον φροντιστή, και να του φεύγουν κάθε ημέρα και πάλιν να έρχονται, να βαστάει ένα στρατόπεδον με ψέματα, με κολακείες, με παραμύθια, να του λείπουν και ζωοτραφίες και πολεμοφόδια, και να μην ακούν και να φωνάζει ο αρχηγός, ενώ εις την Ευρώπην ο αρχιστράτηγος διατάσσει τους στρατηγούς, οι στρατηγοί τους συνταγματάρχας, οι συνταγματάρχαι τους ταγματάρχας και ούτω καθεξής. Έκανε το σχέδιό του και ξεμπέρδευε. Να μου δώσει ο Βελιγκτών 40.000 στράτευμα, το εδιοικούσα· αλλ' αυτουνού να του δώσουν 500 Έλληνας δεν ημπορούσε ούτε μια ώρα να τους διοικήσει. Κάθε Έλληνας είχε τα καπρίτσια του και έπρεπε για να κάμει κανείς δουλειά με αυτούς, άλλον να φοβερίζει, άλλον να κολακεύει, κατά τους ανθρώπους.

* **κριτής:** δικαστής.

Παρουσίαση - Κριτική

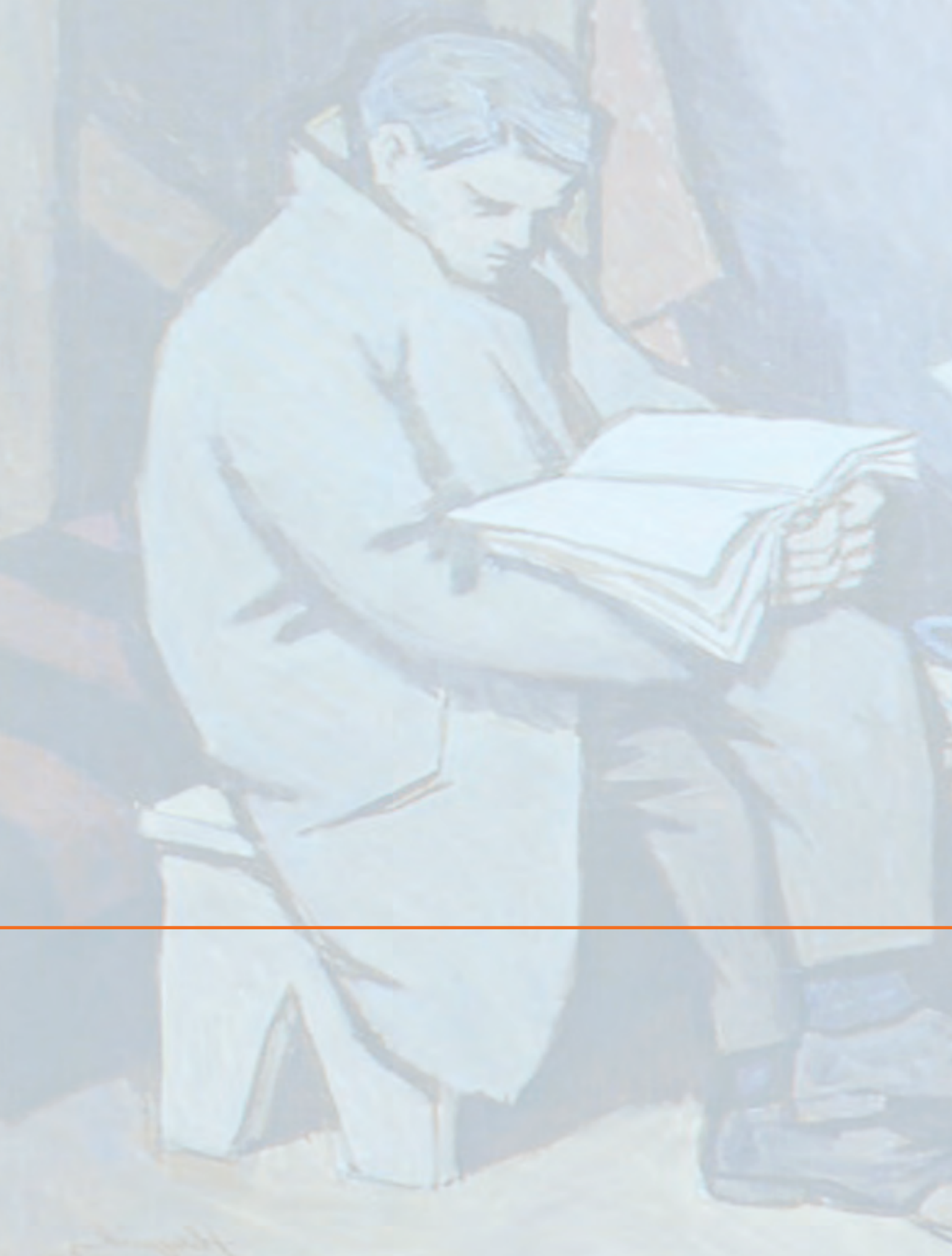

Ι. Παρουσίαση και Κριτική ενός βιβλίου

1 Η ταυτότητα του βιβλίου

Τα βασικά στοιχεία του βιβλίου (συγγραφέας, τίτλος, είδος του κειμένου, εκδοτικός οίκος, τόπος και χρόνος έκδοσης κτλ.) μπορούμε να πούμε ότι αποτελούν την ταυτότητά του. Γι' αυτό, για να παραπέμψουμε σε ένα συγκεκριμένο βιβλίο, αναφέρουμε αναγκαστικά τα στοιχεία αυτά στο κείμενό μας, στις υποσημειώσεις ή στη βιβλιογραφία που παραθέτουμε. Υπάρχει βέβαια μια μεγάλη ποικιλία στη μορφή των παραπομπών (στις συντομογραφίες, στη στίξη, στον τύπο των γραμμάτων κτλ.) Ο επιμελητής της έκδοσης υιοθετεί τη μορφή εκείνη που θεωρεί καταλληλότερη. Αυτό που έχει σημασία πάντως είναι να ακολουθεί κανείς με συνέπεια ένα συγκεκριμένο σύστημα. Προσέξτε για παράδειγμα τις παρακάτω παραπομπές που δίνονται ενδεικτικά:

1. Τ. Μαλάνος, Η ποίηση του Σεφέρη και η κριτική μου, εκδ. Πρόσπερος, Αθήνα 1982, σ. 10.
2. Ν. Βαγενάς, Ο ποιητής και ο χορευτής, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1978, σελ. 113-114.
3. Αλ. Αργυρίου, Γ. Σεφέρης: Ποιητική τέχνη και ιστορία, στον τόμο «Κύκλος Σεφέρη», εκδ.«Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας», Αθήνα 1980, σελ. 28.
4. Αλ. Αργυρίου, ό.π., σ. 16-17.

Ανάλογα μπορούμε να παραπέμψουμε και σε περιοδικά:

Αναστάσιος Στέφος, Γ. Σεφέρη «Επί ασπαλάθων...», Ερμηνευτική προσέγγιση του ποιήματος, Φιλόλογος 18, Θεσσαλονίκη Δεκ. 1979, σελ. 245-253.

Σημειώστε τα βασικά στοιχεία των βιβλίων που χρησιμοποιήσατε για μια εργασία σας, π.χ. για το βιογραφικό σημείωμα ενός συγγραφέα, και παρουσιάστε τη βιβλιογραφία σας. Στις υποσημειώσεις του κειμένου σας να παραπέμψετε, εφόσον χρειάζεται, στα βιβλία που χρησιμοποιήσατε.

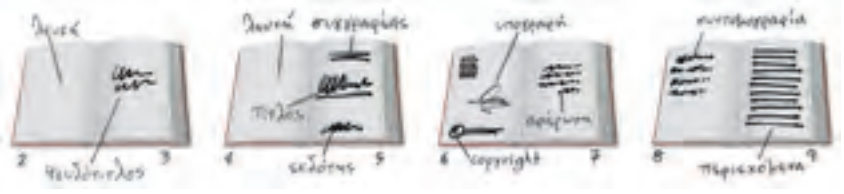

2 Βιβλιοπαρουσίαση

Τα βασικά στοιχεία του βιβλίου αναγράφονται συνήθως στο εξώφυλλο (εμπροσθόφυλλο) και στο εσώφυλλό του. Πρόσθετες πληροφορίες για το βιβλίο μπορούμε να αντλήσουμε από το κείμενο που βρίσκεται συχνά στο οπισθόφυλλο, καθώς επίσης και από τον πίνακα περιεχομένων.

Δείτε τα κείμενα (1) και (2) που προέρχονται από οπισθόφυλλα βιβλίων. Δίνουν τις κατάλληλες πληροφορίες, ώστε να προκαλέσουν το ενδιαφέρον του αναγνώστη και να του δημιουργήσουν την επιθυμία να διαβάσει ολόκληρο το βιβλίο;

1 «ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ»

Ο τόμος περιλαμβάνει έναν Πρόλογο, τρία κεφάλαια βιογραφίας του Ποιητή, ένα Παράρτημα και 16 εικόνες.

Στον Πρόλογο ο συγγραφέας εξιστορεί τις περιστάσεις που τον συνέδεσαν με το Σικελιανό, αρχίζοντας από τις Δελφικές Εορτές του 1927.

Το πρώτο κεφάλαιο είναι ένα μακρό μελέτημα για τον *Αλαφροΐσκιωτο*. Το νεανικό έργο του Ποιητή ερμηνεύεται ως ο πυρήνας του συνόλου της δημιουργίας του.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται για πρώτη φορά και σχολιάζεται *το Αγιορείτικο Ημερολόγιο* του Σικελιανού, όπου ο ποιητής έχει καταγράψει τις εντυπώσεις του από το προσκύνημα στο Άγιον Όρος που επιχείρησε μαζί με τον Καζαντζάκη στα 1914.

Στο τρίτο κεφάλαιο, που φέρει τον τίτλο *Το Χρονικό μιας φιλίας*, περιγράφεται ο μακρός πνευματικός δεσμός του Σικελιανού με τον Καζαντζάκη, όπως μαρτυρείται από ανέκδοτες επιστολές τους και άλλα στοιχεία.

Τέλος, στο Παράρτημα δημοσιεύονται μερικές χαρακτηριστικές επιστολές του Σικελιανού προς τον Καζαντζάκη και τον Πρεβελάκη.

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

Ο Π. Πρεβελάκης, ως ιστορικός της τέχνης και δοκιμιογράφος, είναι γνωστός από τον *Γκρέκο στη Ρώμη*, τα *Αρχαία θέματα στη ζωγραφική της Ιταλικής Αναγέννησης*, τον *Ποιητή και το Ποίημα της Οδύσσειας* κ.ά.

Η άλλη πνευματική δημιουργία του περιλαμβάνει τρεις ποιητικές συλλογές, έντεκα μυθιστορήματα και οκτώ δράματα.

2

Τα νομίσματα που έκοψαν οι πόλεις της Μικράς Ασίας στα χρόνια της ρωμαϊκής κυριαρχίας απεικονίζουν με μοναδικό τρόπο, εντελώς διαφορετικό από ό,τι οι επιγραφές, οι πάπυροι ή οι φιλολογικές πηγές, τη ζωή όχι μόνο των ελληνικών πόλεων, αλλά και των υπόλοιπων κατοίκων της περιοχής, βαθιά εξελληνισμένων στην πλειονότητά τους. Σ' αυτά δεν αποκαλύπτεται μόνον η κληρονομιά του μεγάλου παρελθόντος, αλλά αντικατοπτρίζεται και η απώλεια της πολιτικής ελευθερίας και της αυτοδιάθεσης των κατοίκων της Μικράς Ασίας, καθώς και ο περιορισμός της δραστηριότητάς τους σε καθαρά κοινοτικές υποθέσεις. Εξίσου εμφανής είναι σ' αυτά και η ρωμαϊκή επικυριαρχία, η δυναμική παρουσία ορισμένων κατεξοχήν φιλελλήνων αυτοκρατόρων, όπως και η τελευταία αναλαμπή πολυάριθμων τόπων.

Με τη συγκέντρωση και παράθεση των νομισμάτων επιχειρείται μια προσέγγιση στις θρησκευτικές δοξασίες και τα έθιμα του ελληνικού εκείνου κόσμου της Ανατολής και στις βαθμιαίες μεταβολές τους. Μολονότι τα μνημεία αυτά της ελληνικής τέχνης αποτελούν στο σύνολό τους μια πολύ λίγο μελετημένη πηγή γνώσης, μπορούν να μας δώσουν πληροφορίες για το ρόλο της αυτοκρατορικής λατρείας ως συνδετικού κρίκου μέσα στο ρωμαϊκό Imperium, για την επιβίωση αρχαίων μύθων, για τη σημασία ιστορικών γεγονότων και για την αδιάσπαστη καλλιτεχνική δύναμη του ελληνισμού. Απεικονίζουν σκηνές θυσιών, πλοία, απόψεις πόλεων και λιμανιών, και μας πληροφορούν για τους απειράριθμους αθλητικούς αγώνες και τις μονομαχίες, καθώς και για τους συχνά σκληρούς και πολύνεκρους πολέμους στα σύνορα του κράτους. Από την άλλη μεριά, η παρουσία των ονομάτων και των τίτλων των δημόσιων λειτουργών, των ιερέων και των χορηγών των νομισματικών εκδόσεων φανερώνει πόση ευγνωμοσύνη ένιωθαν οι Έλληνες απέναντι στην πόλη τους και πόσο ενδιαφέρονταν για το κοινό καλό. Ακόμη και η έλλειψη μέτρου στην απόδοση τιμών προς τους Ρωμαίους, ιδιαίτερα μάλιστα στους αυτοκράτορες, ο συναγωνισμός των πόλεων στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν ηχηρά τιμητικά ονόματα και τίτλους, και οι συμφωνίες ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες πόλεις, που συχνά απείχαν μεταξύ τους εκατοντάδες χιλιόμετρα, αποτυπώνονται παραστατικά στα νομίσματα των ελληνικών πόλεων της Ανατολής. Σε όλα αυτά προστίθενται και απεικονίσεις ναών, της πόλης ή της επαρχίας, αγάλματα θεών, ειδυλλιακά τοπία και πλήθος άλλες παραστάσεις. Συνολικά απεινονίζονται 512 νομίσματα από 150 περίπου πόλεις, «κοινά» και επαρχιακές ενώσεις, μικρή επιλογή για τους σκοπούς αυτού του βιβλίου, που δεν γράφτηκε για τους ειδικούς, αλλά ως παρότρυνση προς εκείνους που βλέπουν στην αρχαιότητα, και ειδικότερα στον ελληνικό κόσμο, κάτι περισσότερο από ένα κεφάλαιο παρωχημένης Ιστορίας.

Ο Peter Robert Franke γεννήθηκε το 1926 στο Ladenscheid. Σπούδασε Αρχαία Ιστορία, Ιστορία, Γεωγραφία και Γερμανική Φιλολογία στο Μόναχο, τη Βόννη και το Erlangen. Από το 1967 είναι τακτικός καθηγητής της Αρχαίας Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Saarbrucken. Είναι τακτικό μέλος της Αμερικανικής Νομισματικής Εταιρείας και της Βασιλικής Νομισματικής Εταιρείας του Λονδίνου. Δημοσίευσε πολλά βιβλία και πλήθος άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά.

Όπως είδαμε, τα κείμενα που συχνά δίνονται στα οπισθόφυλλα αποτελούν, ορισμένες φορές, μια πρώτη παρουσίαση του βιβλίου και αποβλέπουν στην ενημέρωση των αναγνωστών και στην προβολή του βιβλίου. Παρόμοια κείμενα είναι και οι βιβλιοπαρουσιάσεις στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο, οι οποίες περιγράφουν (παρουσιάζουν τα βασικά χαρακτηριστικά) και σχολιάζουν ακροθιγώς το βιβλίο.

Να εντοπίσετε τις πληροφορίες και τα σχόλια των βιβλιοπαρουσιάσεων που ακολουθούν.

Συζητήστε την έκτασή τους· θα τις θέλατε πιο εκτεταμένες ή πιο σύντομες; Δικαιολογήστε την άποψή σας.

Π. ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ

Α. Σικελιανός

Εκδ. «Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης», Αθήνα 1984, σελ. 241.

Ο Παντελής Πρεβελάκης μας προσφέρει μια σημαντική μελέτη πάνω στη ζωή και το έργο του ποιητή Άγγελου Σικελιανού που άλλωστε γνώριζε από πολύ κοντά. Στον πρόλογο του βιβλίου, ο συγγραφέας εξιστορεί τις περιστάσεις που τον συνέδεσαν με το μεγάλο μας ποιητή, αρχίζοντας από τις Δελφικές εορτές του 1917. Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύει τον *Αλαφροΐσκιωτο*, νεανικό έργο του Α. Σικελιανού που θεωρείται ως ο πυρήνας του συνόλου της δημιουργίας του. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται για πρώτη φορά και σχολιάζεται το *Αγιορείτικο ημερολόγιο* του Σικελιανού, όπου ο ποιητής έχει καταγράψει τις εντυπώσεις του από το Άγιο Όρος, που επισκέφτηκε με τον Νίκο Καζατζάκη το 1914. Στο τρίτο κεφάλαιο, με τίτλο *Το χρονικό μιας φιλίας*, περιγράφεται η μακρόχρονη σχέση του Α. Σικελιανού με τον Καζαντζάκη, όπως μαρτυρείται από ανέκδοτες επιστολές τους και άλλα στοιχεία. Το βιβλίο συμπληρώνεται από *Παράρτημα* στο οποίο δημοσιεύονται μικρές χαρακτηριστικές επιστολές του Σικελιανού προς τον Καζαντζάκη και τον Πρεβελάκη.

P.R. FRANKE

Η Μικρά Ασία στους ρωμαϊκούς χρόνους. Τα νομίσματα καθρέφτης της ζωής των Ελλήνων

Μτφρ. Γιάννης Τουράτσογλου. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1985, σσ. 150+48 πίνακες με απεικονίσεις νομισμάτων.

Με τη συγκέντρωση και παράθεση των νομισμάτων ο συγγραφέας επιχειρεί μια προσέγγιση στον κόσμο εκείνο της Ανατολής, ο οποίος, ακόμη και κάτω από τη ρωμαϊκή διοίκηση, διατήρησε για αιώνες ακέραιο τον ελληνικό πολιτισμό, το ελληνικό πνεύμα και τις αρχές του ελληνικού βίου. Από τα νομίσματα αυτά αντλούμε ανεκτίμητες πληροφορίες για τις θρησκευτικές δοξασίες και τα έθιμα των κατοίκων, για το ρόλο της λατρείας του αυτοκράτορα ως συνετικού κρίκου στο ρωμαϊκό imperium, για την επιβίωση αρχαίων μύθων, για τη σημασία ιστορικών γεγονότων, για την τέλεση αθλητικών αγώνων, για τη διεξαγωγή πολέμων, για το συναγωνισμό των πόλεων στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν ηχηρούς τιμητικούς τίτλους.

ΓΙΑΝΝΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ

«Animation. Το κινούμενο σχέδιο»

Βιβλίο γύρω από την τέχνη του κινούμενου σχεδίου με αναφορά στις διάφορες εθνικές σχολές, παρουσίαση των τεχνικών και ειδικό κεφάλαιο για τις νεότερες εξελίξεις μετά την εισαγωγή των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Αναθεωρημένη και επαυξημένη έκδοση του «Κινούμενου σχεδίου» του 1974. Περιλαμβάνει φωτογραφίες, σχέδιο και φιλμογραφία που καλύπτει την περίοδο 1891-1981 (εκδόσεις Καστανιώτη, στη σειρά Κινηματογράφος, Αθήνα 1985, σελ. 216 με το εικονογραφικό υλικό εκτός κειμένου).

Υποθέστε ότι γράφετε μια βιβλιοπαρουσίαση, για να ενημερώσετε την τάξη σας σχετικά με ένα καινούριο βιβλίο που απόκτησε η βιβλιοθήκη του σχολείου.

Από τα εξώφυλλα, τον πίνακα περιεχομένων και τον πρόλογο μπορείτε να αντλήσετε πληροφορίες για τα βασικά στοιχεία του βιβλίου (συγγραφέας, τίτλος, εκδοτικός οίκος, τόπος και χρόνος έκδοσης, σελίδες, είδος κειμένου κτλ.) καθώς και για το περιεχόμενό του.

3 Βιβλιοκριτική

Μια πληρέστερη εικόνα για ένα βιβλίο μάς δίνει η βιβλιοκριτική, η οποία περιέχει αναλυτικότερες πληροφορίες από τη βιβλιοπαρουσίαση και περισσότερα σχόλια, επαρκώς τεκμηριωμένα. Εξάλλου η βιβλιοκριτική προϋποθέτει μελέτη του αντικειμένου της σε βάθος, αφού στόχος της είναι κυρίως να κρίνει/αξιολογήσει υπεύθυνα το έργο. Γι' αυτό άλλωστε είναι πάντα ενυπόγραφη, σε αντίθεση με τη βιβλιοπαρουσίαση. Πρέπει να σημειωθεί πάντως ότι τα όρια ανάμεσα στη βιβλιοκριτική και στην βιβλιοπαρουσίαση δεν είναι πάντοτε ευδιάκριτα, ιδιαίτερα όταν η βιβλιοπαρουσίαση έχει ως στόχο να επηρεάσει θετικά ή αρνητικά τους αναγνώστες σχετικά με το βιβλίο, οπότε περιέχει αρκετά σχόλια.

α) Λογοτεχνική κριτική

Να διαβάσετε την παρακάτω κριτική του Β. Βαρίκα για το μυθιστόρημα του Κοσμά Πολίτη *«Στου Χατζηφράγκου»*.

ΝΟΣΤΑΛΓΙΚΗ ΜΝΗΜΗ ΜΙΑΣ ΧΑΜΕΝΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Κ. Πολίτη:
«Στου Χατζηφράγκου»

Τη «βιογραφία» μιας εποχής και μιας κοινωνίας βασισμένης στην πραγματικότητα και στολισμένη με φανταστικά επεισόδια επιχειρεί στο νέο του μυθιστόρημα «Στου Χατζηφράγκου» ο Κ. Πολίτης. Η πολιτεία που υπαινίσσεται είναι η οριστικά χαμένη, εδώ και σαράντα χρόνια, για τον ελληνισμό πρωτεύουσα της Ιωνίας, μια από τις λαϊκές συνοικίες της οποίας – όπου και διαδραματίζονται τα σημαντικότερα συμβεβηκότα του βιβλίου – ονοματίζει και ο τίτλος του μυθιστορήματος. Παιδικές αγαπημένες μνήμες, εξωραϊσμένες κάποτε από την απόσταση του χρόνου, αλλά και κοιταγμένες μέσα από το φακό της πικρής εμπειρίας, που ο συγγραφέας απεκόμισε από την κατοπινή πορεία του στη ζωή, στην ίδια αυτή πολιτεία και στην ελεύθερη Ελλάδα, συνθέτουν το μυθιστόρημα. Ό,τι αποτελεί την πρωτοτυπία, αλλά και την έλξη του βιβλίου είναι ότι στον ευρύτα-

το πίνακα που στήνει μπροστά μας, εκείνο που κυριαρχεί δεν είναι η «επίσημη» όψη, καθετί που η ιστοριογραφία και η παράδοση μας έχουν επιβάλει σαν «σμυρναϊκή ζωή», αλλά οι «καθημερινοί άνθρωποι με τις καθημερινές έγνοιες και μικροχαρές τους, με τις αντιλήψεις τους, ακόμη και με τα παραστρατήματα και με τα ανόητα καμώματά τους», όπως μας εξομολογείται ο ίδιος ο συγγραφέας. Η στενή αυτή σύνδεση με την πραγματικότητα δίνει αυθεντικότητα στην αφήγηση, όπως η έμμεση ή άμεση αναφορά σε προσωπικά βιώματα, από τα οποία και αποκλειστικά φαίνεται να αντλεί, της προσφέρει τη βαθύτερη εκείνη συγκίνηση, που μονάχα η εξομολόγηση επιτυγχάνει.

Να μιλήσουμε για ανανέωση της πεζογραφίας του Κοσμά Πολίτη, θα ήταν ασφαλώς υπερβολή. Υπάρχουν όμως στο νέο του μυθιστόρημα στοιχεία και στην τεχνική και στην έκφραση, που το διαφοροποιούν σημαντικά από την προηγούμενη εργασία του. Περισσότερο σταθερά τα περιγράμματα και των προσώπων και των καταστάσεων, τον υποχρεώνουν σε μια άλλη μορφή σύνθεσης, διάφορη από την καθαρά «μουσική», που κυριαρχούσε στα προηγούμενα πεζογραφήματά του. Την κλασικότερη αυτή δομή την επιβάλλει, θα έλεγα, η ίδια η φύση της «πρώτης ύλης» του πεζογραφήματος. Μολονότι ο όρος σύνθεση δε θα είχε, ίσως, εδώ πλήρως την εφαρμογή του. Οι ιστορίες που διηγείται ο Κ. Πολίτης αναπτύσσονται σχεδόν παράλληλα και οι δεσμοί που τις συνδέουν μοιάζουν μάλλον εξωτερικοί. Κάποιες απ' αυτές θα μπορούσαν απομονωμένες να θεωρηθούν αυτοτελή πεζογραφήματα, χωρίς τίποτε να θυμίζει την ένταξή τους σε μια ενότητα. Σκηνές και συμβεβηκότα επίσης, αποφασιστικής ωστόσο σημασίας για τη δημιουργία της συνολικής εντύπωσης, παίρνουν τη μορφή απλών παρεμβολών. Και έτσι όμως τοποθετημένα, δε χάνουν, ούτε αυτού, την αξία τους. Βοηθούν τη δημιουργία της ατμόσφαιρας. Πρόκειται, άλλωστε, όπως είπαμε, για τη «βιογραφία» μιας κοινωνίας, η οποία φυσικό είναι να μη μπορεί να εξαντληθεί στην παρουσίαση μερικών έστω και χαρακτηριστικών εκπροσώπων της.

Ο χρόνος, που εξέλεξεν ο συγγραφέας για να εντοπίσει την έρευνά του, είναι οι αρχές του αιώνα μας. Η επιλογή δεν έγινε τυχαία. Είναι η ευτυχισμένη, κατά το συγγραφέα, περίοδος του Ελληνισμού της Ιωνίας. Όταν οι δύο εθνότητες, Τούρκοι και Έλληνες, συζούσαν ειρηνικά, σχεδόν μια φυλή, και η υλική ευμάρεια εμείωνε, αν δεν το εξαφάνιζε, με την παρεμβολή και άλλων παραγόντων, το αίσθημα του «ραγιά». Τη νοσταλγία του συγγραφέα για την ευτυχισμένη εκείνη εποχή τη συνειδητοποιεί πληρέστερα ο αναγνώστης, παρακολουθώντας το κεφάλαιο της «Παρόδου». Η αναφορά στα τραγικά γεγονότα που ακολούθησαν με την πάροδο μερικών δεκαετηρίδων, τον πόλεμο, την ελληνική διοίκηση και την καταστροφή που τη διαδέχτηκε, δεν υπογραμμίζει μονάχα την αντίθεση με το παρελθόν, το τόσο αγαπητό στον συγγραφέα, δίνει ταυτόχρονα και κάποια «επικαιρότητα» στο μυθι-

στόρημα με την πρόσφατη συμπλήρωση σαράντα χρόνων από τη Μικρασιατική καταστροφή.

Ποικίλος ο κόσμος που κινείται στο μυθιστόρημα. Έλληνες, Εβραίοι, Τούρκοι, Φραγκολεβαντίνοι, η πανσπερμία των φυλών, που η ειρηνική συμβίωσή τους έδινε την ιδιαίτερη φυσιογνωμία στην πρωτεύουσα της Ιωνίας, αντιμετωπίζονται, με την ίδια συμπάθεια και κατανόηση από το συγγραφέα. Ο άνθρωπος και όχι η φυλή βαρύνει στη συνείδησή του. Και για να τον αγαπήσει δε χρειάζεται να τον εξωραΐσει. Ξέρει ότι αυτό και μόνο το γεγονός της ύπαρξης, ο αγώνας για την επιβίωση, αρκεί για τη δικαίωσή του. Μέσα όμως στον κόσμο αυτό, εκείνο που περισσότερο τον προσελκύει είναι τα παιδιά. Η παιδική ηλικία και η εφηβεία, παραμένουν και δω το κέντρο του μυθιστορήματος, για να μας φέρουν στη μνήμη μερικές από τις καλύτερες σελίδες της «Ερόικας».

Ο Κοσμάς Πολίτης κι όταν αντιμετωπίζει την ωμή πραγματικότητα δε λησμονεί το όνειρο. Όπως δεν τον εγκαταλείπει και ο λυρικός οίστρος κάθε φορά που θα βρεθεί μπροστά στη φύση. Το νέο του μυθιστόρημα του προσφέρει την ευκαιρία να δείξει για μια ακόμη φορά τις εξαίρετες ικανότητές του ως τοπιογράφου. Και οι σελίδες αυτές, έστω και περιορισμένες, θα παραμείνουν, πιστεύω, απόκτημα για την πεζογραφία μας.

(Β. Βαρίκας, Συγγραφείς και κείμενα, Α΄, 1961-1965, Αθήνα, Ερμής 1975, σελ. 200-202)

Παρακάτω δίνονται τα θέματα με τα οποία ασχολείται ο κριτικός στην πρώτη παράγραφο.	Να επισημάνετε τα θέματα στα οποία επικεντρώνει την προσοχή του στις υπόλοιπες παραγράφους. Στο τέλος με βάση τους πλαγιότιτλους των παραγράφων μπορείτε να έχετε μα συνολική εικόνα των θεμάτων στα οποία αναφέρεται ο κριτικός.

Ο Βαρίκας επισημαίνει:

Τι επιχειρεί στο έργο του ο Κ. Πολίτης. *(Ο στόχος του συγγραφέα)*	Τη «βιογραφία» μιας εποχής και μιας κοινωνίας βασισμένη στην πραγματικότητα και στολισμένη με φανταστικά επεισόδια επιχειρεί στο νέο του μυθιστόρημα «Στου Χατζηφράγκου» ο Κοσμάς Πολίτης.
Πώς δικαιολογείται ο τίτλος του μυθιστορήματος του Κ. Πολίτη. *(Ο τίτλος του έργου)*	Η πολιτεία που υπαινίσσεται είναι η οριστικά χαμένη, εδώ και σαράντα χρόνια, για τον Ελληνισμό πρωτεύουσα της Ιωνίας, μια από τις λαϊκές συνοικίες της οποίας –όπου και διαδραματίζονται τα σημαντικότερα συμβεβηκότα του βιβλίου– ονοματίζει και ο τίτλος του μυθιστορήματος.
Από πού αντλεί το θέμα του ο συγγραφέας. *(«Η πρώτη ύλη του μυθιστορήματος»)*	Παιδικές αγαπημένες μνήμες, εξωραϊσμένες κάποτε από την απόσταση του χρόνου, αλλά και κοιταγμένες μέσα από το φακό της πικρής εμπειρίας, που ο συγγραφέας απεκόμισε από την κατοπινή πορεία του στη ζωή, στην ίδια αυτή πολιτεία και στην ελεύθερη Ελλάδα, συνθέτουν το μυθιστόρημα.
Τι αποτελεί την πρωτοτυπία και την έλξη του βιβλίου. *(Η πρωτοτυπία και έλξη του βιβλίου)*	Ό,τι αποτελεί την πρωτοτυπία και την έλξη του βιβλίου είναι ότι στον ευρύτατο πίνακα που στήνει μπροστά μας, εκείνο που κυριαρχεί δεν είναι η «επίσημη» όψη, καθετί που η ιστοριογραφία και η παράδοση μας έχουν επιβάλει σαν «σμυρναϊκή ζωή», αλλά οι καθημερινοί άνθρωποι με τις καθημερινές έγνοιες και μικροχαρές τους, με τις αντιλήψεις τους, ακόμη και με τα παραστρατήματα και με τα ανόητα καμώματά τους, όπως μας εξομολογείται και ο ίδιος ο συγγραφέας.
Τι προσφέρει στην αφήγηση η στενή σύνδεση με την πραγματικότητα και η αναφορά σε προσωπικά βιώματα. *(Η σχέση της αφήγησης με την πραγματικότητα)*	Η στενή αυτή σύνδεση με την πραγματικότητα δίνει αυθεντικότητα στην αφήγηση, όπως και η έμμεση ή άμεση αναφορά σε προσωπικά βιώματα, από τα οποία και αποκλειστικά φαίνεται να αντλεί, της προσφέρει τη βαθύτερη εκείνη συγκίνηση, που μονάχα η εξομολόγηση επιτυγχάνει.

Συνήθως μια λογοτεχνική κριτική παρουσιάζει συνοπτικά την υπόθεση του έργου και τα κύρια πρόσωπα.

Πώς ερμηνεύετε την απουσία αυτών των στοιχείων από την κριτική του Β. Βαρίκα;

Εκτός από τις πληροφορίες για το συγγραφέα και το βιβλίο, ο κριτικός κάνει ορισμένες διαπιστώσεις και εκφράζει κάποιες αξιολογικές κρίσεις.

Να τις εντοπίσετε και να προσέξετε πώς τις τεκμηριώνει ο Β. Βαρίκας στην κριτική του.

Να διαβάσετε ένα λογοτεχνικό βιβλίο (είναι προτιμότερο να επιλέξετε ένα βιβλίο γνωστό σας από τα Κ.Ν.Λ.) και να προσπαθήσετε να γράψετε μια κριτική.

Στην αρχή να παραθέσετε τα στοιχεία που βρίσκουμε και σε μια βιβλιοπαρουσίαση (συγγραφέα, τίτλο, είδος κειμένου κτλ.) και να εκφράσετε μια γενική κρίση για το έργο.

Κατόπιν να δώσετε πληροφορίες και να εκφέρετε επιμέρους κρίσεις για το στόχο του συγγραφέα, τον τίτλο (τη σχέση του με το έργο), την «πρώτη ύλη», τον τόπο και το χρόνο, την υπόθεση (ιστορία της αφήγησης), τη σύνθεση/πλοκή (αφηγηματικό τρόπο), τα πρόσωπα και τα μέσα που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας (αφήγηση, περιγραφή, διάλογο, γλώσσα, ύφος). Να υποστηρίξετε τις απόψεις σας με τα κατάλληλα επιχειρήματα παρεμβάλλοντας, όπου χρειάζεται, χαρακτηριστικά αποσπάσματα από το έργο.

Φροντίστε να είστε σαφείς, έτσι ώστε το κοινό στο οποίο απευθύνεστε (συμμαθητές) να σχηματίσει μια πλήρη εικόνα για το έργο και να κατανοήσει την κριτική σας άποψη. Προσαρμόστε το ύφος του κειμένου σας στον τρόπο με τον οποίο θα παρουσιαστεί η κριτική σας (προφορικά ή γραπτά).

Είναι αυτονόητο ότι για μια ολοκληρωμένη κριτική απαραίτητη προϋπόθεση είναι η μελέτη του συνολικού έργου, της ζωής και της εποχής του συγγραφέα. Κοιτάξτε τι γράφει σχετικά με το θέμα αυτό ο Κ. Παλαμάς:

> *Σε εκείνον που ζητά να αισθανθεί και να καταλάβει,*
> *και να κρίνει και να τοποθετήσει, χρειάζεται πάντα*
> *η ιστορία, γιατί αλλιώτικα η τύφλα θριαμβεύει.*

Φροντίστε να αξιοποιήσετε στην κριτική σας το λεξιλόγιο που ακολουθεί.

Λεξιλόγιο (σχετικό με τη λογοτεχνική κριτική)

γλώσσα (του βιβλίου):	αναλυτική ≠ συνθετική, κατανοητή ≠ ακατανόητη, μεταφορική, αλληγορική, ποιητική ≠ αντιποιητική, ασυνήθιστη, εκφραστική, κομψή, πειστική, προσωπική, ρητορική, συνθηματική, φτωχή.
διάλογος:	ζωηρός, ζωντανός, σύντομος, φυσικός, έξυπνος, απλοϊκός.
ύφος (του βιβλίου):	αδόκιμο, ακαδημαϊκό (= ψυχρό), ακαλαίσθητο ≠ καλαίσθητο, καλοδουλεμένο, άτονο, ανιαρό, αφελές, αφρόντιστο ≠ φροντισμένο, γλυκανάλατο, εξεζητημένο, πλαδαρό, τεχνητό ≠ φυσικό/ανεπιτήδευτο, ευτράπελο, δηκτικό, γλαφυρό, πεζό, λυρικό, ποιητικό, προσωπικό, συμβολικό, σφικτό, υψηλό, πομπώδες, λιτό, πυκνό.
περιγραφή – αφήγηση:	απέριττη, απλή, γενική ≠ λεπτομερειακή, διεξοδική, εντυπωσιακή, επιπόλαια ≠ προσεκτική, ζωντανή ≠ ψυχρή, μεθοδική, παραστατική, πιστή, ποιητική, ρομαντική ≠ ρεαλιστική, φανταστική (η λέξη με την κυριολεκτική της χρήση), άκομψη, ενδιαφέρουσα ≠ ανούσια, κουραστική, μονότονη, πεζή, συγκινητική, συναρπαστική.
πλοκή :	πρωτότυπη ≠ κοινή, έξυπνη, περίεργη, ολοκληρωμένη ≠ ημιτελής.
οι χαρακτήρες (του βιβλίου):	αληθινοί, παραστατικοί, κεντρικοί, κύριοι ≠ δευτερεύοντες. διαγράφονται, εμφανίζονται, παρουσιάζονται, δρουν, εικονίζονται, φανερώνονται, ψυχογραφούνται, προβάλλουν/-ονται, πείθουν ≠ δεν πείθουν.
ατμόσφαιρα (του βιβλίου):	υποβλητική, ευχάριστη, βαριά, καταθλιπτική.
βιβλίο (έργο):	ανεκτίμητο, ανιαρό, αξιόλογο, άρτιο, βραβευμένο, γνωστό, διδακτικό, δραματικό, ενδιαφέρον, μεγαλόπνοο, μνημειώδες, συμβολικό, σπάνιο· κυκλοφόρησε, δημοσιεύτηκε, εκδόθηκε (επανεκδόθηκε), επικρίθηκε, βραβεύτηκε, άντεξε στο χρόνο, διαφημίστηκε, αγαπήθηκε, άρεσε, εκτιμήθηκε, έκανε πάταγο, απέκτησε φήμη, έγινε γνωστό.
συγγραφέας:	αισιόδοξος ≠ απαισιόδοξος, γλαφυρός, δραματικός, ευαίσθητος, ευφάνταστος, κλασικός, μεγαλοφυής, πασίγνωστος, σκοτεινός, ψυχογράφος, ταλαντούχος, ρεαλιστής, ρομαντικός, σατιρικός. γράφει, συγγράφει, παρουσιάζει, καταγράφει, αναφέρει, ζωγραφίζει.

Κρατήστε σε δελτία ή στον Η/Υ σημειώσεις για ένα βιβλίο που διαβάσατε.

Σας προτείνουμε τον παρακάτω τύπο δελτίων για το αρχείο σας.

ΔΕΛΤΙΟ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ

Ημερομηνία:

Στοιχεία βιβλίου:

α) συγγραφέας: ▼ πληροφορίες

β) τίτλος: ▼ πληροφορίες

γ) έκδοση: ▼ πληροφορίες

δ) τόπος-χρόνος έκδοσης: ▼ πληροφορίες

Α. Το κείμενο

Το είδος του κειμένου (μυθιστόρημα, διήγημα, δοκίμιο) Η υπόθεση (πρόσωπα, τόπος, εποχή...) Ποια η σχέση του τίτλου με το κείμενο. Χαρακτηριστικά αποσπάσματα.

Β. Η κριτική

Η γλώσσα και το ύφος του συγγραφέα. Η συγγραφική ικανότητα του δημιουργού/λογοτέχνη. Γενική αξιολογική κρίση για το βιβλίο.

Γ. Ο συγγραφέας

Σύντομο βιογραφικό σημείωμα. Επιλογή εργογραφίας.

β) Κριτική άλλων κειμένων

Εκτός από την κριτική λογοτεχνικού έργου, μπορούμε να έχουμε κριτική και για οποιοδήποτε άλλο κείμενο (άρθρο, μελέτη, διατριβή, σχολικό εγχειρίδιο, κτλ.). Φυσικά η κριτική, ανάλογα με το αντικείμενό της, ασχολείται κάθε φορά με διαφορετικά θέματα, τα πιο σημαντικά για την κάθε περίπτωση· για παράδειγμα η λογοτεχνική κριτική εξετάζει την υπόθεση, την πλοκή, τα πρόσωπα, το ύφος του κειμένου κτλ., ενώ η κριτική σχολικού εγχειριδίου εξετάζει το διδακτικό υλικό, την οργάνωση και τη μεθόδευσή του, τους διδακτικούς και τους παιδαγωγικούς στόχους του βιβλίου κτλ.

Να διαβάσετε τα αποσπάσματα από κριτική σχολικού εγχειριδίου και να επισημάνετε τα θέματα με τα οποία ασχολείται η κριτικός.

Με το βιβλίο «Λεξιλογικές ασκήσεις» ανοίγεται όχι μόνο για το μαθητή, αλλά και για το δάσκαλο ένα ακόμη μεγάλο και διάπλατο παράθυρο προς το φως και τη ζωή, για να μπαίνουν ο αέρας και οι αντίλαλοι του έξω κόσμου, να αναζωογονηθή και να κρατιέται πάντα δροσερή η σχολική ατμόσφαιρα.

[...] Με το νέο βιβλίο, που στα 8 κεφάλαιά του περιέχονται γυμνάσματα για την παρομοίωση, τη μεταφορά, τα συνώνυμα, τις παροιμίες, τους ορισμούς κτλ. συμπληρώνεται μια έλλειψη στα διδακτικά μας βιβλία και στη μέθοδο της διδασκαλίας της γλώσσας μας. Μόνο όταν χρησιμοποιηθή, όπως πρέπει, τότε θα καταλάβωμε την αξία της νέας αυτής προσφοράς, που τόσο μετριόφρονα ο συγγραφεύς την ονομάζει «μικρή θετική συμβολή στην αναγέννηση της Ελληνικής λαϊκής παιδείας». Ως τώρα οι δάσκαλοι στα γλωσσικά μαθήματα περιορίζονταν στη διδασκαλία των γραμματικών κανόνων, στην τεχνολογία, ορθογραφία, ανάγνωση, εκθέσεις κτλ. Με τις ασκήσεις των 59 μαθημάτων του νέου βιβλίου και τις άπειρες άλλες, που ο δάσκαλος ή και οι μαθητές μέσα στο σχολείο και στα παιχνίδια τους θα αυτοσχεδιάσουν, θα καταλάβη ο δάσκαλος ότι του ανοίγεται ένας κόσμος ολόκληρος για να καλλιεργήση την αυτενέργεια, να καταρτίση τη σκέψη και να γυμνάση το μυαλό των παιδιών. Θα καταλάβη ότι μπορεί από το δημοτικό σχολείο να μυήση τους μαθητές του στη θαυματουργική δύναμη της λέξης. Να προσπαθήση δηλ. να κάμει συνειδητό σιγά σιγά στα παιδάκια ότι η λέξη δεν είναι απλώς ήχος διαρθρωμένος, αλλά μέσο για συνεννόηση, όργανο για να εξωτερικεύεται ο εσωτερικός κόσμος, οι αφηρημένες έννοιες, τα πιο ποικίλα συναισθήματα, οι κρίσεις οι πιο λεπτές, οι σκέψεις οι πιο δυσκολόπιαστες. Πράγματα που διαισθανότανε ο δημιουργικός δάσκαλος, μα που δε φανταζότανε ότι είναι δυνατό να καλλιεργηθούν και στο δημοτικό σχολείο τόσο ακούραστα και ευχάριστα.

Η γραμματική με την αδιάκοπη αναφορά στους κανόνες της και την ανάγκη της υποταγής σ' αυτούς είναι όργανο της λογικής. Η νέα εργασία στην οποία καλεί το δάσκαλο και το μαθητή ο κ. Τριανταφυλλίδης, δεν απευθύνεται μόνο στη λογική, δεν ασκεί μόνο την κρίση, αλλά σπρώχνει το παιδικό μυαλό προς την έρευνα, το αναγκάζει ν' αναζητή προς όλες τις κατευθύνσεις, προς ό,τι είδε, άκουσε, έμαθε, διάβασε, σκέφτηκε, αισθάνθηκε, για να το τοποθετήση όπου και όπως πρέπει.

Όταν π.χ. στα μαθήματα 9-10 κτλ. του κεφαλαίου «Αντίθετα» το παιδάκι καλείται να βρη το αντίθετο του:

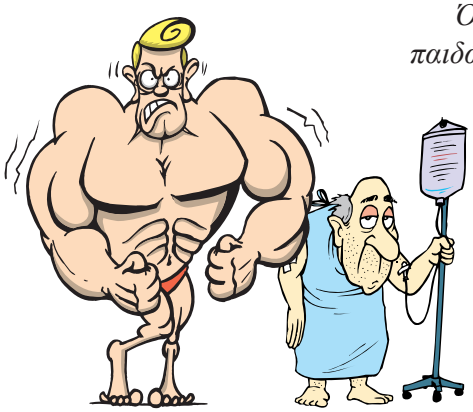

γλυκός καφές	=	*πικρός καφές*
γλυκό νερό	=	*αλμυρό νερό*
γλυκό κρασί	=	*αψύ κρασί*
γλυκό οπωρικό	=	*ξινό οπωρικό*
γλυκός τρόπος	=	*απότομος τρόπος*
γερό κορμί	=	*άρρωστο κορμί*
γερό κάστανο	=	*κούφιο κάστανο*
γερό βάζο	=	*σπασμένο βάζο κ.ά.*

*δεν μπορεί παρά με θάμπωμα να σταθή μπροστά στη δυναμικότητα της λέξης **γλυκός** που εδώ αντιστοιχεί με το πικρός, εκεί με το αλμυρός κτλ. ή τη δυναμικότητα της λέξης γερός, σφικτός, πεζός, μόνιμος κτλ. Ή πάλι στα συνώνυμα [...].*

[...] Ελπίζω ότι όλοι οι σημερινοί Έλληνες δάσκαλοι θα ιδούν με αγάπη το νέο αυτό σχολικό βιβλίο που έρχεται να ζωντανέψη το νεκρωμένο σήμερα από τη ρουτίνα μάθημα της γραμματικής και θα θελήσουν να το χρησιμοποιήσουν στη διδασκαλία τους. Θα έπρεπε μάλιστα από τώρα να εισαχθή και στις Παιδαγωγικές Ακαδημίες. Να τονισθή στους τροφίμους των, ότι με το νέο βιβλίο ο δάσκαλος έχει στα χέρια του όργανο για να ασκήσει τη δημιουργικότητα του μαθητή και τη δική του. Και κυρίως να τους διδαχθή η κατάλληλη και αποτελεσματική χρησιμοποίησή του.

*(Ειρήνη Παϊδούση, «Λεξιλογικές ασκήσεις» Μ. Τριανταφυλλίδη, Περιοδικό Παιδεία, τεύχ. 5, Φεβρουάριος 1947, σ. 302)**

Να γράψετε μια βιβλιοκριτική για ένα σχολικό εγχειρίδιο.

Φροντίστε να τεκμηριώσετε τις απόψεις σας με τα κατάλληλα επιχειρήματα.

---

* Σημείωση: Παραμένει η ορθογραφία και η στίξη του κειμένου (εκτός του πολυτονικού).

4 Το Ύφος του Κριτικού

Συχνά ο κριτικός υιοθετεί στα κείμενά του ένα ύφος αρκετά περίπλοκο και μερικές φορές εξεζητημένο, που χαρακτηρίζεται από μακροπερίοδο λόγο, διαδοχική υπόταξη, επιλογή και χρήση ασυνήθιστων/σπάνιων λέξεων, απόκλιση από τη συνηθισμένη μορφή της σύνταξης κτλ. Η υιοθέτηση ενός τέτοιου ύφους δεν αποτελεί μειονέκτημα, εφόσον βέβαια ο κριτικός είναι έμπειρος χρήστης της γλώσσας και έτσι πετυχαίνει τον τελικό του σκοπό, να επικοινωνεί δηλαδή με το κοινό του.

Δείτε τι λέει πάνω σ' αυτό το θέμα ο Μ. Ανδρόνικος:

«Ειδικά για τη γλώσσα της κριτικής οφείλουμε να θυμόμαστε πως πρέπει να είναι κατανοητή από το φιλότεχνο που ζητά βοήθεια, αν πιστεύουμε πως ο κριτικός παίζει το ρόλο του ερμηνευτή, του «ειδικού» που στέκεται ανάμεσα στον καλλιτέχνη και στο θεατή, που μπορεί να βοηθήσει στο πλησίασμα των δύο. Αλλιώς ανάμεσα στον καλλιτέχνη και στο θεατή παρεμβάλλεται ένας ακόμη παράγοντας, απομακρυσμένος και από τον έναν και από τον άλλον, άχρηστος και για τους δύο, με άλλα λόγια άχρηστος για την ανθρώπινη ομάδα την οποία τάχθηκε να υπηρετεί».

(Μ. Ανδρόνικος, «Κριτική και δημιουργία. Η λειτουργία της κριτικής», Χρονικό '73)

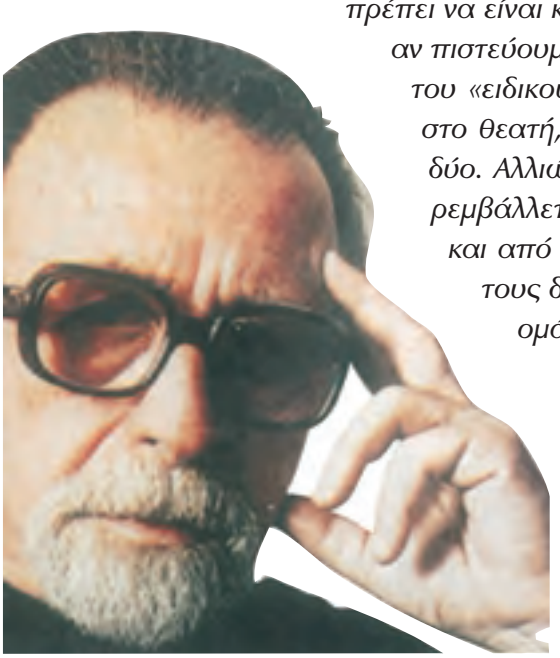

Μανόλης Ανδρόνικος

Ένας από τους λόγους που οδηγούν τον κριτικό να χρησιμοποιεί συχνά σύνθετο λόγο είναι το προηγμένο επίπεδο του κοινού στο οποίο απευθύνεται.

Μπορείτε να σκεφτείτε άλλους λόγους που τον ωθούν σ' αυτή την επιλογή;

Στην κριτική του Β. Βαρίκα που είδαμε προηγουμένως μπορούμε να βρούμε συγκεκριμένα παραδείγματα σύνθετου ύφους (απόκλιση από την «κανονική» σειρά των όρων της πρότασης, διαδοχική υπόταξη, μακροπερίοδο λόγο κτλ.). Ας δούμε, για παράδειγμα, πιο προσεχτικά τις δύο πρώτες περιόδους (Α, Β) της πρώτης παραγράφου του κειμένου.

Α. *(Τη «βιογραφία» μιας εποχής.....ο Κ. Πολίτης)*

Στην περίοδο αυτή προηγείται το αντικείμενο *(τη βιογραφία μιας εποχής και μιας κοινωνίας)* και ακολουθούν πρώτα το ρήμα *(επιχειρεί)* και μετά το υποκείμενο *(ο Κ. Πολίτης)* στο τέλος της περιόδου. Παρατηρούμε, δηλαδή, ότι διαταράσσεται η «κανονική» σειρά των όρων της πρότασης (Υ-Ρ-Α). Επιπλέον το αντικείμενο συνοδεύεται από πολλούς προσδιορισμούς (*βασισμένη.....επεισόδια*) που παρεμβάλλονται ανάμεσα σ' αυτό και στο ρήμα.

Β. *(Η πολιτεία.....μυθιστορήματος)*

Παρόμοιο φαινόμενο, απόκλιση από την «κανονική» σειρά των όρων της πρότασης κτλ., συναντούμε και στην περίοδο αυτή. Στην αναφορική πρόταση: *«μια από τις λαϊκές συνοικίες της οποίας...ονοματίζει ο τίτλος του μυθιστορήματος»* προηγείται το αντικείμενο *(μια από τις λαϊκές συνοικίες)*, παρεμβάλλεται η αναφορική παρενθετική πρόταση *(όπου και διαδραματίζονται τα σημαντικότερα συμβεβηκότα του βιβλίου)*, ακολουθεί το ρήμα *(ονοματίζει)* και το υποκείμενο *(ο τίτλος)*.
Επιπλέον στην περίοδο αυτή συναντούμε και διαδοχική υπόταξη των προτάσεων.
Δείτε και την παρακάτω σχηματική παράσταση της διαδοχικής υπόταξης.

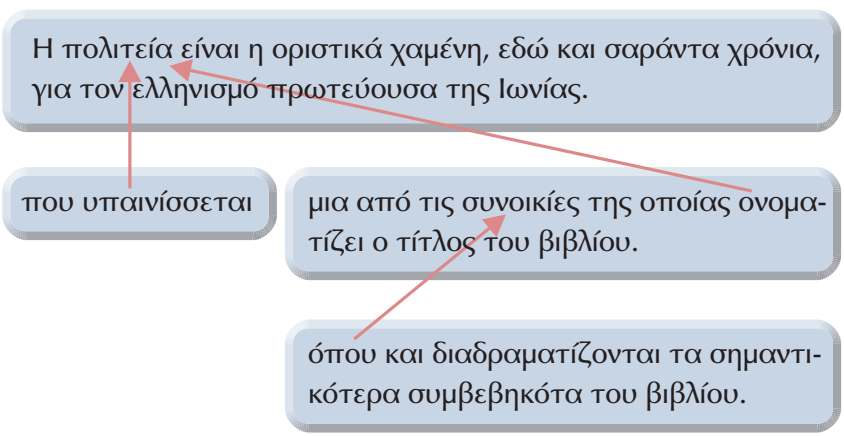

Θυμηθείτε σε ποιες περιπτώσεις χρησιμοποιείται γενικά η απόκλιση από την «κανονική» σειρά των όρων της πρότασης και η διαδοχική υπόταξη.

Δείτε πάλι την κριτική του Β. Βαρίκα:

α) Ποιες συντακτικές «ιδιομορφίες» επισημαίνετε στις επόμενες περιόδους της παραγράφου;

β) Σε ποιες περιπτώσεις η χρήση του κόμματος είναι αναγκαστική και σε ποιες είναι θέμα ύφους και επιλογής του συγγραφέα;

Προσπαθήστε να απλοποιήσετε το ύφος του κειμένου στην πρώτη παράγραφο, αλλάζοντας, όπου χρειάζεται, τη σύνταξη και τη στίξη· π.χ. η περίοδος *«ό,τι αποτελεί... ο συγγραφέας»* μπορεί να αποδοθεί ως εξής:

Στον ευρύτατο πίνακα που στήνει (το βιβλίο) μπροστά μας εκείνο που κυριαρχεί δεν είναι η «επίσημη» όψη, δηλαδή καθετί που η ιστοριογραφία και η παράδοση μας έχουν επιβάλει σαν «σμυρναϊκή ζωή», αλλά «οι καθημερινοί άνθρωποι με τις καθημερινές έγνοιες και μικροχαρές τους, με τις αντιλήψεις τους, ακόμη και με τα παραστρατήματα και με τα ανόητα καμώματά τους», όπως μας εξομολογείται ο ίδιος ο συγγραφέας. Αυτό αποτελεί την πρωτοτυπία αλλά και την έλξη του βιβλίου.

5 Απλή και διαδοχική υπόταξη

Είδαμε στο Γυμνάσιο ότι χρησιμοποιούμε την υπόταξη, για να δείξουμε τις λογικές σχέσεις ενός σύνθετου νοήματος. Στην περίπτωση αυτή συνδέουμε πολύ στενά μια πρόταση με κάποια άλλη. Από τις δύο προτάσεις εκείνη που στηρίζει τη σύνδεση ονομάζεται **κύρια πρόταση**, ενώ η άλλη ονομάζεται **δευτερεύουσα πρόταση**. Με τη διαδοχική υπόταξη η σύνδεση που επιχειρείται είναι πολυπλοκότερη, καθώς δεν είναι μόνον η κύρια πρόταση που στηρίζει τη σύνδεση, αλλά και μια δευτερεύουσα πρόταση μπορεί, με τη σειρά της να στηρίξει άλλες δευτερεύουσες προτάσεις.

Η αντίθετη διαδικασία, η άρση δηλαδή της υπόταξης και η μετατροπή μιας περιόδου (που αποτελείται από προτάσεις σε υπόταξη) σε μια σειρά από κύριες προτάσεις, μας οδηγεί στα «συστατικά στοιχεία» της σύνδεσης και αποκαλύπτει τις μεταξύ τους σχέσεις. Δείτε, για παράδειγμα, στην πρώτη παράγραφο της κριτικής του Β. Βαρίκα (δεύτερη περίοδος) σε ποια «συστατικά στοιχεία» καταλήγουμε:

Ο συγγραφέας υπαινίσσεται την πολιτεία.

↓

Η πολιτεία είναι η οριστικά χαμένη, εδώ και σαράντα χρόνια, για τον ελληνισμό πρωτεύουσα της Ιωνίας.

↓

Μια από τις λαϊκές συνοικίες της ονοματίζει και ο τίτλος του μυθιστορήματος.

↓

Εκεί διαδραματίζονται τα σημαντικότερα συμβεβηκότα του βιβλίου.

6 Οι αναφορικές προτάσεις

Οι αναφορικές είναι από τα είδη των προτάσεων που χρησιμοποιούνται συχνά τόσο στην απλή όσο και στη διαδοχική υπόταξη.

Διακρίνονται σε **ονοματικές αναφορικές προτάσεις** οι οποίες εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες και χρησιμοποιούνται συνήθως ως ονόματα, δηλαδή, ως υποκείμενα, αντικείμενα, ονοματικοί προσδιορισμοί (επεξήγηση, παράθεση, κτλ.) και σε **επιρρηματικές αναφορικές προτάσεις** οι οποίες εισάγονται με αναφορικά επιρρήματα ή με άλλους αναφορικούς επιρρηματικούς προσδιορισμούς και προσδιορίζουν ένα επίρρημα ή άλλο επιρρηματικό προσδιορισμό μιας πρότασης (ΝΕΣ, σ. 148-151).

Προσπαθήστε να εντοπίσετε τις αναφορικές προτάσεις στην κριτική του Β. Βαρίκα, και να τις διακρίνετε σε **ονοματικές** και **επιρρηματικές.**

Μια άλλη διάκριση των αναφορικών προτάσεων είναι σε **προσδιοριστικές**, που είναι αναγκαίοι προσδιορισμοί της προηγούμενης πρότασης, και σε **παραθετικές/προσθετικές,** που δεν αποτελούν απαραίτητο συμπλήρωμα της πρότασης.

Για παράδειγμα, η πρόταση *«που υπαινίσσεται»* είναι ονοματική και προσδιοριστική, ενώ η πρόταση *«όπου και διαδραματίζονται τα σημαντικότερα συμβεβηκότα του βιβλίου»* είναι επιρρηματική και παραθετική. (Βλέπε «Νεοελληνική Γλώσσα για το Γυμνάσιο», Τεύχος Γ΄).

Γράψτε τρία παραδείγματα στα οποία οι αναφορικές προτάσεις την πρώτη φορά να είναι προσδιοριστικές και τη δεύτερη παραθετικές. Παράδειγμα:

α) Πέταξαν τα φρούτα που είχαν σαπίσει (είχαν σαπίσει όλα τα φρούτα και τα πέταξαν)·

β) Πέταξαν τα φρούτα, που είχαν σαπίσει (είχαν σαπίσει μερικά και αυτά μόνο πέταξαν).

Παρατηρήστε τώρα τις αλλαγές που γίνονται με τη μετατροπή στο **νόημα**, στον **επιτονισμό** και στη **στίξη**.

Στις αναφορικές προτάσεις μια ονοματική προσδιοριστική μπορεί να ξεχωρίζει από μία ονοματική παραθετική με βάση τα ακόλουθα κριτήρια:

α) στίξη· οι παραθετικές προτάσεις χωρίζονται από τον ονοματικό όρο στον οποίο αναφέρονται με κόμμα, ή και με πιο έντονα σημάδια στίξης, όπως παύλες, παρενθέσεις κτλ. Αντίθετα οι προσδιοριστικές ακολουθούν χωρίς κόμμα τον ονοματικό όρο που προσδιορίζουν.

β) **επιτονισμός**· οι προσδιοριστικές διαβάζονται μαζί με τον όρο στον οποίο αναφέρονται, ενώ οι παραθετικές διαβάζονται χωριστά, με διαφορετικό τόνο φωνής.

γ) **σημασιολογικό κριτήριο/νόημα**· είναι και το πιο αξιόπιστο για να γίνει με βεβαιότητα η διάκριση ανάμεσα στις προσδιοριστικές και παραθετικές προτάσεις (το κόμμα μπορεί εύκολα να παραλειφθεί από αβλεψία ή να προστεθεί από άγνοια): οι πληροφορίες που περιέχει η παραθετική πρόταση παρουσιάζονται ως **ξεχωριστές και δευτερεύουσες ως προς** το περιεχόμενό του προσδιοριζόμενου όρου. Αντίθετα η προσδιοριστική πρόταση αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα του όρου που προσδιορίζει, καθώς αποτελούν μαζί ένα νόημα αδιαίρετο.

Προσπαθήστε τώρα να ξεχωρίσετε στην κριτική του Β. Βαρίκα μερικές προσδιοριστικές και μερικές παραθετικές προτάσεις.

Να συμπληρώσετε τα κενά των φράσεων με τις αναφορικές αντωνυμίες (που, οποίος, εμπρόθετο οποίος,α,ο κτλ.) ή και με τα αναφορικά επιρρήματα που λείπουν. Προσθέστε κόμμα πριν από το κενό, όπου νομίζετε ότι η αναφορική πρόταση είναι παραθετική.

- Με τον ορισμό _____ δίνει ο συγγραφέας, εξαιρεί από την τάξη των ποιητάρηδων μια άλλη κατηγορία λαϊκών τραγουδιστών _____ είναι απλώς φορείς δημοτικών τραγουδιών, και αντικρούει με πειστικό τρόπο τις παλαιότερες απόψεις άλλων μελετητών _____ τους θεωρούσαν και αυτούς ποιητάρηδες.
- Συγγραφέας είναι εκείνος _____ η γλώσσα αποτελεί το πρώτο, το κυρίαρχο πρόβλημα. *(Τ. Σινόπουλος)*
- Σ' ένα πρόσφατο έργο του ο μεγάλος Άγγλος ιστορικός της τέχνης E. H. Grombrich παρωδώντας τις τεχνοκριτικές _____ συχνά δημοσιεύονται και στα πιο έγκυρα περιοδικά, δίνει ένα δείγμα γραφής μιας τέτοιας κριτικής _____ ο κενός βερμπαλισμός μάταια προσπαθεί να καλυφθεί κάτω από μια ψευδοφιλοσοφική και ακατανόητη φρασεολογία, με αμφίβολους τεχνικούς ή αισθητικούς όρους, με νεολογισμούς φραστικούς _____ προδίνουν την προσπάθεια να επιδειχτεί ανύπαρκτη γνώση και πνευματική ενημέρωση. *(Μ. Ανδρόνικος)*
- Ο κριτικός στο πρώτο στάδιο θα αφομοιωθεί με το αντικείμενό του, θα γίνει ένα μαζί του, θα βρει όλους τους τρόπους _____ θα κατορθώσει να εισχωρήσει, να κάνει μια ένωση (μια θεουργία) του αντικειμένου _____ μελετάει με τον εαυτό του. *(Κ. Θ. Δημαράς)*

Λεξιλόγιο (σχετικό με τα θέματα για συζήτηση και έκφραση/έκθεση που ακολουθούν)

τέχνη παραδοσιακή, πρωτόγονη, σύγχρονη, φτωχή, τυποποιημένη, σοβαρή, λαϊκή, παγκόσμια, εκφραστική, διδακτική, δύσκολη, γραφική, ασύγκριτη, πρωτοποριακή, αφηρημένη, αντιδραστική, επιτηδευμένη, πρωτότυπη, ώριμη, υψηλή, χυδαία, στρατευμένη, ουδέτερη.

έμπνευση οίστρος, πνοή, έξαρση, ανάταση, μεταρσίωση, λυρική έξαρση, καλλιτεχνική συγκίνηση.

ευαισθησία αισθαντικότητα, λεπτότητα αισθημάτων, συναισθηματική διάθεση, ψυχικός πλούτος, καλαίσθητος, αισθητικός.

θεατής απλός, απαθής, αδιάφορος, ενεργητικός, καλλιεργημένος, φιλότεχνος, είμαι/γίνομαι κοινωνός, συμμετέχω, συμμερίζομαι, μυούμαι συμμετοχή, μέθεξη, μύηση.

1. Να βρείτε ρηματικές φράσεις που να έχουν παρόμοιο νόημα με την φράση: *καταγίνομαι με τις καλές τέχνες*.

2. Συμπληρώστε τη στήλη Β με τα αντώνυμα των παρακάτω λέξεων.

Α	Β
καλαίσθητος	
καλλιεργημένος	
ταλαντούχος	
ευαίσθητος	

3. Να βρείτε συνώνυμα των λέξεων που ακολουθούν: *τεχνοτροπία*, *αριστοτεχνικός*, *δημιουργώ*.

4. Προσπαθήστε να δώσετε την ιδιαίτερη σημασία των λέξεων: *αισθητός*, *αισθηματικός*, *αισθαντικός*, *αισθησιακός*, χρησιμοποιώντας τες σε φράσεις.

5. Για τις παρακάτω ξενικές λέξεις να βρείτε την αντίστοιχη ελληνική: *μινιατούρα*, *στιλ*, *γκραβούρα*, *αρτίστας*, *γκαλερί*, *μετρ*.

6. Να γράψετε μια παράγραφο για το έργο κάποιου καλλιτέχνη τον οποίο θαυμάζετε, αξιοποιώντας, αν είναι δυνατόν, τις λέξεις του λεξιλογίου και των ασκήσεων.

Νίκος Φωτάκης: «Μακεδονικό χωριό». Λάδι 39Χ49 εκ. c. 1935-1940

Θέματα για συζήτηση και έκφραση-έκθεση

(σχετικά με την τέχνη και την κριτική έργου τέχνης)

α) Τέχνη

Να σχολιάσετε και να συζητήσετε τις απόψεις για την τέχνη που αναφέρονται στα διπλανά αποσπάσματα. Εάν συμφωνείτε με αυτές, να φέρετε συγκεκριμένα παραδείγματα από την εμπειρία σας· θυμηθείτε π.χ. τα συναισθήματα που μοιραστήκατε με τους άλλους θεατές ή ακροατές σε μια θεατρική παράσταση, σε μια συναυλία κτλ.

Η τέχνη είναι το υψηλότερο μέσο που βοηθεί τους ανθρώπους να πλησιάσουν ο ένας τον άλλον. Τίποτε δε μας ενώνει καλύτερα από μια κοινή καλλιτεχνική συγκίνηση.

(Γ. Σεφέρης, «Μονόλογος πάνω στην ποίηση» στο κεφάλαιο Ένας διάλογος για την ποίηση, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1975, σ. 109)

Η τέχνη είναι ο δρόμος απ' όπου το άτομο επιστρέφει στην ομάδα[...].

(Έρνστ Φίσερ, Η αναγκαιότητα της Τέχνης, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1977, σ. 54)

Να σχολιάσετε και να αναπτύξετε γραπτά την άποψη:

Η τέχνη κάνει τον άνθρωπο ικανό να κατανοεί την πραγματικότητα και όχι μόνο τον βοηθάει να την υπομένει, αλλά και δυναμώνει την απόφασή του να την κάνει πιο ανθρώπινη και πιο αντάξια του ανθρώπινου γένους.

(Έρνστ Φίσερ, ό.π. σελ. 54-55)

– Ποια είναι η άποψη του Γ. Σεφέρη για το δόγμα «η τέχνη για την τέχνη» και πώς τη δικαιολογεί;

– Πώς αντιλαμβάνεται ο Γ. Σεφέρης τα «καλά» έργα τέχνης και τη σχέση τους με την εποχή τους;

Όταν λέω Τέχνη, δεν εννοώ διόλου τη θεωρία που πρέσβευε «η τέχνη για την τέχνη». Η διδασκαλία αυτή, που δε χρησιμεύει πια σε τίποτε, κατάντησε να σημαίνει τη δουλειά ενός ανάπηρου ανθρώπου που φτιάνει αδειανά κομψοτεχνήματα κλεισμένος μέσα σ' ένα αποστειρωμένο δωμάτιο. Εννοώ μόνο την πνευματική τάξη που δημιουργούν τα καλά έργα της τέχνης, περασμένα ή σημερινά, εκείνα που νομοθετούν, εκείνα που θα μας διδάξουν. Αν κοιτάξουμε λοιπόν τα συμπεράσματα που βγαίνουν από αυτά τα έργα, θα ιδούμε πως δεν είναι διόλου ξένα από τους αγώνες και τους πόθους της εποχής τους. «Ο μεγάλος καλλιτέχνης», όπως είπαν «δεν είναι της εποχής του, είναι αυτός ο ίδιος η εποχή του.»

(Γ. Σεφέρης, Η τέχνη και η εποχή)

Στο ερώτημα ποιος είναι ο σκοπός της τέχνης έχουν δοθεί κατά καιρούς διάφορες απαντήσεις, μερικές φορές μάλιστα διαμετρικά αντίθετες. Διαβάστε τα αποσπάσματα (1), (2), (3) και (4) και διατυπώστε τις δικές σας απόψεις.

(1)

[...] Γι' αυτό η τέχνη δε διδάσκει, στη στενή σημασία της λέξης, δε μεταδίδει διανοητικώς συλληπτά νοήματα. Η λεγόμενη διδακτική ποίηση ή είναι άθλια στιχουργία ή είναι κάτι πολύ πάρα πάνω από διδακτική ποίηση, όπως η ποίηση του Ησίοδου και του Λουκρήτιου. Γι' αυτό επίσης η τέχνη δεν μπορεί να είναι ηθικολογία. Το ήθος που αποπνέει κάθε δημιούργημα της τέχνης είναι πέρα από τους κανόνες της κοινωνικής ηθικής. Γι' αυτό τέλος δεν είναι πραγματική τέχνη η πολιτικολογούσα, η στρατευμένη τέχνη, αυτή που επιδιώκει να υποδαυλίσει τα εθνικιστικά ή τα σοσιαλιστικά ιδανικά, που αυτά καθεαυτά μπορεί να είναι πολιτικώς ορθά και άξια, μα που δεν μπορεί να γίνουν σκοπός ενός έργου τέχνης.

Η τέχνη δεν μπορεί να επιδιώκει τη θεραπεία καμιάς άλλης αξίας, παρά της αξίας του ωραίου. Όπου το ωραίο παύει να είναι ο σκοπός και γίνεται μέσο προς σκοπόν, εκεί παύει να υπάρχει τέχνη ή πάντως εκχυδαΐζεται.

(Κ. Τσάτσου, Αφορισμοί και διαλογισμοί)

(2)

[...] Και τώρα γεννιέται ένα άλλο ζήτημα. Μπορεί, επιτρέπεται η υψηλή τέχνη, που είναι τόσο πιο αληθινή, όσο είναι πιο απάνου από τοπικούς και χρονικούς προσδιορισμούς· η υψηλή Τέχνη, που αντικρίζει κατάματα τις άφθαρτες ουσίες, όπως ο αητός τον ήλιο· η υψηλή και μεγάλη Τέχνη, που δεν είναι πεχλιβάνης του πανηγυριού, να κυλιέται στη σκόνη, αγκαλιά με χυδαίους ανθρώπους και χυδαία θέματα· η υψηλή και μεγάλη παγκόσμια Τέχνη, που ουσία της είναι το ιδανικό, χρόνος της η αιωνιότητα και τόπος της το απόλυτο, είναι δυνατό να «πολιτεύεται»;

Δεν είναι δυνατό να... μη «πολιτεύεται». (Πρέπει όμως να δώσουμε στη λέξη πολιτεύεται την πλατύτερή της έννοια). Γιατί όλες οι Τέχνες πολιτεύονται. Ολονώνε και το περιεχόμενο και η τεχνική είναι κοινωνιολογικά καθορισμένα στοιχεία. Όλες στηρίζονται απάνου στις κυρίαρχες αξίες του καιρού τους κι όλες γίνονται στηρίγματα αυτωνών των αξιών. Τέχνη ουδέτερη, ηθική ουδέτερη, επιστήμη ουδέτερη δεν υπάρχουνε.

(Κ. Βάρναλη, Φιλολογικά απομνημονεύματα, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1981, σ. 287)

(3)

(Αποσπάσματα από μια συνέντευξη του Οδυσσέα Ελύτη στο Γ. Πηλιχό, 1973)

«Γ. Πηλιχός: ... *Ο Σαρτρ λέει ότι δεν αρκεί να φτιάχνεις ένα ωραίο στίχο, έναν ωραίο ζωγραφικό πίνακα, ένα ωραίο βιβλίο, αλλά ότι πρέπει να κατέβεις να πολεμήσεις και στο οδόφραγμα, αν χρειαστεί. Συμφωνείτε μ' αυτή την άποψη;*

Ελύτης: *Όχι. Συμμετοχή σημαίνει, στην περίπτωση αυτή, υποταγή. Αλλά οποιαδήποτε υποταγή σε οποιουδήποτε είδους πολιτικά συνθήματα αίρει αυτή την ίδια την ιδιότητα του ποιητή και τη σημασία της πράξης του. Η ποίηση είναι μια διαρκής επανάσταση, που αντιστρατεύεται όλες τις επιμέρους επαναστάσεις. Αν δεν πηδούσε σαν την ακρίδα πιο κει, δε θα 'ταν άξια να ονομάζεται φορέας της εκάστοτε ευαισθησίας.*

Γ. Πηλιχός: *Επέμεινα σ' αυτό το ερώτημα, γιατί συχνά κατηγορούν τους ποιητές ότι κλείνονται στο «γυάλινο πύργο» τους κι αδιαφορούν για τα μεγάλα κοινωνικοπολιτικά προβλήματα, που αντιμετωπίζουν κάθε τόσο οι άνθρωποι...*

Ελύτης: *Ε, δεν είναι κάτι νέο αυτό. Από την εποχή του Σολωμού βαστάει, που του καταμαρτυρούσανε ότι δεν πήγε στο Μεσολόγγι, αλλά καθόταν απ' αντίκρυ κι έγραφε στίχους. Τώρα, τι θα ήταν προτιμότερο, να προστεθεί ένας πολεμιστής στους άλλους ή να γραφτούν οι «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι»; Αυτό είναι το ζήτημα.*

Γ. Πηλιχός: *Τελικά, ποιο νομίζετε ότι είναι το καθήκον του ποιητή;*

Ελύτης: *Να ρίχνει σταγόνες φως μες στο σκοτάδι. Να γίνεται, με το παράδειγμα της ζωής και του έργου του, πρότυπο καθαρότητας. Που σημαίνει να μη συμβιβάζεται. Να μη συνεργάζεται με ανθρώπους ή καταστάσεις που δεν εγκρίνει...».*

(4)

Το έργο τέχνης θα μπορούσαμε απλά να το θεωρήσουμε σαν αποτέλεσμα του διαλόγου που ανοίγει ο καλλιτέχνης με τον κόσμο. Άλλοτε αντιπαραθέτοντας και άλλοτε βυθίζοντας το εγώ του στον κόσμο που βρίσκεται έξω απ' αυτόν ή σ' εκείνον μέσα του, ρωτά και παίρνει απαντήσεις, για να τις κάνει στη συνέχεια εικόνα, ποίημα, μουσική. Μεταμορφώνει, δηλαδή, μια πραγματικότητα σε μιαν άλλη και με τον τρόπο αυτό καταξιώνεται κι ο ίδιος σαν δημιουργός.

(Άλκης Χαραλαμπίδης)

Το προηγούμενο απόσπασμα αναφέρεται στη διαλεκτική σχέση του καλλιτέχνη με τον κόσμο, από την οποία προκύπτει το έργο τέχνης. Προσπαθήστε τώρα να παρακολουθήσετε αυτόν «το διάλογο», όπως εμφανίζεται στο σημείωμα του ποιητή Κ. Χαραλαμπίδη και παρατηρήστε το καλλιτεχνικό αποτέλεσμα, δηλαδή το ποίημα που γεννήθηκε.

Το ποίημα είναι γέννημα οργής και πεισματερής απελπισίας (απαισιόδοξης όχι) μπροστά στις δηλώσεις του Βρετανού Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Λόρδου Σφραγιδοφύλακα Σερ Ίαν Γκίλμουρ.

Οι λεπτομέρειες της παράστασης δίνουν καλύτερα το πλαίσιο: Ο Σερ Ίαν έφτασε στην Κύπρο 19 Απρίλη 1980 «για να δει και να μάθει όπως είπε: «I am just really coming to look and learn» (Αεροδρόμιο Λάρνακας, μόλις πάτησε το πόδι του στο νησί). Οι αθώοι Κυπριώτες προσπαθούν να πείσουν την Εγγυήτρια Δύναμη για τις ευθύνες της –ο ερχομός του Ίαν Γκίλμουρ είναι καλή ευκαιρία. Αυτός πηγαίνει στον ένα και τον άλλο, «βλέπει-μαθαίνει» και στις 22 Απρίλη κάνει τις γνωστές δηλώσεις του.

Φυσικά, αν ήμασταν μεγάλο κράτος, θα κατακεραυνώναμε το Βρετανό. Όταν όμως η Μεγάλη Δύναμη σού έχει το μαχαίρι στο λαιμό, η παραμικρή κίνηση, ακόμα και για άμυνα, μπορεί να αποβεί θανάσιμη για σένα. Βέβαια είναι και το άλλο· αν δεν υπήρχαν στην Κύπρο υπηρέτες πρόθυμοι να ξεπουλήσουν την πατρίδα τους, ασφαλώς ο Σερ Ίαν θα μετρούσε τις λέξεις του. Το πράγμα όζει και οι μύγες το ξέρουνε.

Τότε ήταν που μ' έπιασε ένα σφίξιμο, η οργή και το πείσμα. Να ένα κράτος, έλεγα, που το χτυπούν, το μαγαρίζουν, το ακυρώνουν με αυθάδεια, κι αυτό το καημένο προσέχει ακόμη και τη διαμαρτυρία του. Λαέ μου, τί εποίησάν σοι; Αισθάνομαι το σεντόνι να τυλίγει το σώμα του νησιού μου.

Με απορροφητική αγωνία άρχισα να συλλέγω καθετί που αφορούσε τον Ίαν Γκίλμουρ και τις δηλώσεις του. Ήταν ανάγκη πρώτα να εξευρεθούν οι πόροι του ποιήματος. Πέρασα δυο σκληρές, αβάσταχτες μέρες. Όμως ο Ίαν, ο δικός μου Ίαν, φρικιούσε μέσα μου. Τον είχα παγιδέψει για καλά. Ο πρώτος έφυγε κι έμεινε εδώ για πάντα ο άλλος Ίαν, εκείνος που το θάνατό του έχουμε μεις στην εξουσία μας.

Το ποίημα με βρήκε καταρρακτωδώς, 24 Απρίλη βράδυ. Ήμουνα κι εγώ παγιδευμένος, κλεισμένος μέσα στο ποίημα. Αντιμετριόμουνα με τον Σερ Ίαν, είχαμε παλιούς λογαριασμούς, εκείνος σαν πατρόνα της πολιτικής, εγώ σαν ποιητής θυρεός. Είχα διαλέξει τα όπλα μου, το χώρο και το χρόνο, τη δύναμη των λέξεων.

Η τυραννία των λέξεων

Για να δικαιολογούν τις πράξεις τους
άλλαζαν ακόμα και τη σημασία των λέξεων.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ, Γ΄ 82, 4

I have already said that there is too much tyranny of words on this island. It depends quite plainly: the Turkish army arrived in Cyprus. "Invasion" means different things to different people.

Sir Ian Gilmour

Τρέχουν τα σύννεφα βροχή στην άσπρη χούφτα μου
που μελανιάζει από το πείσμα και το χιόνι.
Λαγός προβάλλει από τα σκίνα και καμώνεται
πως παρακολουθεί το μαρουλόφυλλο.
Ξάφνου μας κλέβει την παράσταση και χάνεται
μες στην καρδιά μου τη γεμάτη με χταπόδια.
Βρωμοκοπούν ταμπάκο τα πλεμόνια του.
Λαγός σταλμένος σ' ελικοπτέρου φτερά.
Στη μία και δεκαπέντε αφίχθηκε στη Λάρνακα.
«Ήρθε να δει» χαμογελώντας ανοιχτά
ενώ στο πίσω μέρος του εγκεφάλου του
η στρίγκλα φώλιαζε τετράγωνη πατρόνα.
Ήρθε να δει. Ανοίγουνε γαρούφαλα,
πατάει τη μουσική, μες στο χυτήριο μπαίνει
των λέξεων με λαβίδα και... α, διάβολε!
πριν ακόμα το γεύμα τελειώσει,
σερβιριστούν ποτά και δώσουμε τα χέρια,
νίβει τα χέρια του ο παράνομος Ιάνος–
από ποια μάνα γεννημένος, ποια του σίδερου γυναίκα
βασιλικά τον έντυσε, μας τον απέδωσε σαν φίλο
για τα λινά παλιοπροβλήματά μας.

Ο κάλος στο ποδάρι του υποχώρησε
καθώς μας πάτησε γερά κρυφογελώντας.
Είχα κι εγώ πιστέψει στο χαμόγελο
πριν έξι χρόνια, δεκατέσσερις Ιουλίου.
Άρκεσε η μέρα για να φτάσει η νύχτα
και πέντε νύχτες για να μπούμε στο εικοστό σκοτάδι.
Καράβια που έσερναν τη μπότα του κινδύνου
χαμήλωναν τ' αυτιά τους κι εμετούσαν.
Κουρσάροι που έμελλε να γίνουν κηπουροί
μπαίναν στου Μόρφου, κλέβαν απ' τη Λάπηθο λεμόνια.

Περιβολάρηδες στης Αμμοχώστου τα πεζούλια
πουλούν πραμάτεια ξένη, αγκαθερή.
Έξι χιλιάδες ανιστόρητοι νεκροί
λιπαίνουν τα χωράφια μας επίμονα καλώντας
τη Δικαιοσύνη, αν έτσι λέγεται, κι αν είναι
πράγμα υπαρκτό στον κόμπο της ελπίδας,
της αναφαίρετης αφέλειας και της μνήμης.

Αλλά ο Σερ Ίαν κάτι τέτοια δεν τα χάφτει,
έχει διαβάσει Θουκυδίδη και Πλαταιείς
είναι γενναίο παιδί των Κολλεγίων,
από τον κόσμο των Ελλήνων παραδέχεται
τ' αρχαία Ελληνικά σαν σπόνδυλο της Δύσης.

Μπροστά σ' αυτά υποκλίνεται·
το Κούριο κι ο Απόλλων
καλομονταρισμένοι στη Βάση Επισκοπής,
στη Βάση Δεκελείας (άλλη αρχαία λέξη)
τα κύματα επιλέγονται της ιστορίας.

Έτσι θα πει χωρίς περιστροφές
πως είστε μούλοι, ω Κύπριοι,
πως αν θελήσετε να ζήσετε στο χώρο
που κατά τύχην βρίσκεστε, να λογαριάσετε
πως πρέπει να χωρέσετε σ' ένα κιβώτιο.
Έχουν αυτοί κλειδί και μεις τα κόκαλα,
έχουν τα θάρρητά τους στα παχύρευστα όπλα,
τα κράνη, τις μπογιές, τις αλυσίδες,
τον εκκωφαντικό κρότο καυσίμων
και πιθανόν, αν αληθεύουν οι πηγές μας,
σε ηλεκτρονικά ολισθήματα κανόνων.

Το είπε καθαρά για το καλό μας:
Η βία δεν ξέρει να γεννάει το ψέμα,
ότι από κείνο γεννημένη οφείλει να είναι φιλαλήθης.
Ήταν σαφής και σύντομος σαν που ταιριάζει
σ' άγγελο του θανάτου με τα σύμβολα της νίκης.
Θέλετε φαγητό; Κοπιάστε πρώτα
να συζητήσουμε τους όρους του χωνέματος
Μην προκαλείτε, διάβολε, το φύλακα άγγελό σας·
η Εγγυήτρια Δύναμη θυμώνει αν τη ζορίσεις.

Σας δέσαμε πιστάγκωνα μιαν αυγινήν ημέρα
και τη μαχαίρα δώσαμε σε κείνον

που θα σας μάθει να γερνάτε στην υποταγή.
Μιλάτε για εισβολή και μου πετάτε λέξεις.
Από το πέτο πιάνω εγώ την αβασανισιά σας,
τα χείλη σας τραντάζονται ξετείχιστα, στακάτα.
[...]
Τώρα θα φύγω για δουλειά, δεν ήρθα για να επέμβω.
Αν ήθελαν μας ζητηθούν καλές υπηρεσίες
τις θέτουμε στη διάθεση των δυο σας κομματιών.
Είναι το κόκαλο άτιμο, δεν κόβεται όπως πρέπει,
αλλά ο μπαλτάς ενδέχεται να φτάσει το ταχύ.

Ψήσιμο εύχομαι λοιπόν καλό –ήλιο που έχετε!
Τον θηλυκώνω στο πορτοφολάκι μου, μ' εσπέρια φρούτα,
Κρασί αβασίλευτο, χρυσά νομίσματα και τερακότες.
Είπε, και δίνει μια στον αρχηγό του Κράτους
κι ανέβηκε ψηλά σαν ελατήριο Άγγλος–
ελεύθερο πουλί σημαίνει αυτή η λέξη·
Άγγλος από το άγγελος, το κατά συγκοπήν
που λένε οι ετοιμόλογοι της ετυμολογίας.

Σ' ένα παιχνίδι λέξεων μα και πολιτικής
άλλος ταιριάζει να τραβάει κουπί, άλλος τη βάρκα
να κάνει και τα κύματα κι άλλος τον ήλιο.
Αυτός εδώ ο σπληνέμπορας από την Ιγγλετέρα
ζώνει με φόβο τη οπλειά και τα φωτιστικά της.
Γεννήθηκε φτωχός, φτωχός θα παραμείνει.
Δε φταίει πολύ θαρρώ, άλλοι τον πλάσαν έτσι.
Μπορεί κι ο Πλάστης μου και θεός να φρόντισε γι' αυτό.

Οικονομία του Κόσμου, Θεία Δικαιοσύνη.

(Κ. Χαραλαμπίδης, Η τυραννία των λέξεων,
Ο κύκλος 5, Σεπτ.- Οκτ. 1980, σ. 155-7)

Πώς αντιλαμβάνεστε εσείς τις έννοιες «*ενεργητικός θεατής/ακροατής*» και «*συστηματική εξοικείωση*» με τα δημιουργήματα της τέχνης που αναφέρονται στο διπλανό απόσπασμα:

Αλλά, για να γίνει ο θεατής ή ο ακροατής ενεργητικός δέκτης του μηνύματος της τέχνης, είναι απαραίτητη η παίδευση, η συστηματική εξοικείωση με τα δημιουργήματά της.

(Άλκης Χαραλαμπίδης, «Τέχνη», ό.π. σ. 48)

Το άρθρο 1 (δ) του νόμου 1566, που αφορά τη δομή και τη λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ορίζει ως έναν από τους ειδικότερους σκοπούς της εκπαίδευσης να υποβοηθεί τους μαθητές, «να κατανοούν τη σημασία της τέχνης, της επιστήμης και της τεχνολογίας, να σέβονται τις ανθρώπινες αξίες και να διαφυλάσσουν και προάγουν τον πολιτισμό».

- Τι γίνεται με την εφαρμογή του νόμου αυτού στο σχολείο; Ασκούνται συστηματικά οι μαθητές, ώστε να κατανοούν τη σημασία της τέχνης ή μήπως έχει «εξοριστεί» η τέχνη από το σχολείο, όπως υποστηρίζουν μερικοί;
- Περιγράψτε και σχολιάστε με κριτικό τρόπο σ' ένα γραπτό κείμενο τη θέση που έχει η τέχνη στο σημερινό σχολείο και προσπαθήστε να συσχετίσετε τη θέση αυτή με τον προσανατολισμό της εκπαίδευσης στην εποχή μας.
- Αν πιστεύετε ότι η εξοικείωση των μαθητών με την τέχνη αποτελεί ένα βασικό σκοπό της εκπαίδευσης, να τεκμηριώσετε την άποψή σας και να διατυπώσετε τις σκέψεις σας για μια ουσιαστικότερη συμβολή του σχολείου στο θέμα αυτό. Έπειτα, να υποβάλετε γραπτά τις προτάσεις σας στο Υπουργείο Παιδείας. Εννοείται ότι στην περίπτωση αυτή θα χρησιμοποιήσετε το κατάλληλο ύφος και την κατάλληλη γλωσσική ποικιλία.

Διαβάστε το απόσπασμα από τον «Πρωταγόρα» του Πλάτωνα για τη σημασία που είχε το μάθημα της μουσικής στο εκπαιδευτικό σύστημα της Αθήνας του 5ου αιώνα π.Χ.

Οἵ τ' αὖ κιθαρισταί, ἕτερα τοιαῦτα, σωφροσύνης τε ἐπιμελοῦνται καὶ ὅπως ἂν οἱ νέοι μηδὲν κακουργῶσιν· πρὸς δὲ τούτοις, ἐπειδὰν κιθαρίζειν μάθωσιν, ἄλλων αὖ ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα διδάσκουσι μελοποιῶν, εἰς τὰ κιθαρίσματα ἐντείνοντες, καὶ τοὺς ῥυθμούς τε καὶ τὰς ἁρμονίας ἀναγκάζουσιν οἰκειοῦσθαι ταῖς ψυχαῖς τῶν παίδων, ἵνα ἡμερώτεροί τε ὦσι, καὶ εὐρυθμότεροι καὶ εὐαρμοστότεροι γιγνόμενοι χρήσιμοι ὦσιν εἰς τὸ λέγειν τε καὶ πράττειν· πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας τε καὶ εὐαρμοστίας δεῖται.

(Πλάτωνα Πρωταγόρας)

Απ' τη μεριά τους πάλι οι δάσκαλοι της λύρας κάτι παρόμοιο κάνουν, δηλαδή κάνουν ό,τι μπορούν, για να γίνουν οι νέοι φρόνιμοι και να μην κάνουν κανένα κακό· κοντά σ' αυτά, αφού τους μάθουν την τέχνη της λύρας, στη συνέχεια τους διδάσκουν ποιήματα καλών ποιητών, διαφορετικών από τους προηγούμενους –των λυρικών ποιητών– ταιριάζοντας τη μουσική τους στη φωνή της λύρας· έτσι υποχρεώνουν τους ρυθμούς και τις αρμονίες να συγγενέψουν με την ψυχή του παιδιού, ώστε να γίνουν και πιο ήρεμα και χρήσιμα στα λόγια και στις ενέργειές των, με το να ποτιστούν με το ρυθμό και την αρμονία· γιατί η ζωή του ανθρώπου σε κάθε εκδήλωσή της έχει ανάγκη από ρυθμό και αρμονία.

(μετάφραση Ηλία Σπυρόπουλου,
εκδ. Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών ΑΠΘ, 1975)

– Σ' ένα γράμμα, που απευθύνεται σε κάποιον φίλο σας, περιγράψτε τα συναισθήματά σας όταν ακούτε μουσική.

– Υποστηρίξτε με τα κατάλληλα επιχειρήματα την πρότασή σας να αποκτήσει το σχολείο σας καθηγητή Μουσικών. Υποθέστε ότι το κείμενό σας απευθύνεται στις αρμόδιες αρχές και επομένως είναι απαραίτητο να χρησιμοποιήσετε το ανάλογο «επίσημο» ύφος.

β) Κριτική έργου τέχνης

Να διαβάσετε το διπλανό γενικό ορισμό για την κριτική:

Κριτική είναι η εμπεριστατωμένη μελέτη και αιτιολογημένη κρίση για την αξία μιας ανθρώπινης δημιουργίας, θεωρίας ή πράξης και ιδιαίτερα των πνευματικών και καλλιτεχνικών έργων.

(Λεξικό «Πρωίας»)

Πώς αντιλαμβάνεστε την άποψη του Σαρτρ: «*...έργο του κριτικού είναι να κρίνει, δηλαδή να τάσσεται υπέρ ή κατά και να τοποθετείται τοποθετώντας*»;

Ποιος είναι ο ρόλος του κριτικού και ποια είναι η σχέση του με το δημιουργό και με το έργο τέχνης, σύμφωνα με τις απόψεις του Τ. Σινόπουλου;

Τ. Σινόπουλος

Είτε έτσι είτε αλλιώς, πρέπει να δεχτούμε πως ο κριτικός είναι ένα συνεχώς εξαρτημένο πρόσωπο, που ζει κατά διαστήματα στο κενό, που δε γίνεται από μόνο του να παράγει ένα δικό του έργο, που έχει συνεχώς την ανάγκη από το έργο ενός άλλου για να εργαστεί και να κερδίσει τη δική του παρουσία, τη δική του ταυτότητα. Το έργο του άλλου είναι γι' αυτόν μια ζωτική ανάγκη, ο ζωτικός χώρος όπου θα τοποθετήσει τα σκιρτήματα και τις αναλαμπές της σκέψης του, προσπαθώντας και επιθυμώντας να ξαναδημιουργήσει (αν αυτό είναι εφικτό) την πραγματικότητα του έργου, να γεφυρώσει το κενό ανάμεσα στο συγγραφέα και το έργο του. Τελικά να εγκαταστήσει τη δική του προσωπική πραγματικότητα, κάποτε απομακρυσμένη από το έργο που τον απασχολεί, πάντοτε όμως αποδεκτή και χρήσιμη. [...]

[...] Τελικά ο κριτικός γίνεται κι αυτός συγγραφέας, κριτικοί και συγγραφείς είναι όλοι συγγραφείς, διαπιστώνεται έτσι ένα είδος βαθύτερου συνδέσμου, μια αλληλοεξάρτηση και μια ουσιαστική αλληλεγγύη στο χώρο της λογοτεχνίας, όπου ακόμα κι η αρνητική (για το έργο) κρίση γίνεται μια σκέψη θετική, όταν είναι η βεβαίωση (μιας ανιδιοτέλειας και) ενός πνευματικού πάθους.

(Τ. Σινόπουλος, Απόψεις περί Κριτικής, Χρονικό '73, σ. 13)

Υποστηρίζεται ότι ο κριτικός παίρνει συχνά τη στάση κριτή-δικαστή απέναντι στο δημιουργό και τον αισθάνεται ως αντίδικο.

Να συζητήσετε τη σχέση κριτικού-δημιουργού στην περίπτωση αυτή.

Διαβάστε το απόσπασμα από τις ημερολογιακές σημειώσεις του Γ. Μπεράτη για το «Πλατύ ποτάμι» και το «Οδοιπορικό του '43». Γιατί ο συγγραφέας αισθάνεται τόσο πολύ κουρασμένος; Ποια είναι, κατά τη γνώμη του, η διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στον καλλιτέχνη και στον κριτικό;

31.12.42

Είμαι κουρασμένος, αχ.! Τόσο πολύ κουρασμένος! Όλοι εσείς οι κρίνοντες, οι σχολιασταί, οι παρατηρηταί (και προσοχή: δεν το λέω καθόλου για κακοφανισμό), εκφράζετε τις ιδέες σας, τις βλέπετε μπροστά σας καθαρές, κι αυτό –δικαίως – σας ικανοποιεί και σας αναπαύει.

Αλλά Εσύ (ο συγγραφέας) ακριβώς, δεν πρέπει να εκφράσεις τις ιδέες σου, αλλά τη θέρμη, τον παλμό της ζωής.

Και τις καταχωνιάζεις, και τις κρύβεις, και τις προσέχεις μην μπας και φανούν πολύ και σου χαλάσουν (με την παγερότητά τους) όλη τη δουλειά. (Ενώ ακριβώς θέλεις, παιδεύεσαι να τις πεις).

Να εκεί, εκεί είναι που σου λέω όλη η κούραση –όλη αυτή η συνεχής μονομαχία με φαντάσματα, που τα θέλεις, που τα παραμερίζεις λίγο-λίγο, τόσο δα- για να βάλεις ανάμεσό τους (χωρίς κι αυτά να το καταλάβουν) εκείνο που θέλεις και που δεν πρέπει να σκίσει τον «αέρα», τον «ουρανό» του θεάτρου σου.

Εξάλλου, θα τα ξέρεις όλ' αυτά κι από πριν. Τι κάθομαι και στα λέω;

(Γ. Μπεράτη, Μια ματιά στο εργαστήρι του Γ. Μπεράτη, ανέκδοτες ημερολογιακές σημειώσεις του για το «Πλατύ ποτάμι» και το «Οδοιπορικό του '43», Πλατύ ποτάμι, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1973, σελ. 464

Στο απόσπασμα του Μ. Αυγέρη να επισημάνετε τις απόψεις του συγγραφέα για την κριτική. Τι εννοεί με τη φράση «(η κριτική) δεν μπορεί νάναι κοινωνικά και ηθικά αδιάφορη»; Ποιος είναι ο ρόλος των αρχών, στις οποίες πρέπει να βασίζεται η κριτική;

Η κριτική λοιπόν είναι κι αυτή μια πνευματική λειτουργία, που δεν μπορεί νάναι κοινωνικά κι ηθικά αδιάφορη· είναι μια κοινωνική πράξη που προάγει ή αντιμάχεται τα συμφέροντα της ανθρώπινης κοινότητας, που ευνοεί το φως ή τα σκοτάδια της ζωής. Εδώ στηρίζεται η ελευθερία κι η δουλεία της κριτικής, όπως και κάθε άλλης κοινωνικής και πνευματικής εκδήλωσης.

Οι κοινωνικές, αισθητικές και φιλοσοφικές αρχές μιας κριτικής είναι η αναγκαία δουλεία της, είναι οι νόμοι της που της δίνουν την αξία ή την απαξία της. Χωρίς τέτοιες αρχές η κριτική σκέψη παρουσιάζεται χωρίς πυξίδα, είναι κριτική χωρίς κριτήρια, δεν ξέρει πού πάει, είναι μια αναρχούμενη ανευθυνολογία χωρίς επιστημονική βάση.

(Μ. Αυγέρης)

Υποστηρίζεται ότι ο κριτικός ασκεί κοινωνικό ρόλο. Πώς αντιλαμβάνεστε τον κοινωνικό ρόλο του κριτικού; Ποιες αρετές νομίζετε ότι πρέπει να τον διακρίνουν στην περίπτωση αυτή; Να εκθέσετε γραπτά τις απόψεις σας.

Να συζητήσετε την άποψη του Κ.Θ. Δημαρά:

Ο κριτικός, όπως και ο ιστορικός, αλλάζει σε κάθε γενιά και βλέπει από μια καινούρια σκοπιά τα ίδια, παλαιότερα φαινόμενα.

(Κ.Θ. Δημαράς, «Τι, ίσως, είναι η κριτική» στον τομ. Η κριτική στη νεότερη Ελλάδα, σ. 251)

ΙΙ. Παρουσίαση και κριτική μιας θεατρικής παράστασης

«Ειρήνη»

Από το «Άρμα Θεάτρου»

Αν η καλλιτεχνική αποκέντρωση είναι σήμερα το κύριο πρόβλημα του ελληνικού θεάτρου, οι περιοδείες αθηναϊκών θιάσων στην επαρχία δεν είναι η καλύτερη λύση αυτού του προβλήματος. Δεν είναι καν λύση. Μόνο με τη δημιουργία αυτόχθονης θεατρικής ζωής έξω από την Αθήνα, με την ίδρυση (κατά το γαλλικό πρότυπο) επαρχιακών κέντρων θεάτρου, και το υποσιτιζόμενο κοινό της επαρχίας θα αποκτήσει το θέατρό του και το διερχόμενο χρόνια κρίση ελληνικό θέατρο θα βρει το παρθενικό, το νέο κοινό του.

Η περιοδεία λοιπόν δεν είναι η λύση· δεν παύει ωστόσο να είναι προσφορά. Όσο υπάρχει η σημερινή κατάσταση, κάθε προσπάθεια που θα φέρνει, έστω για μια βραδιά, τον υψηλό θεατρικό λόγο στις πόλεις και τα χωριά της πατρίδας μας, δεν θα πηγαίνει χαμένη. Μερικές σταγόνες δροσιάς που δεν κάνουν βέβαια το εγκαταλειμμένο κοινό να ξεδιψάσει, το βοηθούν όμως να συνειδητοποιήσει τη δίψα του –που μπορεί και να μην την υποψιαζόταν.

Ξεκινώντας απ' την τελευταία αυτή διαπίστωση, δεν έχουμε παρά να χαιρετίσουμε τους εταίρους και τους συνεργάτες του Άρματος Θεάτρου για την εθνική (κυριολεκτικά) αποστολή που ανέλαβαν, και να ελπίσουμε σε μια γενναία κρατική επιχορήγηση που θα δώσει στο Άρμα Θεάτρου τη δυνατότητα να γίνει μόνιμος θεσμός μέσα στο άνυδρο θεατρικό μας καλοκαίρι.

Ο εταιρικός θίασος περιοδεύει με την «Ειρήνη» του Αριστοφάνη, αφού προηγουμένως την παρουσίασε στο Στάδιο, στις 27 Ιουνίου. Η παράσταση που είδαμε αποδείχνει, για μια ακόμη φορά, ότι μόνο με τολμηρούς αναχρονισμούς και αναφορές στα καθ' ημάς έχει νόημα το ανέβασμα των κωμωδιών του Αριστοφάνη στις μέρες μας. Γιατί τα δυο βασικά στοιχεία της κωμωδίας του είναι η ποίηση, που δεν έχει ανάγκη από καμιά «μεταφορά», και οι υπαινιγμοί σε συγκεκριμένα πρόσωπα και γεγονότα της εποχής του, υπαινιγμοί που θέτουν το δίλημμα: ή παίζουμε τον Αριστοφάνη μουσειακά, εν στενώ πανεπιστημιακώ κύκλω, ή τον παρουσιάζουμε στο μεγάλο κοινό, όπου ο ίδιος απευθυνόταν, παίρνοντας την ευθύνη για μερικές ελευθερίες –μέσα στο πνεύμα πάντα του ποιητή.

Βέβαια, αυτά τα πειράματα είναι επικίνδυνα κι ο δρόμος της διασκευής, ολισθηρός, οδηγεί συχνότατα μακριά απ' την ποίηση και τη βαθύτερη ουσία του αριστοφάνειου λόγου, και μπορεί να γίνει μια παράθεση φτηνών ευφυολογιών. Η μετάφραση του Βασίλη Ρώτα δεν ανήκει σ' αυτήν την κατηγορία. Ο Ρώτας δούλεψε με σίγουρη γνώση και πολλήν αίσθηση ποιητική, δίνοντας ένα κείμενο που σφύζει από ζωή και νιάτα. Δεν μετέφερε την ιστορία στη σύγχρονη εποχή, όπως έκανε ο Ζαν

Βιλάρ που μεταμόρφωσε τον Τρυγαίο σε σύγχρονο Γάλλο αμπελουργό, θύμα της οικονομικής κρίσης που προκάλεσε ο πόλεμος της Αλγερίας. Προτίμησε, και σωστά, να μπολιάσει ένα αρχαίο έργο με στοιχεία της σύγχρονης εποχής. Στοιχεία που ηχούν παράλογα μέσα στο έργο· μα μήπως και ολόκληρο το θέατρο του Αριστοφάνη δεν είναι, με μια έννοια, θέατρο του παραλόγου;

Αλλ' ας δούμε την κεντρική ιδέα του μύθου της «Ειρήνης». Ένας αμπελουργός από τα περίχωρα της Αθήνας, ο Τρυγαίος, βλέποντας την Ελλάδα να καταστρέφεται από τον Πελοποννησιακό πόλεμο που δεν λέει να τελειώσει, μαζεύει τους απλούς ανθρώπους απ' όλη την Ελλάδα, γεωργούς, εμπόρους, μαραγκούς, μαστόρους, μέτοικους και ξένους και νησιώτες, να βάλουν ένα χεράκι για να ελευθερώσουν την Ειρήνη, που την είχε φυλακίσει ο Πόλεμος σε μια σπηλιά. Πράγμα που τελικά πετυχαίνουν.

Ο χορός λοιπόν δεν είναι μόνο Αθηναίοι, είναι οι Πανέλληνες που καταλαβαίνουν πως πρέπει να ενωθούν και να λησμονήσουν τις διαφορές τους, για να σταματήσει το κακό. Είναι οι απλοί άνθρωποι που σηκώνουν τα βάρη του πολέμου, που ακολουθούν ανάξιους (και συχνά δειλούς) αρχηγούς, που τα δικά τους χωράφια ρημάζουν ακαλλιέργητα, όταν φεύγουν σε εκστρατεία, και τα δικά τους δέντρα και σπίτια καίγονται απ' τους εχθρούς, όταν ο πληθυσμός της περιοχής κλείνεται μέσα στα τείχη της πόλης.

Δεν είχε τα ίδια αισθήματα ο χορός στους «Αχαρνής» που παίχτηκαν το 425 στα Λήναια –λίγα χρόνια πριν την «Ειρήνη». Τότε οι Αθηναίοι δεν είχαν ακόμα εξαντληθεί ολοκληρωτικά και γι' αυτό οι γέροντες του χορού δε θέλουν στην αρχή ν' ακούσουν τίποτα για συνθήκη με τους Πελοποννησίους. Το 422 όμως, που παίζεται η «Ειρήνη», όλοι είναι πια καταπονημένοι και λαχταρούν την ειρήνη. Ακριβώς αυτής της λαχτάρας έκφραση είναι η κωμωδία του Αριστοφάνη κι αυτός ο αδιάκοπος καημός για επιστροφή στα ειρηνικά έργα, στο σκάψιμο του χωραφιού, στο εργαστήρι, στα γλεντάκια με τους φίλους, είναι που δίνει τον παλμό στην κίνηση του χορού και το λυρισμό στο τραγούδι του:

Δεν πολυθέλω τις μάχες,
παρά κοντά στη φωτιά
να κουτσοπίνω με φίλους
καίγοντας ξύλα ξερά,
κούτσουρα απ' το καλοκαίρι,
κι ανασκαλεύοντας τη θράκα
να καβουρντίζω στραγάλια...

«Ειρήνη» του Αριστοφάνη, από το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος (1965).

Ο Πέλος Κατσέλης ανέβασε την «Ειρήνη» με πολλήν ευσυνειδησία, χωρίς όμως να αξιοποιήσει όλες τις δυνατότητες που του παρείχε το έργο· είχες διαρκώς την εντύπωση ότι το κείμενο ήταν τόσο πνευματώδες, ώστε η παράσταση θα μπορούσε να «αστράφτει» περισσότερο. Ακόμα, ο σκηνοθέτης δεν κατάφερε να υποτάξει τους ερμηνευτές σ' ένα ενιαίο σύνολο. Εδώ βέβαια δεν μπορούσε να συμβεί διαφορετικά, αφού ήταν τόσο ανομοιογενής η προέλευση των ηθοποιών και τόσο λίγος (όχι βέβαια για τις ελληνικές συνθήκες, όπου ο αριθμός των δοκιμών είναι συνήθως απελπιστικά μικρός) ο χρόνος της προετοιμασίας. Παρ' όλα αυτά όμως, και παρά την υποκειμενική αδυναμία μερικών ηθοποιών και την ανωριμότητα των νέων του χορού, η παράσταση στέκει απόλυτα. Και δεν υπάρχει σ' αυτή την αναγνώριση καμιά επιείκεια. Είναι πραγματικά τέτοιο το μεράκι και τόσο ευσυνείδητη η δουλειά όλων των παραγόντων του Άρματος, που φεύγεις τελικά ξεχνώντας τις αντιρρήσεις σου, με την ευφορία του θεατή που παρακολούθησε καλό θέατρο. Στη δημιουργία αυτής της ευφορίας συντελεί αποφασιστικά και η ωραία μουσική του Νικηφόρου Ρώτα, που αν σε μερικά σημεία ήταν λιγότερο αργή (ώστε να μη δημιουργείται η εντύπωση ότι η παράσταση «κάνει κοιλιά») θα εξυπηρετούσε περισσότερο το τελικά θετικό αποτέλεσμα. Επίσης ουσιαστική είναι και η συμβολή των κοστουμιών του Σπύρου Βασιλείου.

Από τους ηθοποιούς δε θα θέλαμε να ξεχωρίσουμε κανένα, μιας και οι ίδιοι δούλεψαν σαν μια φιλική ομάδα, χωρίς βεντετισμούς και διακρίσεις –δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι οι φωτογραφίες τους δημοσιεύονται στο πρόγραμμα με αλφαβητική σειρά. Περιοριζόμαστε ν' αναφέρουμε τα ονόματά τους. Όχι πως έχουν όλοι την ίδια επιτυχία· αλλά σ' όλους ανήκει η τιμή για την συμμετοχή στην ευγενική προσπάθεια: Ανδρεόπουλος, Βασιλείου, Γιαννακού, Γραμμένος, Δακτυλίδης, Έξαρχος, Κατσιγιάννης, Κοτσίρης, Ληναίος, Μπελίτση, Ρευματάς, Ταξιάρχης, Τσιτσόπουλος, Φωτίου, Χριστόπουλος, Ψαρράς.

«Ειρήνη» του Αριστοφάνη, από το Θέατρο Τέχνης του Καρόλου Κουν (1979).

Αυτά για την παράσταση. Οπωσδήποτε όμως, οι επιμέρους παρατηρήσεις δεν έχουν σημασία. Σημασία έχει ότι τόσοι αξιόλογοι ηθοποιοί, αφήνοντας άλλες επικερδέστερες εργασίες, συμφώνησαν πάνω στις ίδιες αρχές και συγκρότησαν μια ομάδα για να τις υπηρετήσουν. Σημασία έχει ότι το αφημένο στην τύχη του και στον ελληνικό κινηματογράφο κοινό της κωμόπολης και του χωριού έρχεται σ' επαφή με το καλό θέατρο, μέσα από ένα έργο λαϊκό, που προσφέρεται γι' αυτή την επαφή. Σημασία έχει η συγκίνηση, η κατάνυξη θα λέγαμε, των 5.000 θεατών της Νικόπολης που πέρασαν μια βραδιά γιορτής –να επιτέλους που το θέατρο βγαίνει από την κλειστή αίθουσα και ξαναγυρνάει στη λαϊκή συνάθροιση, στο γήπεδο και στην πλατεία. Όσο για την ποιότητα της εργασίας, αυτή με τον καιρό θα βελτιώνεται όλο και περισσότερο· το σημαντικό όμως είναι ότι το Άρμα Θεάτρου σκοπεύει σωστά.

(Νικηφ. Παπανδρέου, Επιθεώρηση Τέχνης, 1964)

Παρατηρήστε με ποιον τρόπο τεκμηριώνει ο κριτικός τα σχόλιά του για το σκηνοθέτη και τους ηθοποιούς στο προηγούμενο κείμενο.

Εκτός από την αποτίμηση της ίδιας της παράστασης, ποια άλλα θέματα θίγει ο Ν. Παπανδρέου με την κριτική του και ποιες είναι οι προτάσεις του σχετικά με τα θέματα αυτά;

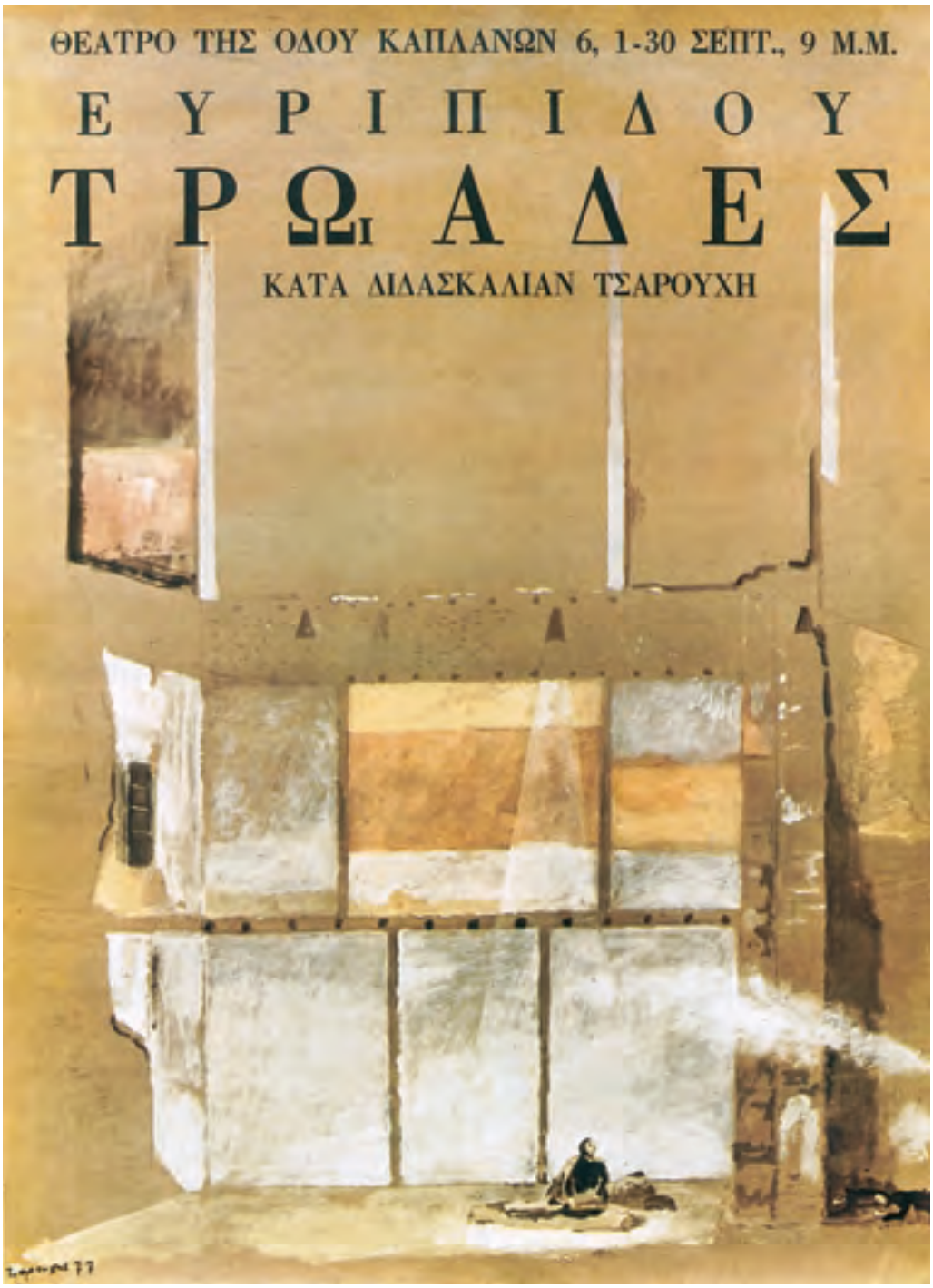

Αφίσα του Τσαρούχη για τις «Τρωάδες»

Επιχειρήστε τώρα να γράψετε μια «παρουσίαση» για τη θεατρική παράσταση της «Ειρήνης» από το Άρμα Θεάτρου. Στην περίπτωση αυτή καταρχήν θα δώσετε τα βασικά στοιχεία της παράστασης (τίτλος έργου, συγγραφέας, χώρος, χρόνος) και στη συνέχεια κάποιες πληροφορίες για την υπόθεση του έργου και τους συντελεστές της παράστασης. Η «παρουσίαση» μπορεί να κλείσει με κάποια σύντομα σχόλια. Δείτε για παράδειγμα και την «παρουσίαση» της διπλανής στήλης, που αναφέρεται στην παράσταση της κωμωδίας του Αριστοφάνη «Σφήκες».

«Σφήκες»
κωμωδία του Αριστοφάνη

Εθνικό Θέατρο «Επιδαύρια 1963»

Τέταρτη χρονολογικά από τις σωζόμενες κωμωδίες του Αριστοφάνη, οι «Σφήκες» (422 π.Χ.), σατιρίζουν τη «φιλοδικία» των Αθηναίων, τη διαφθορά του δικαστηριακού θεσμού και την πολιτική διαφθορά, που είχαν φέρει στην εμπόλεμη Αθήνα οι δημαγωγοί με προεξάρχοντα τον Κλέωνα. Ο τελευταίος δίνει τ' όνομά του στους δύο ήρωες της κωμωδίας, το φιλόδικο γέρο Φιλοκλέωνα και το μυαλωμένο γιο του Βδελυκλέωνα, που αγωνίζεται να σωφρονίσει το μανιασμένο πατέρα του κι οργανώνει δίκες σπίτι του για να κορέσει το φιλόδικο μένος του. Με διασκεδαστικά επεισόδια και καφτερή σάτιρα, επίκαιρη και μη, η κωμωδία προχωρεί γοργά στο χαρούμενο τέλος της, όπου ο Φιλοκλέων απαρνιέται την Ηλιαία για χάρη του γλεντιού και του ποτού.

Από τους «Σφήκες» εμπνεύστηκε ο Ρακίνας την κωμωδία του «Οι φιλόδικοι» (1668), που σατιρίζει τη μανία των συγκαιρινών του όχι πια να δικάζουν, αλλά να δικάζονται, να καταφεύγουν με το παραμικρό στα δικαστήρια.

Τους «Σφήκες» έχουν μεταφράσει στα νεοελληνικά ο Μ. Αυγέρης (Φέξης, 1911), ο Γ. Οικονομίδης (1961, σε πεζό) και τώρα ο Θρ. Σταύρου.

Η παράσταση του Εθνικού Θεάτρου (σκηνοθεσία Α. Σολωμού) ακολούθησε το ίδιο με τις προηγούμενες αριστοφανικές «διδασκαλίες» ύφος. Για μια άλλη φορά, κυριάρχησε ο Χρ. Νέζερ με την ακάματη ζωτικότητά του. Άξιος συμπαραστάτης του ο Μιχ. Καλογιάννης.

(Θέατρο, Χρονικό, 1963, σ. 17)

Ο Χριστόφορος Νέζερ, Φιλοκλέων στους «Σφήκες»

Οι «Σφήκες» σε νεότερη παράσταση

Διαβάστε προσεκτικά την κριτική του Φ. Πολίτη για μια παράσταση του 1930.

Ο «Κύκλωπας»

(Λαϊκό θέατρο Παγκρατίου)

(Πρωία, 4 Ιουλ. 1930)

Με πρωτοφανή κοσμοσυρροή άρχισαν προχτές οι παραστάσεις του «Λαϊκού Θεάτρου Αθηνών» στο Παγκράτι. Ο κ. Βασίλης Ρώτας, ο διευθυντής κ' εμψυχωτής της λαϊκής αυτής θεατρικής κινήσεως [...], δεν εδίστασε να δαπανήση ό,τι είχε για να ευπρεπίση την πανάθλια μάντρα, να ξαναχτίση το ετοιμόρροπο θεατράκι και να προετοιμάση, ευπρόσωπες παραστάσεις, σεβόμενος προ παντός το κοινό του [...]

Θέλησε να εμφανίση τον Κύκλωπα σα Δράκο των παραμυθιών μας, που τρώει σάρκες ανθρώπινες κ' έχει βλακεία περισσή λόγω του ωμού αισθησιασμού του. Κ' οι Σάτυροι δανείστηκαν τη μορφή των Καλλικαντζάρων ή ανάλογων μορφών των παραδόσεών μας, που έχουν δειλία, κουτοπονηριά και χαιρεκακία. Η αντίληψη αυτή δεν είναι κακή, και μάλιστα για ένα «λαϊκό» θέατρο, γιατί ζωογονεί τις αρχαίες μορφές με παραστάσεις όχι πολύ ξένες στον νεώτερο Έλληνα. Ο Κύκλωπας εμφανίστηκε λοιπόν υπερμέτρως ψηλός, αληθινό θεριό, με θηριώδη μάσκα, σα ζώο ανθρωπόμορφο ή σαν ελέφας ή βούβαλος τριχωτός ή μάλλον σα γιγάντιος γορίλλας, που η ανθρωπιά τού λείπει ολότελα και κάθε συνεννόηση μαζί του καταντά ανέφικτη. Ένα κτήνος ωμής βίας, χώμα και λάσπη, που πρέπει να δαμαστή από το ανθρώπινο πνεύμα. Κ' οι Σάτυροι μαυρίστηκαν σαν τα τσιλικρωτά στις καπνοδόχες. Όλα αυτά δείχνουν όμως απλώς την πρόθεση. Η εκτέλεση ήταν ατυχής. Ο Κύκλωπας δεν μπορούσε να κινηθή ελεύθερα, ούτε να παίξη. Φώναζε μόνο μ' όλη τη δύναμη των πνευμόνων του, σαν να καλούσε βοήθεια ο ηθοποιός μέσα από την κυκλώπεια φυλακή του. Οι φωνές ήταν τις περισσότερες φορές φάλτσες κι' αντηχούσαν πνιγμένα. Η μάσκα έκαμε να χαθούν περίφημες σκηνές, όπως του κωμικώτατου μεθυσιού του Κύκλωπα:*

Όχου ας φέξη, ας φέξη! Η βάρκα
της κοιλιάς μου γιομιστή
με κρασί πολύ και σάρκα
τρίζει, τρίζει, που λες θα σκιστή.

---

* **τα τσιλικρωτά**: ονομασία των καλικάντζαρων στη Μάνη.

Εκτός από τη γενική «λαϊκή» αντίληψη της αναζωογονήσεως του σατυρικού αυτού δράματος, στις γενικές μεγάλες γραμμές της, δεν εδόθηκε στην παράσταση η αναγλυφική θεατρική ερμηνεία. Έλειψε από παντού ο ρυθμός. Ο χορός των Σατύρων ήταν ένα άβουλο κι' απειθάρχητο γρούπο με αναρχικές κινήσεις, παίζοντας τυχαία και μοιραία, φαλτσάροντας όταν τραγουδούσε, εστερημένο της ενότητος που πρέπει νάχει ο χορός. Οι χορευταί σα να ξεχνούσαν τους θεατάς, μολονότι άλλα τους συνεβούλευσε ο θιασάρχης στον πρόλογό του. Και τούτο δεν μπορώ να το καταλογίσω σε βάρος των χορευτών, αλλά του θιασάρχη, που δεν τους έδωσε την ποθητή ρυθμική εμφάνιση. Έπειτα ο ωμός και ακαλαίσθητος ρεαλισμός της άτυχης σκηνογραφίας και των βρώμικων τομαριών, που θύμιζε παλιές υπερνικημένες θεατρικές σχολές, όπως ακόμη κ' η ψεύτικη, η κατά συνθήκην κωμική τάχα απαγγελία των διαλογικών μερών, επείραζαν άσχημα στα νεύρα. Δεν μπορείς ν' απαγγέλλης σα να λες: «Κοιτάχτε με, παίζω κωμωδία», γιατί τότε δεν γελά κανείς. Αυτά ασφαλώς τα ξέρει ο κ. Ρώτας και για τούτο απορώ πώς δεν τ' απέφυγε. Δεν κρίνω επιεικώς την παράστασή του, επειδή ακριβώς έχω υπ' όψιν μου ότι σέβεται το κοινό του και δε θεωρεί, στο λαϊκό του θέατρο, το «λαό» κατώτερη μάζα. Υπήρχε κάποια προχειρότης κι' ακαλαισθησία στην πρώτη αυτή εμφάνιση του θιάσου του, που πρέπει να λείψη από τις άλλες. Ο κ. Ρώτας μπορεί με το λαϊκό θέατρό του να προσφέρη υπηρεσία στη δραματική τέχνη. Με τέτοια προοπτική ασφαλώς το εσύστησε. Ο «Πρόλογος στο Προσκήνιο» ήταν ένα αθόρυβο, γενναίο και καλό κήρυγμα. Πρέπει όμως το κήρυγμα αυτό να εφαρμοσθή μ' ενθουσιασμό, ο οποίος άλλωστε δεν του λείπει. Περιμένουμε λοιπόν πιο παστρική δουλειά. Με λιγώτερα έξοδα και με γνησιότερη καλαισθησία. Και του ευχόμαστε από καρδιάς να πετύχη.**

Ποια ήταν η σκηνοθετική αντίληψη του Β. Ρώτα για τον «Κύκλωπα» και πώς την ερμηνεύει και την αξιολογεί ο Φ. Πολίτης; Με ποια επιχειρήματα υποστηρίζει τις αξιολογικές του κρίσεις ο Φ. Πολίτης;

---

* **γρούπο**= ομάδα (γκρουπ)

** Στο κείμενο του Φ. Πολίτη διατηρείται η ορθογραφία και η στίξη του (1930).

Συζητήστε το κείμενο του Μ. Πλωρίτη. Συμφωνείτε με τους «νεωτερισμούς» που εισάγονται σε παραστάσεις αρχαίου δράματος; Δικαιολογήστε την άποψή σας.

«ΝΕΩΤΕΡΙΣΜΟΙ» ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟ ΔΡΑΜΑ

ΤΟΥΣ νεωτερισμούς πολύ ηγάπησα και πολύ ετίμησα, τον καιρό που ασκούσα θεατρική κριτική. Κι όταν λέω «νεωτερισμούς», εννοώ νέες προσεγγίσεις στο αειθαλές Αρχαίο Δράμα. Είχαμε, από τότε, κουρασθεί κάπως και κορεσθεί από τις «διδασκαλίες» τραγωδιών, που επαναλάμβαναν, η μια μετά την άλλη, την ίδια περίπου «όψιν» (σκηνοθεσία, σκηνογραφία, υπόκριση) – μ' όλο που, κι εκείνες, στην εποχή τους, είχαν σταθεί νεωτερικές, και είχαν φτάσει σε εξαίρετα αποτελέσματα.

Αλλά το ερώτημα, προπάντων σήμερα, είναι: ως ποιο σημείο αυτοί οι νεωτερισμοί είναι θεμιτοί; Ως ποιο σημείο ανταποκρίνονται στον βασικό σκοπό μιας απόδοσης του αρχαίου έργου: την μετάδοση του προβληματισμού που περιέχει εκείνο, και της ηδονής που παρέχει. (Αφορμή στο άρθρο τούτο δίνει μια έρευνα στο περιοδικό «Πρόσωπα» του «Βήματος» της 31.7.99, όπου απαντούν σημαντικοί σκηνοθέτες: Πήτερ Χωλλ, Πέτερ Στάιν, Κώστας Γαβράς).

Πήτερ Χωλλ, Πέτερ Στάιν, Κώστας Γαβράς

ΟΧΙ μόνο οι «ειδικοί» αλλά και κάθε ενημερωμένος θεατής, ξέρει, πως το Αρχαίο Δράμα – και κάθε μεγάλο Δράμα – είναι στοχασμός πάνω στα ανθρώπεια, μέσα από σκηνική δράση υψηλού ήθους και ύφους. Η αλήθεια, το μέγεθος και η αρμονική σύνθεση των στοιχείων αυτών δίνουν στο μεγάλο Δράμα τη διαχρονικότητά του. Αν μας «συγκινούν» η ανταρσία του Προμηθέα, η «αντίσταση» της Αντιγόνης, η «αμαρτία» του Οιδίποδα, οι βασανισμοί του Ορέστη, είναι επειδή αποτελούν στοιχεία της απαιώνιας ανθρώπινης υπόστασης, της humaine condition, που έλεγε ο Montaigne… επειδή αναγνωρίζουμε σ' αυτούς, κάποιους από τους δικούς μας προβληματισμούς, εμπειρίες, αγωνίες. Αυτή είναι η «οικειότητα» του μεγάλου δράματος, εκφρασμένη με Λόγο (λογική, σκέψη) και λόγο και πράξη, που εναρμονίζονται απόλυτα με του θέματος το μέγεθος. Αν αυτή η αρμονία διαταραχθεί ή ανατραπεί, το έργο χάνει την ισορροπία και την εμβέλειά του στο θεατή, χάνει την ουσία του «είναι» του.

ΦΟΒΑΜΑΙ, λοιπόν, πως οι νεότατοι «νεωτερισμοί» φτάνουν, συχνά, σε τέτοιες διαταράξεις και ανατροπές. Πασχίζοντας να «εκσυχρονίσουν» τα μεγάλα έργα, για να τα κάνουν – λέει – προσιτά στον σημερινό θεατή, τα μικραίνουν, τα συρρικνώνουν και, τελικά, τα πλαστογραφούν. Επειδή οι εκσυγχρονισμοί που επιχειρούν, είναι ολότελα εξωτερικοί κι επιδερμικοί, επειδή προσπαθούν να εντυπωσιάσουν, να ξιπάσουν το κοινό, με «ευρήματα» φτηνής «επικαιρότητας» και επαρχιώτικου φανφαρονισμού, που όχι μόνο καταστρέφουν το ήθος και το ύφος των έργων, αλλά και με τα «πυροτεχνήματά» τους, αφανίζουν το ίδιο το νόημα και τον προβληματισμό του Δράματος.

Αντί ο θεατής να ενωτίζεται τα προβλήματα των ηρώων, αντί να μετέχει στο πάθος τους και στα πάθη τους, αντί να μεταλαβαίνει τον λόγο τους, «χαζεύει» τον «μοντερνισμό» των σκηνοθετικών τεχνασμάτων, εντυπωσιάζεται ή αντιδρά ή καγχάζει με το... τσιγάρο που καπνίζει μιά (;) αγγελιοφόρος... με τα τσιγκέλια όπου κρέμεται ο Χορός σαν σφαχτάρι... με την αφόδευση του χορού στην ορχήστρα... και χάνει ολότελα και το άγγελμα και το χορόδραμα και το δράμα ολόκληρο... Οι σκηνοθέτες αυτοί μοιάζουν ν' αγνοούν πως το μεγάλο Δράμα δεν αποβλέπει ποτέ να «ξαφνιάσει» με τρακατρούκες, με χασαπόχαρτα ή με χαρτιά καθαριότητας, αλλά να εμβαθύνει στο μέγα αίνιγμα του συμπαντικού μακρόκοσμου και του ανθρώπινου μικρόκοσμου. Οι δήθεν νεωτεριστές, όμως, «αινιγματίζονται» και ηδονίζονται με φούμαρα, με χασαπιά, με απόβλητα. Ισχυριζόμενοι πως, με τα ευρήματά τους, προβάλλουν τον βαθύτερο συμβολισμό των έργων, τα εμβολίζουν (κατά τη ναυτική πολεμική ορολογία) και τα καταποντίζουν αύτανδρα...

ΣΤΟ ολέθριο τούτο αποτέλεσμα, συνεργούν, συχνά και οι μεταφράσεις. Αυτές που, εκσυγχρονίζοντας τάχα τον λόγο του ποιητή, τον διαστρέφουν σε αγοραίο κουβεντολόι, σε καβγά των τριάδων, τον ευτελίζουν, τον εκχυδαΐζουν, με τρόπο ολότελα ασύμβατο προς το ήθος και το ύφος του πρωτότυπου. Ο λόγος των μεγάλων δραματουργών δεν είναι κοσμικά «ευγενικός» και «κομψός» – συχνά γίνεται βίαιος, ακόμα και υβριστικός – αλλά είναι πάντα καίριος και απόλυτα συνεπής με τον ψυχισμό και το πάθος των προσώπων, με την «κρίση» της στιγμής όπου εκφέρεται. Η διαστροφή του δεν τον κάνει «σύγχρονο», αλλά κακόχρονο και κακοχρονιασμένο...

ΚΑΙ το κοινό; Σε κάποιο σημείο της συνέντευξής του, ο Πέτερ Στάιν λέει πως «το αρχαίο δράμα θέλει υπεύθυνους θεατές». Σωστά. Όμως, πολλοί «νεωτεριστές» διαφθείρουν όχι μόνο τα έργα αλλά και το κοινό: το κάνουν, ακριβώς, ανεύθυνο, του καλλιεργούν τον σνομπισμό της ευτέλειας και της χυδαιότητας, το εθίζουν να «κάνει χάζι» ή να «σπάει πλάκα» με τα «ιδιοφυή» κόλπα τους, που «μαγαρίζουν» τα μεγάλα έργα.

Μ' αυτά και μ' αυτά, οι τέτοιοι νεωτερισμοί, αντί να «εκσυγχρονίζουν» το μεγάλο Δράμα, το εκμηδενίζουν... αντί να το κάνουν πιο «οικείο», το κάνουν ανοίκειο... αντί να το κάνουν «παναθρώπινο», το κάνουν πανάθλιο. Και το κρεμάνε στα τσιγκέλια της δημαγωγίας τους, και αφοδεύουν απάνω του την έπαρσή τους και την επιδειξιομανία τους...

(Μ. Πλωρίτης,
από τον ημερήσιο Τύπο)

Να διαβάσετε την κριτική του Κ. Γεωργουσόπουλου για το έργο του Ι. Καμπανέλλη «Ο μπαμπάς ο πόλεμος» και να επισημάνετε λέξεις και εκφράσεις με τις οποίες ο κριτικός εκφράζει τη θετική του άποψη για την παράσταση και τους ηθοποιούς.

Ο Ιάκωβος Καμπανέλλης

«Η ΜΑΜΑ Η ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ»

Ο Ιάκωβος Καμπανέλλης με τη χυμώδη σάτιρά του «Ο μπαμπάς ο πόλεμος» κλείνει μια τριλογία. Τα άλλα δυο μέρη είναι το «Παραμύθι δίχως όνομα» και η σάτιρα «Οδυσσέα, γύρνα σπίτι». Και τα τρία έργα έχουν μιαν ενότητα θέματος, κοινούς στόχους και παράλληλη προβληματική. Βασικό όμως μοτίβο η αποκάλυψη των μηχανισμών της ιστορικής νομοτέλειας. Ένας προσεκτικός αναγνώστης θα ανακαλύψει μέσα στα τρία έργα της τριλογίας μια γερή ραχοκοκαλιά, ένας προσεκτικότερος θα διακρίνει και τις νύξεις που το ένα έργο κάνει για το άλλο. Ο Καμπανέλλης δηλώνει πως τα έργα αυτά γράφτηκαν για πρώτη φορά στα 1952 περίπου. Είναι φυσικό να εξελίσσονται κάτω από τον ίδιο αστερισμό. Σε καλύτερους καιρούς για τη θεατρική μας παιδεία, η τριλογία θα μπορεί να παίζεται στο ίδιο θέατρο τρία βράδια στη σειρά και τότε το ένα έργο θα στηρίζει το άλλο και θα αλληλοαποκαλύπτονται.

Στον «Μπαμπά τον πόλεμο», ο τίτλος παραπέμπει σαφώς στη γνωστή ρήση του Ηράκλειτου «πατήρ πάντων πόλεμος» και το περιεχόμενο της σάτιρας στην ουσία αυτής της ρήσης, που κατά ένα τρόπο είναι η πρώτη φιλοσοφική διατύπωση της διαλεκτικής στην ιστορία του ανθρώπινου πνεύματος.

Ξεκινώντας ο συγγραφέας από ένα πραγματικό γεγονός που αναφέρεται στην ταραγμένη εποχή των διαδόχων του Μ. Αλεξάνδρου, στην πολιορκία της Ρόδου από το Δημήτριο τον Πολιορκητή, κατασκευάζει με καθαρά θεατρικά μέσα, άμεση γλώσσα, εκπληκτικά ευρήματα ένα θεατρικό μοντέλο της ιστορικής νομοτέλειας. Αντιπαραθέτει τον Κερδώο Ερμή στον Άρη, το εμπόριο στον πόλεμο, την απάθεια στη δραστηριότητα, την επιθετικότητα στην ανοχή. Η σύγκρουση των αντιθέτων παράγει μια σύνθεση εκπληκτικής διαύγειας, όπου ο καθένας μπορεί να διακρίνει τη διαλεκτική κίνηση της ιστορίας. Το γνωστό σχήμα θέση - αντίθεση - σύνθεση, μέσα από τη μαγεία της σκηνικής πειθούς και την αιχμηρότητα της σάτιρας παίρνει μιαν απροσδόκητη προοπτική και στηρίζει μιαν απροσδόκητη αλήθεια που έπρεπε να θεωρείται αυτονόητη. Ο τρόπος με τον οποίον ο Καμπανέλλης αποκαλύπτει τους μηχανισμούς που παράγουν την ιδεολογία και τον ηρωϊσμό, ο τρόπος με τον οποίο χειρίζεται σκηνικά τις γνωστές θέσεις για την άρνηση της άρνησης, την αλλοτρίωση και τη διατύπωση πως η ιδεολογία είναι ψευτοσυνείδηση, είναι υποδειγματικός. Πίσω από τη σάτιρα ξεπηδάει μια μελαγχολική και απαισιόδοξη αντίληψη για την ιστορία ως παγίδευση. Το πιο πρωτότυπο εύρημα του έργου, που στηρίζει τις παραπάνω απόψεις είναι ο τρόπος που ο Καμπανέλλης αντιμετωπίζει τη χρηστικότητα των εργαλείων· πώς δηλαδή τα εργαλεία αλλάζουν χρήση ανάλογα με τους σκοπούς.

Έργο γραμμένο με ευφορία, καταιγισμό ευρημάτων, εσωτερικούς και εξωτερικούς ρυθμούς είναι από τις καίριες σάτιρες του θεάτρου μας. Δεν έχει το βάθος του «Οδυσσέα», αλλά έχει μιαν αφοπλιστική σαφήνεια που το παλιότερο έργο δεν είχε.

Το έργο ευτύχησε στην παράσταση. Ο κ. Λαζάνης το κίνησε γοργά και διέκρινε τους αρμούς και τις κλειδώσεις του. Είχε ζωντάνια, ροή, χρώματα και στακάτους * *ρυθμούς.*

Ο ίδιος στο ρόλο του Δημητρίου επανέλαβε με παραλλαγές την επιτυχία του Οδυσσέα –στο βάθος είναι ο ίδιος ρόλος κοιταγμένος αλλιώς. Ο ηθοποιός ωριμότερος τώρα έδειξε το ρόλο ξεδιπλώνοντας όλες του τις πτυχές.

Ο κ. Αρμένης λιτότερος παρά ποτέ, κάτοχος των μέσων του, μετρημένος, βρέθηκε, σε μια στιγμή υποκριτικής ευφορίας. Είναι ένας ηθοποιός που προχωρεί σε συνθετικές λύσεις γρηγορότερα απ' ό,τι θα περίμενε κανείς.

Οι υπόλοιποι ηθοποιοί, νέοι και επαρκείς, εντάχτηκαν με φαντασία στο ρυθμό της παράστασης. Τους έλειπε βέβαια το βάρος της ηλικίας, που το αναπλήρωνε η συνέπεια και η ακρίβεια. Οι κ.κ. Σώζος, Καρακωνστάντογλου, Χαλκιάς και Κυριαζής δεν έπεσαν πάντα στην παγίδα μιας υπερβολής που διέκρινε τον κ. Κυριακίδη, την κ. Κονιόρδου και τους «Μακεδόνες» στρατηγούς. Η κ. Γέρου έχει φυσική και αφοπλιστική χάρη αλλά υπεραπλούστευσε την αθωότητα. Η κ. Παρθενιάδου είχε κύρος περισσότερο στη μεταστροφή της.

Ο κ. Ζαρίφης κατασκεύασε χώρους και σχεδίασε κοστούμια με μια διαχρονική τόλμη που αυτή καθεαυτή είναι η σκηνική ποίηση.

(Κ.Γεωργουσόπουλος, Κλειδιά και κώδικες θεάτρου
ΙΙ. Ελληνικό Θέατρο, εκδ. Εστίας, Αθήνα 1984)

Από τη θεατρική παράσταση του Ι. Καμπανέλλη, «Οδυσσέα, γύρνα σπίτι».

---

* **στακάτος**: διακοπτόμενος (staccato: μικρό «τσίμπημα» του ήχου)

Λεξιλόγιο (σχετικό με τη θεατρική κριτική)

Το αρχαίο θέατρο της Δωδώνης στην Ήπειρο

Να αντιστοιχίσετε τις δύο στήλες και να προσθέσετε όσα άλλα είδη θεάτρου γνωρίζετε.

Κωμειδύλλιο:	*σκηνικό έργο που εκτελείται με σχηματισμούς και χορευτικά βήματα και συνοδεύεται από μουσική.*
φάρσα:	*δράμα μελοποιημένο που εκτελείται με τραγούδια και ορχήστρα.*
μελόδραμα:	*θεατρικό έργο, ελαφρότερο από την κωμωδία, που προκαλεί γέλιο με τη γοργή εναλλαγή απροόπτων και κωμικών παρεξηγήσεων.*
οπερέτα:	*είδος λυρικού δράματος με πολλές περιπέτειες, που παίζεται συνήθως με παντομίμα.*
θεατρική επιθεώρηση:	*εκκλησιαστικό μελόδραμα.*
μιμόδραμα:	*ελαφρό θεατρικό έργο με μουσική, τραγούδι και χορό που σατιρίζει την επικαιρότητα.*
χορόδραμα:	*είδος κωμωδίας με ειδυλλιακή υπόθεση και τραγούδια.*
ορατόριο:	*ελαφρά κωμωδία με εναλλασσόμενες μουσικές σκηνές*

Να παρατηρήσετε την πολυσημία των λέξεων *παράσταση, έργο, υποκριτής*. Να προσδιορίσετε τη σημασία τους σε κάθε φράση και να τις αντικαταστήσετε, όπου μπορείτε, με συνώνυμες λέξεις/εκφράσεις.

- *Από τις **παραστάσεις** των νομισμάτων αντλούμε ποικίλες ιστορικές πληροφορίες.*
- *Ο δικηγόρος εισέπραξε ένα σεβαστό ποσό για την **παράστασή** του στο Εφετείο.*
- *Τα παιδιά στη σημερινή εποχή αποκτούν πολλές **παραστάσεις** με τη βοήθεια των μέσων μαζικής επικοινωνίας.*
- *Η **παράσταση** έκανε αίσθηση και προκάλεσε ευμενή σχόλια.*
- *Εκπρόσωποι του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων του σχολείου μας έκαναν **παράσταση** στον Υπουργό Παιδείας, για να ικανοποιηθούν τα αιτήματά τους.*
- *Ο πρεσβευτής της Γαλλίας «προέβη σε έντονες **παραστάσεις**».*
- *Να γίνουν οι γραφικές **παραστάσεις** των συναρτήσεων.*

- *Το **έργο** του δασκάλου είναι πολύ δύσκολο.*
- ***Έργο** της κυβέρνησης είναι η ευημερία της χώρας.*
- *Δεν είναι δικό μου **έργο** να ελέγχω τους άλλους.*
- *Εκτελούνται δημόσια **έργα**. / **Έργα** όχι λόγια!*
- *«Ο Ερρίκος ο Δ΄» θεωρείται το αντιπροσωπευτικότερο και τεχνικότερο **έργο** του Πιραντέλλο.*
- *Το **έργο** τέχνης έχει μεταβληθεί σε εμπόρευμα που «διακινείται» με χίλιους τρόπους και με τις πιο σύγχρονες οικονομικές μεθόδους*
- *Ο Μ. Βασίλειος, άσκησε σημαντικό φιλανθρωπικό **έργο**.*

- *Ο Σοφοκλής εισάγει στην τραγωδία τον τρίτο **υποκριτή**.*
- *Δεν τον εμπιστεύομαι καθόλου. Είναι μεγάλος **υποκριτής**.*

α) Να αφηγηθείτε τις εντυπώσεις σας από μια παράσταση που είδατε και να τις γράψετε σ' ένα φίλο σας που βρίσκεται σε άλλη πόλη.

β) Να ετοιμάσετε την κριτική μιας παράστασης για μια τοπική εφημερίδα. Μπορείτε να αξιοποιήσετε το λεξιλόγιο που ακολουθεί.

το έργο:	*μονόπρακτο, πρωτοποριακό, ιδιόρρυθμο, ελαφρό, σοβαρό, αξιόλογο, συγκλονιστικό, πολύκροτο, πολυπαιγμένο, γνωστό, επαναστατικό, τολμηρό, πολυσυζητημένο, επίκαιρο, πολιτικό, πρωτότυπο, πληκτικό, ακατανόητο, ξεπερασμένο, άρτιο, δραματικό/κωμικό, κλασικό, σύγχρονο, ρεαλιστικό, ηθογραφικό, νατουραλιστικό, συμβολικό, αστικό δράμα, ιστορικό δράμα.* *ανέβηκε/κατέβηκε, είχε θερμή υποδοχή/παταγώδη αποτυχία, ξεσήκωσε θύελλα, αποτέλεσε γεγονός, δημιούργησε συζητήσεις.*
ο σκηνοθέτης:	*διάσημος, ευρηματικός, τολμηρός, εμπνευσμένος, εκλεκτός, εκκεντρικός, ευφάνταστος.* *υποτάσσω τους ερμηνευτές σε ενιαίο σύνολο, σκηνοθετώ με δεξιοτεχνία, –μαεστρία, –ευσυνειδησία, –συνέπεια, επιμελούμαι τη σκηνοθεσία, διδάσκω το έργο, σέβομαι το έργο, –τη μετάφραση, –το κοινό, καινοτομώ, πρωτοτυπώ, διασκευάζω, πειραματίζομαι, αξιοποιώ τις δυνατότητες.*
ο ηθοποιός:	*θεατρίνος, αστέρι του θεάτρου, βεντέτα, ιέρεια της τέχνης, τραγωδός, πρωταγωνίστρια, βουβό πρόσωπο, κομπάρσος.*
ο θίασος:	*θεατρική ομάδα, κομπανία, μπουλούκι.* *επαγγελματικός, ερασιτεχνικός, πρωτοποριακός, πειραματικός, φοιτητικός, επαρχιακός.* *περιοδεύω, παίρνω κρατική επιχορήγηση.*
η παράσταση:	*πανηγυρική, τιμητική, απογευματινή, παγκόσμια πρώτη (πρεμιέρα), ευπρόσωπη, πρόχειρη, μουσειακή, σχολική, επίσημη, λαϊκή, άψογη, ανιαρή, ενδιαφέρουσα, επιμελημένη, λαμπρή, αξέχαστη.*
το κοινό:	*πλατύ, φανατικό, πολυπληθές, προοδευτικό/συντηρητικό, δύσκολο, απαιτητικό.* *παρακολουθώ με συγκίνηση, με κατάνυξη, συμμετέχω, αποθεώνω, επιδοκιμάζω/αποδοκιμάζω, επευφημώ, χειροκροτώ, σφυρίζω, γιουχαΐζω.*
ο κριτικός:	*αμερόληπτος, αντικειμενικός, έντιμος, ενημερωμένος, οξυδερκής, ευαίσθητος.*

Δραματοποίηση

Μετά το τέλος μιας παράστασης δύο θεατές λογομαχούν εκφράζοντας αντίθετες απόψεις για την παράσταση.

III. Παρουσίαση και Κριτική άλλων μορφών τέχνης

Η παρουσίαση και η κριτική ασχολούνται με μια ποικιλία καλλιτεχνικών δημιουργημάτων: κινηματογραφικές ταινίες, μουσικά έργα, έργα ζωγραφικής, κτλ., όπως φαίνεται και από τα κείμενα που ακολουθούν. Ποια άλλα «αντικείμενα» μπορούν να απασχολήσουν την παρουσίαση ή την κριτική;

Κινηματογραφικές ταινίες
Παρουσίαση

«Το κοράκι»

(ΕΤ1, 10:40) • *Διάρκεια 87'*

Γαλλικό κοινωνικό δράμα (1943) του Ανρί-Ζωρζ Κλουζώ. Μια επαρχιακή πόλη αναστατώνεται, όταν τα ανώνυμα γράμματα κάνουν τον καθένα να υποπτεύεται τον διπλανό του ως «ένοχο». Κατηγορίες, απειλές ορατές κι αόρατες, παράνομες σχέσεις και πράξεις απλώνουν τη σκιά τους πάνω απ' όλους, σαν φαντάσματα της μικρής κοινωνίας που μετατρέπει τη στέρηση και το φόβο σ' επιθετικότητα και μίσος. Θρίαμβος του κακού, αλλοτρίωση, έκπτωση του ανθρώπου, από έναν πεσιμιστή που μελέτησε σε βάθος τις σκοτεινές πλευρές του κόσμου και της ζωής.

«Νυχτολούλουδα»

Σκηνοθεσία: Νίκος Γραμματικός

Πώς μπορείς να μιλήσεις με εικόνες για τους ανθρώπους που στερούνται την όραση; Πώς μπορείς να το κάνεις αποφεύγοντας τη δημιουργία οίκτου –που είναι μια μορφή ρατσισμού όπως ακούγεται στην ταινία– και χωρίς να δημιουργήσεις μελό καταστάσεις; Την απάντηση την έδωσε ο Νίκος Γραμματικός με αυτό το συγκλονιστικό ντοκιμαντέρ που συγκεντρώνει μια σειρά από αρετές. Πρώτα απ' όλα ο σκηνοθέτης χρησιμοποιεί τα καλύτερα διδάγματα του είδους. Εισχωρεί μέσα στο θέμα του και δεν το καταγράφει απλά, αλλά «κοιτάζει» πίσω από την εικόνα, κρίνει, έχει άποψη, αποφεύγει την επίπεδη σκηνοθετική γραμμή που έχουμε συνηθίσει να βλέπουμε στα ντοκιμαντέρ. Είναι εμφανέστατη η δουλειά που έχει γίνει προηγουμένως με τα παιδιά, πριν ακόμα το συνεργείο αρχίσει τα γυρίσματα. Η ταινία δεν κρύβει τίποτε, δεν προσπαθεί να αποσπάσει εντυπώσεις, προκαλεί αληθινή συγκίνηση και συχνά διανθίζεται από χιουμοριστικές πινελιές που πηγάζουν μέσα από τους ίδιους τους πρωταγωνιστές. Και το κυριότερο: η ταινία είναι απλή κι ανθρώπινη, δεν είναι ούτε βαρύγδουπη ούτε διδακτική.

Κριτική ταινιών

«Μέρες ραδιοφώνου»

Έγχρωμη αμερικανική ταινία. 1987. • ***Σκηνοθεσία-Σενάριο:*** *Γούντι Άλλεν.*
Παίζουν: *Μία Φάροου, Νταϊάν Γουίστ, Σεθ Γκριν, Τζούλι Κάβνερ, Τζος Μόστελ, Ντάνι Αϊέλο, Τζεφ Ντάνιελς, Τόνι Ρόμπερτς, Νταϊάν Κίτον.*

Όπως και στο «Πορφυρό ρόδο του Καΐρου», έτσι και στη νέα του ταινία «Μέρες ραδιοφώνου», ο Γούντι Άλλεν επιστρέφει, με νοσταλγία και χιούμορ, σε μια παλαιότερη εποχή, εποχή των παιδικών του χρόνων, και μιας Αμερικής κάπως διαφορετικής από τη σημερινή. Στη «χρυσή» δηλαδή εποχή του ραδιοφώνου, όταν αυτό ήταν ο αναμφισβήτητος (μια και δεν υπήρχε ακόμη η τηλεόραση)βασιλιάς.

Χώρος, το Ρόκαγουεϊ (ένα μικρό προάστιο της Νέας Υόρκης) και το Μανχάταν, και βασικοί ήρωες μια πολυμελής οικογένεια Εβραίων, η οικογένεια του ίδιου του Γούντι Άλλεν, όταν αυτός ήταν ακόμη μικρό παιδί (στην ταινία ακούμε μοναχά τη φωνή του κωμικού που αφηγείται τα διάφορα περιστατικά). Για την οικογένεια αυτή, όπως και για όλους τους απλούς Αμερικανούς πολίτες, το ραδιόφωνο ήταν ένα μέσο ταξιδιού στους κόσμους του ονείρου και της φαντασίας.

Σε μια περίοδο που ξεκινάει από τα τέλη της δεκαετίας του 1930 και φτάνει ως τις αρχές του 1945, το «ταξίδι» αυτό για ορισμένους γινόταν μέσα από προγράμματα, όπως εκείνο του «Πρωϊνού του Ρότζερ» και την «Αϊρίν», με τα κουτσομπολιά για τους αστέρες του κινηματογράφου, γι' άλλους μέσα από τα διάφορα δακρύβρεκτα σίριαλ, γι' άλλους μέσα από τα μουσικά προγράμματα ή τις αθλητικές εκπομπές και γι' άλλους ακόμη (όπως για τον μικρό Γούντι) μέσα από τις επεισοδιακές περιπέτειες του «Μασκοφόρου Εκδικητή», του «Ανθρώπου Σκιά» κ.ά.

Ο Γούντι Άλεν αφηγείται διάφορες ιστορίες κι ανέκδοτα, περιστατικά και στιγμιότυπα, και, παρόλο που στρέφονται γύρω από το ραδιόφωνο, στηρίζονται περισσότερο στην οπτική, δηλαδή την κινηματογραφική, περιγραφή τους παρά σε λεκτικό χιούμορ, δημιουργώντας ένα κλίμα ευφορίας παραπλήσιο μ' εκείνο ταινιών όπως το «Μανχάταν», «Ζέλιγκ» και «Το πορφυρό ρόδο του Καΐρου». Ιστορίες, όπως εκείνη με τους διαρρήκτες που «κερδίζουν» το βραβείο σ' ένα ραδιοφωνικό παιχνίδι στη διάρκεια μιας διάρρηξης, ή εκείνη του ραββίνου και των γονιών του Γούντι που τον χτυπάνε διαδοχικά, υποστηρίζοντας ο καθένας το δικό του δικαίωμα τιμωρίας του παιδιού, ή ακόμη του ραντεβού της θείας του Γούντι που καταστρέφεται εξαιτίας μιας ραδιοφωνικής εκπομπής γύρω από την εισβολή εξωγήινων (την περιβόητη εκπομπή του

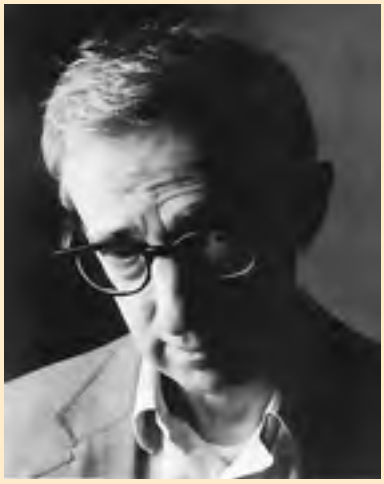

Όρσον Γουέλς), δίνουν και τον τόνο στην όλο ειρωνεία, χιούμορ αλλά και γοητεία αυτή ταινία.

Παράλληλα με τη ζωή της εβραϊκής οικογένειας της ταινίας του, ο Γούντι Άλεν σκιτσάρει και διάφορα επεισόδια από τη ζωή των ίδιων των αστέρων της εποχής, με τη χλιδή και την άνεση της νυχτερινής ζωής τους στο Μανχάταν, χρησιμοποιώντας σαν συνδετικό κρίκο μια κοπέλα που πουλάει αρχικά τσιγάρα, αργότερα μετατρέπεται σε κορίτσι της γκαρνταρόμπας ενός νυχτερινού κέντρου (απολαυστική στο ρόλο η Μία Φάροου) για να πιάσει τελικά την «καλή» και να περάσει από την πλευρά των διασημοτήτων.

Κάθε νέα ταινία του Γούντι Άλεν είναι και μια ευκαιρία για τον κωμικό να χρησιμοποιήσει τη μουσική που σημάδεψε τη ζωή του: εδώ είναι εκείνη του Μπένι Γκούντμαν, του Γκλεν Μίλερ, του Κόουλ Πόρτερ, του Τόμι Ντόρσεϊ, των Άντριου Σίστερς, της Κάρμεν Μιράντα (η θεία Μπι κάνει μια απολαυστική μίμησή της) και του διευθυντή της ορχήστρας που τη συνόδευε, Ξαβιέρ Κουγκάτ. Ακόμη πρέπει ν' αναφέρουμε πως πλάι στις χιουμοριστικές σκηνές, ο Άλεν καταφέρνει, με την ίδια επιτυχία, να στήσει και τις δραματικές σκηνές, όπως για παράδειγμα εκείνη της μικρής που πέφτει σ' ένα πηγάδι και που η τύχη της, όπως τη μετέδιδε από στιγμή σε στιγμή το ραδιόφωνο, κρατούσε ολόκληρη την Αμερική σε αγωνία. Τέλος, δεν πρέπει να ξεχάσουμε την επεισοδιακή εμφάνιση παλιών πρωταγωνιστών του Άλεν, όπως η Νταϊάν Κίτον, ο Τόνι Ρόμπερτς, ο Τζεφ Ντάνιελς κ.ά., καθώς και μια νοσταλγική περιδιάβαση στο μεγαλοπρεπές κτίριο του «Ράδιο Σίτυ Μιούζικ Χολ» της Νέας Υόρκης –έναν από τους ανεπανάληπτους «ναούς» του κινηματογραφικού θεάματος, που σημάδεψε μια ολόκληρη εποχή.

Ν. ΦΕΝΕΚ ΜΙΚΕΛΙΔΗΣ

«Το Τσίρκο»

«Το Τσίρκο» (The Circus, 1927), φιλμ μεταβατικό ανάμεσα στην τελειότητα της τσαπλινικής γραφής που αντιπροσωπεύει «Ο Χρυσοθήρας» (1925) και την κυριαρχία του λυρικού πάνω στο κωμικό, που αντιπροσωπεύουν «Τα φώτα της πόλης» (1930), δεν ανήκει στα αριστουργήματα του μεγάλου κλόουν. Ωστόσο, σε αντιστάθμισμα έχουμε εδώ μια έξοχη και βολική σύνοψη των καταστάσεων, μέσα απ' τις οποίες ο αλήτης Σαρλώ (σύμβολο αξεπέραστο του δυναστευμένου, αλλά με ανεξάντλητα αποθέματα ικανότητας για επιβίωση ατόμου) έρχεται σε σχέση με τον κόσμο για να ταράξει προσωρινά την ισορροπία του και να φανερώσει, έτσι, τα πρόχειρα καλυμμένα χάσματα του. Οι καταστάσεις αυτές είναι: 1) Η πείνα. Ο Σαρλώ είναι μόνιμα πεινασμένος κι ό,τι κάνει, το κάνει πάντα παρακινημένος απ' την πείνα. 2) Αν και πεινασμένος ο Σαρλώ είναι πάντα ιππότης –της «ελεεινής μορφής», αλλά πάντως, ιππότης. Η πείνα δεν φθείρει τις αξίες. 3) Αν και ιππότης της ελεεινής μορφής, ο Σαρλώ δεν χάνει ποτέ, μα ποτέ την αξιοπρέπειά του. 4) Αν και στο τέλος της ιστορίας βρίσκεται και πάλι πεινασμένος, δεν χάνει ποτέ, μα ποτέ την αισιοδοξία του. Διότι προσωρινά τα βόλεψε χάρη στη γενική επιστράτευση όλων των δεδομένων της ευφυίας, αλλά και όλων των ανακλαστικών των βαλμένων στην υπηρεσία του ενστίκτου της επιβίωσης. (Αυτό που πάσχει τελικά στα φιλμς του Τσάπλιν, αλλά που ποτέ δεν ηττάται, είναι ακριβώς το ένστικτο της επιβίωσης. Άλλωστε, σ' αυτήν την «πάσχουσα αισιοδοξία» χρωστάμε την πρωτοφανή στην ιστορία της τέχνης δημοτικότητά του).

Όλα αυτά είναι καταφάνερα στο «Τσίρκο» και ίσως υπέρ το δέον απλοποιημένα και χοντρά, πράγμα που δεν συμβαίνει στις προηγούμενες ταινίες του.

Το ίδιο απλοποιημένα και χοντρά είναι και τα σταθερά και μόνιμα κωμικά του ευρήματα (δεν μιλάμε για γκαγκς, γιατί τα αμιγώς οπτικά κωμικά ευρήματα του Τσάπλιν δεν έχουν ρόλο πρωταγωνιστικό, όπως π.χ. στον Κήτον). Το γέλιο, που εδώ βγαίνει τραυταχτό και αβίαστο, αποσπάται απ' το θεατή με τους δυο κύριους τσαπλινικούς τρόπους: 1) Με τη σοφή εκμετάλλευση της διαλεκτικής σχέσης «δύναμη-αδυναμία»: Ο αδύνατος Σαρλώ είναι πάντα δυνατότερος απ' τους εξ ορισμού δυνατούς, π.χ. τους πλούσιους και τους χωροφύλακες. Δεν υπάρχει περίπτωση να την πάθει ο Σαρλώ από ένα δυνατό. Ο πανάρχαιος μύθος του Δαυίδ και του Γολιάθ, κωμικά μεταπλασμένος, δίνει στον Τσάπλιν καταπληχτικά κωμικά αποτελέσματα. 2) Με την αντιστροφή της λειτουργίας των αντικειμένων. Π.χ. τα παπούτσια αντί να ευκολύνουν, δυσκολεύουν το βάδισμα, η καρέκλα αντί για υποστύλωμα των οπισθίων γίνεται εργαλείο βασανισμού κτλ. Ή και αντίστροφα: ο άνθρωπος γίνεται αντικείμενο-ρομπότ. Αυτές οι απροσδόκητες και απροετοίμαστες αντιστροφές είναι ο πιο παλιός και ο καλύτερα δοκιμασμένος τρόπος λειτουργίας του κωμικού –τρόπος που μελετήθηκε έξοχα απ' τον Μπερξόν στο Γέλιο.*

Εν ολίγοις: «Το Τσίρκο» μπορεί να μην έχει τη λεπτότητα άλλων τσαπλινικών δημιουργών, είναι ωστόσο μια πλήρης τσαπλινική κωμωδία, που σίγουρα βοηθάει στην κατανόηση και την αντιμετώπιση του συνόλου του έργου του.

(Από τον ημερήσιο Τύπο)

---

* **γκαγκς**: (αγγλ.) gags: αστεία, καλαμπούρια

Μουσική

Υπερβατικές δεξιοτεχνίες

Ο Δημήτρης Σγούρος με την ΚΟΑ

Στη δεύτερη συναυλία της νέας περιόδου, που έδωσε η Κρατική Ορχήστρα Αθηνών στο «Παλλάς», το κοντσέρτο το οποίο ερμήνευσε ο Δημήτρης Σγούρος τοποθετήθηκε στο τέλος του προγράμματος, όπως άλλωστε είχε γίνει και στη συναυλία που έδωσε το καλοκαίρι στο Ηρώδειο η Κρατική Ορχήστρα Θεσσαλονίκης. Αυτή η ανατροπή της παραδοσιακής, της καθιερωμένης δομής του προγράμματος, είχε σαν αποτέλεσμα ένα απολαυστικό φινάλε, που χαρακτηρίστηκε από το «σόου» δεξιοτεχνίας του σολίστ [...].

Ο Δημήτρης Σγούρος όρμησε στο πιάνο και άρχισε να ερμηνεύει το «Κοντσέρτο αριθμ. 2» του Φρεντερίκ Σοπέν γεμάτος πάθος, αδιαφορώντας για τα λάθη της ορχήστρας που είχαν προηγηθεί, αλλά και για το ρυθμό που προσπάθησε να επιβάλει ο μαέστρος. Όλο το πρώτο μέρος χαρακτηρίστηκε από την αγωνία της ορχήστρας, στην προσπάθειά της να προφθάσει τον πιανίστα, μα και από την επίδειξη άψογης τεχνικής αυτού του τελευταίου. Πολύ σωστά ο Δημήτρης Σγούρος θέλησε να υπερτονίσει το πάθος που ανιχνεύεται σε όλο το φάσμα της μουσικής δημιουργίας του Σοπέν. Μόνο που η διάθεσή του αυτή προκάλεσε κάποιους αναίτια σκληρούς ήχους. Στο δεύτερο μέρος, «λαργκέτο», οπότε αποκαταστάθηκε και η αρμονική ισορροπία ήχου ορχήστρας και σολίστ, ο μελωδισμός του Σοπέν αναδείχθηκε με θαυμάσιο τρόπο. Η άνεση και η χάρη κυριάρχησαν στην ερμηνεία του τρίτου μέρους, χωρίς ωστόσο η ορχήστρα να αποφύγει κάποιες στιγμές αδικαιολόγητης ολιγωρίας. Οι σπινθιροβόλοι όμως ήχοι που προκλήθηκαν από τα δάχτυλα του Δημήτρη Σγούρου, αφαίρεσαν κάθε βαρύτητα από αυτές τις λεπτομέρειες [...].

Δισκογραφία

Φραντς Σούμπερτ

Σονάτες για πιάνο D. 568, 958

Οι Σονάτες του Σούμπερτ εξακολουθούν να παραμένουν σχετικά άγνωστες, παρόλο που τις έχουν ερμηνεύσει μεγάλοι πιανίστες, όπως ο Αρθούρος Σνάμπελ, ο Βίλχελμ Κεμπφ και ο Άλφρεντ Μπρέντελ. Ο Αντράς Σιφ μας προτείνει να ανακαλύψουμε αυτά τα έργα μέσα από μια ερμηνεία που τη διακρίνει η διαφάνεια, η χρωματική ποικιλία και η εσωτερική ονειροπόληση. Και αντί να παίξει σε ένα Στάινγουεϊ, ο ήχος του οποίου κυριαρχεί στις περισσότερες σημερινές ερμηνείες, διαλέγει να παίξει σε ένα αυτοκρατορικό Bosendorfer, που βρίσκεται πιο κοντά στον ήχο του Βιεννέζου Σούμπερτ.

Αλίκη Καγιαλόγλου

«Αέρας φυσάει τα τραγούδια»

Μια φωνή, μια κιθάρα και το παρελθόν. Η Αλίκη Καγιαλόγλου, ερμηνεύτρια όχι επαναπαυμένη, ένα χρόνο μετά τους «Αντικατοπτρισμούς» επιστρέφει με έναν απρόβλεπτο δίσκο. Κεφαλλονίτικες αριέτες, παλιές καντάδες, τραγούδια μεγάλων συνθετών, όπως ο Ν. Μάντζαρος, ο Ν. Χατζηαποστόλου, ο Θ. Σακελλαρίδης, σε ποίηση Δ. Σολωμού, Γ. Δροσίνη, Τ. Μωραϊτίνη, περιέχει ο δίσκος με τον ποιητικό τίτλο. Οι διασκευές των κομματιών έγιναν από την Καγιαλόγλου, ενώ η προσαρμογή για κιθάρα από τον Κώστα Γρηγορέα που την συνοδεύει, άλλοτε προπορευόμενος και άλλοτε ακολουθώντας την. Ένας δίσκος που μοιράζεται τη δροσιά και την τρυφερότητα σε ίσα μέρη.

Σαβίνα Γιαννάτου

«Οι Παναγιές του κόσμου»

Ένα έργο σημαντικό τόσο σε σύλληψη όσο και σε εκτέλεση είναι ο καινούριος δίσκος της Σαβίνας Γιαννάτου «Οι Παναγιές του κόσμου». Έρχεται αμέσως μετά τις επίσης σημαντικές αναζητήσεις της στα «Σεφαραδίτικα» και στα «Τραγούδια της Μεσογείου» και εμπεριέχει αυτό που προσπαθεί να αποδείξει με την τέχνη της η Σαβίνα Γιαννάτου τα τελευταία 20 χρόνια: ότι, δηλαδή, πρωταρχικό μέλημά της είναι η ποιότητα και η συνέπεια σε κάθε νέα δουλειά της και ότι όλα όσα απαρτίζουν την επιτυχία καλώς να 'ρθουν, χωρίς όμως συμβιβασμούς. Μπορεί τα τραγούδια για τις απανταχού Παναγιές θεματικά να ακούγονται κάπως ανεπίκαιρα, αφού το Πάσχα μάς έχει αποχαιρετήσει προ πολλού, όμως είναι τέτοια η ερμηνευτική δύναμη καθώς και η συνοχή των τραγουδιών-ύμνων που καθιστούν αμέσως τις «Παναγιές του κόσμου» έργο διαχρονικό και αναγκαίο. Για την περάτωση ενός τόσο δύσκολου έργου η Σαβίνα Γιαννάτου χρειάστηκε να ψάξει την παράδοση χωρών από όλο τον κόσμο για ένα πρόσωπο βεβαίως όπως αυτό της Παναγίας που δεν λείπει από καμία κουλτούρα. Μαύρες Παναγίες, Ινδιάνες Παναγίες, της Καραϊβικής, του Λιβάνου, της Κύπρου, της Σαρδηνίας είναι μόνο μερικές που έτυχαν να γίνουν ο καμβάς για τη μοναδική φωνή-όργανο που διαθέτει η τόσο σεμνή ελληνίδα δημιουργός. Με εξαιρετική ευκολία ελίσσεται σε φωνητικές ακροβασίες εσωτερικών λαρυγγισμών, σε συνδυασμό με την ορθόδοξη ερμηνεία που μας είχε συνηθίσει τα τελευταία χρόνια. Μια τεχνική που αποτυπώνεται μοναδικά στο «Ah Mon Die» από την Καραϊβική αλλά και στο «Rosa Das Rosas» από την Ισπανία. Μαζί της σε αυτό το πρωτότυπο ταξίδι το μόνιμο μουσικό όχημά της, οι Primavera En Salonico, οι οποίοι με μοναδική μαεστρία χειρίζονται τα παραδοσιακά όργανα, όπως το κανονάκι, το ούτι, την εβραϊκή άρπα.

Από τον ημερήσιο Τύπο

Βαγγέλης Γερμανός

«Τα Μπαράκια»

Ο Βαγγέλης Γερμανός είναι ένας ενδιαφέρων Αθηναίος της περιφέρειας, που γνώρισα πίσω στα 1970 σ' εκείνο το υπόγειο της Χέυδεν. Οι παλιότεροι θα τον θυμούνται· έπαιζε μ' ένα φίλο του, ερασιτεχνικά –σαν φοιτητής τότε στη Σαλονίκη απ' όπου πηγαινοερχόταν– ένα είδος αμερικάνικης μπαλάντας «δωματίου», αν μου επιτρέπεται η έκφραση. Χαμηλόφωνος. Μετά χάθηκε. Το πτυχίο, ο στρατός, οικογενειακά προβλήματα, η βιοτική μέριμνα... Δεν τελειώνουν οι απογοητεύσεις για έναν μουσικό απόμακρο, πλην αγκαλιασμένο με την καθημερινότητα. Άλλοι, συνομήλικοι του και νεότεροι, αεράτοι αυτοί, σε στιλ ποπ να πούμε, φάνηκαν πιο καπάτσοι· τι φεστιβάλ, τι γήπεδα, τι δίσκοι... Ώσπου βγάλαν ταξί κι' ησύχασαν, μολονότι ακόμη τους υφιστάμεθα μερικούς, να τραγουδούν τ' απορρυπαντικά στην τηλεόραση.

Μ' επισκέφτηκε πρόσφατα. Σε μιαν άλλη ηλικία τώρα. Καλούτσικα τακτοποιημένος· καθηγητής μαθηματικών στο Γαλάτσι. Μου έφερε να δω είκοσι τραγούδια. Φαίνεται η τέχνη μας στάθηκε πάντα ο καημός του όλα αυτά τα χρόνια. Μουσική, στίχοι, ερμηνεία, όλα μόνος του. Δεν το κρύβω, αισθάνομαι ανέκαθεν ενδιαφέρον γι' αυτό το στιλ, αλλά δεν ήταν μόνο αυτό· κάτι σ' αυτά τα τραγούδια σε συνδέει με την εύφορη πλευρά του '65 κι' από κει ακόμη πιο πίσω, με τις απαρχές αυτής της διάχυτης ελαφράς μουσικής που μέρος της αποτελούμε όλοι μας και που τόσο μας βασάνισε στην πρώιμη εφηβεία μας, όταν σε πάρτι και συναθροίσεις απογευματινές ηχούσε ξενόγλωσσα –κόμε πρίμα, γιου αρ μάϊ ντέστινυ, ε μεντενάν– ακατανόητα και γι' αυτό συμβολικά, σαν μουσική από ένα άγνωστο άστρο, μετατρέποντάς μας σε πλάσματα ενός άλλου κόσμου, έγχρωμου, ιλιγγιώδους. Κι' αυτό προκάλεσε τεράστιες παρεξηγήσεις στο μέλλον· φλώροι, σουσούδες, άσχετοι. Δοκιμασία για έναν μουσικό που χρόνια μετά θα γυρνούσε στη μυστήρια καταγωγή της ψυχολογίας μας, όπως βλάστησε τότε, στην αγάπη για τα αίτια αυτής της μουσικής, σώζοντάς την ακέραια κάτω από τις στιβάδες της σύγχυσης, του αποπροσανατολισμού και της κερδοσκοπίας, παίζοντας και τραγουδώντας με το αθώο συντακτικό του:

«...τι νάν' αυτό που με κουρδίζει
για ποιο παιγνίδι τη ζωή μου προορίζει.»

Εύχομαι για το πιο σπάταλο.

Διονύσης Σαββόπουλος

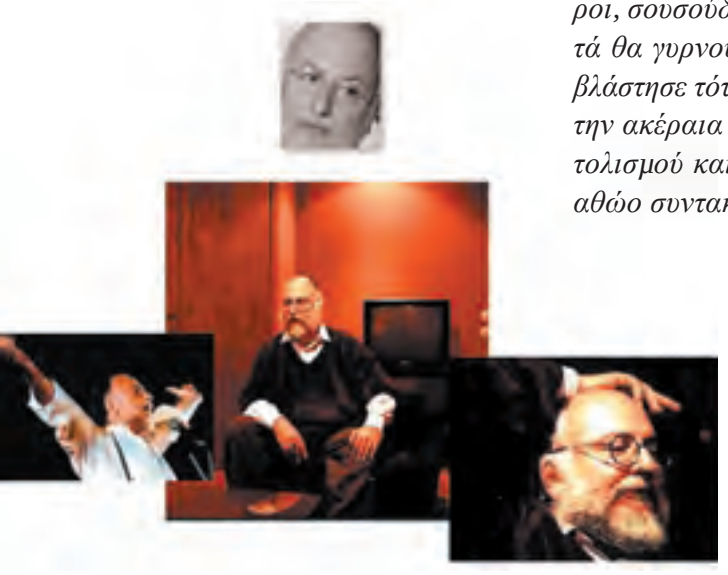

Έκθεση «θυμητικών»

«ΘΥΜΗΤΙΚΑ» ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ ΖΩΗΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΣΤΟ ΓΥΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ

ΜΙΑ ΧΑΡΙΤΩΜΕΝΗ -ΚΑΙ ΠΟΛΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ- ΕΚΘΕΣΗ ΣΤΙΣ ΑΙΘΟΥΣΕΣ ΤΟΥ «ATHENAUM»

Σαράντα χρόνια(1880-1920) της ελληνικής πρωτεύουσας
από το υλικό του αρχείου του ΕΛΙΑ
(Ελληνικό Λογοτεχνικό Ιστορικό Αρχείο)

Από τη στιγμή που η έκθεση απευθύνεται στο πλατύτερο κοινό, δεν ήταν δυνατόν να είναι κουραστική και φορτωμένη στοιχεία. Οι επιλογές του υλικού που θα παρουσιαζόταν, έγιναν με τόση καλαισθησία και νου, ώστε ο επισκέπτης της έκθεσης και γενική ιδέα της εποχής παίρνει και μαθαίνει ένα πλήθος άγνωστα πράγματα. Πέρα από την πολύπλοκη ιστορία, κυρίως την πολιτική, των χρόνων εκείνων –βοηθάει πολύ το VIDEO, που για πολλήν ώρα επισημαίνει τα κύριά της σημεία– παρουσιάζεται με ντοκουμέντα η καθημερινή και, κυρίως, η πολιτιστική ζωή. Το θέατρο, διάφορες παραστάσεις του σοβαρού ή του ελαφρού θεάτρου, παρουσιάζονται με αφίσες ή φωτογραφίες ή προσκλήσεις ή δημοσιεύματα στον Τύπο. Βλέπει κανείς έτσι τις πρώτες εμφανίσεις στη σκηνή της Κυβέλης Αδριανού, που έγινε κατόπιν θρύλος ως μεγίστη ηθοποιός, μια από τις «δέσποινες» του νεοελληνικού θεάτρου. Ακόμη βλέπει μεγάλες ώρες της πνευματικής μας ζωής, με τις πρώτες εκδόσεις των έργων του Κωστή Παλαμά, με τους γλωσσικούς αγώνες για την καθιέρωση της δημοτικής από τον Ψυχάρη αρχικά, με τον Εκπαιδευτικό Όμιλο ύστερα. Το θέμα, φυσικά αφού άπτεται της πολιτικής του κράτους, μνημονεύει τις συζητήσεις στη Βουλή, και τα περίφημα λόγια του ποιητή Λορέντζου Μαβίλη «δεν υπάρχει χυδαία γλώσσα, μόνο χυδαίοι άνθρωποι υπάρχουν». Γίνεται αναφορά, τέλος, στην καθιέρωση της καθαρεύουσας από την κυβέρνηση Βενιζέλου.

Δε θα υπάρχει άνθρωπος που να διερωτηθεί για ποιο λόγο επιλέχθηκε η Αθήνα, αφού σ' αυτήν ήταν συγκεντρωμένη όχι μόνο η πολιτική αλλά και η γενικότερη πολιτιστική ζωή, κι απ' αυτήν εκπηγάζουν ακόμα και τα όνειρα για την απελευθέρωση των υπόδουλων περιοχών του Έθνους.

Οι πρώτες προσπάθειες για την παιδεία, για μια εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, μεταξύ 1913 και 1917, καρποφόρησαν για λίγο διάστημα, με τις προσπάθειες προσωπικοτήτων, που ανάμεσά τους ήταν ο Βλαστός, η Δέλτα, ο Γληνός, ο Δελμούζος, ο Μ. Τριανταφυλλίδης. Εφημερίδες με θαυμάσιες γελοιογραφίες και πλήθος από φωτογραφίες και άλλα θυμητικά φέρνουν στην επιφάνεια όλους αυτούς τους αγώνες, ο «Αιών», η «Εστία», η «Αθηνά», ο «Ρωμηός» του Σουρή, ο «Νουμάς» του Ταγκό-

Η πρώτη σελίδα της κυριακάτικης εφημερίδας «ΤΟ ΑΣΤΥ», της 28 Φεβρουαρίου 1889.

πουλου, η «Ακρόπολη» του Γαβριηλίδη, οι «Καιροί» του Κανελλίδη, και το «Άστυ» του Κακλαμάνου. Το σκωπτικό πνεύμα του Σουρή παρουσιάζεται σ' όλη του τη δύναμη μέσα από πλήθος ντοκουμέντα.

Η έκδοση των πρώτων βιβλίων, περιποιημένων στο έπακρο και με εξαιρετική εικονογράφηση, της Πηνελόπης Δέλτα, βιβλίων που διαβάζονται ακόμα από χιλιάδες παιδιά, όπως μαρτυρούν οι ετήσιες σχεδόν ανατυπώσεις τους στις μέρες μας, προβάλλουν μια άλλη διάσταση της πνευματικής ζωής.

Οι παραστάσεις του Καραγκιόζη, που τότε καθιερώθηκε ως μια από τις κύριες διασκεδάσεις του λαού ως την εποχή που άρχισε να διαδίδεται ο κινηματογράφος. Τα πρώτα ελληνικά κινηματογραφικά έργα, με γεγονότα σημαίνοντα της εποχής έφεραν στην Αθήνα του 1911 μια νέα τέχνη για την Ελλάδα.

Είναι τόσες πολλές οι εκφράσεις της ζωής και τόσο πλούσια η έκθεση σε στοιχεία, που τα βλέπει κανείς άνετα και ευχάριστα, ώστε δεν θα ήταν δυνατόν να γίνει αναφορά σε όσα θαυμαστά παρουσιάζονται. Δεν μπορεί όμως κανείς, γράφοντας γι' αυτήν την παρουσίαση, να μην αναφέρει όλες τις θαυμάσια επιλεγμένες κάρτες με διάφορες σκηνές, τις προσκλήσεις γάμων ακόμη, τα γράμματα της περιόδου –τα ιδιωτικά– που αξίζει να γνωρίζει κανείς τον τύπο τους, προσκλήσεις εικονογραφημένες για διάφορες περιπτώσεις, ακόμα και τις ειδήσεις στις εφημερίδες, καθώς και το στολισμό τους με σχέδια, βινιέτες κ.ά., που προξενούν εντύπωση και είναι πολύ διδακτικές. Διάφορα τιμολόγια εμπόρων, πάντοτε σε εικονογραφημένο χαρτί, ρεκλάμες των βιομηχανιών ή βιοτεχνιών της εποχής, παρτιτούρες τραγουδιών αγαπητών στα χρόνια εκείνα, και ένα πλήθος από άλλα στοιχεία έχουν διευθετηθεί τόσο όμορφα –αξίζει να αναφερθούν ακόμη και οι προσεκτικά και σωστά φτιαγμένες κορνίζες για πλαισίωση– ώστε να αποτελούν χαρά του ματιού.*

Η αναπαράσταση ενός σαλονιού τυπογραφείου, ενός φωτογραφικού εργαστηρίου της εποχής, ενός καπελάδικου και ένα πλήθος από άλλα ευρηματικά, ολοκληρώνουν την εικόνα που δίνουμε γι' αυτήν την πραγματικά χαριτωμένη έκθεση.

Τα απογεύματα ένα κορίτσι παίζει στο πιάνο τραγούδια της εποχής. Τελειώνουμε με τη θαυμάσια ιδέα που είχε η κ. Μπρατζιώτη να ανατυπωθεί σε χαρτί εφημερίδας ένα φύλλο του κυριακάτικου «ΑΣΤΥ» με εξαιρετικές γελοιογραφίες και θαυμάσια γραμμένες ειδήσεις. Φυσικά ένα καλοτυπωμένο λεύκωμα, με τίτλο «Ενθύμημα των Αθηνών», από φύλλο του Ανέστη Κωνσταντινίδη, με εικόνες, μένει, πέρα από τις αναμνήσεις που θα έχει ο επισκέπτης αργότερα, ένα θυμητικό έκτακτα φροντισμένο και τυπωμένο από την κ. Μπρατζιώτη.

ΑΘΗΝΑ Γ. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

---

* **βινιέτα**: 1) Ζωγραφικό ή γραμμικό κόσμημα (σχέδιο) που χωρίζει τα κεφάλαια βιβλίου 2) Ζωγραφικό πλαίσιο σελίδων βιβλίου.

Ζωγραφική

Ο Γ. Παραλής είναι ένας από τους γνωστότερους ζωγράφους της Θεσσαλονίκης. Στην αμέσως προηγούμενη έκθεσή του που είχε παρουσιάσει στην Αθήνα, στο Ινστιτούτο Γκαίτε, είχαμε δει τα θαυμάσια τοπία της Χαλκιδικής. Περισσότερο από τοπία, οι πίνακές του αποτελούσαν χώρο ψυχικό της Μακεδονίας, με την απεραντοσύνη, την σιωπή, την κάποια μελαγχολία και εσωτερικότητα, και μαζί το θαύμασμα το εκστασιασμένο και βαθύ του κόσμου αυτού, σαν φανέρωμα συγκεκριμένο και θησαύρισμα μιας ομορφιάς ανείπωτης, που περισσότερο η ψυχή γνωρίζει κι ακουμπά σε όσα τα μάτια βλέπουν. Σχεδόν υπερρεαλιστικά στην περιγραφή της λεπτομέρειας και στην διάσταση που αποκτά μέσα σ' αυτόν τον χώρο, τα έργα του Παραλή αποτελούν μια έκφραση της θέσης που η τέχνη της Θεσσαλονίκης έχει προσφέρει στην νεοελληνική ζωγραφική, όπως και στην νεοελληνική λογοτεχνία επίσης.

Ό,τι έκανε στα παλαιότερα έργα του ο Παραλής για τα ταπεινά της φύσης, για μια ρίζα, μια πέτρα, ένα θάμνο, το κάνει τώρα για τα ταπεινά της ζωής, τα μαγαζιά και τις βιτρίνες. Είναι μέσα στον ίδιο δρόμο. Η πιο ταπεινή μορφή να μπορεί ν' ανοίγει, για τον άνθρωπο που θα την δει, το θαύμα ολόκληρου του κόσμου. Είναι η γραμμή της τέχνης της Θεσσαλονίκης... Ο Παραλής ζωγραφίζει το μανάβικο και το λουλουδάδικο, το παντοπωλείο με τα χίλια είδη, το καπελάδικο και το σκουπιδάδικο και το ζαχαροπλαστείο. Τα έντονα πολύχρωμα πλαστικά, οι ροζ τούρτες, τα νυφιάτικα και τα καπέλα μιας λίγο περασμένης μόδας δεν έχουν διαφορετική ομορφιά από τα πολυφημισμένα λαϊκά μας είδη. Γιατί ο ίδιος τρόπος ζωής τα περιλαμβάνει. Τα ζωγραφίζει λεπτομερειακά, αληθινά, «όπως είναι», με την τόλμη που κάποτε χρειάζεται για να εντάξεις ή να δεις πώς εντάσσονται σ' ένα ζωγραφικό έργο. Μια τίμια πιστότητα απέναντί τους, θαρρείς και του επιβάλλεται από την αγάπη του, που πρώτα απ' όλα τον έκανε να τα κοιτάξει.

(Ελένη Βακαλό,
εφημ. «Τα ΝΕΑ», 21.12.1972)

Περικλής Σφυρίδης «Οι καλλιτέχνες της «Διαγωνίου» (Μια παρουσίαση) Εκδ. Διαγωνίου, Θεσσαλονίκη, 1985.

Γ. Παραλής, Καροτσάκι,
Τέμπερα, 34×49 εκατ. 1966

Παρατηρήστε στις παραπάνω παρουσιάσεις και κριτικές:

α) τον τρόπο με τον οποίο οργανώνεται το υλικό τους,

β) το λεξιλόγιο και το ύφος τους που είναι ανάλογα με το σκοπό για τον οποίο γράφονται (να παρουσιάσουν, να εγκωμιάσουν, να απορρίψουν) και το κοινό στο οποίο απευθύνονται,

γ) τη σύνταξη (κρουστός, χαλαρός λόγος) και τη στίξη.

Από τα ποικίλα είδη κριτικής που είδαμε προηγουμένως διαπιστώνουμε ότι σε μια κριτική μπορούμε συνήθως να διακρίνουμε ένα πληροφοριακό μέρος, όπου με περιγραφή και αφήγηση δίνονται οι απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με το αντικείμενο της κριτικής, τα σχόλια, με τα οποία διατυπώνονται οι αξιολογικές κρίσεις, και τέλος τον προβληματισμό και τις προτάσεις του κριτικού για το θέμα. Εννοείται βέβαια ότι η κριτική, ακόμα και όταν είναι αρνητική, πρέπει να είναι αντικειμενική και καλοπροαίρετη, έτσι ώστε ούτε να υπερτιμάται ούτε να υποτιμάται το αντικείμενό της, αλλά να υπηρετούνται οι πραγματικοί στόχοι της (σωστή αποτίμηση του αντικειμένου και ανάλογη ενημέρωση, προτροπή ή αποθάρρυνση του κοινού, βελτίωση/όξυνση της κριτικής ικανότητας του αποδέκτη κτλ.).

Ομαδική εργασία

Να χωριστείτε σε ομάδες, ανάλογα με τα ενδιαφέροντά σας, και να συγκεντρώσετε, από τον τύπο ή από βιβλία, κριτικά σημειώματα για διάφορους τομείς της τέχνης όπως: κινηματογράφο, μουσική, χορό, ζωγραφική, γλυπτική. Με βάση το υλικό σας να καταρτίσετε ένα ειδικό λεξιλόγιο, ανάλογο με το λεξιλόγιο της θεατρικής κριτικής που σας δόθηκε προηγουμένως (σελ. 205).

Λεξιλόγιο (σχετικό με την κριτική)

κριτική,	έκφραση γνώμης, κρίση, επιστημονική κριτική, καλλιτεχνική, λογοτεχνική, βιβλιοκρισία, βιβλιοκριτική, μουσικοκριτική, τεχνοκριτική.
κριτικός,	αμερόληπτος, αντικειμενικός, προκατειλημμένος, δογματικός, αδογμάτιστος.
κρίνω,	κριτικάρω, εκφέρω γνώμη, εκφράζω-, διατυπώνω-, διατυπώνω κρίση, αποφαίνομαι, σχολιάζω, δογματίζω, μιλώ από καθέδρας, προδικάζω, προεξοφλώ, επιφυλάσσομαι να εκφέρω γνώμη, επαινώ, εγκωμιάζω, καταδικάζω, κρίνω επιεικώς, χαιρετίζω.

Επιλέξτε, ανάλογα με τα ενδιαφέροντά σας, μια από τις διπλανές ασκήσεις, αξιοποιώντας το ειδικό λεξιλόγιο που καταρτίσατε προηγουμένως.

α) Να γράψετε μια θετική ή αρνητική κριτική για ένα δίσκο που κυκλοφόρησε πρόσφατα.

β) Να κάνετε το ίδιο για μια κινηματογραφική ταινία ή μια έκθεση ζωγραφικής.

γ) Να επιλέξετε μια κριτική ενός κινηματογραφικού έργου, βιβλίου, δίσκου κτλ., για το αντικείμενο της οποίας έχετε προσωπική άποψη, και να κάνετε μια κριτική στην κριτική που διαβάσατε.

Χρησιμοποιήστε μερικά από τα παρακάτω επίθετα σε συνδυασμό με τα κατάλληλα ουσιαστικά, για να χαρακτηρίσετε με λίγες φράσεις ένα άτομο, π.χ. Είναι *άνθρωπος επιφυλακτικός*· ενεργεί με περίσκεψη και δισταγμό για να αποφύγει τα ενδεχόμενα σφάλματα.

Επίθετα:	*στοχαστικός, συντηρητικός*
	προνοητικός, νηφάλιος
	παράτολμος, αλόγιστος
	ρηξικέλευθος, επιφυλακτικός

Ουσιαστικά:	*ευθυκρισία, ορθοφροσύνη*
	σύνεση, φρόνηση
	σωφροσύνη, περίσκεψη

Να αντικαταστήσετε τις ρηματικές φράσεις που υπογραμμίζονται με άλλες ισοδύναμες / συνώνυμες φράσεις ή ρήματα.

*Ο κριτικός **πρέπει να διατυπώνει τη γνώμη του** για ένα έργο με ιδιαίτερη προσοχή και να **μην αποφαίνεται δογματικά**.*

Σας δίνονται μερικές από τις θετικές ιδιότητες που μπορεί να έχει μια κριτική. Να βρείτε τις αντίστοιχες αρνητικές.

*κριτική **αμερόληπτη** / κριτική **μεροληπτική***

ανεπηρέαστη
αντικειμενική
ελεύθερη
προσεκτική
εμπεριστατωμένη
καλοπροαίρετη

Να συμπληρώσετε τα κενά με το κατάλληλο ουσιαστικό: *ιεράρχηση, διαβάθμιση, κλιμάκωση, κατάταξη, αξιολόγηση.*

- *Για να γίνει ένας σωστός προγραμματισμός, πρέπει να προηγηθεί η ανάλυση και η _____ των αναγκών.*
- *Με τη συγκριτική αξιολόγηση έχουμε _____ των μαθητών σε μια αξιολογική κλίμακα.*
- *Με βάση τον καινούριο νόμο θα θεσπιστεί νέα _____ των υπαλλήλων.*
- *Η _____ του γαλάζιου χρώματος γίνεται με αριστοτεχνικό τρόπο στον πίνακα αυτού του ζωγράφου.*
- *Με την _____ των ασκήσεων από τις ευκολότερες στις δυσκολότερες εξυπηρετείται αποτελεσματικότερα η διδακτική του μαθήματος.*
- *Ένα από τα επιχειρήματα που συνηγορεί υπέρ της _____ στο χώρο της εκπαίδευσης είναι ότι οδηγεί στην αξιοκρατία.*

Γράψτε ένα σύντομο κείμενο (150-200 λέξεων) για τη σημασία της αυτοκριτικής, του αυτοελέγχου, της αυτογνωσίας, αξιοποιώντας το λεξιλόγιο:

περιαυτολογώ, αυτοεπαινούμαι, καυχησιολογώ,
ναρκισσισμός,αυταρέσκεια, εγωκεντρισμός, ατομικισμός, αρχομανία
κουφότητα, κενότητα, ματαιοδοξία, ισχυρογνωμοσύνη, αδιαλλαξία
μεγαλομανής, ματαιόδοξος, κενόδοξος
μετριοφροσύνη, σωφροσύνη, ταπεινότητα, εγκράτεια, μετριοπάθεια, συγκατάβαση, υποχωρητικότητα.
επίγνωση, αυτεπίγνωση, αυτοπεποίθηση.

Θέματα για συζήτηση και έκφραση-έκθεση

(σχετικά με την κριτική/αξιολόγηση ατόμου και την αυτοκριτική)

Η αξιολόγηση του μαθητή, με τη μορφή κυρίως της βαθμολογίας, χρησιμοποιείται σε όλες σχεδόν τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και συνδέεται στενά με τους σκοπούς της (εκπαίδευσης) και τους διδακτικούς στόχους που θέτει ο εκπαιδευτικός. Η αξιολόγηση βοηθά τον καθηγητή να εκτιμήσει τους μαθητές του καθώς και τη μέθοδο διδασκαλίας που χρησιμοποιεί.

Ωστόσο η αξιολόγηση στην εκπαίδευση αμφισβητείται. Ορισμένοι μάλιστα παιδαγωγοί και ψυχολόγοι υποστηρίζουν ότι πρέπει να καταργηθεί, επειδή εξυπηρετεί μόνο την αυταρχικότητα και την καταπίεση και λειτουργεί συχνά ως μέσο κοινωνικής επιλογής, αφού ευνοεί τις ισχυρότερες οικονομικά κοινωνικές τάξεις.

Ομαδική εργασία

Να χωριστείτε σε τρεις ομάδες.

Η πρώτη ομάδα να επισημάνει τα «υπέρ» της αξιολόγησης, η δεύτερη τα «κατά» και η τρίτη και τα «υπέρ» και τα «κατά». Η διαδικασία αυτή δεν πρέπει να ξεπεράσει τα 10΄. Στη συνέχεια εκπρόσωποι των δύο πρώτων ομάδων θα εκθέσουν τα επιχειρήματά τους (ο κάθε ομιλητής έχει στη διάθεσή του 3΄ περίπου και, αν θέλει, μπορεί να δευτερολογήσει). Η τρίτη ομάδα θα αξιολογήσει τα επιχειρήματα των δύο ομάδων και θα προσπαθήσει να συνθέσει τις δύο αντίθετες απόψεις. Με βάση την τελική σύνθεση των απόψεων ο κάθε μαθητής θα αναπτύξει γραπτά το θέμα.

Να εφαρμόσετε τη μέθοδο της αυτοαξιολόγησης και ετεροαξιολόγησης σ' ένα κείμενο που γράψατε πρόσφατα. Κάθε μαθητής να γράψει μια κριτική για το δικό του κείμενο και μια για το κείμενο ενός συμμαθητή του.

Χρήσιμη πληροφορία: Στην αξιολόγησή σας να έχετε υπόψη σας τα εξής κριτήρια:

Α) **Ως προς το περιεχόμενο** θετικά στοιχεία θεωρούνται:
- η ενότητα, δηλαδή η άμεση σχέση του περιεχομένου με την κύρια ιδέα του θέματος,
- η πληρότητα, δηλαδή η επαρκής ανάπτυξη του θέματος σε όλο του το βάθος και το πλάτος,
- η τεκμηρίωση των θέσεων με πειστικά και ορθά επιχειρήματα.

Β) **Ως προς τη διάρθρωση των σκέψεων/την αρχιτεκτονική του κειμένου**, θετικά στοιχεία θεωρούνται:
- η λογική αλληλουχία των νοημάτων,
- η συνοχή του κειμένου (συνοχή περιόδων, παραγράφων, μερών του κειμένου),
- η ορθή κατάταξη των επιχειρημάτων σε κλιμακωτή μορφή,
- η ορθή διάκριση των παραγράφων.

Γ) **Ως προς τη χρήση της γλώσσας** θετικά στοιχεία θεωρούνται:
- η ακρίβεια,
- η σαφήνεια,
- ο λεκτικός και εκφραστικός πλούτος,
- η τήρηση των γραμματικοσυντακτικών κανόνων,
- η σωστή χρήση των σημείων της στίξης.

Δ) **Ως προς την αποτελεσματικότητα,** το κείμενο είναι απαραίτητο να διαθέτει το κατάλληλο ύφος και λεξιλόγιο και την κατάλληλη διάρθρωση του περιεχομένου, για να επιτευχθεί ο σκοπός που επιδιώκεται, ανάλογα με τον αποδέκτη του.

Πάρις Πρέκας,
Προσωπογραφία-Σκίτσο.
Η Αννα Σικελιανού
διαβάζει Άγγελο Σικελιανό

Να γράψετε μια κριτική για το σύστημα αξιολόγησης που ισχύει σήμερα στην εκπαίδευση.

Έπειτα να διατυπώσετε προτάσεις για τη βελτίωσή του, ώστε η αξιολόγηση πράγματι να ανατροφοδοτεί το έργο του εκπαιδευτικού και να οδηγεί τους μαθητές στην αυτοαξιολόγηση και στην αυτογνωσία.

Η κριτική που ασκούμε στους άλλους μπορεί να έχει θετικά αλλά και εντελώς αρνητικά αποτελέσματα.

Να αναφέρετε συγκεκριμένα παραδείγματα. Ποιες είναι, κατά τη γνώμη σας, οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την άσκηση εποικοδομητικής κριτικής;

Συνήθως εύκολα εκφράζουμε αρνητικές κρίσεις για τους άλλους.

Πόσο όμως εύκολα δεχόμαστε την κριτική των άλλων; Ποιοι λόγοι μας εμποδίζουν να τη δεχτούμε; Πώς (με ποιους τρόπους) μπορούμε να ασκήσουμε τον εαυτό μας ώστε να δέχεται την καλοπροαίρετη κριτική;

Σύμφωνα με το άρθρο 1 (γ) του νόμου 1566, σκοπός της εκπαίδευσης είναι, επίσης, να βοηθά τους μαθητές «να αναπτύσσουν δημιουργική και κριτική σκέψη..., ώστε να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και με την υπεύθυνη συμμετοχή τους να συντελούν αποφασιστικά στην πρόοδο του κοινωνικού συνόλου και στην ανάπτυξη της πατρίδας μας».

- Πώς αντιλαμβάνεστε την κριτική σκέψη και για ποιούς λόγους είναι σημαντική η καλλιέργειά της;
- Να διατυπώσετε τις δικές σας προτάσεις, για να εφαρμοστεί με επιτυχία το προηγούμενο άρθρο του νόμου για την εκπαίδευση.

Σε κάθε εκδήλωση της ζωής μας, στον επαγγελματικό, κοινωνικό, πνευματικό, ηθικό τομέα, χρειάζεται η αυτοκριτική και ο αυτοέλεγχος.

Αν συμφωνείτε με την άποψη αυτή, να φέρετε συγκεκριμένα παραδείγματα και να τη στηρίξετε με τα κατάλληλα επιχειρήματα.

Πού μπορεί να οδηγήσει η έλλειψη της αυτοκριτικής και πού η κατάχρησή της;

Διατυπώθηκε η άποψη: «Ο άνθρωπος έχει τρεις χαρακτήρες: αυτόν που δείχνει, αυτόν που πράγματι έχει και αυτόν που νομίζει ότι έχει».

Να αναλύσετε την άποψη αυτή και να εκφράσετε τις δικές σας σκέψεις.

Δραματοποίηση

1. Υποθέστε ότι είστε μέλος του 5μελούς συμβουλίου της τάξης και κάνετε απολογισμό/αυτοκριτική για τα «πεπραγμένα» της σχολικής χρονιάς.
2. Υποθέστε ότι βρίσκεστε ανάμεσα σε πρόσωπα του οικογενειακού ή φιλικού σας περιβάλλοντος και κάνετε την αυτοκριτική σας για μια πράξη σας που είχε σοβαρές συνέπειες.
3. Με βάση τις δραματοποιήσεις που έγιναν, να ασκήσετε την αυτοκριτική σας ή με έναν γραπτό απολογισμό των «πεπραγμένων» ή με ένα γράμμα σας που απευθύνεται σε κάποιο αγαπητό σας πρόσωπο. Εννοείται ότι σε κάθε περίπτωση θα χρησιμοποιήσετε το κατάλληλο ύφος και την κατάλληλη γλωσσική ποικιλία.

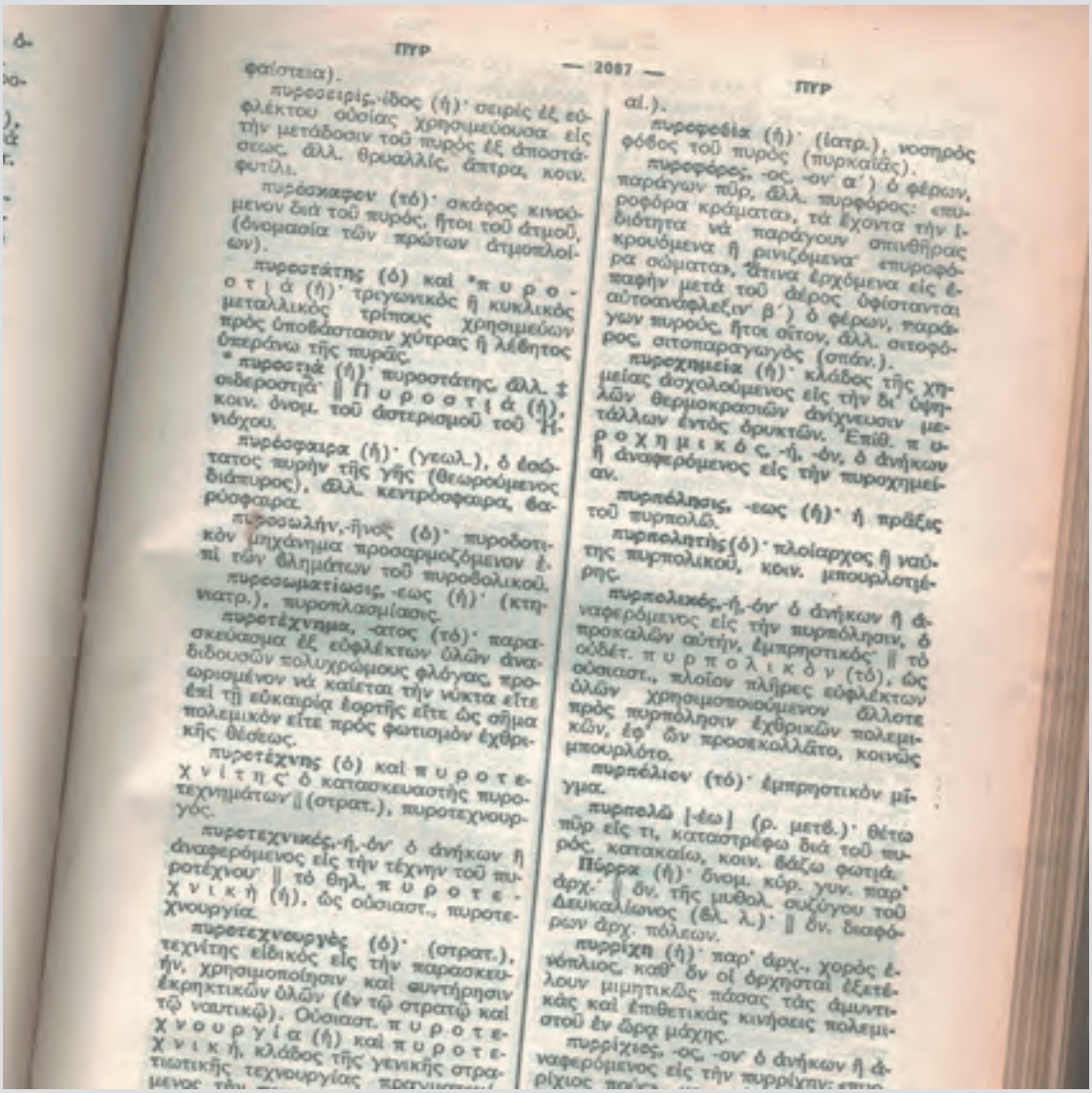

IV. Οργάνωση του λόγου

ορισμός και διαίρεση μιας έννοιας

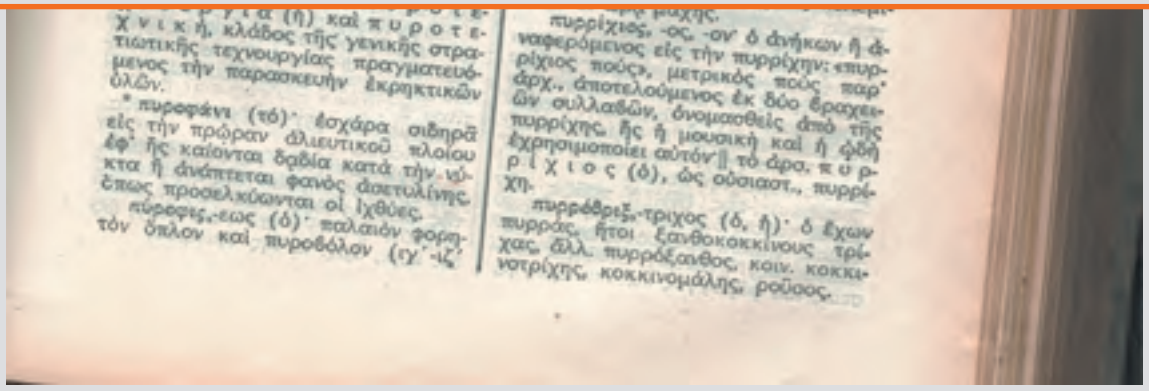

1 Ορισμός*

Ορισμός είναι ο καθορισμός και η έκθεση των κύριων γνωρισμάτων μιας έννοιας. Π.χ. «Βάρος ενός σώματος λέγεται η δύναμη που ασκεί η γη στο σώμα αυτό. Το βάρος έχει διεύθυνση κατακόρυφη και φορά προς το κέντρο της γης».

Παρατηρούμε ότι στην αρχή του προηγούμενου ορισμού η οριστέα έννοια (βάρος) εντάσσεται σε μια ευρύτερη έννοια (δύναμη) που αποτελεί το γένος της.

Ποιες πληροφορίες και για ποιο λόγο μας δίνονται στο υπόλοιπο μέρος του ορισμού;

Να διαβάσετε τους ορισμούς και να επισημάνετε την οριστέα έννοια, το γένος και την ειδοποιό διαφορά της, δηλαδή τα χαρακτηριστικά γνωρίσματά της που τη διακρίνουν από τις υπόλοιπες έννοιες οι οποίες ανήκουν στο ίδιο γένος.

- *Εξάτμιση λέγεται η εξαέρωση που γίνεται μόνο από την ελεύθερη επιφάνεια του υγρού.*
- *Ένα τετράπλευρο που έχει τις απέναντι πλευρές του παράλληλες λέγεται παραλληλόγραμμο.*
- *Οι παραλογές είναι δημοτικά τραγούδια πολύστιχα και αφηγηματικά. Μοιάζουν δηλαδή με μικρά έπη, όπως και τα ακριτικά, με τη διαφορά όμως ότι δεν εξυμνούν ηρωϊκά κατορθώματα, αλλά αφηγούνται τις δραματικές κυρίως περιπέτειες της ανθρώπινης ζωής με τον τρόπο των παραμυθιών.*
- *Γλώσσα είναι κώδικας σημείων ορισμένης μορφής (γλωσσικής), με τα οποία επιτυγχάνεται η επικοινωνία μεταξύ των μελών μιας γλωσσικής κοινότητας.*
  (Γ. Μπαμπινιώτη, Θεωρητική Γλωσσολογία).
- *Έκλειψη λέγεται το φαινόμενο με το οποίο κάποιο ουράνιο σώμα γίνεται αφανές είτε όταν παρεμβληθεί ένα άλλο σώμα ανάμεσα σ' αυτό και τη γη είτε όταν το ουράνιο σώμα είναι ετερόφωτο και εισέρχεται σε σκιά.*

* Βλ. και Νεοελληνική Γλώσσα τ. Γ'.

Τα είδη των ορισμών

Οι ορισμοί μπορούν να ταξινομηθούν με διάφορους τρόπους, π.χ. ανάλογα με τον τρόπο που παρουσιάζουν την οριστέα έννοια. Από αυτή την άποψη διακρίνουμε τους ορισμούς σε αναλυτικούς και συνθετικούς. **Αναλυτικός** λέγεται ο ορισμός που παριστάνει την ουσία μιας έννοιας εκθέτοντας τα γνωρίσματα που περιέχονται στην έννοια αυτή. **Συνθετικός** ή γενετικός λέγεται ο ορισμός, όταν περιγράφεται η διαδικασία της γένεσης μιας έννοιας/ενός πράγματος από τα αναγκαία και ουσιώδη συστατικά της/του μέρη.

Δείτε πάλι τους προηγούμενους ορισμούς (σελ. 226) και χαρακτηρίστε τους (αναλυτικοί ή συνθετικοί).

Οι ορισμοί μπορούν ακόμη να ταξινομηθούν, με κριτήριο την έκτασή τους, σε **σύντομους** και **εκτεταμένους**. Οι σύντομοι, όπως είναι συνήθως οι ορισμοί των λεξικών και των σχολικών εγχειριδίων, εκτείνονται σε μερικούς στίχους, ενώ οι εκτεταμένοι μπορούν να καλύψουν μία ή περισσότερες παραγράφους. Υπάρχει ακόμη η περίπτωση ένα ολόκληρο κείμενο να ασχολείται με τον ορισμό μιας έννοιας, όπως γίνεται συνήθως σ' ένα δοκίμιο, ένα επιστημονικό κείμενο κτλ.

Να διαβάσετε τη διπλανή παράγραφο, που αναπτύσσεται με ορισμό, να επισημάνετε τα μέρη της (θεματική περίοδο, λεπτομέρειες/σχόλια, περίοδο-κατακλείδα) και να παρατηρήσετε τη σχέση των μερών αυτών. Στην εργασία αυτή θα σας βοηθήσει η επισήμανση των λέξεων ή φράσεων που εισάγουν τις περιόδους.

Αυτή τη διαδικασία με την οποία ένα άτομο μαθαίνει και υιοθετεί τα σχήματα συμπεριφοράς και τους κανόνες που θεωρούνται κατάλληλοι για το κοινωνικό του περιβάλλον την ονομάζουμε κοινωνικοποίηση. Από την άποψη της κοινωνίας, η κοινωνικοποίηση είναι ένας τρόπος με τον οποίο μεταδίδεται η κουλτούρα και το άτομο προσαρμόζεται σ' έναν οργανωμένο τρόπο ζωής. Από την άποψη του ατόμου, η κοινωνικοποίηση είναι μια πραγματοποίηση των δυνατοτήτων του, ένας τρόπος που «ανθρωποποιεί» το βιολογικό οργανισμό του και τον μεταμορφώνει σε ένα «εγώ» με μια αίσθηση ταυτότητας. Έτσι, η κοινωνικοποίηση καθορίζει τη συμπεριφορά του ατόμου, είναι ένα μέσο με το οποίο η κοινωνία ασκεί έλεγχο στο άτομο, αλλά αποτελεί και την απαραίτητη συνθήκη για την ανάπτυξη της ατομικότητας.*

(Ν. Κουλουγιώτης-Γ. Μιχαλακόπουλος, Φιλοσοφικές και Κοινωνικές Αρχές της Εκπαιδεύσεως)

---

* **Κουλτούρα** στην κοινωνιολογία σημαίνει ο συνολικός τρόπος ζωής (γνώσεις, αξίες, πεποιθήσεις) μιας κοινωνικής ομάδας.

Πολλές φορές, για να αναλυθεί σε βάθος μια έννοια, δίνεται στην αρχή ένας πρωτοβάθμιος ορισμός και έπειτα αναπτύσσονται αναλυτικά οι όροι που τον αποτελούν.

Να διαβάσετε προσεκτικά το διπλανό κείμενο και να εντοπίσετε:

α) *Ποια είναι η οριστέα έννοια, το γένος και η ειδοποιός διαφορά.*

β) *Σε ποιο σημείο σταματά ο πρωτοβάθμιος ορισμός, ποιοι άλλοι όροι αποσαφηνίζονται και για ποιο λόγο.*

γ) *Σε ποια σημεία του κειμένου υπάρχει παθητική σύνταξη. Να την αντικαταστήσετε με ενεργητική και να πείτε ποιες αλλαγές παρατηρείτε στο ύφος του κειμένου. Για ποιο λόγο νομίζετε ότι ο συγγραφέας προτίμησε την παθητική σύνταξη;*

δ) *Ποια ρηματικά πρόσωπα χρησιμοποιούνται. Να δικαιολογήσετε τη χρήση τους κάθε φορά.*

Η Παιδαγωγική είναι μια κοινωνική επιστήμη, η οποία εξετάζει τον άνθρωπο, δηλαδή τις αλλαγές της συμπεριφοράς του κυρίως στην παιδική και εφηβική του ηλικία, υπό το πρίσμα των επιδράσεων της διαδικασίας αγωγής και μάθησης. Από τον πρωτοβάθμιο αυτόν προσδιορισμό του γνωστικού αντικειμένου της Παιδαγωγικής Επιστήμης προκύπτει ότι είναι απαραίτητο να αποσαφηνιστεί με επιστημονικούς όρους αυτό που ονομάζουμε στην προεπιστημονική ήδη χρήση «αγωγή» και «μάθηση».

Ως «αγωγή» χαρακτηρίζονται οι επιδράσεις των ενηλίκων και ευρύτερα του κοινωνικοπολιτικού περιβάλλοντος πάνω στο παιδί. Επίμαχο όμως είναι το ερώτημα, αν αυτό που ονομάζουμε αγωγή αποτελεί ένα πλέγμα από αποκλειστικά σκόπιμες και μεθοδευμένες επιδράσεις («στενή έννοια της αγωγής») ή αν εμπεριέχει και επιδράσεις χωρίς άμεση πρόθεση και μεθόδευση («ευρεία έννοια της αγωγής»). Δεν είναι δυνατό να μεταφερθεί εδώ όλη η σχετική επιχειρηματολογία, παρά μόνο ορισμένα από τα βασικότερα σημεία της [...]

Στην παραπάνω οριοθέτηση χαρακτήρισα με τον όρο αγωγή τις επιδράσεις που δέχεται το παιδί από το περιβάλλον του· τη δική του δραστηριότητα ονομάζω μάθηση και εννοώ την προσπάθειά του να αποκτήσει εμπειρίες ή τύπους συμπεριφοράς, για να αναπτύξει την προσωπικότητά του και να αντιμετωπίσει με αυτοτέλεια τις απαιτήσεις του κοινωνικού περιβάλλοντός του.

Το σύνολο της αμφίδρομης αυτής σχέσης και επικοινωνίας ονομάζεται «παιδαγωγική διαδικασία» και αποτελεί το γνωστικό αντικείμενο της Παιδαγωγικής Επιστήμης.

(Π. Ξωχέλλης, Θεμελιώδη προβλήματα της Παιδαγωγικής Επιστήμης, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1986, σελ. 12, 13)

Να συσχετίσετε τις παρατηρήσεις σας για τη σύνταξη και τα ρηματικά πρόσωπα με το είδος του κειμένου, δεδομένου ότι πρόκειται για ένα επιστημονικό κείμενο που ορίζει μια έννοια.

Είδαμε ότι με τον ορισμό επιχειρούμε να ορίσουμε μια έννοια διακρίνοντάς την από όλες τις άλλες. Η νοητική αυτή λειτουργία είναι αρκετά πολύπλοκη, ιδιαίτερα όταν πρόκειται να αποδοθεί με ένα σύντομο ορισμό μια αφηρημένη έννοια. Δεν είναι εύκολο να ανιχνεύσουμε, να καθορίσουμε, και να εκθέσουμε σε λίγες γραμμές τα κύρια γνωρίσματα μιας έννοιας, τα οποία μάλιστα μπορεί να είναι με τη σειρά τους αμφιλεγόμενες ή πολυδιάστατες έννοιες, π.χ. «Γλώσσα είναι ένα σύστημα φωνητικών συμβόλων που χρησιμεύουν στην επικοινωνία». Διαβάστε σχετικά και το κείμενο που ακολουθεί.

Όσο πιο βραχυλογικός ο ορισμός, τόσο πιο «ανώδυνος» παρουσιάζεται, επειδή δεν αφήνει να φανεί κάποια επιστημονική τοποθέτηση. Αντίθετα, ένας εκτενέστερος ορισμός επιτρέπει να φανεί η αποδοχή των αρχών μιας συγκεκριμένης επιστημονικής σχολής [...]. Ένας σύντομος ορισμός όπως ο ακόλουθος: «Γλώσσα είναι ένα σύστημα φωνητικών συμβόλων που χρησιμεύουν στην επικοινωνία», είναι σωστός από την άποψη ότι καθώς είναι αρκετά γενικός, δε δίνει λαβή σε πολλές αντιρρήσεις. Ακριβώς όμως το γεγονός ότι δε δίνει τη δυνατότητα να τον αντικρούσουμε, και επομένως να κρίνουμε αν θα τον δεχτούμε, θα τον τροποποιήσουμε, ή θα τον απορρίψουμε, μειώνει την επιστημονική χρησιμότητά του.

(Πετρούνιας Ε. Νεοελληνική Γραμματική και Συγκριτική Ανάλυση)

Διαβάστε το κείμενο του Μ. Ανδρόνικου. Δικαιολογείται η άποψή του ότι η γραμματική εξήγηση δεν είναι αρκετή για να κατανοήσει κανείς πλήρως το περιεχόμενο της έννοιας «κριτικός»;

Για τον Έλληνα η σημασία της λέξης «κριτική» είναι και πρόδηλη και παραπλανητική: πρόδηλη γιατί εύκολα καταλαβαίνει την παραγωγή της από το ρήμα κ ρ ί ν ω· παραπλανητική γιατί, όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις, δεν αισθάνεται την ανάγκη να καθορίσει τα εννοιολογικά της όρια και το περιεχόμενό της, επειδή πιστεύει πως η γραμματική εξήγηση είναι αρκετή για να κατανοήσει και το περιεχόμενο της έννοιας σε όλη του την έκταση. Ότι η έννοια κ ρ ι τ ι κ ή σημαίνει την ενέργεια που δηλώνει το ρήμα κρίνω, δεν υπάρχει αμφιβολία· κριτικός λοιπόν είναι ο άνθρωπος που κρίνει το έργο της τέχνης, αυτός δηλαδή που αποτιμά την αξία του ή την απαξία του, τις αρετές και τις αδυναμίες του. Από την αρχική αυτή σημασία πηγάζει και η στάση του κριτικού που παίρνει συχνά τη θέση του κριτή-δικαστή και η φυσική αντίθεση του δημιουργού προς τον κριτικό του που τον αισθάνεται ως αντίδικο· και το «σώμα του εγκλήματος», το ίδιο το έργο της τέχνης, στέκεται άφωνο και ανίκανο να πάρει μέρος στη διαμάχη, να βοηθήσει στην τελική κρίση με τη δική του υπόσταση, που από τη στιγμή της δημιουργίας και ύστερα έχει αποχτήσει αυτονομία και αυτοτέλεια. Μια τέτοια στάση του

κριτικού είναι και ατελεσφόρητη και αντιπαθητική· συχνά οδηγεί στον αυθαίρετο εγωισμό και στην αθεμελίωτη υπεροψία, ακόμα και στην αυθάδεια, όπως έγραψε κάποτε ένας κριτικός της λογοτεχνίας μας που καταλάβαινε καλά τους δρόμους, όπου οδηγεί ψυχολογικά η άσκηση της κριτικής που ξεκινά από μια τέτοιαν αφετηρία. Προτού όμως προχωρήσουμε στην αρνητική αυτή εικόνα του κριτικού και της κριτικής, είναι ορθό να κατανοήσουμε το έργο του και τη λειτουργία που ασκεί ή που πρέπει να ασκεί μέσα στο καλλιτεχνικό κύκλωμα μιας σύγχρονης κοινωνίας· προς αυτή την κατεύθυνση άλλωστε μας οδηγούν, όσα προσπαθήσαμε να διατυπώσουμε στην αρχή αυτού του κειμένου.

(Μ. Ανδρόνικου, «Κριτική και Δημιουργία. Η λειτουργία της κριτικής». Χρονικό '73, σ. 10)

α) Να επιλέξετε μια από τις παρακάτω έννοιες και να την αναπτύξετε σε μία ή περισσότερες παραγράφους:

ρατσισμός, αλλοτρίωση, παγκοσμιοποίηση, καταναλωτισμός

β) Να συγκρίνετε στη συνέχεια τους ορισμούς που έχουν δοθεί από διάφορους συμμαθητές σας για την ίδια έννοια.

Προσέξτε ότι για έναν εκτεταμένο ορισμό χρειάζεται πάντοτε ένα σχέδιο οργάνωσης. Η πιο συνηθισμένη μέθοδος στις περιπτώσεις αυτές είναι η παραγωγική: αρχίζουμε με ένα σύντομο ορισμό της έννοιας, που τον αναλύουμε έπειτα στο υπόλοιπο κείμενο (σε μία ή περισσότερες παραγράφους), αναπτύσσοντας ξεχωριστά το καθένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της έννοιας.

2 Διαίρεση

Τα συστατικά στοιχεία της διαίρεσης

Να παρατηρήσετε τη διπλανή παράγραφο που αναπτύσσεται με ορισμό και διαίρεση.

Πρόταση λέγεται το συντομότερο τμήμα του λόγου που εκφράζει μια σκέψη, μια επιθυμία ή ένα συναίσθημα. Τα είδη των προτάσεων ως προς το περιεχόμενό τους είναι: α) προτάσεις κρίσεως με τις οποίες διατυπώνεται μια κρίση, μια σκέψη, ή δίνεται μια πληροφορία β) προτάσεις επιθυμίας με τις οποίες εκφράζεται μια επιθυμία, προσταγή, ευχή γ) προτάσεις επιφωνηματικές με τις οποίες εκφράζεται ένα έντονο συναίσθημα και δ) προτάσεις ερωτηματικές με τις οποίες διατυπώνεται μια ερώτηση.

Όπως διαπιστώνουμε από την προηγούμενη παράγραφο, με τη διαίρεση αναλύουμε ένα όλο *(γένος)* στα μέρη του *(είδη)* με βάση κάποιο ουσιώδες γνώρισμά τους *(διαιρετική βάση)*. Η διαίρεση μπορεί να παρασταθεί και με ένα διάγραμμα όπως το παρακάτω.

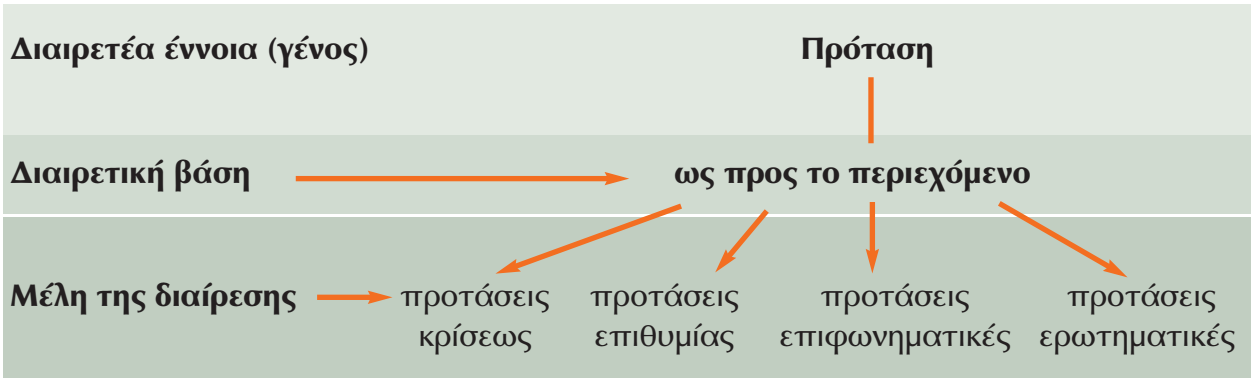

Μία έννοια μπορεί να διαιρεθεί με περισσότερες από μία διαιρετικές βάσεις.

Με ποια άλλη διαιρετική βάση μπορούμε να διαιρέσουμε την έννοια «πρότάση»; Συμβουλευτείτε το Συντακτικό (ΝΕΣ, εκδ. 1997, σ. 12-22) και κάνετε τα σχετικά διαγράμματα.

Σε τι νομίζετε ότι αποσκοπεί η διαίρεση μιας έννοιας και γιατί συνδέεται με τον ορισμό;

Αναγκαίες προϋποθέσεις για μια σωστή διαίρεση

Να ελέγξετε αν η διαίρεση των ρηματικών χρόνων που απεικονίζεται με το διάγραμμα είναι ορθή, συγκεκριμένα αν γίνεται με μια ενιαία διαιρετική βάση.

Π.χ.

Οι χρόνοι των ρημάτων της οριστικής

παροντικοί | παρελθοντικοί | περιφραστικοί | στιγμιαίοι

Σε περίπτωση που υπάρχουν περισσότερες από μία διαιρετικές βάσεις, να διαιρέσετε εσείς την έννοια με καθεμιά από τις βάσεις αυτές, και να κάνετε τα αντίστοιχα διαγράμματα (βλ. και ΝΕΓ παρ. 219-225).

Να παρατηρήσετε αν η διπλανή διαίρεση είναι τέλεια, δηλαδή αν περιλαμβάνει όλα τα είδη του γένους.

Οι διαθέσεις του ρήματος είναι οι εξής: ενεργητική, παθητική και μέση.

Να προσέξετε αν η διαίρεση που αναφέρεται στα είδη του πεζού λόγου στην Αρχαία Ελλάδα είναι συνεχής, δηλαδή αν δεν γίνεται κάποιο άλμα στα είδη της.

Τα είδη του πεζού λόγου στην αρχαία Ελλάδα ήταν: η ιστορία, η φιλοσοφία και οι δικανικοί λόγοι.

Όπως είδαμε στα προηγούμενα παραδείγματα, η διαίρεση πρέπει να γίνεται κάθε φορά με μια ορισμένη και **ενιαία διαιρετική βάση**, να είναι **τέλεια** και **συνεχής**.

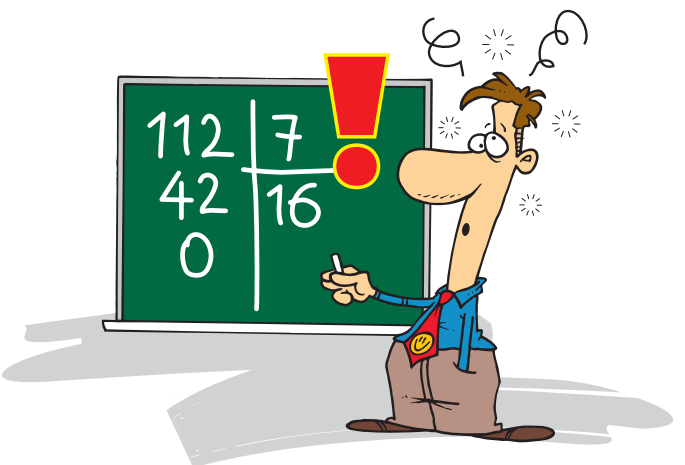

Η έκταση της διαίρεσης

Είδαμε ότι η διαίρεση μιας έννοιας μπορεί να εκτείνεται σε λίγες γραμμές, οπότε απλώς αναφέρονται τα «**είδη**» της διαιρετέας έννοιας. Ωστόσο συχνά η διαίρεση καλύπτει μία ή περισσότερες παραγράφους ή ένα εκτεταμένο κείμενο, οπότε στην αρχή δίνεται μια πρωτοβάθμια διαίρεση και στη συνέχεια αναπτύσσονται πιο αναλυτικά τα «είδη» της διαιρετέας έννοιας.

Να διαβάσετε τη διπλανή παράγραφο και να παρατηρήσετε τον τρόπο με τον οποίο οργανώνεται η διαίρεση: σε ποιο μέρος της παραγράφου (θεματική περίοδος, λεπτόμερειες/σχόλια, περίοδος-κατακλείδα) δίνεται η πρωτοβάθμια διαίρεση; Σε ποιο αναπτύσσονται τα είδη της διαίρεσης;

Σύμφωνα με μία από τις ταξινομήσεις της, η αξιολόγηση μπορεί να διακριθεί σε ατομική και συγκριτική, ανάλογα με το αν περιορίζεται σε ένα άτομο, ή αντίθετα επεκτείνεται στη σύγκριση των ικανοτήτων του ενός μαθητή με των άλλων μαθητών της τάξης, του σχολείου, της ηλικίας του κτλ. Πιο συγκεκριμένα, η ατομική αξιολόγηση στοχεύει στο άτομο και την ιδιαιτερότητά του· στα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει, στη βελτίωση ή όχι της προσπάθειάς του κτλ. Φυσικά μια αξιολόγηση τέτοιου είδους δεν μπορεί να στηρίζεται σε βαθμούς, αλλά εκφράζεται με σχόλια. Μολονότι ακατάλληλη για κάθε είδους εξετάσεις, αποτελεί μια προσωπική επικοινωνία ανάμεσα στο μαθητή και στον καθηγητή και είναι εμφανής η σπουδαιότητά της για τη διαγνωστική αξιολόγηση. Η συγκριτική αξιολόγηση, απ' την άλλη μεριά, καλύπτει τις τυπικές ανάγκες της αξιολόγησης στην εκπαίδευση: οι μαθητές τοποθετούνται σε μια βαθμολογική κλίμακα, και οι «ικανότεροι» (αυτοί που βρίσκονται στις υψηλότερες βαθμίδες της κλίμακας) επιλέγονται τελικά για κάποιες θέσεις σε ΑΕΙ (Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα).

Να διαβάσετε το διπλανό κείμενο και να εντοπίσετε τη διαιρετέα έννοια, τη διαιρετική βάση (ή τις βάσεις) και τα είδη/μέλη της διαίρεσης. Πώς οργανώνεται η διαίρεση σ' αυτό το εκτεταμένο κείμενο;

Αν επιχειρήσουμε να ταξινομήσουμε σχηματικά τα παιδαγωγικά ιδεώδη που διαμορφώθηκαν στην ευρωπαϊκή ιστορία, μπορούμε να τα διαφοροποιήσουμε σε τέσσερις κατηγορίες.

α) ***Το ατομικό ή το ατομικιστικό ιδεώδες της αγωγής*** *έχει ως στόχο του την ανάπτυξη του ατόμου, ανεξάρτητα από το κοινωνικό σύνολο ή ακόμη και ενάντια σ' αυτό.*

Το ατομικό ιδεώδες επικεντρώνεται με κλασικό τρόπο στο παιδαγωγικό σύστημα του Rousseau. Βασική αρχή του είναι ότι ο άνθρωπος είναι από τη φύση του καλός, εκφυλίζεται όμως κάτω από τις επιδράσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος. Αυτό σημαίνει ότι η αγωγή πρέπει να έχει ως στόχο της να προφυλάξει τον άνθρωπο από τις κακές επιδράσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος («αρνητική αγωγή»). Για την πραγμά-

Rousseau

τωση του στόχου αυτού, η παιδαγωγική διαδικασία πρέπει να ακολουθεί την εξέλιξη των φυσικών προδιαθέσεων του ανθρώπου, να αφήνει δηλαδή τη «φύση» να εξελίσσεται μόνη της και να προσαρμόζεται στην πορεία την εξέλιξής της («λειτουργική αγωγή»). Οι βασικές αυτές αρχές του Rousseau υλοποιούνται στα στάδια ανάπτυξης και αγωγής του παιδιού, από τη βρεφική ηλικία ως την ενηλικίωσή του, όπως τα παρουσιάζει ο συγγραφέας στο έργο του «Αιμίλιος». Ο υποθετικός τρόφιμος ζει μακριά από τις «κακές» επιδράσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος, ενώ ο παιδαγωγός παρακολουθεί την εξέλιξή του, εξουδετερώνοντας απλώς ό,τι την παρεμποδίζει ή τείνει να τη ματαιώσει.

β) Το κοινωνικό ή κοινωνιοκρατικό ιδεώδες της αγωγής *αποβλέπει αντίθετα στην πλήρη ένταξη του ατόμου στο κοινωνικό σύνολο· σε τελευταία ανάλυση, που εγγίζει ακραίες θέσεις, ο άνθρωπος είναι απλώς δημιούργημα του κοινωνικού συνόλου και υπηρετεί το κοινωνικό σύνολο.*

Durkheim

Ένας από τους βασικότερους εκπροσώπους του κοινωνικού ιδεώδους της αγωγής, στο τέλος του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα, είναι ο Durkheim. Υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος στη «φυσική» του κατάσταση δεν είναι σε θέση να κατευθύνει και να πραγματώσει τις επιδιώξεις του, γιατί πιέζεται από τις ορμές του και βρίσκεται έτσι σε συνεχή ανασφάλεια. Η πραγμάτωση των στόχων του είναι δυνατή μόνο μέσα στο κοινωνικό σύνολο, το οποίο –με ορισμένους κανόνες συμπεριφοράς– θέτει υπό έλεγχο και περιορίζει τις επιδιώξεις του ατόμου στο πλαίσιο του εφικτού. Τα μέλη του κοινωνικού συνόλου οικειοποιούνται δηλαδή έναν ορισμένο πίνακα αξιών, που αποτελεί τη «συλλογική συνείδηση» η οποία ελέγχει και κατευθύνει τη συμπεριφορά του ατόμου. Αυτό γίνεται με την παιδαγωγική διαδικασία, η οποία έχει ως στόχο της την ένταξη και προσαρμογή του ατόμου στο κοινωνικό σύνολο («κοινωνικοποίηση»).

Έτσι επιτυγχάνεται από τη μια μεριά η πραγμάτωση των επιδιώξεων του ατόμου και από την άλλη η αρμονική λειτουργία του κοινωνικού συνόλου.

W. Von Humboldt

γ) Το ανθρωπιστικό ιδεώδες της αγωγής *έχει ως στόχο τον τέλειο άνθρωπο ως αυτοδύναμη και πολύπλευρη προσωπικότητα. Βρίσκεται στο επίκεντρο της αρχαίας ελληνικής και ρωμαϊκής παιδείας και ανανεώνεται τόσο στην εποχή της Αναγέννησης όσο και κυρίως του Νεοανθρωπισμού.*

Ο βασικότερος εκπρόσωπος του ανθρωπιστικού ιδεώδους είναι ο W. Von Humboldt. Σκοπός της αγωγής είναι η προοδευτική μεταμόρφωση του ανθρώπου σ' ένα πνευματικό ον, δηλαδή σε μια πολύπτυχη και αρμονική προσωπικότητα, με τα εξής τρία γνωρίσματα: την ατομικότητα (ανάπτυξη των έμφυτων προδιαθέσεων και ικανοτή-

των του ατόμου) την ολότητα (ανάπτυξη όλων των ψυχικών λειτουργιών του ανθρώπου) και την καθολικότητα (αφομοίωση από τον άνθρωπο όλων των βασικών στοιχείων του πνευματικού κόσμου). Ο σκοπός αυτός πραγματώνεται μόνο μέσα από ολοκληρωμένες εκδηλώσεις του πνεύματος και η σπουδαιότερη ανάμεσα σ' αυτές είναι η γλώσσα. Σε πρώτη γραμμή έρχεται –μετά τη μητρική γλώσσα– η αρχαία ελληνική γλώσσα, ως μέσο επικοινωνίας για να μπούμε στο πνεύμα του ελληνικού πολιτισμού, ο οποίος, εκφράζοντας τα πιο τέλεια χαρακτηριστικά του ανθρώπου, πραγματώνει τον αληθινό ανθρωπισμό. Ο ελληνικός πολιτισμός αποτελεί κλασικό παράδειγμα για τη μορφή του, όχι για το περιεχόμενό του όπως τονίζει η Αναγέννηση· αξιομίμητος είναι δηλαδή «ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιήθηκαν φυσικές και ιστορικές συνθήκες για τη λειτουργία μιας υποδειγματικής ανθρωπότητας». Το ανθρωπιστικό ιδεώδες του Humboldt αποτέλεσε τη βάση της ουμανιστικής παιδείας, κυρίως στη Μέση Εκπαίδευση.

δ) ***Το θρησκευτικό ή μεταφυσικό ιδεώδες της αγωγής*** *έχει ως καθοριστικό γνώρισμά του τη σχέση του ανθρώπου προς ένα απόλυτο υπερβατό ον. Ο άνθρωπος, η προέλευση και ο προορισμός του καθορίζονται και ερμηνεύονται στο πλαίσιο της καθολικής αυτής σχέσης και εξάρτησης του ανθρώπου.*

Το παιδαγωγικό αυτό ιδεώδες είναι ιδιαίτερα έκδηλο στο Χριστιανισμό. ***Ο άνθρωπος είναι πλασμένος «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν», και με τη διαδικασία αγωγής και μάθησης πρέπει να επιτευχθεί η «ὁμοίωσις τῷ Θεῷ»****. Πρότυπο αποτελεί ο Χριστός, που πραγμάτωσε με το παράδειγμά του το λόγο του Θεού και οδήγησε τους ανθρώπους στο δρόμο του Θεού («Ἐγώ εἰμί ἡ ὁδός καί ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή»). Στο στόχο αυτό αντιστοιχούν τα μορφωτικά αγαθά, οι μέθοδοι αγωγής και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Τελικός σκοπός της ανθρώπινης ζωής και δημιουργίας είναι η αιώνια κοινωνία με το Θεό. Το παιδαγωγικό αυτό ιδεώδες επικρατεί, σε περιορισμένη κλίμακα, στους πρώτους χριστιανικούς χρόνους και γενικά στο Μεσαίωνα, στη Δύση υπό την επίδραση της Καθολικής εκκλησίας και στο Βυζάντιο σε συνύπαρξη με τον ελληνικό πολιτισμό. Μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο εκδηλώνεται στο πλαίσιο της «Παιδαγωγικής του Περσοναλισμού». Υπάρχει επίσης σε όλες αυτές τις ιστορικές περιόδους αντίστοιχα οργανωμένη διδασκαλία και μάθηση (Κατηχητικά σχολεία, Επισκοπικά και Καθεδρικά σχολεία και Πανεπιστήμια, ιδιωτική εκπαίδευση).*

(Π. Δ. Ξωχέλλη, Θεμελιώδη προβλήματα στις παιδαγωγικές επιστήμες, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1986)

Να αναπτύξετε μια παράγραφο με διαίρεση. Μπορείτε να επιλέξετε ένα από τα παρακάτω θέματα:

Τα βιογραφικά είδη,
Τα είδη των καλών τεχνών,
Τα διάφορα μέσα μαζικής ενημέρωσης,
Τα είδη της σύγχρονης μουσικής,
Τα είδη των πολιτευμάτων,
Οι βαθμίδες της εκπαίδευσης,
Τα αγωνίσματα του πεντάθλου κτλ.

Προσπαθήστε τώρα να αναπτύξετε ένα από τα παραπάνω θέματα σε ευρύτερο κείμενο.

Στην αρχή δώστε με συντομία τον ορισμό και τη διαίρεση της έννοιας. Στη συνέχεια προχωρήστε παραγωγικά δίνοντας ένα σύντομο ορισμό ή και μία διεξοδική περιγραφή για κάθε «είδος» της διαιρετέας έννοιας. Αν το θέμα είναι πρόσφορο, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε περισσότερες από μία διαιρετικές βάσεις.

Σημειώσεις - περίληψη

Ι. Σημειώσεις

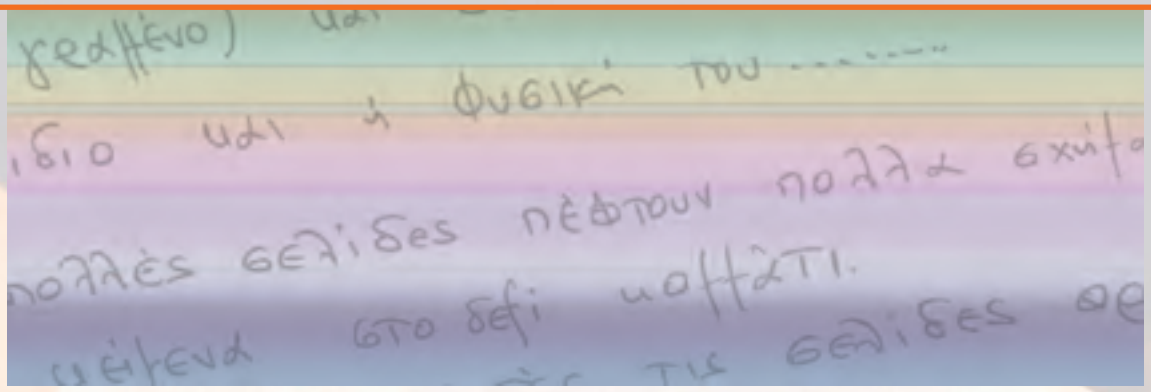

Για να καταγράψουμε το σύνολο ή τα κύρια σημεία της πορείας μιας πράξης (*ενός επεισοδίου του δρόμου, ενός επιστημονικού πειράματος, ενός ποδοσφαιρικού αγώνα* κτλ.) ή ενός λόγου, προφορικού ή γραπτού, χρησιμοποιούμε διάφορους, περισσότερο ή λιγότερο ακριβείς, τρόπους, όπως είναι: **η μαγνητοφώνηση, η μαγνητοσκόπηση, η κινηματογράφηση, η φωτογράφηση, η φωτοτύπηση, η στενογράφηση, οι σημειώσεις** κτλ.

Συζητήστε για τον καθένα από αυτούς τους τρόπους και πείτε:	Ποια πλεονεκτήματα και ποια μειονεκτήματα παρουσιάζει σε σύγκριση με τις άλλες η μέθοδος των σημειώσεων, και σε ποιες περιπτώσεις μάς είναι χρήσιμη. Ειδικότερα, πότε μάς είναι χρήσιμη στη σχολική εργασία;

Από τη συζήτηση που κάνατε θα διαπιστώσατε ίσως ότι κρατούμε σημειώσεις από προφορικό ή γραπτό λόγο με σκοπό να συγκρατήσουμε τα κύρια σημεία του. Πρόκειται δηλαδή για μια αφαιρετική διαδικασία κατά την οποία επισημαίνουμε το ουσιώδες και παραλείπουμε το επουσιώδες· γι' αυτό και είναι εξαιρετικά χρήσιμη. Μας βοηθάει όχι μόνο να αποταμιεύουμε και να αφομοιώνουμε γνώσεις, αλλά και να οξύνουμε την κριτική ικανότητά μας αφού, όταν κρατούμε σημειώσεις, είμαστε αναγκασμένοι να κατανοούμε πλήρως το θέμα, για να διακρίνουμε το ουσιώδες από το επουσιώδες.

Α. Σημειώσεις από γραπτό λόγο

Όπως είδαμε, με τις σημειώσεις προσπαθούμε να επισημάνουμε και να καταγράψουμε τα κύρια σημεία ενός κειμένου. Για να το πετύχουμε όμως αυτό, είναι απαραίτητο αρχικά να διαβάσουμε ολόκληρο το κείμενο προσεκτικά, ώστε να αποκτήσουμε μια γενική εικόνα του. Έπειτα, έχοντας συλλάβει το νοηματικό του κέντρο, κρατούμε σημειώσεις κατά παράγραφο ή κατά ευρύτερες νοηματικές ενότητες.

Διαβάστε το διπλανό κείμενο προσεκτικά και προσπαθήστε να εντοπίσετε το νοηματικό του κέντρο. Στη συνέχεια να δώσετε τον κατάλληλο πλαγιότιτλο.

Α *Για να κατανοήσουμε την αρχαία ελληνική τραγωδία, είτε γενικά είτε στην πολιτική της διάσταση που μας ενδιαφέρει εδώ ειδικότερα, είναι απαραίτητο να απελευθερωθούμε για λίγο από τις δικές μας θεατρικές εμπειρίες και να λάβουμε σοβαρά υπόψη μας ορισμένες ιδιομορφίες, οι οποίες καθορίζουν τη φυσιογνωμία αυτού του θεατρικού είδους στον 5ο αιώνα π. Χ. Έτσι, ενώ για μας σήμερα η παρακολούθηση μιας θεατρικής παράστασης είναι ιδιωτική υπόθεση, στην αρχαιότητα το γεγονός αυτό τοποθετείται στο κέντρο της κρατικής μέριμνας –απόδειξη ότι υπεύθυνος για τη διοργάνωση των θεατρικών εκδηλώσεων στην αρχαία Αθήνα ήταν ο επώνυμος άρχοντας. Αυτή η κρατική παρέμβαση γίνεται ευκολότερα κατανοητή, αν θυμηθούμε ότι οι παραστάσεις δεν ήταν, όπως είναι σήμερα, ανεξάρτητες πολιτιστικές εκδηλώσεις, αλλά αποτελούσαν αναπόσπαστο και σημαντικό τμήμα μιας σπουδαίας αθηναϊκής γιορτής, των Μεγάλων Διονυσίων, που τελούνταν την άνοιξη κάθε χρόνου (Μάρτιο-Απρίλιο). Η διαπίστωση αυτή μας οδηγεί στον εντοπισμό μιας ακόμη διαφοράς του αρχαίου από το σύγχρονο θέατρο: ο χαρακτήρας των έργων ήταν εφήμερος και ανεπανάληπτος, δηλαδή κανένα δράμα δεν παιζόταν πάνω από μια φορά, ενώ σήμερα τα έργα προορίζονται εξαρχής για πολλές επαναλήψεις.*

Β *Η ένταξη του θεάτρου σε θρησκευτικό πλαίσιο και η συνακόλουθη μοναδικότητα της θεατρικής παράστασης προϋποθέτουν –και ταυτόχρονα εξηγούν– τη μεγάλη λαϊκή συμμετοχή στις εκδηλώσεις αυτές· δεν πρέπει, λοιπόν, να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι το αθηναϊκό θέατρο είχε τη δυνατότητα να φιλοξενήσει 17.000 θεατές, ένα σεβαστό δηλαδή ποσοστό του πληθυσμού της πόλης. Αν τώρα συνδυάσουμε αυτή την αθρόα προσέλευση των θεατών με μια μαρτυρία του Αριστοφάνη από την τελευταία δεκαετία του 5ου αιώνα, θα καταλάβουμε γιατί το αρχαίο θέατρο είχε πολιτική σημασία. Στους Βατράχους*

του ο μεγάλος κωμικός της αρχαιότητας υποστηρίζει ότι ο τραγικός ποιητής είναι δάσκαλος του λαού, και αυτό σημαίνει ότι διαμορφώνει το ήθος (αυτή η συμβολή αποδίδεται κυρίως στον Αισχύλο) και οξύνει τη διανοητική και κριτική ικανότητα των πολιτών (αυτός ο ρόλος αποδίδεται κυρίως στον Ευριπίδη). Η λειτουργία του ποιητή συνίσταται, επομένως, στη διαπαιδαγώγηση και την ευαισθητοποίηση του κοινού σε προβλήματα της εποχής τους με τη βοήθεια του μύθου.

Γ Με τη διαπίστωση αυτή θίγουμε ήδη μια σημαντική ιδιαιτερότητα της αρχαίας τραγωδίας, που αξίζει να επισημανθεί με ξεχωριστή έμφαση: Τα θέματα των τραγωδιών δεν ήταν προϊόντα πρωτότυπης επινόησης –άλλωστε το αίσθημα της πρωτοτυπίας και η κατοχύρωση των πνευματικών δικαιωμάτων είναι πράγματα άγνωστα στην αρχαιότητα– αλλά βασίζονταν σε γνωστούς και από παλιά παραδεδομένους μύθους. Όταν, λοιπόν, ο θεατής επισκεπτόταν το θέατρο, γνώριζε προκαταβολικά το θέμα του έργου. Αυτό σημαίνει ότι ο ποιητής επικέντρωνε τις δημιουργικές του προσπάθειες όχι τόσο στη θεματική πλευρά του δράματος, όσο στην ερμηνευτική επεξεργασία του μύθου και στην ψυχαγωγική –με την ετυμολογική σημασία του όρου– αποτελεσματικότητά του. Κατά την επεξεργασία του μύθου υπεισερχόταν –όπως είναι αναμενόμενο από κάθε λογοτεχνικό έργο που είναι προϊόν της εποχής που το γέννησε– και στοιχεία ή προβληματισμοί από τη σύγχρονη ζωή, όχι, βέβαια, με τη μορφή ρητών αναφορών ή συγκεκριμένων πληροφοριών ιστορικού τύπου αλλά με τη μορφή υπαινιγμών, που ο εντοπισμός τους είναι έργο της φιλολογικής ερμηνείας [...].

(Δ. Ι. Ιακώβ, Η πολιτική διάσταση των «Ευμενίδων» του Αισχύλου)

1 Κρατώ σημειώσεις κατά παράγραφο

α) Εντοπίζω τα κύρια συστατικά της παραγράφου

Κάθε κείμενο απαρτίζεται από μικρές νοηματικές ενότητες, τις παραγράφους. Επομένως ένας τρόπος για να κρατήσουμε πλήρεις σημειώσεις είναι να εργαστούμε κατά παράγραφο. Στην περίπτωση αυτή εντοπίζουμε τα κύρια συστατικά της παραγράφου, δηλαδή το θέμα της, και τις σημαντικές λεπτομέρειες, αυτές που έχουν σημασία για την ανάπτυξη της παραγράφου. Έτσι, αν συγκεντρώσουμε τις σημειώσεις μας από κάθε παράγραφο-μέρος του κειμένου, θα έχουμε τα κύρια σημεία ολόκληρου του κειμένου.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το θέμα της πρώτης (Α) παραγράφου παρουσιάζεται με συντομία στη θεματική της περίοδο και ότι αναπτύσσεται αναλυτικά με σύγκριση στο υπόλοιπο μέρος της παραγράφου, εργαστείτε ως εξής, για να κρατήσετε σημειώσεις:

α) Βρείτε τη θεματική περίοδο και ανιχνεύστε το θέμα της παραγράφου.

β) Στην ανάπτυξη του θέματος να διακρίνετε τις σημαντικές λεπτομέρειες. Εφόσον πρόκειται για σύγκριση, χρειάζεται να καθορίσετε τα αντικείμενα που συγκρίνονται και τις διαφορές τους.

γ) Υπογραμμίστε όλες τις λέξεις-κλειδιά της παραγράφου, αυτές που δηλώνουν το θέμα και τις σημαντικές λεπτομέρειες.

δ) Προσπαθήστε τώρα να χρησιμοποιήσετε μερικές λέξεις-κλειδιά, για να αποδώσετε τα κύρια συστατικά της παραγράφου με δικές σας σύντομες φράσεις.

Να συγκρίνετε τις σημειώσεις που κρατήσατε με αυτές που παραθέτουμε ενδεικτικά παρακάτω.

Κείμενο		Σημειώσεις 1η παραλλαγή
Α Για να κατανοήσουμε την αρχαία ελληνική τραγωδία, είτε γενικά είτε στην πολιτική της διάσταση που μας ενδιαφέρει εδώ ειδικότερα, είναι απαραίτητο να απελευθερωθούμε για λίγο από τις δικές μας θεατρικές εμπειρίες και να λάβουμε σοβαρά υπόψη μας ορισμένες ιδιομορφίες, οι οποίες καθορίζουν τη φυσιογνωμία αυτού του θεατρικού είδους στον 5ο αιώνα π.χ.	Θεματική περίοδος	Θέμα: Οι ιδιομορφίες και η πολιτική διάσταση της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας.
Έτσι, ενώ για μας σήμερα η παρακολούθηση μιας θεατρικής παράστασης είναι ιδιωτική υπόθεση, στην αρχαιότητα το γεγονός αυτό τοποθετείται στο κέντρο της κρατικής μέριμνας –απόδειξη ότι υπεύθυνος για τη διοργάνωση των θεατρικών εκδηλώσεων στην αρχαία Αθήνα ήταν ο επώνυμος άρχοντας. Αυτή η κρατική παρέμβαση γίνεται ευκολότερα κατανοητή, αν θυμηθούμε ότι οι παραστάσεις δεν ήταν, όπως είναι σήμερα, ανεξάρτητες πολιτιστικές εκδηλώσεις, αλλά αποτελούσαν αναπόσπαστο και σημαντικό τμήμα μιας σπουδαίας αθηναϊκής γιορτής, των Μεγάλων Διονυσίων, που τελούνταν την άνοιξη κάθε χρόνου (Μάρτιο - Απρίλιο). Η διαπίστωση αυτή μας οδηγεί στον εντοπισμό μιας ακόμη διαφοράς του αρχαίου από το σύγχρονο θέατρο: ο χαρακτήρας των έργων ήταν εφήμερος και ανεπανάληπτος, δηλαδή κανένα δράμα δεν παιζόταν πάνω από μια φορά, ενώ σήμερα τα έργα προορίζονται εξαρχής για πολλές επαναλήψεις.	Ανάπτυξη – Λεπτομέρειες	**Σημαντικές λεπτομέρειες:** 1. Η παρακολούθηση της θεατρικής παράστασης ήταν αντικείμενο κρατικής μέριμνας, ενώ σήμερα είναι ιδιωτική υπόθεση. 2. Η θεατρική παράσταση αποτελούσε αναπόσπαστο τμήμα των Μ. Διονυσίων, ενώ σήμερα είναι ανεξάρτητη πολιτιστική εκδήλωση. 3. Ο χαρακτήρας των έργων ήταν εφήμερος και ανεπανάληπτος, ενώ σήμερα τα έργα προορίζονται εξαρχής για επαναλήψεις.

β) Παρουσιάζω παραλλαγές σημειώσεων από την ίδια παράγραφο

Ακολουθούν παραλλαγές σημειώσεων από την ίδια παράγραφο (Α).

Να τις συγκρίνετε με τις σημειώσεις που σας δόθηκαν προηγουμένως. Ποια κοινά σημεία και ποιες διαφορές παρουσιάζουν οι τέσσερις παραλλαγές των σημειώσεων; Από ποιους παράγοντες εξαρτάται κυρίως η μορφή των σημειώσεων;

2η παραλλαγή

Αρχαίο θέατρο (τραγωδία): Ιδιομορφίες – Πολιτική διάσταση.

1. ***παρακολούθηση θεατρικής παράστασης αντικείμενο κρατικής μέριμνας –σήμερα ιδιωτική υπόθεση***
2. ***θεατρική παράσταση αναπόσπαστο τμήμα Μ. Διονυσίων –σήμερα ανεξάρτητη πολιτιστική εκδήλωση***
3. ***χαρακτήρας έργων: εφήμερος + ανεπανάληπτος –σήμερα έργα εξαρχής για επαναλήψεις.***

3η παραλλαγή

Αρχαίο θέατρο (τραγωδία): Ιδιομορφίες – Πολιτική διάσταση.

Κριτήρια σύγκρισης	Αρχαίο θέατρο	Σύγχρονο θέατρο
*1 παρακολούθηση**	*κρατική μέριμνα*	*ιδιωτική υπόθεση*
2. παράσταση	*τμήμα Μ. Διονυσίων*	*ανεξάρτητη πολιτιστική εκδήλωση*
3. χαρακτήρας έργων	*ανεπανάληπτος-εφήμερος*	*έργα για επαναλήψεις*

* Σε μια επεξεργασμένη μορφή σημειώσεων θα μπορούσαμε να αντικαταστήσουμε τις λέξεις του κειμένου με άλλες καταλληλότερες, ώστε οι σημειώσεις μας, σε σχηματική μορφή (3η και 4η παραλλαγή) να είναι αναγνώσιμες και από έναν τρίτο· π.χ. τα κριτήρια της σύγκρισης αρχαίου και σύγχρονου θεάτρου (παρακολούθηση, παράσταση, χαρακτήρας έργων) μπορούν να αντικατασταθούν με τις εξής λέξεις αντίστοιχα: οργανωτικός φορέας, χρόνος και τρόπος παραστάσεων, συχνότητα παραστάσεων.

4η παραλλαγή

Αρχαίο θέατρο (τραγωδία): Ιδιομορφίες – Πολιτική διάσταση.

αρχαίο θέατρο
- *παρακολούθηση: κρατική μέριμνα*
- *παράσταση: τμήμα Μ. Διονυσίων*
- *χαρακτήρας έργων: εφήμερος και ανεπανάληπτος*

σύγχρονο θέατρο
- *παρακολούθηση: ιδιωτική υπόθεση*
- *παράσταση: ανεξάρτητη πολιτιστική εκδήλωση*
- *χαρακτήρας έργων: έργα για επαναλήψεις*

Παρατηρούμε ότι οι σημειώσεις ποικίλλουν από άτομο σε άτομο και ότι έχουν μορφή ανάλογη με το σκοπό για τον οποίο γράφονται. Άλλοτε αποδίδουν τα κύρια σημεία του θέματος με κανονικές φράσεις και άλλοτε πάλι τα καταγράφουν τηλεγραφικά παραλείποντας ρήματα, άρθρα, συνδέσμους, αντωνυμίες, προθέσεις και γενικά όσες λέξεις εννοούνται εύκολα. Συνήθως στις σημειώσεις χρησιμοποιούνται: η αρίθμηση, οι συντομογραφίες* και άλλα σύμβολα ή ακόμη και κάποιο σχήμα/σχεδιάγραμμα, οπότε οι σημειώσεις παίρνουν σχηματική μορφή. Οπωσδήποτε πάντως οι σημειώσεις έχουν έναν προσωπικό χαρακτήρα, αφού προορίζονται να εξυπηρετήσουν κυρίως το άτομο που τις κρατάει.

Στη δεύτερη παράγραφο (Β) η θεματική περίοδος είναι η ακόλουθη: «*Αν τώρα συνδυάσουμε αυτή την αθρόα προσέλευση... πολιτική σημασία*».

Να κρατήσετε σημειώσεις ακολουθώντας τη γνωστή διαδικασία. Για τη μορφή των σημειώσεων μπορείτε να ακολουθήσετε μία από τις παραλλαγές που είδαμε προηγουμένως.

* Μπορούμε να διακρίνουμε τρία βασικά είδη συντομογραφίας:
1. τις «ειδικές» συντομογραφίες και τα σύμβολα από έναν ορισμένο επιστημονικό τομέα: Ca, C,>,<,= κτλ.
2. τις κοινά αποδεκτές συντομογραφίες και τα σύμβολα: π.χ., κτλ., ό.π., βλ., πβ. ή πρβ., σ. ή σελ., τ., ή τομ., -, =, +
3. τις «προσωπικές» συντομογραφίες που επινοεί ο καθένας για δική του χρήση.

γ) Χρησιμοποιώ τον πλαγιότιτλο της παραγράφου για να κρατήσω σημειώσεις

Είδαμε ότι, όταν θέλουμε να κρατήσουμε σημειώσεις κατά παράγραφο, προσπαθούμε να καταγράψουμε τις σημαντικές λεπτομέρειες και το θέμα της παραγράφου. Αυτό πάλι το εντοπίζουμε με βάση τη θεματική περίοδο ή, όταν δεν υπάρχει θεματική περίοδος, το αναζητούμε στο νοηματικό κέντρο της παραγράφου. Για παράδειγμα, στην 3η παράγραφο (Γ), στην οποία δεν υπάρχει θεματική περίοδος, το νοηματικό κέντρο μπορεί να αποδοθεί με τον ακόλουθο πλαγιότιτλο: *«Το υλικό της τραγωδίας και η επεξεργασία του από τον ποιητή»*. Υπάρχει ωστόσο περίπτωση να μη μας ενδιαφέρουν οι σημαντικές λεπτομέρειες, οπότε περιοριζόμαστε μόνο στον πλαγιότιτλο της κάθε παραγράφου, για να κρατήσουμε σημειώσεις. Έτσι, οι σημειώσεις μας από το απόσπασμα του κειμένου «Η πολιτική διάσταση των «Ευμενίδων» του Αισχύλου» θα μπορούσαν να περιοριστούν στους παρακάτω πλαγιότιτλους:

1. *Η πολιτική διάσταση και οι ιδιομορφίες του αρχαίου θεάτρου (τραγωδίας) σε σύγκριση με το σύγχρονο θέατρο.*
2. *Παράγοντες που μαρτυρούν την πολιτική σημασία του αρχαίου θεάτρου (τραγωδίας).*
3. *Το υλικό της τραγωδίας και η επεξεργασία του από τον ποιητή.*

δ) Επισημαίνω τις διαρθρωτικές* λέξεις

Όταν κρατούμε σημειώσεις, καλό είναι να επισημαίνουμε τις λέξεις /φράσεις που συμβάλλουν στην οργάνωση (διάρθρωση – συνοχή) του λόγου. Με τις λέξεις /φράσεις αυτές, μαζί με την οργάνωση του κειμένου, αντιλαμβανόμαστε και τη συλλογιστική πορεία του συγγραφέα.
Με τις διαρθρωτικές λέξεις συνήθως δηλώνεται:

α) **το αίτιο – αποτέλεσμα:** επειδή, διότι, έτσι, γι' αυτό το λόγο, κτλ.

β) **η αντίθεση – εναντίωση:** αλλά, όμως, ωστόσο, από την άλλη πλευρά, όμως κτλ.

γ) **η χρονική σχέση:** ύστερα, προηγουμένως, εντωμεταξύ κτλ.

δ) **ένας όρος, προϋπόθεση:** αν, εκτός αν, σε περίπτωση που κτλ.

ε) **η επεξήγηση:** με άλλα λόγια, δηλαδή, με όσα είπα προηγουμένως εννοούσα, (για να με καταλάβετε) θα σας το παρουσιάσω με άλλο τρόπο, για να γίνω σαφέστερος κτλ.

στ) **η έμφαση:** είναι αξιοσημείωτο ότι..., θα ήθελα να τονίσω το εξής .../ να επιστήσω την προσοχή σας κτλ.

ζ) **ένα παράδειγμα:** π.χ. λ.χ., για παράδειγμα κτλ.

η) **η απαρίθμηση επιχειρημάτων, η εισαγωγή μιας καινούριας ιδέας:** πρώτο... δεύτερο, καταρχήν, τελικά, το επόμενο επιχείρημα/θέμα που θα μας απασχολήσει κτλ.

θ) **η διάρθρωση του κειμένου:** το άρθρο/η μελέτη/ η εισήγηση/ η ομιλία μου χωρίζεται σε τρία μέρη: στο πρώτο κτλ.

ι) **ένα συμπέρασμα, συγκεφαλαίωση:** για να συνοψίσουμε, συγκεφαλαιώνοντας/επιλογικά/συμπερασματικά θα λέγαμε ότι... κτλ.

Ομαδική εργασία

Να χωριστείτε σε δύο ομάδες και να κρατήσετε σημειώσεις από κάποιο κείμενο σχολικού βιβλίου.

Οι μαθητές της πρώτης ομάδας θα κρατήσουν, χωριστά ο καθένας, αναλυτικές σημειώσεις (θέμα και σημαντικές λεπτομέρειες της κάθε παραγράφου), με σκοπό να προετοιμαστούν για ένα ωριαίο διαγώνισμα. Αντίθετα οι μαθητές της δεύτερης ομάδας θα κρατήσουν, χωριστά ο καθένας πάλι, πιο συνοπτικές σημειώσεις (πλαγιότιτλοι των παραγράφων), αφού σκοπός τους θα είναι να ενημερώσουν την υπόλοιπη τάξη σχετικά με το κείμενο που δεν το διδάχτηκε συστηματικά.

---

* Έτσι λέμε τις λέξεις που ενώνουν/ διαρθρώνουν μικρότερα ή μεγαλύτερα τμήματα του λόγου: φράσεις, προτάσεις, περιόδους, παραγράφους κτλ. (βλ. και "Νεοελληνική Γλώσσα" για το Γυμνάσιο, ενότ. 23)

2 Εργάζομαι σε Ευρύτερες (από την παράγραφο) Νοηματικές Ενότητες και Κρατώ Σημειώσεις

Η μέθοδος των σημειώσεων κατά παράγραφο μας δίνει πλήρεις και αναλυτικές σημειώσεις. Ωστόσο σε ορισμένες περιπτώσεις, όταν σκοπός μας είναι να φθάσουμε σε συνοπτικές σημειώσεις, από την παράγραφο περνούμε σε ευρύτερες νοηματικές ενότητες. Τέτοιες ενότητες μπορεί να είναι τα κεφάλαια ενός βιβλίου, τα μέρη ενός κειμένου (πρόλογος, κύριο μέρος, επίλογος) ή ένα σύνολο παραγράφων που έχουν το ίδιο νοηματικό κέντρο.

Διαβάστε προσεχτικά το κείμενο:

ΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Α. *Είναι τάχα δυνατόν να κινδυνεύει η παιδεία, επομένως και ο πνευματικός μας πολιτισμός, από την εκπληχτική ανάπτυξη που παρουσιάζουν σήμερα ο τύπος, ο κινηματογράφος, το ραδιόφωνο, η τηλεόραση; Μήπως ήταν υπερβολή να τεθεί εφέτος με κάποιαν ανησυχία το ερώτημα τούτο στις «Διεθνείς Συναντήσεις» της Γενεύης;*

Β. *Η προσωπική μου γνώμη είναι ότι, παρά την αισιοδοξία εκείνων που υποστήριξαν με θέρμη το αντίθετο, ο κίνδυνος αυτός πραγματικά υπάρχει. Κατά τις συζητήσεις της Γενεύης δύο ειδικοί, οι καθηγητές Edmond Rochedieu και Rene Schaerer, πρόβαλαν μερικές παρατηρήσεις που δυστυχώς πολύ λίγο προσέχτηκαν από τους άλλους συνέδρους. Η «εικόνα» που με τα σύγχρονα τεχνικά μέσα προσφέρεται έντονα και αλλεπάλληλα στην κατ' αίσθηση αντίληψη, είπε ο κ. Rochedieu, αγγίζει άμεσα τη συγκινησιακή σφαίρα της ψυχής και το βάθος της προσωπικότητας, παραμερίζοντας την κρίση και τη συνειδητή βούληση. Έτσι αποκτά μυστηριώδη δύναμη απάνω στο θυμικό του ανθρώπου και μπορεί να έχει βαθιάν επίδραση στον ψυχικό του κόσμο. Καλή (παραμυθεί, καθησυχάζει, εναρμονίζει εσωτερικές τάσεις συγκρουόμενες κτλ.) –αλλά και κακή (υποβάλλει έμμονες ιδέες, διεγείρει, φανατίζει κτλ.). Τον κίνδυνο των «εικόνων» τόνισε και ο κ. Schaerer. Αφθονούν, είπε, σήμερα και κατακλύζουν τις αισθήσεις μας οι «εικόνες» που υποκριτικά προσφέρονται ως δήθεν αντικειμενικά κριτήρια (images hypocritement documentaries). Η ζημιά που προκαλούν είναι διπλή. Πρώτα μας συνηθίζουν να ικανοποιούμαστε με τα προσφερόμενα έτοιμα duplicata*, κι έτσι σιγά σιγά χάνουμε την διάθεση και την ικανότητα να παρατηρούμε την εξωτερική πραγματικότητα. Έπειτα δημιουργούν ένα είδος*

* duplicata: υποκατάστατα

πλασματικής, ψεύτικης ζωής, όπου «βολευόμαστε» τόσο καλά, ώστε χάνουμε την αίσθηση της πραγματικής ζωής (μποβαρισμός, δονκιχωτισμός).

Γ. *Όταν αναπτύσσεται υπέρμετρα η τάση προς το κατ' αίσθηση αντιληπτό, φυσικό και αναπόφευκτο είναι να ατροφήσει η καθαρά διανοητική λειτουργία που δουλεύει με την αφαίρεση και με το λογισμό. Έπειτα, όταν ένας άλλος εργάζεται για μας και προσφέρει στην αντίληψή μας έτοιμα τα «παρασκευάσματά» του (τύπος, κινηματογράφος και ραδιόφωνο προμηθεύουν σε μεγάλες ποσότητες αυτού του είδους τη μασημένη τροφή στο Κοινό τους), μια τάση αποδοχής, μια βολική παθητικότητα μπαίνει στη θέση της πρωτοβουλίας και της προσπάθειας και σιγά σιγά το πνεύμα γίνεται ανάπηρο. – Θα μπορούσε βέβαια να φέρει κανείς την αντίρρηση ότι στην περίπτωση αυτή όχι τα ίδια τα τεχνικά μέσα, αλλά ο τρόπος που τα μεταχειριζόμαστε έχει δυσμενείς για την παιδεία μας συνέπειες. Αλλά υπάρχει το ζήτημα: άραγε τα μέσα αυτά από την ίδια τη φύση τους δεν προσφέρονται εύκολα σε μια τέτοια, δηλαδή κακή, χρήση;*

Δ. *Πώς θα αμυνθούμε απέναντι στους κινδύνους για τους οποίους μιλούμε; –Για να καταλήξουμε σε μια θεματική πρόταση, δεν πρέπει, νομίζω, να λησμονούμε ότι σύμφωνα μ' ένα ανοικτίρμονα νόμο που διέπει τη ζωή και την ιστορία του ανθρώπου, το κέρδος και η απώλεια, το ωφέλιμο και το επιζήμιο, το καλό και το κακό είναι συνήθως συνυφασμένα το ένα με το άλλο. Επομένως από τη στιγμή που πραγματοποιήσαμε σημαντικές προόδους με την τελειοποίηση των τεχνικών μέσων στον τομέα της διάδοσης των ιδεών, έπρεπε να περιμένουμε ότι θα επακολουθούσαν άλλο τόσο σημαντικές ζημιές. Υπάρχει όμως στην Βιολογία μια αρχή («ομοιόσταση» την ονομάζουν) που λέει ότι κάθε ζωντανός οργανισμός έχει στη διάθεσή του δυνάμεις έτοιμες, όταν κλονίζεται η ισορροπία του, να εργαστούν για να την αποκαταστήσουν το γρηγορότερο. –Τέτοιες δυνάμεις υπάρχουν και στον πολιτισμό μας. Όταν η πρόοδος, που απότομα πραγματοποιείται σε μια περιοχή, απειλεί την ισορροπία του συνόλου, το μόνο που έχουμε να κάνουμε είναι να προσπαθήσουμε να ξυπνήσουμε αυτές τις δυνάμεις, να τις κινητοποιήσουμε, για να προλάβουμε την καταστροφή.*

Ε. *Στην περίπτωση που μας απασχολεί ένα μόνο θετικό μέτρο θεραπείας του κοινού νομίζω ότι υπάρχει: η μόρφωση των νέων. Μια μόρφωση στερεή που θα κάνει την αυριανή ανθρωπότητα πιο απαιτητική, πιο ανεξάρτητη απέναντι σ' εκείνους που θα αναλάβουν να την πληροφορήσουν, να την καθοδηγήσουν και να τη διασκεδάσουν με τον τύπο, τον κινηματογράφο, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση. Να οπλίσουμε τη διάνοια με την ανάπτυξη των κριτικών της δυνάμεων, να τονώσουμε τη συνείδηση του αγαθού με το βάθεμα του νοήματος της αρετής, ατομικής και συλλογικής· να καθαρίσουμε την αίσθηση του ωραίου με τη συ-*

νεχή και προσωπική επαφή προς τις δημιουργίες της αυθεντικής Τέχνης –ιδού τα μέσα με τα οποία μια φωτισμένη εκπαίδευση θα μπορέσει να δώσει στην αυριανή ανθρωπότητα τη δύναμη και την επιδεξιότητα να αντιμετωπίσει χωρίς πολύ μεγάλες απώλειες τις προόδους μιας τεχνικής που προχωρεί με βήματα γίγαντα.

ΣΤ. *Με ποιες προϋποθέσεις είναι δυνατόν να θεμελιωθεί και με ποιους τρόπους μπορεί να γίνει αποτελεσματική μια τέτοια εκπαίδευση –αυτό είναι μια άλλη ιστορία, που πρέπει χωριστά να εξεταστεί. Εδώ μόνο το τελικό μας συμπέρασμα ακόμη χωράει. Και τούτο εύκολα διαπιστώνεται σύντομα και απλά: Είναι άδικο να καταριόμαστε τις προόδους της τεχνικής. Ό,τι πρέπει να οικτιρούμε είναι το γεγονός ότι μια άλλη δύναμη του πολιτισμού, η μόρφωση του λαού, δεν προχωρεί εξίσου γρήγορα, ούτε ενεργεί αποτελεσματικά, για να αντισταθμίσει τις αναπόφευκτες συνέπειες των τελειοποιήσεων που ραγδαία πραγματοποιούνται στη σφαίρα της εφαρμοσμένης επιστήμης. Η τεχνική δίνει στον πολιτισμό τη διάσταση του πλάτους. Η εκπαίδευση καλείται να συμπληρώσει το νόημά του εξασφαλίζοντας σ' αυτόν μιαν άλλη διάσταση: τη διάσταση του βάθους.*

13 Οκτωβρίου 1955.

(Ε.Π. Παπανούτσος, Εφήμερα-Επίκαιρα-Ανεπίκαιρα, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1980, σελ. 313-15)

Έστω ότι έχουμε τους πλαγιότιτλους του προλόγου και του επιλόγου από το κείμενο «Τεχνική και Εκπαίδευση». Διαβάστε τους πλαγιότιτλους αυτούς, που σας δίνονται παρακάτω, και προσπαθήστε:

α) να ομαδοποιήσετε τις παραγράφους του κυρίου μέρους που έχουν το ίδιο νοηματικό κέντρο και επομένως αποτελούν ευρύτερες νοηματικές ενότητες, και να δώσετε έναν πλαγιότιτλο στην κάθε ενότητα

β) να συγκεντρώσετε τους πλαγιότιτλους του προλόγου, των ευρύτερων νοηματικών ενοτήτων (του κύριου μέρους) και του επιλόγου, για να έχετε συνοπτικές σημειώσεις από το κείμενο.

	Πλαγιότιτλοι
Πρόλογος:	Κινδυνεύει ο πνευματικός πολιτισμός από την ανάπτυξη των τεχνικών μέσων (τύπος, ραδιόφωνο, τηλεόραση);
Κύριο Μέρος: **Νοηματικές ενότητες**	
Επίλογος	Αίτημα: να συμβαδίσει η πρόοδος της εκπαίδευσης με την πρόοδο της τεχνικής

Η παραπάνω αφαιρετική διαδικασία (από τους πλαγιότιτλους των παραγράφων στους πλαγιότιτλους των ευρύτερων νοηματικών ενοτήτων του κειμένου) μας δίνει πολύ συνοπτικές σημειώσεις, αλλά είναι αρκετά χρονοβόρα, γιατί προϋποθέτει ότι έχουμε εργαστεί αναλυτικά κατά παράγραφο. Φυσικά, όταν δε διαθέτουμε αρκετό χρόνο για τις σημειώσεις, μπορούμε να παραλείψουμε την εργασία κατά παράγραφο και να βγάλουμε πρόχειρους πλαγιότιτλους μόνον από τον πρόλογο, τις ευρύτερες ενότητες του κυρίου μέρους και τον επίλογο.

Η εργασία που έγινε προηγουμένως, να εντάσσουμε δηλαδή τις μικρότερες νοηματικές ενότητες σε ευρύτερες και να αποδίδουμε μ' έναν πλαγιότιτλο το νοηματικό κέντρο τους, μας επιτρέπει να διακρίνουμε το ουσιώδες από το επουσιώδες, και έτσι να κρατούμε καλές σημειώσεις. Μια ανάλογη υπαγωγή του μερικού στο γενικό μπορούμε να παρατηρήσουμε και στον πίνακα περιεχομένων ενός βιβλίου. Από αυτήν την άποψη θα λέγαμε ότι ο πίνακας των περιεχομένων αποτελεί ένα είδος πολύ συνοπτικών σημειώσεων ολόκληρου του βιβλίου.

Να εξετάσετε τον πίνακα των περιεχομένων ενός διδακτικού βιβλίου και να παρατηρήσετε τη σχέση του τίτλου κάθε κεφαλαίου με τους επί μέρους τίτλους και με το γενικό τίτλο ολόκληρου του βιβλίου.

Πιστεύετε ότι είναι δυνατόν κάποιος, παρατηρώντας απλώς τον πίνακα περιεχομένων ενός βιβλίου, το οποίο δεν έχει διαβάσει, να υποθέσει το θέμα που πραγματεύεται ο συγγραφέας και τον τρόπο με τον οποίο το προσεγγίζει;

3 Από τις σημειώσεις προχωρώ στο διάγραμμα του κειμένου

Με βάση τις σημειώσεις σας μπορείτε να κάνετε το διάγραμμα ενός κειμένου. Διαβάστε προσεκτικά το διπλανό κείμενο και το διάγραμμά του, που δίνεται ενδεικτικά. Συζητήστε: Ποια επιπλέον εργασία απαιτείται, για να περάσετε από τις σημειώσεις στο διάγραμμα ενός κειμένου; Ποια είναι γενικά η χρησιμότητα του διαγράμματος;

ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΕΣ

Ηλικιωμένος άνθρωπος που επί χρόνια πολλά εργάστηκε στη διοικητική υπηρεσία του Κράτους και ανέβηκε όλες τις βαθμίδες της, συνόψισε κάποτε τα διδάγματα της μακράς πείρας του με μια παρατήρηση άξια να μας βάλει σε πολλές σκέψεις.

Το Κράτος, έλεγε, όχι ως αφηρημένη ιδέα, αλλά ως συγκεκριμένο βίωμα, σαν ένα κομμάτι από την ίδια τη ζωή μας, λείπει από τους σημερινούς Έλληνες. Το αισθάνονται σαν ξένο, όχι δικό τους, και δεν το πονούν. Τη χώρα τους την αγαπούν με πάθος. Για μια χούφτα από το χώμα της είναι άξιοι να πεθάνουν με την πιο μεγάλη ευκολία. Άλλο Πατρίδα όμως και άλλο Πολιτεία. Με την Πατρίδα είμαστε στενότατα δεμένοι· την έχουμε βάλει μέσα στο αίμα μας, γιατί και με το αίμα μας την έχουμε κρατήσει. Την Πολιτεία όμως, δηλαδή αυτό τον ορισμένο τρόπο με τον οποίο έχει οργανωθεί και διοικείται ο τόπος, αυτήν την απρόσωπη δύναμη που λειτουργεί στο όνομα όλων για να εξασφαλίζει με τα όργανα και τους θεσμούς της τη ζωή και την ελευθερία μας, δεν μπορούμε να τη νιώσουμε σαν κάτι εντελώς δικό μας. Είναι ξένο σώμα για το αίσθημά μας.

Απόδειξη ότι δεν πονούμε, ούτε αισθανόμαστε ενστιγματικά την ανάγκη να προστατέψουμε ό,τι ανήκει στο Κράτος, το δημόσιο κτήμα. Απέναντί του δείχνουμε αδιαφορία και κάποτε μιαν απίστευτη εχθρότητα και μανία καταστροφής. Από παιδιά στο σχολείο κακοποιούμε βάρβαρα τα θρανία και τους τοίχους του σχολείου –«ανήκει στο δημόσιο, δεν είναι δικό μας». Την ίδια αστοργία δείχνουμε στα δικαστήρια, στα άλλα δημόσια γραφεία, ακόμη και στους πάγκους του πάρκου ή στις δημόσιες κρήνες, σε ό,τι τέλος πάντων είναι κρατική περιουσία. Μόλις αντιληφθούμε ότι κάτι τι ανήκει ή με κάποιο τρόπο βρίσκεται στην κυριότητα αυτής της απρόσωπης δύναμης, αν δεν μπορούμε να το οικειοποιηθούμε, με ευχαρίστηση το φθείρουμε. Με την ίδια ευκολία προσπαθούμε ν' αποφεύγουμε τις υποχρεώσεις μας προς το Κράτος ή να καταστρατηγούμε τους νόμους του. Είναι ο «άλλος», όχι ο εαυτός μας. Και τον ξεγελούμε ή σηκώνουμε το όπλο εναντίον του, χωρίς να καταλαβαίνουμε ότι κατά βάθος τον εαυτό μας απατούμε ή πληγώνουμε.

Και από τις παρατηρήσεις του αυτές ο πολύπειρος άνθρωπος έβγαζε το συμπέρασμα ότι ίσως οι Έλληνες να μην είναι οργανικά ικανοί να

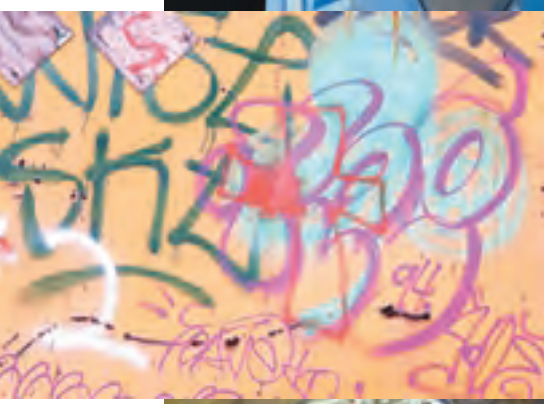

ποτιστούν από την ιδέα του Κράτους. Ότι πιθανόν μέσα στην ίδια τη φυσική τους υφή να υπάρχει κάποια τάση αναρχισμού...

Έχει αρκετά διαδοθεί αυτή η αντίληψη και συχνά ακούγεται. Ωστόσο μου φαίνεται πολύ παρακινδυνευμένη και άδικη στην απαισιοδοξία της. Δεν αμφισβητώ τα γεγονότα όπου στηρίζεται (τα περισσότερα είναι δυστυχώς πραγματικά, είτε μας αρέσουν είτε όχι). Αλλά την ερμηνεία που δίνεται σ' αυτά τα γεγονότα.

Ότι δεν πονούμε, ή ότι δεν πονούμε αρκετά την Πολιτεία σαν κάτι εντελώς δικό μας, είναι βέβαιο. Από αναρχισμό όμως την αντιθέτουμε προς τα αισθήματα και τα συμφέροντά μας ή από άλλους λόγους; Και πώς είναι δυνατόν αυτός ο δήθεν αναρχισμός να θεωρηθεί έμφυτη ιδιότητα ριζωμένη μέσα στη δική μας φυλή; Μπορεί ο Έλληνας να είναι περισσότερο από άλλους λαούς ατομιστής, να μην πειθαρχεί τόσο εύκολα στο συλλογικό σώμα και πνεύμα της ομάδας. Αλλ' από το σημείο τούτο ως το σημείο να τον πούμε από τη φύση του αναρχικό, η απόσταση είναι πολύ μεγάλη. Ορθότερη φαίνεται μια άλλη εξήγηση. Ότι αυτή η αδιαφορία ή η λανθάνουσα εχθρότητα προς το Κράτος και τις λειτουργίες του είναι αποτέλεσμα ιστορικών αιτίων και μιας κακοδαιμονίας που ατυχώς διαιωνίζεται. Ας μη λησμονούμε ότι επί μακρά χρόνια και κατά διαστήματα δεν υπήρχε γι' αυτόν εδώ τον πολυβασανισμένο λαό σύμπτωση Πολιτείας και Έθνους. Η κρατική εξουσία στις διάφορες περιόδους της δουλείας δεν ήταν μονάχα ξένη αλλά και εχθρική προς την εθνική μας υπόσταση. Και επομένως γενεές γενεών, για να βεβαιώσουν την εθνική τους ιδιοτυπία, τη χωριστή τους ύπαρξη, ήταν αναγκασμένες να μισούν, να απατούν και να πολεμούν τα όργανα και τις λειτουργίες που στα μάτια τους εκπροσωπούσαν το Κράτος και σάρκωναν την ιδέα της Πολιτείας. Το κρυφό μίσος με τα ψυχικά επακόλουθά του είναι πολύ πιο επικίνδυνο από τη φανερή αντίθεση, τον ανοιχτό πόλεμο. Συμπνιγόμενο από το φόβο τρέφεται από την καταπίεσή του και αφήνει στα σκοτεινά στρώματα της ψυχής λασπερά κατακάθια που δεν εξαλείφονται. Ακόμη κι όταν λευτερωθεί από το ζυγό, δεν μπορεί εύκολα ένας λαός να αγαπήσει την Πολιτεία με τους περιορισμούς της, έστω και αν είναι τώρα δική του, αφού ως προχτές ακόμη το Κράτος ήταν η θέληση και η βία του δυνάστη του.

Κατά ένα παράδοξο μάλιστα μηχανισμό, που μας τον εξηγεί σήμερα η Ψυχολογία, όταν ένας πολίτης με τέτοιες υποσυνείδητες κακώσεις από αρχόμενος γίνεται άρχων, παίρνει τις διαθέσεις και τους τρόπους που ο ίδιος πρώτα μισούσε. Παίζει δηλαδή το ρόλο του ειδώλου που ως τώρα το φοβόταν και το αντιπαθούσε, γιατί έτσι νομίζει πως μπορεί να λευτερωθεί από τον εφιάλτη του. Ίσως γι' αυτό το λόγο συμβαίνει, όποιος παίρνει και μια παραμικρή ακόμη εξουσία στην Ελλάδα, να μεταβάλλεται αμέσως σε σατράπη...

Για να εξηγήσουμε όμως το φαινόμενο που εξετάζουμε, πρέπει να αναφέρουμε ακόμη ένα λόγο πολύ σοβαρό. Όταν λευτερώθηκε από τον τουρκικό ζυγό αυτή η μικρή ελληνική γωνιά, η Πολιτεία μας δεν θεμε-

λιώθηκε ούτε αναπτύχθηκε οργανικά απάνω σε κάποιες αυτόχθονες μορφές οργάνωσης και διοίκησης, βγαλμένες από τις δικές μας ψυχολογικές και άλλες ανάγκες και από την ιστορική κίνηση της ζωής του Έθνους, αλλά μας επιβλήθηκε απέξω από ξένους και με ξένους που φυσικά δε νοιάστηκαν να εξετάσουν αν το φόρεμα τούτο ήταν κομμένο στο μέτρα μας, ούτε προσπάθησαν να το ταιριάσουν κάπως απάνω στο δικό μας κορμί. Έτσι εφαρμόστηκαν κι εξακολουθούν να εφαρμόζονται πειραματικά στη χώρα μας διοικητικοί και πολιτικοί θεσμοί που δεν μίλησαν ποτέ βαθιά στην ψυχή του λαού μας, ούτε ίσως ανταποκρίνονται εντελώς στις πραγματικές του ανάγκες.

Είναι γνωστές οι μελέτες του Κώστα Καραβίδα για την κοινοτική οργάνωση. Μπορεί να μη συμμερίζεται κανείς την αισιοδοξία και την πίστη του ότι και τώρα είναι δυνατόν να γίνει εκείνο που δεν έγινε άλλοτε, στην ώρα του τη φυσιολογική. Ωρισμένως όμως θα αναγνωρίσει ότι θα ήταν πολύ διαφορετική, τελειότερη, η κρατική μας οργάνωση και πολύ στενός, οργανικά συνεκτικός, ο δεσμός του πολίτη με την Πολιτεία στον τόπο μας, αν αυτό το θαυμαστό κύτταρο, η κοινότητα, που δημιουργήθηκε με το αίμα του λαού μας από πανάρχαια χρόνια και λειτούργησε τόσο λαμπρά στους χρόνους της δουλείας, αφηνόταν να αναπτυχθεί φυσιολογικά σε ένα γενικότερο, πλούσια διακλαδωμένο και πυργωτά διαρθρωμένο διοικητικό σύστημα. Τα ξενοφερμένα καθεστώτα σκότωσαν το κύτταρο τούτο και μας επέβαλαν θεσμούς και τύπους, μέσα στους οποίους μάταια ως τώρα προσπαθούμε να βρούμε τον εαυτό μας.

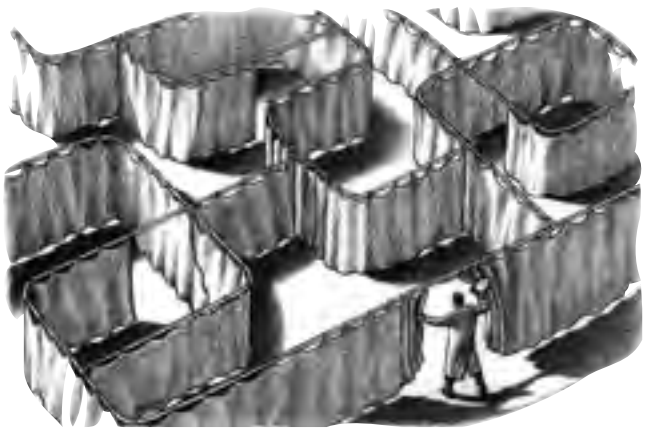

Βάλετε μαζί μ' αυτές τις αιτίες την κακοδιοίκηση που είναι ενδημικό κακό στον τόπο μας, τη διαφθορά της πολιτικής μας ηγεσίας που τα ανομήματά της πλήρωσαν ακόμη και με το αίμα τους οι λίγες φωτεινές μορφές της νεότερης ιστορίας μας, προσθέσετε τέλος και τη βαθύτερη κρίση που περνάει εδώ και κάμποσα χρόνια η έννοια του Κράτους μέσα στις φοβερές αντινομίες της ζωής όλων των σημερινών λαών –και θα εξηγήσετε γιατί οι βασανισμένοι άνθρωποι αυτού του τόπου, του πολυπατημένου από ξένους κάθε λογής, δεν αισθάνονται ακόμη εντελώς δικό τους το Κράτος. Ας μην τους καταλογίζουμε αναρχισμό, αφού η μοίρα τους έγραφε να μην είναι νοικοκυραίοι στο σπίτι τους και να μην αφήνονται ήσυχοι να φτιάχνουν με τη δική τους ζωή και μέσ' από τη δική τους ιστορία τους κοινωνικούς των θεσμούς.

22 Ιουλίου 1948

(Ε.Π. Παπανούτσος, Εφήμερα-Επίκαιρα-Ανεπίκαιρα, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1980, σ. 160-63)

Το διάγραμμα του κειμένου

Παράγραφοι	Μέρη του κειμένου	Σημειώσεις
Α	ΠΡΟΛΟΓΟΣ	*Ένας δημόσιος υπάλληλος με μακροχρόνια θητεία στην κρατική υπηρεσία παρατηρεί:*
Β	Θέση	*Το κράτος, ως συγκεκριμένο βίωμα, λείπει από τους σημερινούς* Έλληνες.*
Γ	ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ απόδειξη και	*Υπάρχει αδιαφορία και εχθρότητα απέναντι στο Κράτος (Παραδείγματα).*
Δ	1η ερμηνεία (του δ. υπαλλήλου)	*Πιθανόν να υπάρχει κάποια τάση αναρχισμού στους Έλληνες;*
Ε	αμφισβήτηση της 1ης ερμηνείας	*Αντίθετα ο δοκιμιογράφος πιστεύει ότι: η αντίληψη για τον αναρχισμό των Ελλήνων είναι παρακινδυνευμένη και άδικη.*
ΣΤ	2η ερμηνεία (του δοκιμιογράφου)	*Η λανθάνουσα εχθρότητα προς το κράτος οφείλεται:* *α) σε ιστορικά αίτια,* *β) σε μια κακοδαιμονία που διαιωνίζεται,*
Ζ		*γ) σε ψυχολογικούς λόγους: ο Έλληνας γίνεται σατράπης, όταν ανεβαίνει στην εξουσία,*
Η		*δ) στην επιβολή ξενόφερτων διοικητικών και πολιτιστικών θεσμών:* *δ1. οι θεσμοί αυτοί δε μίλησαν ποτέ στην ψυχή του λαού και δεν ανταποκρίθηκαν στις ανάγκες του,*
Θ		*δ2. τα ξενόφερτα καθεστώτα «σκότωσαν» την κοινοτική οργάνωση,* *ε) στην κακοδιοίκηση,* *στ) στην παγκόσμια κρίση της έννοιας του Κράτους.*
Ι	ΕΠΙΛΟΓΟΣ Συμπέρασμα:	*Οι Έλληνες δεν είναι νοικοκυραίοι στον τόπο τους. Ας μην τους καταλογίζουμε αναρχισμό.*

* Το κείμενο γράφτηκε το 1948

Αναζητήστε τη συλλογιστική πορεία που ακολουθεί ο συγγραφέας στο κείμενο «Τεχνική και Εκπαίδευση» και σχηματίστε το διάγραμμά του.

Ένα άλλο είδος διαγράμματος είναι αυτό που χρησιμοποιούμε στην προεργασία για την ανάπτυξη ενός θέματος. Στην περίπτωση αυτή καταγράφουμε τηλεγραφικά τις σκέψεις μας και τις οργανώνουμε κάνοντας ένα πρόχειρο βέβαια διάγραμμα που δείχνει την πορεία που θα ακολουθήσουμε στην ανάπτυξη του θέματος από τον πρόλογο έως τον επίλογο. Φυσικά το διάγραμμα αυτό δεν είναι δεσμευτικό, αλλά μπορεί να μεταβληθεί, μπορεί π.χ. να προστεθούν ή να αφαιρεθούν κάποια στοιχεία κτλ.

Επιλέξτε ένα από τα θέματα για συζήτηση και έκφραση / έκθεση και χρησιμοποιήστε το διάγραμμα στην προεργασία σας για την ανάπτυξη του θέματος.

Μετά κάντε το διάγραμμα του κειμένου σας, για να διαπιστώσετε πώς τελικά οργανώθηκαν οι σκέψεις και τα επιχειρήματά σας.

Β. Σημειώσεις από προφορικό λόγο

α) Οι δυσκολίες που συναντώ, όταν κρατώ σημειώσεις από προφορικό λόγο

Είναι γνωστό ότι δυσκολότερα κρατούμε σημειώσεις από προφορικό παρά από γραπτό λόγο. Κι αυτό γιατί ο προφορικός λόγος, όπως ήδη αναφέραμε, έχει εφήμερο χαρακτήρα. Ένας τέτοιος λοιπόν λόγος (εφήμερος) είναι φυσικό να δυσκολεύει εκείνον που κρατάει σημειώσεις, αφού δεν είναι δυνατόν να τον ξανακούσει. Εξάλλου η δυσκολία αυτή δεν είναι η μόνη. Υπάρχουν και άλλες, όπως οι δυσκολίες που προέρχονται από τις συνθήκες επικοινωνίας που πολλές φορές δεν είναι ιδανικές: η ακουστική της αίθουσας, η απόσταση του ακροατή από τον ομιλητή, η άρθρωση του ομιλητή, ο ρυθμός της ομιλίας του, η ένταση της φωνής του και ο επιτονισμός, οι πλατειασμοί, οι άστοχες παρενθέσεις/παρεκβάσεις, οι θόρυβοι, η απροθυμία του ακροατηρίου να συμμετάσχει κ.ά. Γι' αυτό και οι έμπειροι ομιλητές προσέχουν ιδιαίτερα τον τρόπο με τον οποίο οργανώνουν και εκφωνούν τους λόγους τους. Ένα συνοπτικό διάγραμμα π.χ. που προαναγγέλλει το περιεχόμενο και τη δομή μιας ομιλίας βοηθάει σημαντικά τον ακροατή να δεχτεί το μήνυμα και να το καταγράψει.

β) Κρατώ σημειώσεις από την παράδοση ενός μαθήματος, από την ακρόαση ενός άρθρου, από μία διάλεξη

Να κρατήσετε σημειώσεις από το μάθημα της Ιστορίας κατά τη διάρκεια της παράδοσης (εφόσον γίνεται σε συνεχή λόγο) και να τις συγκρίνετε μεταξύ σας, για να διαπιστώσετε, με τη βοήθεια του καθηγητή σας, αν καλύψατε τα κύρια σημεία.

Χρήσιμη προεργασία

Με βάση τον τίτλο και το διάγραμμα του μαθήματος, που θα σας δώσει ο καθηγητής σας, σκεφτείτε:

- Τι γνωρίζετε σχετικά με το θέμα και τι ακόμη περιμένετε να μάθετε.
- Πώς μπορεί να συσχετιστεί το καινούριο θέμα με όσα διδαχτήκατε σε προηγούμενα μαθήματα.
- Ποιος είναι ο προβληματισμός σας ως τώρα γύρω από αυτό. Αν θέσετε στον εαυτό σας παρόμοια ερωτήματα, θα αφομοιώσετε καλύτερα όσα θα ακούσετε και επομένως θα κρατήσετε πιο επαρκείς σημειώσεις.

Να χωριστείτε σε ομάδες των 5-6 ατόμων και να κρατήσετε σημειώσεις από ένα άρθρο εφημερίδας ή περιοδικού που θα σας διαβάσει ο καθηγητής στην τάξη.

Η τάξη θα κρίνει τελικά ποια ομάδα κράτησε τις πληρέστερες σημειώσεις και θα δικαιολογήσει την κρίση της.

Να κρατήσετε σημειώσεις από μια διάλεξη στην οποία παρευρίσκεστε ή την οποία παρακολουθείτε από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας.

Να αναφέρετε το θέμα, το όνομα του ομιλητή και να προσδιορίσετε το χρόνο και τον τόπο όπου έγινε η ομιλία. Για να εντοπίσετε ευκολότερα τα κύρια σημεία της ομιλίας, να προσέξετε τα μέρη (πρόλογο -εισαγωγή -κύριο μέρος -επίλογο) και τις διαρθρωτικές λέξεις.

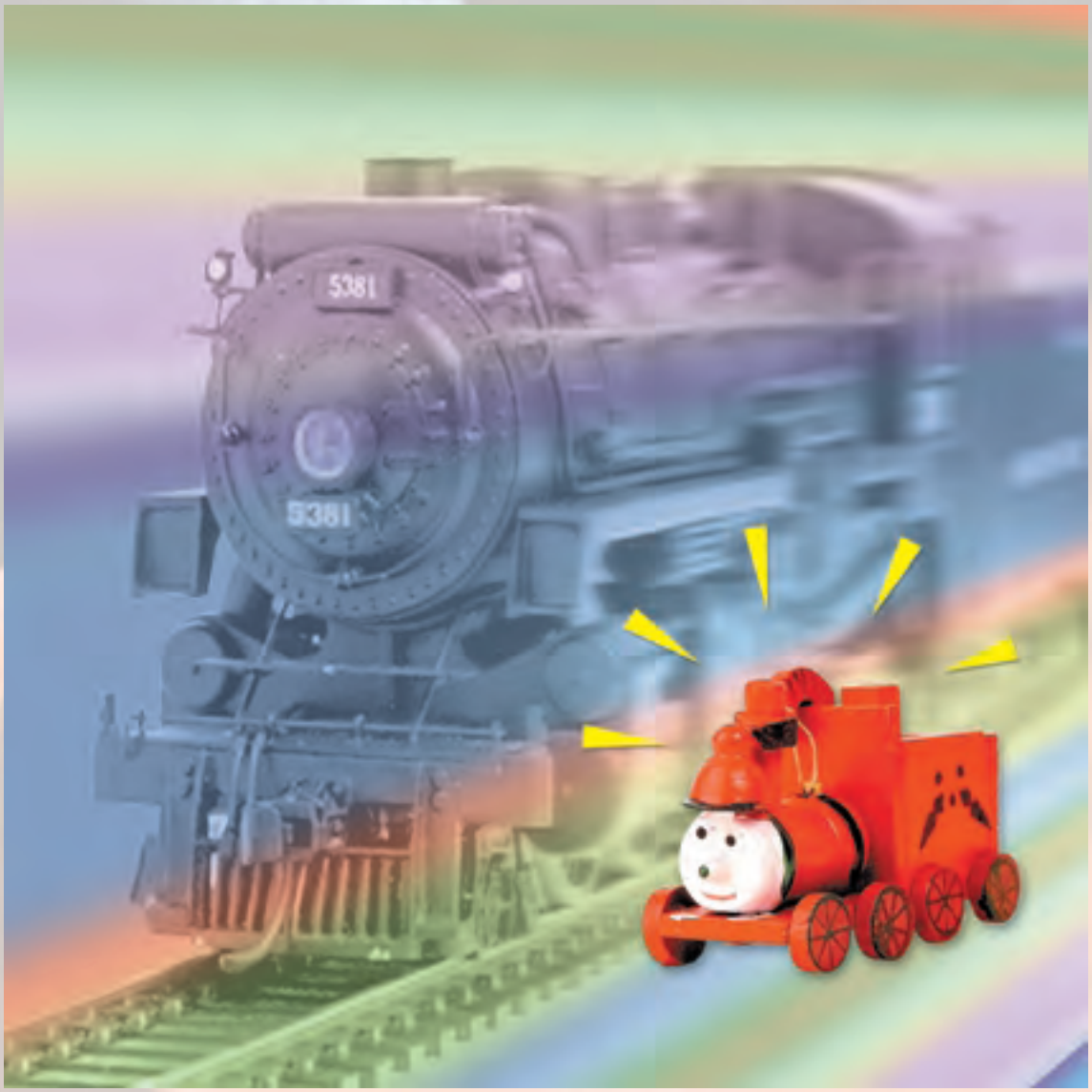

ΙΙ. Περίληψη

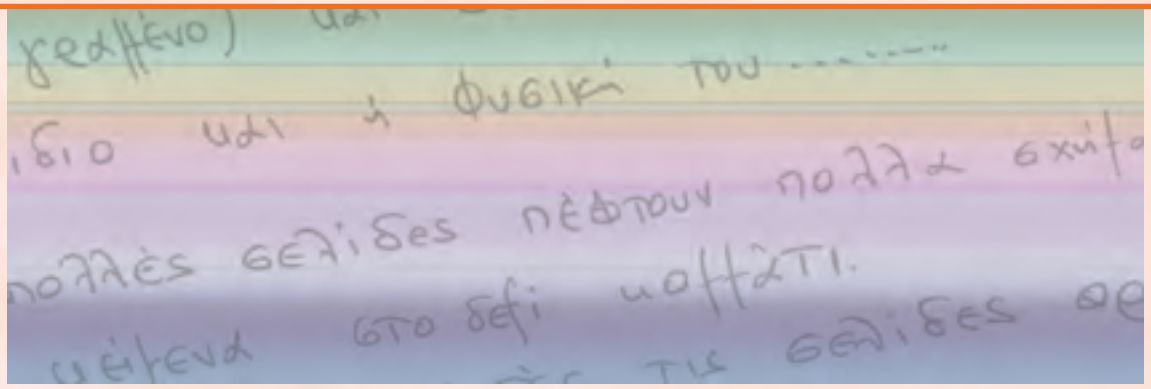

Α. Περίληψη γραπτού λόγου

1 Πώς οδηγούμαι στην περίληψη

Είδαμε προηγουμένως τον τρόπο με τον οποίο μπορούμε να κρατήσουμε σημειώσεις. *Η λογική σύνδεση των σημειώσεων ή η ανάπτυξη του διαγράμματος μπορούν να οδηγήσουν στην περίληψη*.

- Αν η περίληψη που πρόκειται να γράψουμε είναι *εκτενής*, τότε βασιζόμαστε στη θεματική περίοδο και στις σημαντικές λεπτομέρειες κάθε παραγράφου του κειμένου, από το οποίο θα προέλθει η περίληψη.
- Αν η περίληψη θα είναι *συνοπτική*, τότε βασιζόμαστε στους πλαγιότιτλους των παραγράφων ή των ευρύτερων νοηματικών ενοτήτων.
- Από το διάγραμμα ενός κειμένου μπορεί επίσης να προκύψει περίληψη του ίδιου κειμένου, συνοπτική ή εκτενέστερη, οπότε αξιοποιούμε αναλόγως λιγότερα ή περισσότερα από τα στοιχεία που αποτυπώνει το διάγραμμα.

Έστω, λοιπόν, ότι έχουμε ένα κείμενο, από το οποίο θέλουμε να κρατήσουμε περίληψη.

- Στην αρχή της περίληψης επισημαίνουμε το *θεματικό κέντρο* του κειμένου.
- Στη συνέχεια προσέχουμε τις *διαρθρωτικές λέξεις* του κειμένου από το οποίο θα προέλθει η περίληψη, προσέχουμε δηλαδή τους δείκτες της συνοχής και της συνεκτικότητας του κειμένου.
- Επισημαίνουμε, έτσι, τη *συλλογιστική πορεία* του συγγραφέα και την παρουσιάζουμε με τη *βοήθεια κατάλληλων λέξεων*, κυρίως ρημάτων, στην περίληψη που γράφουμε. Δηλαδή μπορούμε να αποδώσουμε στο δικό μας κείμενο το ξετύλιγμα της σκέψης του συγγραφέα με λέξεις όπως: *(ο συγγραφέας) αναφέρει, διατυπώνει την άποψη, επισημαίνει, υποστηρίζει, τονίζει, υπογραμμίζει, προσθέτει, αναλύει, συμπεραίνει κτλ.*
- Επιλέγουμε να χρησιμοποιήσουμε *ενεργητική ή παθητική σύνταξη*.

2 Τι πρέπει να προσέχω σε μια περίληψη

Σχετικά με τον τρόπο γραφής της περίληψης πρέπει να προσέξουμε τα εξής:

- Να αποφεύγουμε την υπερβολική αφαίρεση και γενίκευση δίνοντας σε σωστή αναλογία τις γενικές θέσεις και τα συγκεκριμένα παραδείγματα.
- Να μην προσπαθούμε να μιμηθούμε το ύφος του συγγραφέα, που ενδέχεται να είναι πολύ διαφορετικό από το δικό μας. Γενικά αποφεύγουμε να χρησιμοποιούμε αυτούσιες φράσεις του κειμένου. Στις περιπτώσεις που η περίληψή μας είναι εκτενής ή όταν το κείμενο από το οποίο προέρχεται η περίληψη περιέχει ορολογία, μπορεί να χρειαστεί να μεταφέρουμε στην περίληψή μας ορισμένες χαρακτηριστικές λέξεις /φράσεις. Εκείνο που πρέπει να προσέχουμε είναι να ενσωματωθούν οι λέξεις /φράσεις αυτές στο δικό μας κείμενο.
- Να είμαστε όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικοί, απέχοντας από κάθε είδους σχολιασμό, επιδοκιμασία ή αποδοκιμασία του αρχικού κειμένου.
- Να έχουμε υπόψη μας ότι η έκταση της περίληψης εξαρτάται από διάφορους παράγοντες όπως είναι:
  η έκταση και η ποιότητα (συνοχή, ενότητα, οργάνωση) του κειμένου που συνοψίζουμε, ο σκοπός για τον οποίο γράφουμε, η κριτική και η αφαιρετική μας ικανότητα.
- Να κατανοήσουμε ότι *ο σκοπός για τον οποίο γράφουμε την περίληψη* επηρεάζει το λόγο μας, ανάλογα δηλαδή με το ποιος γράφει, σε ποιον απευθύνεται και για ποιο σκοπό μπορεί να έχουμε επίπεδο λόγου οικείο, περισσότερο επίσημο κ.ο.κ.
  Δεν πρέπει, βέβαια, να ξεχνούμε ότι η περίληψη είναι μια προσωπική δημιουργία που σε καμία περίπτωση όμως δεν πρέπει να προδίδει το πνεύμα του συγγραφέα.

Υποθέστε ότι, επειδή ο διδακτικός χρόνος δεν επαρκεί, σας αναθέτουν να δώσετε περιληπτικά στην τάξη το περιεχόμενο από ένα κεφάλαιο της Ιστορίας, της Φιλοσοφίας, της Βιολογίας ή κάποιου άλλου μαθήματος. Να βγάλετε πλαγιότιτλους των παραγράφων ή των ευρύτερων ενοτήτων, να επισημάνετε τις διαρθρωτικές λέξεις και να δώσετε την περίληψη του κεφαλαίου.

3 Συγκρίνω δύο περιλήψεις, μία εκτενή και μία συνοπτική του ίδιου κειμένου

Να συγκρίνετε τις δύο περιλήψεις (Α, Β) του ίδιου κειμένου και να παρατηρήσετε ποια στοιχεία παραλείπονται στη συνοπτική (Β) και με ποιο κριτήριο. Να συζητήσετε, ακόμη, την επιλογή της σύνταξης και τη χρήση στην περίληψη διαρθρωτικών και άλλων χαρακτηριστικών λέξεων, που να δείχνουν την οργάνωση του αρχικού κειμένου και τη συλλογιστική πορεία του συγγραφέα.

Α. Ο συγγραφέας στον πρόλογο του άρθρου του «Η πολιτική διάσταση των Ευμενίδων του Αισχύλου» (σ. 241) εντοπίζει τις ιδιομορφίες του αρχαίου θεάτρου που μας βοηθούν να κατανοήσουμε την αρχαία ελληνική τραγωδία, και ειδικά την πολιτική διάστασή της. Στην αρχή συγκρίνει το αρχαίο θέατρο με το σύγχρονο και επισημαίνει τις εξής διαφορές: 1) Η παρακολούθηση της θεατρικής παράστασης ήταν αντικείμενο κρατικής μέριμνας, ενώ σήμερα είναι ιδιωτική υπόθεση. 2) Η θεατρική παράσταση ήταν αναπόσπαστο τμήμα των Μεγάλων Διονυσίων, ενώ σήμερα είναι ανεξάρτητη πολιτιστική εκδήλωση. 3) Ο χαρακτήρας των έργων ήταν εφήμερος και ανεπανάληπτος, ενώ σήμερα τα έργα προορίζονται για επαναλήψεις.

Στη συνέχεια παρουσιάζει τους παράγοντες που μαρτυρούν την πολιτική σημασία του αρχαίου θεάτρου, δηλαδή τη μεγάλη λαϊκή συμμετοχή και την παιδευτική λειτουργία του. Τέλος ο συγγραφέας αναφέρεται στην ιδιαιτερότητα της τραγωδίας να παίρνει τα θέματά της από γνωστούς μύθους κατά την επεξεργασία των οποίων υπεισέρχονταν στοιχεία ή προβληματισμοί από την εποχή στην οποία έζησε ο κάθε τραγικός ποιητής, με υπαινικτική μορφή.

Β. Ο συγγραφέας στον πρόλογο του άρθρου του εντοπίζει τις ιδιομορφίες του αρχαίου θεάτρου που μας βοηθούν να κατανοήσουμε την αρχαία ελληνική τραγωδία και ειδικά την πολιτική διάστασή της. Στην αρχή συγκρίνει το αρχαίο θέατρο με το σύγχρονο και επισημαίνει τις διαφορές τους. Στη συνέχεια παρουσιάζει τους παράγοντες που μαρτυρούν την πολιτική του σημασία. Τέλος αναφέρεται στην ιδιαιτερότητα της τραγωδίας σχετικά με το υλικό που χρησιμοποιεί ο ποιητής και τον τρόπο με τον οποίο το επεξεργάζεται.

Η μορφή (Α) της περίληψης που δόθηκε πιο πάνω εξυπηρετεί την επικοινωνιακή λειτουργία της: *ενημερώνω /πληροφορώ κάποιον για το περιεχόμενο ενός κειμένου, αποδίδοντας περιληπτικά το νόημα του κειμένου αυτού*. Μια περίληψη μπορεί βέβαια να έχει και την παρακάτω μορφή (βλ. και *Νεοελληνική Γλώσσα για το Γυμνάσιο*, τάξη Β', ενότητα 23):

Η φυσιογνωμία της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας καθορίζεται από ορισμένες ιδιομορφίες τις οποίες πρέπει να λάβουμε υπόψη μας, ανεξάρτητα από τη σύγχρονη εμπειρία μας, για να κατανοήσουμε την πολιτική της διάσταση. Οι ιδιομορφίες αυτές είναι: 1) Η υποχρεωτική κρατική μέριμνα για το συγκεκριμένο θεατρικό είδος (σήμερα είναι ιδιωτική υπόθεση)· 2) η ένταξη των παραστάσεων σε μια ευρύτερη σημαντική γιορτή, τα Μεγάλα Διονύσια (σήμερα οι θεατρικές παραστάσεις αποτελούν ανεξάρτητο πολιτιστικό γεγονός)· 3) η μοναδικότητα της κάθε παράστασης (παιζόταν μόνο μια φορά, ενώ σήμερα οι παραστάσεις επαναλαμβάνονται). Οι δυο τελευταίοι από τους λόγους που προαναφέρθηκαν μπορούν να εξηγήσουν τη μεγάλη λαϊκή συμμετοχή στις παραστάσεις. Ο ρόλος του τραγικού ποιητή ήταν να προβληματίζει τους πολίτες και να τους διαπαιδαγωγεί, με τη χρήση του μύθου. Η μεγάλη, λοιπόν, προσέλευση των πολιτών και ο παιδευτικός χαρακτήρας του αρχαίου θεάτρου μαρτυρούν την πολιτική σημασία του. Τα θέματα των τραγωδιών ήταν γνωστά. Επομένως για τον ποιητή, αλλά και για το θεατή, σημασία είχε όχι ο μύθος αλλά ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονταν δραματικά τα γεγονότα. Ο ποιητής αντλούσε το υλικό του από τους μύθους του παρελθόντος, αλλά συχνά παρεισέφρεαν σχόλια ή υπαινιγμοί για γεγονότα της εποχής του ποιητή.

Γράψτε μια εκτενή περίληψη του κειμένου «Κράτος και Νεοέλληνες» με βάση το διάγραμμα του κειμένου (σ. 253).	Να σημειωθεί ότι στο διάγραμμα αποτυπώνεται η συλλογιστική πορεία του συγγραφέα με τη βοήθεια των πλαγιότιτλων.

Να γράψετε δύο περιλήψεις του κειμένου «Τεχνική και εκπαίδευση» (σ. 249).	Η πρώτη να βασίζεται στους πλαγιότιτλους των παραγράφων (100 περίπου λέξεις), ενώ η δεύτερη να περιλαμβάνει και τις σημαντικές λεπτομέρειες της κάθε παραγράφου (300 περίπου λέξεις).

4 Εξετάζω τη χρήση της ενεργητικής και της παθητικής σύνταξης σε μια περίληψη

Προσέξτε στο διπλανό παράδειγμα τη μετατροπή της ενεργητικής σύνταξης σε παθητική στη συνοπτική περίληψη (Β).

Στον πρόλογο του άρθρου «Η πολιτική διάσταση των Ευμενίδων του Αισχύλου» εντοπίζονται οι ιδιομορφίες του αρχαίου θεάτρου που μας βοηθούν να κατανοήσουμε την αρχαία ελληνική τραγωδία, και ειδικά την πολιτική διάστασή της. (Συνέχισε)

Ποια διαφορά παρατηρείτε στο ύφος του κειμένου μετά τη μετατροπή της ενεργητικής σύνταξης σε παθητική;

Μπορείτε τώρα να πείτε γιατί χρησιμοποιείται ορισμένες φορές η παθητική σύνταξη στις περιλήψεις; Να στηρίξετε την απάντησή σας στις παρακάτω πληροφορίες σχετικά: α) με τη χρήση της παθητικής σύνταξης (1, 2, 3) και β) με το σκοπό που εξυπηρετεί μια περίληψη (4).

Χρήσιμες πληροφορίες

1. Με την ενεργητική σύνταξη εξαίρεται το πρόσωπο (ή το πράγμα) που δρα, και το γραμματικό υποκείμενο της πρότασης στη σύνταξη αυτή συμπίπτει με το λογικό υποκείμενο (*ο ήλιος θερμαίνει τη γη*), ενώ με την παθητική σύνταξη εξαίρεται μάλλον το αποτέλεσμα της ενέργειας του υποκειμένου (*η γη θερμαίνεται*), και το λογικό υποκείμενο σ' αυτό δηλώνεται έμμεσα, δηλαδή με τον προσδιορισμό του ποιητικού αιτίου (*από τον ήλιο*).
2. Με την παθητική σύνταξη: αποκτά ποικιλία η πλοκή του λόγου· μεταβάλλεται σε υποκείμενο η έννοια που συνήθως παριστάνεται ως αντικείμενο, εφόσον αυτή κρίνεται το κύριο στοιχείο της πρότασης· δεν ονομάζεται ρητά το υποκείμενο, όσες φορές κανείς δεν θέλει ή δεν μπορεί να το ονομάσει, όπως συμβαίνει αυτό πολλές φορές με τα απρόσωπα ρήματα (χιονίζει, αστράφτει, βρέχει κτλ.) που δηλώνουν απλώς το συμβάν χωρίς να το συσχετίζουν με το υποκείμενο.
3. Το ποιητικό αίτιο παραλείπεται όταν:
   α) εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα
   β) είναι άγνωστο
   γ) δεν θέλουμε να το δηλώσουμε
4. Ο σκοπός της περίληψης είναι να αποδώσει με συντομία το περιεχόμενο ενός κειμένου.

Τι είδους σύνταξη (ενεργητική ή παθητική) χρησιμοποιήσατε στις περιλήψεις που γράψατε ως τώρα;	Μπορείτε να δικαιολογήσετε γιατί επιλέξατε τη μια ή την άλλη σύνταξη;
Προσπαθήστε να μετατρέψετε σε κάποιες περιλήψεις σας την ενεργητική σε παθητική σύνταξη ή το αντίθετο.	Τι παρατηρείτε στο ύφος του κειμένου; Ποια μορφή νομίζετε ότι είναι προτιμότερη στις συγκεκριμένες περιλήψεις;

5 Παρατηρώ περιλήψεις από ποικίλα κείμενα

α) Περίληψη – εισαγωγικό σημείωμα σε κεφάλαιο του βιβλίου της Ιστορίας

III. ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΩΣ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΟΥΣ (1054 -1204)

Η περίοδος 1054-1204 χαρακτηρίζεται από μεγάλες ανακατατάξεις τόσο στην επικράτεια του Βυζαντίου όσο και έξω από αυτήν. Τα κύρια χαρακτηριστικά της είναι η ανάπτυξη της μεγάλης γαιοκτησίας και η εντεινόμενη οικονομική διείσδυση των Ιταλών στη βυζαντινή επικράτεια. Οι Κομνηνοί κατόρθωσαν με μεγάλες προσπάθειες να ανασυγκροτήσουν προσωρινά το κράτος (1081-1185),αλλά το τίμημα που πληρώθηκε ήταν βαρύ. Η διάδοχη δυναστεία των Αγγέλων δεν μπόρεσε να ανακόψει την καθοδική πορεία του κράτους.

Στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής η Βυζαντινή Αυτοκρατορία υπέστη μια σειρά από ανεπανόρθωτες καταστροφές, όπως ήταν η απώλεια των κτήσεών της στην Ιταλία και η κατάκτηση ενός μεγάλου μέρους της Μικράς Ασίας από τους Σελτζούκους Τούρκους.

Στη Δύση κατά την ίδια περίοδο έλαβαν χώρα σημαντικές μεταβολές: η αύξηση του πληθυσμού και η αγροτική επανάσταση κατέστησαν δυνατή την ανάπτυξη του εξωτερικού και διεθνούς εμπορίου και την αναβίωση των πόλεων. Ο παπισμός ισχυροποιήθηκε και επιβλήθηκε σε βάρος της κοσμικής εξουσίας των γερμανών βασιλέων. Ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα της εξεταζόμενης περιόδου υπήρξαν οι σταυροφορίες, που εξέφρασαν την ισχύ του παπισμού και τον οικονομικό επεκτατισμό της Ευρώπης, ενώ παράλληλα υπονόμευσαν το Βυζάντιο και συνέβαλαν στην πτώση του.

(Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου, 566 –1815, Β΄ Λυκείου, Γενικής Παιδείας, Ο.Ε.Δ.Β., έκδ. Α΄, 2001)

Ποια είναι τα κύρια σημεία που επισημαίνονται στο εισαγωγικό σημείωμα αναφορικά με το αντίστοιχο κεφάλαιο της Ιστορίας της Β΄ Λυκείου;

Δείτε στο βιβλίο τα περιεχόμενα του κεφαλαίου και εξετάστε πόσο τα κύρια σημεία του εισαγωγικού σημειώματος στοιχούν σε σημαντικά θέματα που εξετάζονται στο κεφάλαιο αυτό.

β) Περίληψη του περιεχομένου ενός βιβλίου για βιβλιογραφική ενημέρωση

TZIANI PONTARI. Γραμματική της φαντασίας. Πώς να φτιάχνουμε ιστορίες για παιδιά,

μετάφραση Μαρία Βερτσώνη-Κοκόλη, Λία Αγγουρίδου-Στρίντζη. Τεκμήριο, Αθήνα 1985.

Σ' αυτό το βιβλίο γίνεται λόγος για μερικούς τρόπους με τους οποίους μπορούμε να φτιάχνουμε παραμύθια για παιδιά ή να βοηθάμε τα παιδιά να φτιάχνουν μόνα τους τα παραμύθια τους· αλλά ποιος ξέρει πόσοι άλλοι τρόποι θα μπορούσαν να βρεθούν και να περιγραφούν. Γίνεται λόγος μόνο για την επινόηση μέσω λέξεων, και μόλις που αναφέρεται, χωρίς όμως να εξετάζεται βαθύτερα το θέμα, ότι οι τεχνικές θα μπορούσαν εύκολα να μεταφερθούν σε άλλες «γλώσσες» (linguaggi), μια που ένα παραμύθι μπορεί να το διηγηθεί ένας μόνο αφηγητής ή μια ομάδα, αλλά μπορεί ακόμα να γίνει θεατρικό έργο ή καμβάς για μια παράσταση κουκλοθεάτρου, να αναπτυχθεί σε εικονογραφημένο, σε κινηματογραφική ταινία, να γραφτεί στο μαγνητόφωνο και να σταλεί σε φίλους· θα μπορούσαν ακόμη, αυτές οι τεχνικές, να εισαχθούν σε κάθε είδους παιδικά παιχνίδια, αλλά και γι' αυτό το θέμα λέμε πολύ λίγα πράγματα.

Ελπίζω πως αυτό το βιβλιαράκι μπορεί να είναι εξίσου χρήσιμο σ' όσους πιστεύουν ότι θα είναι ανάγκη ν' αποχτήσει η φαντασία τη θέση της στην εκπαίδευση· σ' όσους έχουν εμπιστοσύνη στη δημιουργικότητα των παιδιών· σ' όσους ξέρουν την απελευθερωτική δύναμη που μπορεί να έχει ο λόγος. Το «Όλες οι χρήσεις του λόγου για όλους» μου φαίνεται ένα καλό σύνθημα, που ηχεί όμορφα και δημοκρατικά. Όχι για να γίνουν όλοι καλλιτέχνες, αλλά για να μην είναι κανένας δούλος.

(Τζιάνι Ροντάρι)

Η περίληψη, λοιπόν, όπως δείχνει και το παραπάνω κείμενο, δεν καλύπτει μόνον ανάγκες της σχολικής ζωής. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην κοινωνική ζωή, σε διάφορες περιπτώσεις.

Μπορείτε να αναφέρετε ορισμένες τέτοιες περιπτώσεις;

γ) Περίληψη από λογοτεχνικό έργο

Το κείμενο που ακολουθεί αποδίδει περιληπτικά το περιεχόμενο του μυθιστορήματος «*Τα Ψάθινα καπέλα*» και προτάσσεται στο απόσπασμα του μυθιστορήματος που περιέχεται στα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας του Λυκείου, Γ' τεύχος.

Οι αδελφές Μαρία, Ινφάντα και Κατερίνα ζουν στο εξοχικό σπίτι τους στην Κηφισιά με τη μητέρα τους, τον παππού και τη θεία τους Τερέζα. Οι γονείς τους είναι χωρισμένοι. Τα κορίτσια περνούν τα εφηβικά τους χρόνια. Τη ζωή τους, τρία καλοκαίρια στο εξοχικό σπίτι, αφηγείται η Κατερίνα. Στο μυθιστόρημα δίνονται με νεανική χάρη και νοσταλγία οι προσδοκίες και οι συγκινήσεις της εφηβικής ηλικίας.

Στο παρακάτω απόσπασμα δίνεται περιληπτικά το περιεχόμενο του ίδιου μυθιστορήματος, η υπόθεσή του με άλλα λόγια. Η περίληψη - υπόθεση αυτή αποτελεί μέρος, το εισαγωγικό μέρος μάλιστα, μιας βιβλιοκριτικής για το συγκεκριμένο έργο.

Η Μαργαρίτα Λυμπεράκη μάς έδωσε με τα «Ψάθινα καπέλα» ένα από τα ωραιότερα μυθιστορήματα των τελευταίων χρόνων και ίσως το καλύτερο γυναικείο μυθιστόρημα στη γλώσσα μας. Ο έρωτας έχει κι εδώ τον πρώτο και τον κύριο λόγο. Μια νεότητα κοριτσιών μεστώνει και αποκτά τη συνείδηση της ζωής μέσα στα «Ψάθινα καπέλα». Τρία κορίτσια –τρεις αδελφές– η Μαρία, η Ινφάντα και η Κατερίνα, κυκλοφορούν στο μυθιστόρημα και, παράλληλα προς τους έρωτές τους με το Μάριο, το Νικήτα και το Δαβίδ, θα παρακολουθήσουμε την οικογενειακή τους ζωή, τις σχέσεις τους με τα πρόσωπα της οικογένειας και με τα φιλικά τους πρόσωπα, την κίνησή τους στην εξοχική έπαυλη της Αττικής, όλα δηλαδή σχετίζονται, αναφέρονται είτε συνδέονται με τον ψυχικό κόσμο των τριών αυτών αδελφών. Δεν έχει άλλο θέμα το βιβλίο, ούτε ξετυλίγει καμιά ιστορία με υπόθεση εξωτερικά ενδιαφέρουσα και με συναρπαστική πλοκή. Αυτά τα μικρά θέματα της καθημερινής ζωής αγγίζει. [...] «Η καθημερινή ζωή είναι που κρύβει τη μεγαλύτερη δύναμη», λέει χαρακτηριστικά μία από τις ηρωίδες της Λυμπεράκη.

(Απ. Σαχίνης, «Η σύγχρονη πεζογραφία μας», εκδ. Γαλαξίας, σ. 46)

Η υπόθεση του μυθιστορήματος αναφέρεται σε κάποιες λεπτομέρειες επιπλέον από εκείνες που περιέχονται στο αντίστοιχο κείμενο των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.

Ποιες είναι οι λεπτομέρειες αυτές και για ποιο λόγο νομίζετε ότι δίνονται σε αυτό το κείμενο;

Στην αρχή του αποσπάσματος υπάρχει ένα ευδιάκριτο σχόλιο.

Θεωρείτε ότι είναι μέρος της περίληψης; Πώς δικαιολογείται η παρουσία του στο συγκεκριμένο σημείο;

Πιστεύετε ότι η περιληπτική απόδοση του περιεχομένου ενός λογοτεχνικού /κινηματογραφικού /θεατρικού έργου κτλ. είναι απαραίτητη στην κριτική παρουσίαση του αντίστοιχου έργου;

Το κείμενο που ακολουθεί δίνεται στο οπισθόφυλλο του βιβλίου «Ελένη ή ο Κανένας» και αποδίδει συνοπτικά τον ταραχώδη βίο της Ελληνίδας ζωγράφου Ελένης Αλταμούρα - Μπούκουρα (το βιβλίο αποτελεί μυθιστορηματική βιογραφία της ζωγράφου).

Το μυθιστόρημα «Ελένη, ή ο Κανένας», στηρίζεται σε μια πραγματική ιστορία. Το νήμα έδωσε η ζωή της Σπετσιώτισσας και πρώτης σπουδασμένης Ελληνίδας ζωγράφου Ελένης Αλταμούρα-Μπούκουρα, που μεγάλωσε στην μετεπαναστατική Ελλάδα του 19ου αιώνα, κόρη καπετάνιου που υπήρξε ο πρώτος θεατρώνης της Αθήνας. Ζωή δραματική, άγνωστη ακόμη εν πολλοίς, έλκει πρόσφατα το ενδιαφέρον κομίζοντας νέα στοιχεία στα ήδη δεδομένα, ότι δηλαδή εκείνη η Ελένη ντύθηκε στην Ιταλία σαν άντρας προκειμένου να σπουδάσει, ότι ο έρωτας και ο γάμος της με τον ζωγράφο και επαναστάτη Σαβέριο Αλταμούρα γρήγορα διαλύθηκε, ότι επέστρεψε στην Αθήνα και εργάστηκε, ότι πέθαναν τα δύο παιδιά που ανέθρεψε πάνω στη νιότη τους –μια κόρη κι ο περίφημος ζωγράφος Ιωάννης Αλταμούρας– ότι κατόπιν έζησε έγκλειστη στις Σπέτσες έναν μακρόχρονο, μονήρη και σχεδόν μυστηριώδη βίο.

Στο μυθιστόρημα συναιρούνται, διαλέγονται αδιάκοπα τα φώτα της γνώσης και η μαγεία, η λογική και η τρέλα, η αθωότητα και η ενοχή, ο χωρισμός και η συμφιλίωση, ο ανοιχτός ορίζοντας και ο εγκλεισμός, η καλλιτεχνική δημιουργία και η καταστροφή της, η ταυτότητα και η ματαιότητα της αναζήτησής της, η διαμόρφωση και η ασάφεια του εθνικού, η ύπαρξη και η κατάργηση του χρόνου, οι ζωντανοί και οι νεκροί.

Δείτε τώρα πώς η ίδια η ηρωίδα, η Ελένη, μιλά συνοπτικά για τα κύρια, και καίρια, γεγονότα της ζωής της, σε απόσπασμα από το ίδιο μυθιστόρημα.

Έτσι ταράχτηκα από μιαν άγνωστη γυναίκα, που κατέφθασε μια μέρα από την Αθήνα στο νησί ζητώντας να συναντήσει τη ζω-

γράφο Ελένη Αλταμούρα [...] Αναρωτιόμουν ποιαν από όλες τις Ελένες που υπήρξαν εννοούσε ακριβώς, και τι άραγε θα της ζητούσε [...] Εγώ της απάντησα μόνον σε ό,τι αφορούσε τη ζωγράφο Ελένη, εκείνην που επέμενε πως ήρθε για να συναντήσει, λες κι επρόκειτο για κάτι το τόσο απλό. Γνωρίζοντας ότι θα δημοσιευτούν τα λόγια μου, της μίλησα μόνο για τα απαραίτητα. Για το μαθητικό παράπτωμα και τη σχολική μου τιμωρία μέχρι τις σπουδές στη Ρώμη, για τα ταξίδια με σκοπό να δω και να σχεδιάσω ή για το εργαστήριο της Φλωρεντίας. Ναι, ήταν αλήθεια ότι ντύθηκα άντρας για να αποκτήσω ένα πτυχίο μα και να μελετήσω με γυμνό μοντέλο. Υπήρξε άλλωστε μια φωτογραφία μου ως μιας Ελένης άντρα και ζωγράφου. Δεν είχα άλλο τρόπο να παραβιάσω το απαγορευμένο. Παλιότερα καμάρωνα πιο πολύ γι' αυτό. Ακόμη, ότι κρατούσα φυλαχτό κάτω από τα αντρικά ρούχα του πατέρα μου τα λόγια, ωσότου τα απορρόφησε το δέρμα μου και πια δεν ήξερα αν ήταν ευχή ή κατάρα το να μην ξεχνώ πως είμαι Ελληνίδα. Ήμουν η πρώτη γυναίκα στο νεαρό ελληνικό κράτος που είχε σπουδάσει και μετά ασκήσει τη ζωγραφική, αλλά η λέξη Ελληνίδα δεν περιοριζότανε μόνο σ' αυτό.

[...] Καμιά δημόσια εικόνα δεν αφορούσε πια τη σημερινή Ελένη, που ζούσε στη μετά τη ζωή ζωή των γυναικών, γιατί από εκεί μια γυναίκα δεν επεμβαίνει στον δημόσιο βίο. Εξάλλου η ακριβής αλήθεια μιας ζωής στηρίζεται στην ανακρίβεια των περιγραφών της, εφόσον μάλιστα της είναι γραφτό να γίνει παραμύθι, που θα ειπωθεί και θα ξαναειπωθεί με πολλούς τρόπους [...]

(Ρέα Γαλανάκη, «Ελένη ή ο Κανένας», εκδ. Άγρα, 1998[4])

Μια τέτοια επιλογή και απαρίθμηση κάποιων σημαντικών γεγονότων της ζωής ενός ατόμου, σαν αυτή που γίνεται στα παραπάνω κείμενα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι η «περίληψη της ζωής» του ατόμου αυτού.

Σε ποια είδη λόγου /μορφές τέχνης μπορεί να μετασχηματιστεί η «περίληψη της ζωής»; (π.χ. σε αυτοβιογραφικό σημείωμα, σε σελίδα ημερολογίου κτλ.).

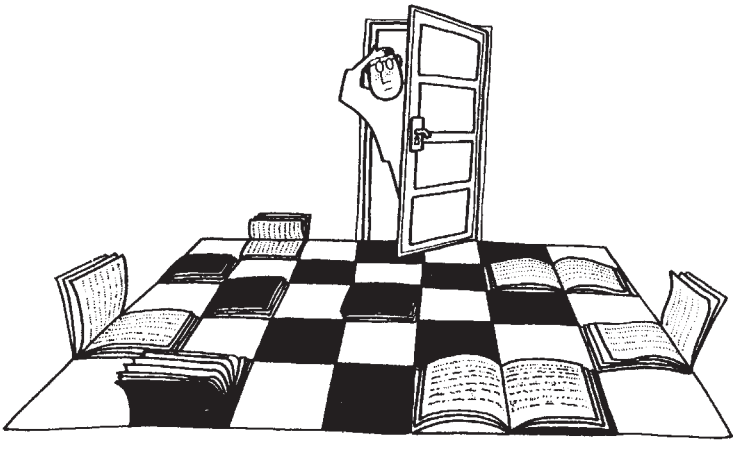

Να δώσετε την περίληψη από ένα λογοτεχνικό έργο που διαβάσατε, από ένα θεατρικό /κινηματογραφικό έργο ή από μια τηλεοπτική σειρά που παρακολουθήσατε κ.ο.κ.

Να ορίσετε εσείς το σκοπό για τον οποίο γράφετε την περίληψη και να προσαρμόσετε ανάλογα την έκταση της περίληψης και το λόγο σας.

Το κείμενο που ακολουθεί είναι η περίληψη ενός κειμένου (άρθρου) που δημοσιεύεται σε επιστημονικό περιοδικό. Η περίληψη αυτή περιλαμβάνει τα κύρια σημεία του κειμένου, έτσι ώστε ο αναγνώστης να κατατοπιστεί για όσα θα διαβάσει αναλυτικά στη συνέχεια.

Πτυχές των νέων προγραμμάτων σπουδών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα μας για τη «Γλωσσική Διδασκαλία» και τη «Νεοελληνική Γλώσσα» εξετάζει το παρόν άρθρο. Συζητά τη θεωρητική θεμελίωση της επικοινωνιακής προσέγγισης, όπως εμφανίζεται στα κείμενα των προγραμμάτων, και επισημαίνει δείκτες συνέχειας και μεταβολής ως προς τη στοχοθεσία τους. Διατυπώνονται τέλος προϋποθέσεις που, κατά την άποψη του συγγραφέα, διασφαλίζουν τη σύνδεση πολιτειακής βούλησης και διδακτικής πράξης στην περίπτωση του γλωσσικού μαθήματος.

(Αθ. Γκότοβος. «Η Διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: Δείκτες συνέχειας και μεταβολής», περ. Γλωσσικός Υπολογιστής, τεύχ. 1, σ. 57)

Μια τέτοια περίληψη (abstract) διαφέρει από όσες γνωρίσατε ως τώρα στο ότι γράφεται *από τον ίδιο το συγγραφέα* και αφορά το *δικό του κείμενο*. Συνήθως είναι πολύ συνοπτική. Παρόμοιες περιλήψεις, λίγο ή αρκετά αναλυτικότερες, δίνουν και οι εισηγητές σε σεμινάρια, σε συνέδρια κτλ., για να ενημερωθεί εκ των προτέρων το ακροατήριο σχετικά με το περιεχόμενο της εισήγησης που θα ακούσει.

Β. Περίληψη προφορικού λόγου

1 Διαβάζω τη δημοσιογραφική περίληψη μιας συζήτησης

Να διαβάσεις τη δημοσιογραφική περίληψη από μια συζήτηση στην Ευρωβουλή για τα θύματα από τροχαία.

Με 2000 νεκρούς το χρόνο

Η Ελλάδα πρώτη αναλογικά στα θύματα από τροχαία τονίστηκε στην ευρωβουλή

Στη συζήτηση σχετικά με την ανακήρυξη του 1986 σε κοινοτικό έτος οδικής ασφαλείας. Θα λάβει μέτρα η ΕΟΚ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ, 18 (Αθην. Πρακτ.) Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αναμένεται να υπερψηφίσει την έκθεση που συνέταξε η Αγγλίδα κ. Φέις για λογαριασμό της επιτροπής μεταφορών, σχετικά με την ανακήρυξη του 1986 σε κοινοτικό έτος οδικής ασφάλειας.

Στο μεταξύ, κατά τη συζήτηση που προηγήθηκε, ο πρόεδρος της επιτροπής μεταφορών κ. Γ. Αναστασόπουλος (Νέα Δημοκρατία) επισήμανε ότι, παρά τη μείωση κατά 20% του αριθμού των νεκρών μεταξύ του 1970 και '85, ο «φόρος αίματος» παραμένει ιδιαίτερα βαρύς, ενώ σε χώρες, όπως η Ελλάδα και η Πορτογαλία, ο αριθμός των νεκρών και των τραυματιών σε τροχαία δυστυχήματα αυξάνεται συνεχώς. Σκοπός του «1986» είναι, είπε, να προβληματίσει και να δώσει ώθηση στη λήψη συγκεκριμένων μέτρων σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο.

Ο κ. Λαγάκος (ΠΑΣΟΚ) παρεμβαίνοντας στη συζήτηση τόνισε ότι η ανάπτυξη των οδικών δικτύων, η λειτουργικότητα, η διαμόρφωση των κεντρικών εξόδων και των βασικών αρτηριών, όπως επίσης και η ποιότητα των τεχνικών κατασκευών, αποτελούν απαραίτητα στοιχεία για την οδική ασφάλεια. Ο κ. Λαγάκος ζήτησε την εναρμόνιση των τεχνικών προδιαγραφών σε κοινοτικό επίπεδο.

Τέλος, ο ευρωβουλευτής του ΚΚΕ κ. Αδάμου υποστήριξε την έκθεση και τόνισε ότι «η αιμορραγία της ασφάλτου» βρίσκει την Ελλάδα στην πρώτη θέση αναλογικά με 2.000 νεκρούς και 30.000 τραυματίες κάθε χρόνο. Οι βασικές αιτίες, πρόσθεσε, βρίσκονται στην έλλειψη οδικής υποδομής με εθνικό οδικό δίκτυο, που δεν ξεπερνάει τα 9.000 χιλιόμετρα και το οποίο παρουσιάζει πολλές ελλείψεις όσον αφορά τις διαχωριστικές λωρίδες της κυκλοφορίας, τη σήμανση, το φωτισμό και τη μεγάλη ολισθηρότητα του οδοστρώματος.

Ο κ. Αδάμου ζήτησε την παροχή οικονομικής επιδότησης στην Ελλάδα, προκειμένου να βελτιωθεί το οδικό δίκτυο και η κυκλοφοριακή αγωγή των οδηγών και των πεζών […].

Να παρατηρήσεις τη διάταξη του κειμένου σε παραγράφους.

Ποιες πληροφορίες γενικά για τη συζήτηση μας δίνονται στον τίτλο και στην πρώτη παράγραφο και ποιες για την παρέμβαση του κάθε ομιλητή στις επόμενες παραγράφους; Με ποια ρήματα αποδίδει ο δημοσιογράφος αυτές τις παρεμβάσεις; Να προσέξεις τη στίξη του κειμένου και να δικαιολογήσεις τη χρήση του κόμματος σε κάθε περίπτωση (*βλ. Νεοελληνική Γλώσσα, τεύχ. Γ΄, ενότητα 31 και τη σχολική Γραμματική*).

2 Παρουσιάζω (σε προφορικό και γραπτό λόγο) Περίληψη μιας συζήτησης

Να κρατήσετε σημειώσεις από μια τηλεοπτική συζήτηση και να παρουσιάσετε στην τάξη αυτά που ακούσατε.

Να εργαστείτε ανάλογα, για να αποδώσετε, γραπτά αυτή τη φορά, το περιεχόμενο της συζήτησης (πρακτικά)* από μια συνέλευση της μαθητικής κοινότητας.

Για τις εργασίες σας:

- Να έχετε υπόψη ότι συνήθως αρχίζουμε την περίληψη μιας συζήτησης αναφέροντας το χρόνο, τον τόπο, το αντικείμενο (ημερησία διάταξη) και τα πρόσωπα που συμμετέχουν. Στη συνέχεια, παρουσιάζουμε σε πλάγιο λόγο τα κύρια σημεία της εισήγησης του κάθε ομιλητή, ακολουθώντας τη σειρά με την οποία πήρε το λόγο και παρεμβάλλοντας, αν το κρίνουμε σκόπιμο, ορισμένες αυτούσιες φράσεις του. Τέλος εκθέτουμε τα πορίσματα-αποφάσεις της συζήτησης.

- Να αξιοποιήσετε το παρακάτω λεξιλόγιο:

  Διατυπώνω τη γνώμη, προτείνω, εισηγούμαι, αντιπροτείνω, διαβεβαιώνω, δηλώνω, υποστηρίζω, τονίζω, καταλήγω, απαντώ, προσθέτω, αναφέρομαι, συμφωνώ, αναλύω, υπογραμμίζω, αντικρούω, ανασκευάζω τα επιχειρήματα, αναιρώ όσα είπα, επισημαίνω, ανακοινώνω, προλογίζω, δευτερολογώ, απευθύνομαι, παρεμβαίνω, συζητώ διεξοδικά, εξαντλώ-θίγω το θέμα, ανοίγω-κλείνω-τερματίζω τη συζήτηση, συμπεραίνω, υπαινίσσομαι.

---

* «Πρακτικά» ονομάζουμε την επίσημη έκθεση των πεπραγμένων μιας συνεδρίασης ή συνέλευσης ενός οργανωμένου σώματος: εταιρείας, συλλόγου, σωματείου, δικαστηρίου, Βουλής κτλ.

Θέματα για συζήτηση και έκφραση-έκθεση

(σχετικά με τη λακωνική έκφραση και την προσπάθεια για εξοικονόμηση χρόνου στη σύγχρονη καθημερινή ζωή)

Όπως φαίνεται και από το διπλανό ανέκδοτο, το οποίο διηγείται ο Ηρόδοτος οι Σπαρτιάτες ήταν ονομαστοί για τη λακωνικότητά τους, δηλαδή για την ικανότητά τους να εκφράζονται με συντομία και συγχρόνως με ευστοχία. Μπορείτε να συσχετίσετε αυτή την ικανότητα των Σπαρτιατών με όσα γνωρίζετε γενικότερα για τα ήθη τους και τον τρόπο της ζωής τους;

Οι εξόριστοι από τον Πολυκράτη Σάμιοι φτάνουν στη Σπάρτη, για να ζητήσουν βοήθεια «καί καταστάντες ἐπί τούς ἄρχοντας ἔλεγον πολλά, οἷα κάρτα δεόμενοι»· στο μακρύ τους λόγο, οι Λάκωνες απαντούν πως την αρχή του την ξέχασαν και το τέλος του δεν το κατάλαβαν. Στη δεύτερη παράστασή τους οι Σάμιοι είναι σύντομοι· κρατούν ένα σακί στα χέρια τους και λένε: το σακί χρειάζεται αλεύρι. Όμως οι Σπαρτιάτες παρατηρούν πως η λέξη σακί είναι περιττή, αφού οι Σάμιοι το κρατούν στα χέρια τους και τους το δείχνουν. Θα έφτανε να πουν: χρειάζεται αλεύρι.

(Ηροδότου Ιστορία: Εισαγωγή - μετάφραση, σχόλια Δ. Ν. Μαρωνίτη)

Σε ποιες περιστάσεις της καθημερινής μας ζωής είναι απαραίτητη η λακωνικότητα και πότε αντίθετα επιβάλλεται η αναλυτική έκφραση στον προφορικό ή στο γραπτό λόγο;

Αν δέχεστε ότι η λακωνικότητα είναι αρετή και ότι το «λακωνίζειν εστί φιλοσοφείν», προσπαθήστε να το υποστηρίξετε με τα κατάλληλα επιχειρήματα.

Νομίζετε ότι η λακωνικότητα είναι συνήθως συνάρτηση της εσωστρέφειας και ότι αποτελεί φραγμό στην ανθρώπινη επικοινωνία;

Με βάση τα αποσπάσματα της διπλανής στήλης από δημοσιογραφική συνέντευξη με τον καθηγητή της Γλωσσολογίας Γ. Μπαμπινιώτη για την εκτεταμένη χρήση των αρκτικόλεξων (συντομογραφιών) στην εποχή μας, να συζητήσετε σχετικά με τα αίτια του φαινομένου, τις επιπτώσεις του στη δομή της γλώσσας και γενικότερα στην ανθρώπινη επικοινωνία.

Ζούμε σε μια εποχή, όπου κατακλυζόμαστε από πληροφορίες. Οι πολίτες διεθνώς έχουμε μια αυξημένη γλωσσική επικοινωνία (…).

ΕΡΩΤ.: Ποια είναι η απόρροια του φαινομένου αυτού;

ΑΠ.: Σε παγκόσμιο επίπεδο –και όχι μόνο οι Έλληνες– οι πολίτες είμαστε υποχρεωμένοι να κάνουμε οικονομίες στην επικοινωνία μας. Θέλουμε να πούμε πολλά σε λίγο χρόνο και να τα συγκεντρώσουμε σε λίγο χώρο. Αυτή η οικονομία χώρου και χρόνου μπορεί να είναι βασική σήμερα στην επικοινωνία μας, αλλά επιφέρει τη συντόμευση του λόγου. Τα αρκτικόλεξα δεν είναι τίποτα άλλο παρά μια συντόμευση του λόγου κυρίως στο γραπτό λόγο, όπου πρέπει να κάνουμε οικονομία χώρου, χρόνου και δυνάμεως (…).

ΕΡΩΤ.: Το όλο θέμα έχει σχέση με τη δομή της γλώσσας; Επιφέρει την αλλοίωσή της;

ΑΠ.: Νομίζω ναι. Η ελληνική γλώσσα είναι μια κλινόμενη γλώσσα. Όταν θα χρειαστεί να κλείνεις τη λέξη «Ι.Χ.», θα πεις το «Ι.Χ.», του «Ι.Χ.»… Περνάμε λοιπόν σε μια μορφή ακλισίας (…).
Επίσης οι ελληνικές λέξεις –η δομή τους– είναι να τελειώνουν σε φωνήεντα (…). Όταν λέμε «ΕΥΔΑΠ», «ΝΔΦΚ», «ΦΑΠ» (…) αρχίζει να δημιουργείται ένα άκουσμα στον ακροατή της ελληνικής γλώσσας, ότι οι ελληνικές λέξεις μπορεί να λήγουν σε σύμφωνα. Απ' αυτή την άποψη, ως άκουσμα, παραβιάζεται η αίσθηση της γλώσσας, επέρχεται μια μορφή αλλοίωσής της.

ΕΡΩΤ.: Υποβαθμίζεται αυτό που λέμε ποιότητα του λόγου;

ΑΠ.: Όπως και να το κάνουμε, με τη συσσώρευση, την επανάληψη, την κατάχρηση τέτοιων αρκτικόλεξων ιδιαίτερα στον προφορικό λόγο, ναι, υποβαθμίζεται η γλώσσα (…), αυτοματοποιείται ο λόγος, συνθηματοποιείται, αν θέλετε, και γιατί να το κρύψουμε, εκμηχανίζεται. Γίνεται γλώσσα μηχανής, προκάτ.

(«Όταν τα γράμματα γίνονται λέξεις», από τις εφημερίδες)

Να οργανώσετε μια συζήτηση για το λακωνικό λόγο, τα πλεονεκτήματά του και τις περιστάσεις στις οποίες χρησιμοποιείται (είναι ο λακωνικός λόγος ο καταλληλότερος για κάθε περίσταση επικοινωνίας;). Καθώς παίρνετε μέρος στη συζήτηση, να κρατάτε σημειώσεις, για να απαντήσετε στα επιχειρήματα των συνομιλητών σας. Μπορείτε, πριν από τη συζήτηση, να συμβουλευτείτε το διπλανό κείμενο:

Ο πυκνός και λιτός λόγος

Όσο ανούσια και ενοχλητική, αφόρητη είναι η φλύαρη και ασυνάρτητη, η κακοπλεγμένη και απειρόκαλλη φράση, τόση δύναμη και ομορφιά έχει ο πυκνός και κρουστός, ο καθαρός και εύστοχος λόγος – σε όλες τις γλώσσες του κόσμου. Είναι λάθος να νομίζομε ότι υπάρχουν γλώσσες που προσφέρονται στη σαφήνεια και στη βραχυλογία, και άλλες που από την ίδια τη συντακτική δομή τους επιβάλλουν την πολυλογία και τα περίπλοκα σχήματα. Όλες οι γλώσσες, οι πλουτισμένες από το πνεύμα των λαών που τις μιλούν και δουλεμένες από τους τεχνίτες του λόγου, είναι ικανές και για το ένα και για το άλλο. Την αρετή στην καλή χρήση των τύπων τους και την ευθύνη για την κακομεταχείρισή τους την έχει αυτός που εκφράζεται έτσι ή αλλιώς. Και μόνο αυτός.

Ανέκαθεν, στη γλώσσα και στην παράδοση όλων των λαών της γης, οι μεγάλες «αλήθειες» διατυπώνονται με ολιγόλογες, κοφτές και ξεκάθαρες φράσεις. Έχουν τη μορφή λεκτικά συμπυκνωμένων αποφθεγμάτων που εντυπώνονται βαθιά στη μνήμη και μεταδίδονται από γενεά σε γενεά αναλλοίωτα, σαν ιερή και απαραβίαστη πνευματική παρακαταθήκη. Είναι καρποί της οξυδέρκειας και της σκέψης, της φαντασίας και της πείρας επίλεκτων ατόμων, είτε καταποντισμένων στο πέλαγος της ανωνυμίας είτε τοποθετημένων στη μισοφωτισμένη περιοχή του θρύλου. Αποστάγματα της ανθρώπινης σοφίας.

Τόσο μεγάλη και επιτυχημένη λογική απόσταξη και λεκτική συμπύκνωση δεν είναι βέβαια πάντοτε δυνατή. Ούτε ίσως επιθυμητή. Υπάρχουν νοήματα πολυμερή (όπως μερικές οργανικές ουσίες) που η συντομογραφία μπορεί να τα ακρωτηριάσει. Αλλά και τότε ο σοφός λόγος είναι πλήρης και συνάμα πυκνός. Δεν κρύβει τον πλούτο του νοήματος, απεναντίας αναδείχνει την έκταση και το βάθος, τις πολλές και ποικίλες διαστάσεις του. Αλλά ταυτόχρονα περιορίζεται στα απολύτως απαραίτητα λεκτικά στοιχεία, χωρίς αυτός ο περιορισμός να αφήνει άστεγο ή αμφίβολο κάτι το ουσιαστικό. Η πρόταση διατυπώνει ολόκληρη και καθαρή τη σκέψη. Και συνάμα μεγαλώνει με τη συμπύκνωση η εκφραστική της δύναμη. Η περισσολογία και η αοριστολογία δεν θα συσκότιζαν μόνο το νόημα· θα κατέστρεφαν και την ένταση της φράσης που είναι μια από τις κύριες, ίσως η κυριότερη αρετή του αποφθέγματος. Αν ο γνήσιος και καίριος λόγος έχει τόσην απήχηση στην ψυχή μας, αν αγκιστρώνεται και δεν ξεκολλάει από τη μνήμη μας, τούτο οφείλεται ασφαλώς στο γεγονός ότι έχει επισημάνει και αποκαλύπτει μιαν αλήθεια με απέραντο βάθος, ένα στοχασμό που όσο και να τον εξερευνήσει κανείς, δεν φτάνει ποτέ στην άκρη του. Αλλά και σε ένα άλλο του προσόν, μοναδικό και ανεκτίμητο: ότι έχει επιτύχει τέτοιαν ακρίβεια και αυτάρκεια, και προπάντων τόσην ένταση στη διατύπωση, ώστε δεν σηκώνει την περίφραση (την απόδοσή του με άλλα λόγια), κάποτε και αυτήν ακόμη τη μετάφραση (τη μεταφορά του σε άλλη γλώσσα). Είναι οριστικός και ανεπανάληπτος.

(Ε. Π. Παπανούτσος, Το Δίκαιο της πυγμής, (1975[1])1989, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα)

Είδαμε σε προηγούμενο κείμενο ότι ο ταχύς ρυθμός της τεχνοκρατούμενης εποχής μας και ο καταιγισμός των πληροφοριών, που δεχόμαστε καθημερινά, συχνά επιβάλλουν την οικονομία χρόνου στη γλωσσική επικοινωνία και προκαλούν τη συντόμευση του λόγου. Όμως, η τάση του ανθρώπου να εξοικονομήσει χρόνο είναι φανερή και σε άλλες εκδηλώσεις της καθημερινής του ζωής.

Να συζητήσετε διάφορες πλευρές του θέματος αυτού, όπως:

- η πίεση του χρόνου στην εργασία
- η έλλειψη ελεύθερου χρόνου και οι ανθρώπινες σχέσεις
- η έλλειψη ελεύθερου χρόνου και η ψυχαγωγία
- η έλλειψη ελεύθερου χρόνου και η ποιότητα ζωής
- μελλοντικές προοπτικές για τον ελεύθερο χρόνο και την αξιοποίησή του.

Πριν από τη συζήτηση, διαβάστε τα κείμενα που ακολουθούν:

1 Φαστ φουντ: το φετίχ του 20ού αιώνα

Μήπως η κουζίνα του μέλλοντος θα είναι ένα τηλεφωνικό κέντρο με άπειρες γραμμές, συνδεδεμένες με τα μικρά φετίχ της καθημερινότητάς μας, τα φαγητά δηλαδή σε πακέτο; Το ερώτημα, στα τέλη του αιώνα, μοιάζει για πολλούς σαν μια απελπισμένη επίκληση της χαμένης κοινωνικότητάς μας, έτσι που η ταχύτητα στους ρυθμούς της ζωής παρασύρει ένα ολόκληρο "σύστημα αξιών" καθημερινής εθιμοτυπίας. Αν η εφημερίδα "Λιμπερασιόν", σε ειδικό αφιέρωμά της για τα αντικείμενα του αιώνα, κατατάσσει σ' αυτά και το χάμπουργκερ, αποθεώνοντας την ιδεολογία του "φαστ-φουντ", τότε στο δίλημμα "χάμπουργκερ ή σουβλάκι" ίσως και να συμπυκνώνεται η πολιτισμική διαφορά ανάμεσα στην πλαστική ζωή και στην ...κανονική ζωή.

Αν η γρήγορη ζωή και ο καθημερινός "πολιτισμός" της θέλουν σύμβολα, έχει από όλα πλέον ο μπαξές. Στην Ελλάδα κερδίζουν διαρκώς έδαφος όλων των ειδών οι πατέντες. Από τα καταστήματα που αναλαμβάνουν να στείλουν στο σπίτι έτοιμα φαγητά σε πακέτο, μέχρι τα μεγάλα σούπερ μάρκετ, οι προθήκες των οποίων είναι γεμάτες καθημερινά με σπιτικά φαγητά ή με φαγητά σπιτικής ψευδαίσθησης και από τα ιταλικά εστιατόρια που στις δύο πίτσες στέλνουν τη μία δώρο.

Στον αντίποδα πάντως του γρήγορου φαγητού και της ζωής σε «πακέτο» αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια ένα αντι-κίνημα από τους υπερασπιστές της παράδοσης, όχι μόνο στη γεύση αλλά και στην πολιτισμική της εκδοχή. Το «Σλόου-Φουντ» είναι τίτλος και ταυτοχρόνως η φιλοσοφία του «κινήματος» το οποίο έχει τα τελευταία πέντε χρόνια ένα «σκληρό πυρήνα» και στην Ελλάδα με αρκετές δραστηριότητες.

Η φιλοσοφία του σλόου φουντ

Στόχος η διάσωση της γαστρονομικής παράδοσης και η οινική διαπαιδαγώγηση σε συνδυασμό με μια διαφορετική αντίληψη για τον τρόπο ζωής. Η κίνηση απλώθηκε γρήγορα σε περισσότερες από 30 χώρες,

μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, και αριθμεί πάνω από 150.000 μέλη. Το σλόου-φουντ κάθε χώρας χωρίζεται σε τοπικά συμπόσια όπου οι συμποσιάρχες δρουν υπέρ των στόχων του κινήματος. Συγκεντρώνουν τα μέλη, θέτουν στόχους, βοηθούν παραγωγούς ξεχασμένων προϊόντων και επιδίδονται σε διάφορες δραστηριότητες.

Η πιο εντυπωσιακή ήταν αυτή τον περασμένο Μάρτιο στη Θεσσαλονίκη, στο πλαίσιο της ΔΕΤΡΟΠ, όπου οργανώθηκαν δύο θεματικά, όπως λέγονται, δείπνα με τη συμμετοχή εκατοντάδων καλεσμένων. Το θέμα στα δείπνα αυτά ήταν η εβραϊκή κουζίνα, η ποντιακή και η μακεδονική. Ανάλογες δραστηριότητες γίνονται συστηματικά στην Ευρώπη, όπου σωματεία και ενώσεις εκπαιδεύουν τους νέους, μαθητές, φοιτητές κτλ. στα μυστικά της γαστρονομίας, σε συνδυασμό με μια άλλη αντίληψη για τη ζωή στην καθημερινή της έκφανση, αναβιώνοντας, κατά κάποιο τρόπο, τα αρχαιοελληνικά συμπόσια.

(Από τον ημερήσιο Τύπο, 9.5.1999)

2 Το μεροκάματο της σφήνας

Τους βρίσκεις καθημερινά μπροστά σου, όπου και να βρεθείς. Χώνονται με αξιοζήλευτη μαεστρία ανάμεσα στις ατελείωτες ουρές των Ι.Χ. που, στοιχισμένα σαν στρατιωτάκια, αγκομαχούν για το επόμενο μέτρο. Οργώνουν κυριολεκτικά την πόλη και τα προάστια, ξέρουν κάθε στενό και δεν κολλάνε πουθενά. Γι' αυτούς δεν υπάρχει πεζοδρόμιο, ιστορικό τρίγωνο και απαγορευτικά. Ο πιο σύντομος δρόμος είναι ο πιο σωστός. Μεταφέρουν τα πάντα, από την αλληλογραφία και το φαγητό σας, μέχρι και... τα άπλυτά σας, αν χρειαστεί. Πάντα στη διάθεση του πελάτη. Ο λόγος, βέβαια, για τους ταχυμεταφορείς, ή αγγλιστί courier, και τους διανομείς. Η ύπαρξή τους μας έχει λύσει πολλές φορές τα χέρια και χωρίς αυτούς θα τρέχαμε πιο πολύ και από τον Βέγγο.

Για να πούμε όμως την αλήθεια, τραβάνε μεγάλο ζόρι. Κάθε μέρα στους δρόμους, μέσα στο καυσαέριο και στην πίκρα του κυκλοφοριακού της Αθήνας. Άσε δε, που η κυκλοφοριακή αγωγή των Ελλήνων είναι σχεδόν ανύπαρκτη και σε κάθε μέτρο κινδυνεύουν να βρεθούν στο ΚΑΤ.

Στο χώρο αυτόν, η ταχύτητα μπορεί να παίζει σημαντικό ρόλο για τους πελάτες, ίσως τον κυριότερο, αλλά η ασφάλεια έρχεται σαφώς πρώτη. Δεν πρόκειται για ράλι, ούτε για φιγούρες στα Λιμανάκια της Βουλιαγμένης. Οι κίνδυνοι είναι πολλοί. Όταν είναι καθημερινά τόσες ώρες πάνω σε ένα μηχανάκι (η κατάσταση του οποίου δεν είναι πάντα η καλύτερη), και οι παραγγελίες έρχονται η μία μετά την άλλη, πρέπει να γίνουν χίλια κομμάτια. Η καρδιά τους έχει πάει στην Κούλουρη πολλές φορές. Τα μάτια τους έχουν δει πολλά και τα αυτιά τους έχουν ακούσει περισσότερα. Τα περισσότερα ατυχήματα οφείλονται στη μεγάλη ταχύτητα, στην απροσεξία, αλλά και στην υπερβολική σιγουριά των οδηγών. Μπορεί να έχουν κάνει άπειρες σφήνες, μία όμως είναι αρκετή.

Στην πλειονότητά τους είναι νέοι, άρτι απολυθέντες από τον ελληνικό στρατό, φοιτητές και ήδη εργαζόμενοι που θέλουν να συμπληρώσουν το εισόδημά τους. Εξάλλου, όταν ανοίξεις οποιαδήποτε εφημερίδα στις μικρές αγγελίες, είναι το πρώτο που θα βρεις. Πολλοί το βλέπουν σαν κάτι εποχικό, ενώ δεν είναι λίγοι αυτοί που μένουν στο χώρο. Πριν από μερικά χρόνια το επάγγελμα ήταν ανδροκρατούμενο. Τώρα όμως έχουν μπει και γυναίκες. Και μάλιστα δυναμικά. Οι σχέσεις με τους γιωταχήδες δεν είναι πάντα οι καλύτερες. Άλλοι τους κάνουν τη ζωή δύσκολη και πολλές φορές τους κλείνουν επίτηδες. Βέβαια, υπάρχουν και αυτοί που δείχνουν κατανόηση. Όσο για τους οδηγούς των δικύκλων προσπαθούν, όπως λένε, να έχουν καλές σχέσεις με όλους. Δεν μπορούμε όμως να μην αναφερθούμε στο σαρδόνιο χαμόγελο που σκάνε, όταν η κίνηση είναι φρικτή και είναι οι μόνοι που περνάνε. Οι τροχονόμοι, από την άλλη, δείχνουν μια σχετική ανοχή στις παραβάσεις. Πολλές φορές κάνουν και τα στραβά μάτια. Καταλαβαίνουν, άλλωστε, πως αυτοί οι άνθρωποι δεν τρέχουν για την πλάκα τους.

(Από τον ημερήσιο Τύπο, 16.9.1999)

3 Ο ελεύθερος χρόνος

Όταν οι μακρινοί μας πρόγονοι, στην αυγή των προϊστορικών χρόνων, κατασκεύασαν από πέτρα τα πρώτα εργαλεία (λοστούς, σφυριά, όπλα) και μ' αυτά άλλαξαν τον τρόπο της ζωής τους, δεν ήταν δυνατόν φυσικά να φαντασθούν ότι ο άθλος τους, που άνοιξε το δρόμο από τα χοντροειδή και δύσχρηστα όργανα της πρωτόγονης βιοτεχνίας προς τις σημερινές σοφές και λεπτότατες μηχανές, θα δημιουργούσε μια μέρα φοβερά προβλήματα στους απογόνους των. Και τότε

και έπειτα, κάθε φορά που γινόταν ένα βήμα παραπέρα στην τελειοποίηση των μηχανικών μέσων με αποτέλεσμα να παράγονται περισσότερα αγαθά, να προσφέρονται μεγαλύτερες σπιτικές ανέσεις, ν' αποκτά μεγαλύτερη σιγουριά η τέχνη του πολέμου, οι άνθρωποι όλων των διαμετρημάτων πανηγύριζαν την πρόοδο, ευλογούσαν τα δώρα της, ονειροπολούσαν με συγκίνηση την ημέρα που η «μηχανή» θα λιγόστευε τον ιδρώτα της βιοπάλης και θα χάριζε στις μάζες του μόχθου περισσότερο χρόνο για ανάπαυση. Τυχερές που ήσαν οι ερχόμενες γενεές! Δεν θα γερνούσαν πρόωρα από τον κάματο, θα είχαν καιρό και δυνάμεις να απολαύσουν τις χαρές της ζωής, να σηκώσουν το κεφάλι πάνω από το χώμα, να μυρίσουν τα λουλούδια, να σκεφτούν τον ουρανό…

Αυτές λοιπόν οι μακαριζόμενες γενεές ήρθαν, αλλά δεν είναι ευτυχείς. Απεναντίας η μηχανή με τις αλλεπάλληλες κατακτήσεις της τις έχει φέρει σε μεγάλη αμηχανία. Όχι πως δεν τις υπηρετεί όσο περίμεναν· απεναντίας έχει γίνει ικανή για όλες τις δουλειές, τις πιο απαιτητικές και τις πιο περίπλοκες. Ακόμα και στους λογαριασμούς του μυαλού έμαθε να εργάζεται πιο σίγουρα και πιο γρήγορα από πολλούς, έξυπνους εγκεφάλους. Αλλού είναι το πρόβλημα. Η μηχανή από το ένα μέρος απομακρύνει τα πλήθη από τη φυσική ζωή, ευνοεί τον πολλαπλασιασμό τους, τα στοιβάζει μέσα σε πολυτελείς φυλακές, τις σημερινές μεγαλοπόλεις – και από το άλλο μέρος δεν ανακουφίζει πια τον εργαζόμενο, αλλά σιγά σιγά τον αχρηστεύει. Εκεί που άλλοτε χιλιάδες ειδικά ασκημένων ανθρώπων έφθειραν οληρμερίς τους μυώνες και τη φαιά ουσία τους για την παραγωγή αγαθών σε περιορισμένη κλίμακα, η μηχανή κάνει το έργο τούτο πολύ καλύτερα μέσα σε ελάχιστο χρόνο, κι έτσι κατεβάζει σε χαμηλά επίπεδα το κόστος των προϊόντων. Η συνέπεια: αδειάζουν τα εργοστάσια από εργάτες και τα γραφεία από υπαλλήλους, και τη θέση τους την παίρνουν κουρντισμένες συσκευές, που μπορούν να λειτουργήσουν με μεγαλύτερη αποδοτικότητα και ακρίβεια.

Όσοι με αυτή την επαναστατική μεταβολή των όρων της εργασίας αχρηστεύονται (και ο αριθμός τους μεγαλώνει κάθε μέρα με ανησυχητικό ρυθμό) πώς πρόκειται να ζήσουν στο μέλλον;

Σύμφωνα με την έως τώρα πείρα και τις προβλέψεις των ειδικών δύο λύσεις διαγράφονται. Η πρώτη για τις χώρες που άρχισαν να βιομηχανοποιούνται, αλλά βρίσκονται ακόμα στο μεταβατικό στάδιο της οικονομικής αλλαγής. Η δεύτερη για τις άλλες που πλούτισαν από την τεχνολογική τους πρόοδο και την προβλεπτική οργάνωση της οικονομίας τους.

Πρώτη λύση. Στις λεγόμενες «υπανάπτυκτες» ή κατ' ευφημισμόν «αναπτυσσόμενες» χώρες η μηχανή εισβάλλει σαν επιδημία: πετάει κάθε μέρα στους πέντε δρόμους χιλιάδες ανθρώπων. Τους τοποθετεί μπροστά στο αμείλικτο δίλημμα: ή παραδεχόμενοι το ανεπανόρθωτο ν' αλλάξουν επάγγελμα (λ.χ. από αγρότες στα χωριά να γίνουν μεταπράτες στις πόλεις· από λογιστές να μετασχηματιστούν σε σερβιτόρους· από εφαρμοστές να βρεθούν θυρωροί πολυκατοικιών), ή να πεθάνουν. Φυσιολογικά, από πείνα. Ηθικά, με τη διαφθορά ή το έγκλημα.

Δεύτερη λύση. Οι χώρες της ευμάρειας και του προγραμματισμού σκέπτονται από τώρα την κατάσταση που θα ακολουθήσει ύστερ' από την ακόμη μεγαλύτερη τεχνολογική τους ανάπτυξη και μελετούν τα μέτρα που μπορούν να προλάβουν τον κοινωνικό σάλο από την ακατάσχετη επιδρομή της μηχανής. Αντιμετωπίζεται ο προοδευτικός περιορισμός της «εβδομάδας της εργασίας» σήμερα στις 5, αύριο στις 4 και μεθαύριο στις 3 ημέρες, ώστε ανάλογα να αυξηθεί ο αριθμός των απασχολουμένων, και παράλληλα συζητείται η έξοδος από την υπηρεσία με τη συνταξιοδότηση στην ηλικία όχι των 60 και των 55 ετών, όπως γίνεται ήδη σε αρκετές «προηγμένες» χώρες, αλλά των 50 σήμερα, των 45 αύριο και των 40 μεθαύριο. Με το σύστημα τούτο μεγάλες μάζες ατόμων θα πληρώνονται και όταν δεν εργάζονται, θα πληρώνονται για να μην εργάζονται, αφού με την «απουσία» τους θα προσφέρουν πολύ μεγαλύτερες υπηρεσίες στην παραγωγή αγαθών παρά με την «παρουσία» τους – η μηχανή που θα τους αναπληρώνει θα παράγει περισσότερα και φθηνότερα πράγματα. Η δυσκολία θα είναι να προετοιμαστούν ψυχολογικά οι άνθρωποι να δεχτούν να ζουν παρασιτικά και να μην πληγωθούν όταν θα λάβουν από τη διοίκηση των επιχειρήσεων την ειδοποίηση: «Από τον ερχόμενο μήνα θα εργάζεστε μόνο 3 ημέρες την εβδομάδα (ή καθόλου). Θα περνάτε όμως κάθε Παρασκευή απόγευμα από το κατάστημα. Στην είσοδο το αυτόματο ταμείο μας. Σ' αυτό θα χτυπάτε τον κωδικό αριθμό σας και θα εισπράττετε αμέσως την αμοιβή σας για ολόκληρη την εβδομάδα ή τη σύνταξή σας για το ίδιο χρονικό διάστημα. Μη συγκινείστε γι' αυτό. Μήτε να ντρέπεστε. Αύριο θα κάνουν το ίδιο με σας πολλοί από τους συναδέλφους σας, και μεθαύριο ακόμα περισσότεροι. Στη διάθεσή σας θα έχετε τώρα όχι μία Κυριακή, αλλά τέσσερις (οι συνταξιούχοι εφτά). Καλή διασκέδαση λοιπόν»…

Αλλ' ακριβώς αυτή η «διασκέδαση» που καλείται να γεμίσει τις άδειες ημέρες της αναγκαστικής και πληρωμένης αργίας, είναι το μεγάλο πρόβλημα. Οι υπανάπτυκτες χώρες έχουν άλλα προβλήματα να λύσουν με την εισβολή της μηχανής στη ζωή τους. Αν αγωνιούν, είναι γιατί πρέπει οπωσδήποτε να δώσουν απασχόληση και ψωμί σ' εκείνους που με τη βιομηχανοποίηση ξεριζώνονται από τις δουλειές τους, για να μη λιμοκτονήσουν και από την ανέχεια γίνουν επικίνδυνα αντικοινωνικά στοιχεία. Οι πλούσιες όμως και προχωρημένες στον τεχνικό εξοπλισμό χώρες έχουν ν' αντιμετωπίσουν το αντίθετο πρόβλημα: όχι να θρέψουν τους στερημένους, αλλά να κάνουν τη ζωή υποφερτή στους χορτάτους, που η οικονομία του τόπου δεν χρειάζεται την εργασία τους. Τις διαστάσεις αυτού του προβλήματος δύσκολα μπορούμε να τις φαντασθούμε εμείς που εξακολουθούμε να εργαζόμαστε σκληρά, για να κερδίσομε τον επιούσιο, και περιμένομε την Κυριακή ή την ημέρα της μεγάλης γιορτής, για να κοιτάξομε λίγο το νοικοκυριό και την ψυχαγωγία μας. Στις Ηνωμένες Πολιτείες όμως, για ν' αναφέρω ένα τυπικό παράδειγμα, τα πράγματα είναι πολύ διαφορετικά. Οι ημέρες της αργίας, για μεγάλες μάζες του πληθυσμού, είναι ή ημέρες εξαλλοσύνης και κραιπάλης, ή ημέρες κατάθλιψης και ανίας. Για τούτο οι κοινωνιολόγοι μαζί με τους ψυχίατρους αυτής της όλβιας χώρας (που προπορευόμενη δείχνει το δρόμο στις άλλες) με τρόμο συλλογίζονται το μέλλον, τότε που ο χρόνος της υποχρεωτικής αδράνειας για όλους τους Αμερικανούς θα απλωθεί σ' ένα πολύ μεγάλο μέρος του έτους. [...]

Ο Δρ W. M. Mendel, ψυχίατρος, που εξετάζει σοβαρά το πρόβλημα σε ένα σχετικά πρόσφατο άρθρο του (1971), προβαίνει σε μερικές συστάσεις που αξίζει να τις προσέξομε, ακόμη και αν δεν τις θεωρούμε επαρκείς και αποτελεσματικές, όσο εκείνος τις φαντάζεται. «Πρέπει» γράφει «να αναπτύξομε πρακτικούς τρόπους ανατροφής των παιδιών και προγράμματα εκπαιδευτικά που θα προετοιμάσουν την κοινωνία μας να αντιμετωπίσει τις νέες ευκαιρίες που θα προσφέρει η αργία για μια πλούσια και δημιουργική ζωή. Όπως ακριβώς οι παππούδες μας μάς προετοίμασαν να ζήσομε σε ένα κόσμο εργασίας, ανταγωνισμού, προσπάθειας κοινωνικής ανόδου και σκληρής δουλειάς, έτσι πρέπει και μεις να προετοιμάσομε τα παιδιά μας για το παιχνίδι, το χωρατό και τη διασκέδαση, με την αντίληψη ότι αυτά θα αποτελούν μια σημαντική και αξιόλογη άποψη της ζωής τους».

Και ο Δρ Mendel κλείνει το άρθρο του με μια πολύ διαφωτιστική παρατήρηση. Ας μάθομε, γράφει, (ορθότερα: ας ξαναμάθομε) την ευχαρίστηση που αισθάνεται όποιος ζει αμέριμνος το πέρασμα του χρόνου. Αυτή την ευχαρίστηση παιδιά την ξέραμε, αλλά την ξεχάσαμε όταν οι μεγάλοι πέτυχαν να μας πείσουν (με τη διδαχή και τον εθισμό) ότι άλλο είναι το νόημα της ύπαρξης – ο άνθρωπος είναι προορισμένος να ζήσει μια ζωή

μόχθου και πόνων. Τώρα πρέπει να ξαναγίνομε «παιδιά» και σαν αυτά ν' αφήσομε (όταν αναπαυόμαστε) τη δημιουργικότητά μας ελεύθερη από πρακτικές σκοπιμότητες. Να ξαναμάθομε να βλέπομε τον κόσμο γύρω μας έμορφο και πάντα νέο, και τη ζωή σαν κάτι ανεξερεύνητο ακόμα και ανεξάντλητο, ανοιχτό στη φαντασία και στις λαχτάρες μας. Όταν το επιτύχομε αυτό, θα πάψει πλέον να είναι πρόβλημα για μας ο ελεύθερος χρόνος.

Την προτροπή «να γίνομε σαν τα παιδιά» την έχομε, από χρόνους μακρούς, ακούσει ως παρόρμηση επιστροφής σε μια χαμένη αγνότητα και ευτυχία. Σήμερα μας δίνεται με άλλην απόχρωση νοήματος: ως μόνη ελπίδα σωτηρίας μιας ανθρωπότητας που γρήγορα θα καταδικαστεί να μην εργάζεται αρκετά, και δεν θα ξέρει τι να κάνει τον ελεύθερο χρόνο της. Πώς όμως να «ξαναγίνομε παιδιά», αφού έχομε από αιώνες ηλικιωθεί και σκλήρυναν μαζί με τις σωματικές και οι αρτηρίες του πνεύματός μας; Είναι δυνατόν να ξαναβρούμε, μαζί με την όραση που χάσαμε, τη δροσιά της ψυχής που μας λείπει; Τον ελεύθερο χρόνο μας έχομε μάθει όχι να τον ζούμε «παίζοντας», όπως το ξένοιαστο παιδί, αλλά να τον σκοτώνομε – με τα πιο ευτελή χρονοβόρα μέσα: το πιοτό, το χαρτί, το όργιο. Γίνεται να γυμνωθούμε από τον χαλασμένο εαυτό μας και να ξαναμπούμε στη ζωή αγνοί και πρόσχαροι σαν τα βρέφη; Με άλλους λόγους: γίνεται να ξαναγεννηθούμε;

Είναι ν' απορήσει κανείς με την τροπή που πάει να πάρει η ιστορία του πολιτισμένου ανθρώπου. Ως χτες το πρόβλημά του ήταν πώς να εξασφαλίσει περισσότερη ανάπαυση από τον κάματο της βιοπάλης. Σήμερα αντιστράφηκαν οι όροι και πρόβλημά του έγινε το πώς θα υποφέρει τον ελεύθερο χρόνο του, την πληρωμένη αργία του.

(Ε. Π. Παπανούτσος, Το Δίκαιο της πυγμής, (1975[1])1989, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα)
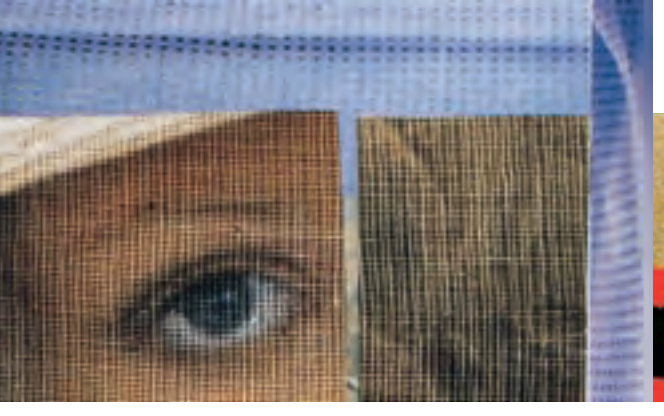
Σημείωση: Προσέξτε στο κείμενο του Ε. Π. Παπανούτσου το ενδεχόμενο να έχει ο άνθρωπος στο μέλλον περισσότερο ελεύθερο χρόνο από όσον έχει στις μέρες μας και να μη γνωρίζει πώς να τον αξιοποιήσει. Προσέξτε, επίσης, τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στις αναπτυσσόμενες και στις ανεπτυγμένες χώρες, όσον αφορά το πρόβλημα του ελεύθερου χρόνου και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του προβλήματος στην κάθε περίπτωση.